

GRANDSKNINGER OG BEMÆRKNINGER

OM

FORSKJELLIGE, MED DE I NORDEN SAAKALDTE
FREMMEDE RUNER BETEGNEDE

OG

FLERE SÆREGNE (TILDEELS NYLIG OPDAGEDE)

OLDTIDSMINDER,

VED

FINN MAGNUSEN.

Skeletter; ligesaa blandede vare Oldsagerne, der dels bestode af Steen-vaaben, dels af Broncesager, som for det meste vare oplöste til Spansk-grönt. Kjöppegraven blev ryddet (da den var opfyldt af Jord, Sand og Grus) samt tilligemed Höjen fredet og Adgangen til den (saavel som den ovennævnte) har stedse staaet aaben for anstændige Besögere. Den gamle Gravhöi fik, efter at den saaledes var bleven undersøgt og aabnet, Navn af Julianehöien.*)

For nogle Aar siden saa jeg paa Universitetsbibliotheket i Kjöbenhavn, blandt Digteren og Oldgrandskeren Abrahamsons efterladte runologiske Samlinger (som bevares i de saakaldte Additamenta til den gamle Haandskriftsamling under Nr. 88 i 4to), tvende forskjellige Efterligninger (en med Pen, den anden med Blyant) af en Rune-Indskrift med denne Paategning: „En uformelig rund Steen paa Julianehöien ved Jægerspris.“ Jeg fik ikke Leilighed til at indfinde mig paa Stedet, for selv at bese Stenen, förend den 9de August 1840 (i Selskab med Hr. Cancelliraad Deichmann, den Gyldendalske Boghandlings Eier) og jeg saae da strax at dens Indskrift var den samme, der skulde fremstilles i de ovennævnte Tegninger. Stenen er meget godt bevaret, da den er opsat paa et solid og anseeligt Postament. Da vi forespurgte os om Rune-Stenens Findested, svarede den unge Mand, der fremviste Kjöppegraven, at den var fundet inde i Julianehöien. Dette ansaae jeg ikke just for sandsynligt (af Grunde, som nedenunder ville blive anförte) og jeg henvendte mig derfor til den da fraværende Slots- og Godsforvalters (Hr. Kammerherre v. Lowzows) Fuldmægtig Hr. Hansen, for at erholde en nöiagtigere og paalideligere Underretning. Han forklarede da, at vel havdes nu ingen Protokoller ved Embedet, hvori noget var optegnet om

---

*) Disse Opdagelser m. m. ere nöie beskrevne i Fortalerne til Wandalls Jægerspris-ske Monumenter, 1ste Deel, og til Snorre Sturlesons (af Arveprinds Frederik bestode) Konge-Sagaers store Kjöbenhavnske Udgaves 2den Tome, samt i Nyerups Historiskstatistiske Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge, 4de Bind S. 46—51.

Tillæg og Rettelser.

Til S. 12, 16, 211, 336—338.

Jfr. Tab. VII. Fig. 2, 3, 4; Tab. VIII, Fig. 1, 2, 3; Tab. XIII, Fig. 5.

Angelsaxiske Runeindskrifter i Skandinavien. Det kongelige Jagtslot Jægerspris (det gamle Abrahamstrup), liggende i det nordlige Sjælland, omtrent $6\frac{1}{2}$ Mil fra Kjöbenhavn, er omgivet af en med Hensyn til Oldtidsminder klassisk Egn. Det Kongelige danske Videnskabers Selskabs Skrifters 1ste Tome (S. 307—316) indeholdt allerede en mærkelig Beskrivelse af Pontoppidan over en saakaldet Jættestue eller Kjempebegravelse, undersøgt 1744. Den fandtes i en Høj, begroet med Træer, af 50 Skridts Omkreds; oventil i Höien fandtes Urner med brændte Been og Broncesmykker, nedenunder en af kolossalske Stene opført Kjelder af 5 Alens Længde 4 Alens Brede og $3\frac{1}{2}$ Alens Höide; paa Gulvet, beströet med et Lag af gult Sand, laa 4 Skeletter, udmærkede ved Hjerneskalernes overordentlige Tykkelse; hos dem fandtes ikke andet end tvende Flintesteenskiler. 1776 lod Arveprinds Frederik (som ejede Slottet og undertiden residerede der) 3 andre i Nærheden liggende Gravhöie aabne, af hvilke den störste ogsaa indeholdt en Kjempebegravelse af samme Art som den ovenmeldte, men Jættestuen var meget større, over 12 Alen lang, i Midten 3 Alen bred og næsten overalt 3 Alen høj. Den indeholdt dels brændte Menneskebeen, dels Levninger af ubrændte

Ccc*

Skeletter; ligesaa blandede vare Oldsagerne, der dels bestode af Steen-vaaben, dels af Broncesager, som for det meste vare opløste til Spansk-grönt. Kjæmpegraven blev ryddet (da den var opfyldt af Jord, Sand og Grus) samt tilligemed Höjen fredet og Adgangen til den (saavel som den ovenommeldte) har stedse staaet aaben for anstændige Besögere. Den gamle Gravhöi fik, efter at den saaledes var bleven undersøgt og aabnet, Navn af Julianehöjen.*)

For nogle Aar siden saa jeg paa Universitetsbibliotheket i Kjöbenhavn, blandt Digteren og Oldgrandskeren Abrahamsons efterladte runologiske Samlinger (som bevares i de saakaldte Additamenta til den gamle Haandskriftsamling under Nr. 88 i 4to), tvende forskjellige Efterligninger (en med Pen, den anden med Blyant) af en Rune-Indskrift med denne Paategning: „En uformelig rund Steen paa Julianehöjen ved Jægerspriis.” Jeg fik ikke Leilighed til at indfinde mig paa Stedet, for selv at bese Stenen, förend den 9de August 1840 (i Selskab med Hr. Cancelliraad Deichmann, den Gyldendalske Boghandlings Ejer) og jeg saae da strax at dens Indskrift var den samme, der skulde fremstilles i de ovenommeldte Tegninger. Stenen er meget godt bevaret, da den er opsat paa et solid og anseeligt Postament. Da vi forespurgte os om Rune-Stenens Findested, svarede den unge Mand, der fremviste Kjæmpegraven, at den var fundet inde i Julianehöien. Dette ansaae jeg ikke just for sandsynligt (af Grunde, som nedenunder ville blive anförte) og jeg henvendte mig derfor til den da fraværende Slots- og Godsforvalter (Hr. Rammerherre v. Lowzows) Fuldmægtig Hr. Hansen, for at erholde en nöiagtigere og paalideligere Underretning. Han forklarede da, at vel havde nu ingen Protokoller ved Embedet, hvori noget var optegnet om

*) Disse Opdagelser m. m. ere nöie beskrevne i Fortalerne til Wandalls Jægerspris-siske Monumenter, 1ste Deel, og til Snorre Sturlesons (af Arveprinds Frederik be-kostede) Konge-Sagaers store Kjöbenhavnske Udgaves 2den Tome, samt i Nyerups Historisk-statistiske Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge, 4de Bind S. 46—51.

de i Egnen gjorde mærkelige Fund eller der opdagede Oldtidsminder, men at han selv, af de i denne Henseende sagkyndigste Folk der paa Stedet, havde erfaret, at denne Steen, for omtrent 50 Aar siden, var bleven ført fra Norge til Jægerspriis, og foræret Arveprindsen af en Præst, som selv havde opdaget den.

Denne Efterretning maatte jeg antage for rigtig, da den netop bekræftes af Dokumenter, som tilfældigviis ere i min Besiddelse. Disse ere et originalt Brev til Suhm fra den bekendte norske Forfatter *Hans Jacob Wille*, dateret Gryttens Præstegaard pr. Molde den 21de Januar 1790, med et hosfølgende Quartblad, der indeholder Efterligninger af 10 gamle Indskrifter (8 i Runer og 2 med Munkebogstaver). Deraf er Nr. 1 tydelig overensstemmende med Stenen paa Jægerspriis. Brevets Begyndelse indeholder en høist mærkelig (men dog desværre ikke ganske fuldstændig) Underretning om selve Stenens Findingssted:

„Atter tager jeg mig den Frihed, indlagt at fremsende endeel „Rune-Inscriptioner, som jeg underdanigst udbeder mig, maatte forklarede blive mig tilbagesendte, tilligemed de trende jeg i Kjöbenhavn „havde den Ære at overlevere deres Höivelbaarenhed*), da de fleste „høre til min Thellemarkske Reise, som formedelst Mangel paa Subscribenter og andre indløbende Omstændigheder endnu ikke er trykt, men „skal nu blive, saasnart disse Runeskrifters Forklaring kan indløbe „mig. Den første af dem, betegnet med Nr. 1, bliver den rareste af „alle, da den er funden paa en Steen, som laa i en Kjempehöi, to Alen „under Jorden, men den bliver mig og den alleruforstaaeligste.”

Jeg haabede at finde nærmere Oplysninger om denne mærkelige Runesteens Findested m. m., i det udkomne 1ste Hefte af Willes Reise

---

*) Om disse hedder det mod Brevets Slutning: „De trende jeg tilforn har overleveret „Deres Höivelbaarenhed, og hvoraf jeg ingen Copie haver, ere mig ligeledes meget „uforstaaelige, skjönt jeg forsikrer, at Afskriften er meget accurat, og at jeg selv „med al muelig Forsigtighed har afcopieret dem.”

gjennem Thellemarken Kjöbenhavn 1799, 8, — men det indeholder kun chorographiske og statistisk-historiske Efterretninger, hvorimod de anti-kvariske aldeles fattes, da de have været forbeholdte et følgende Hefte, som aldrig er udgivet i Trykken.

Da *Wille* skrev det ovenmeldte Brev var han allerede (endskjönt for kort siden) forflyttet fra det söndenfeldske til det nordenfjeldske Norge, men hans Forhold til Arveprinds *Frederik* (hvilket vi snart skulle nærmere omhandle) lader formode, at hiin Runesteen, efter Præstens Foranstaltning, er blevet tilsendt Prindsen. Hr. Bibliothekar *Thorsen*, som just nu har underrettet mig om at han selv i Aaret 1859 har været paa Jægerspris og taget en Tegning af Indskriften, erfarede ogsaa, efter Forespørgsel, at den Tradition havdes der, at Prindsen havde faaet Stenen fra Norge, men nogle nævnte en Præst, andre en Sorenskriver, som dens Giver eller Fremsender. Vi kunne da vel antage, at Sorenskriveren, ved at foranstalte Stenens Oversendelse til Danmark, har efterkommet Præstens Begjæring.

Willes ovenberörte Forhold til Arveprinds *Frederik* skildres saaledes af ham selv i Fortalen til den Erindringstale, som han holdt over Sidstnævnte i Frue Kirke i Trondhjem den 50te Marts 1806 (trykt i Kjöbenhavn og tilegnet vor nuværende Konge): „I de elleve Aar jeg var „Secretair i det Kongelige Norske Videnskabers Selskab” (hvis Præsens Prindsen var) „lærte jeg nöiagtigen at kjende vor Frederiks fortræffelige „Tænkemaade og Iver for Selskabet, men ogsaa modtog jeg udmærkede „Pröver paa hans höie Bevaagenhed og Breve fra hans egen Haand, „der vidnede om hans uvurdeerlige Iver for mit Vel. Jeg er og blandt „deres Tal, der maa beklage hans altfor tidlige Bortgang, som aldrig „vorder mig erstattet.” Ogsaa i selve Talen kalder *Wille* paa forskjellige Steder Prindsen sin Velgjörer og Velynder. Denne Forfatter, som tilfulde kjendte Prindsens Opoffrelser og Yndest for Vedligeholdelse af Forfædrenes Minder, har vistnok ikke troet at kunne glæde sin ophöiede

Velgjører mere paa nogen anden Maade, end ved at sende ham hiin mærkelige norske Runesteen, funden i en Oldtidskjempes Gravhöi.

Stor Skade er det at vi mangle nærmere Underretning om Stenens Findested, samt Gravhöiens Beskaffenhed og övrige Indhold. At den er fundet paa Tellemarken, kunne vi med Sikkerhed slutte af *Willes* Brev, sammenlignet med dets Bilag. Endvidere tillade vi os at gjætte, at Stenen er funden i den samme tellemarkske Höi, hvorfra Arveprinds *Frederik*, omtrent paa den Tid da det ovenmeldte Brev til *Suhn* blev skrevet, erholdt et kostbart Guldsmykke tilkjöbs. Herom har jeg nemlig fundet följende Efterretninger: 1) I Bings Beskrivelse over Norge (Rbhvn. 1796, 8) S. 221: „Gundheim, en Gaard i Seude Præstegjeld, Nedre-Tellemarkens Fogderie, Bradsberg Amt, hvor, for nogle Aar siden, en Begravelseshöi er opkastet og derved fundet en stor Guldring eller Armbaand, som H. R. H. Arveprinds *Frederik* har bekommet, og derfor betalt 70 Rd.” 2) Sammesteds, S. 593, gjentages samme Efterretning med den udtrykkelige Bemærkning, at det ovenmeldte Guldsmykke blev fundet i en Begravelseshöi. 3) I *Krafts* topographiske Beskrivelse over Norge, 3die Deel, (Christiania 1826) S. 215 berettes, at der paa det ovennævnte Sted, (som han kalder Gunnem eller Gunnheim), der efter Sagnet skal have været Sæde for en Hövding ved Navn *Gunder* (*Gunni* eller *Gunnar*; jfr. ovenfor S. 209—210) findes „adskillige Gravhöie, i hvilke er fundet Vaaben og Oldsager” samt 4) sammesteds S. 114 (om de selvsamme Höie) at der i dem „ved Gravning for nogle og tredive Aar siden er fundet en fuld Rustning „og adskillige Oldsager.” At vor heromhandlede Runesteen just har hört til disse Oldsager (der tildeels ellers kom i Arveprinds *Frederiks* Besiddelse) kunne vi vel formode, men ikke yderligere bevise. Dette forekommer os ellers saa meget sandsynligere, som *Willes* Udtryk „Kjempehöi” rimeligviis tildeels er grundet paa visse deri fundne Vaaben, og tillige den Runcart, der forekommer i Jägersprüssstenens Indskrift,

sees at have været indgravet paa forskjellige (mest i Danmark fundne) Guldsager m. fl., efter hvad vi nedenfor nærmere skulle udvikle.

Mit ovennævnte Ophold paa Jægerspruis var nødvendigviis saa kort, at jeg ikke kunde besørge nogen formelig Tegning taget af Stenen med dens Indskrift; jeg afridsede kun dennes Charakterer til egen Efterretning. Der paa Stedet kjendte vi ingen, som kunde paatage sig Stenens konstmæssige Afridsning. Senere blev den Foranstaltning truffet, at Dessinateur *Olsen* af Guidecorpset reiste til Jægerspruis og fuldførte dette ham overdragne Hverv. Han medbragte desuden hertil en lille Prøve af Stenen, hvilken han, formedelst dens overordentlige Haardhed, kun med stor Møie kunde udslaae af en af dens raa og ubeskrevne Kanter. Prøven blev leveret til Professor *Forchhammer*, der erklærede den for at være af en Kvartsbergart, som ligner den, der findes i Tellemarken og flere dertil grændsende Egne af Norge. Saaledes henpeger da ogsaa denne Kjendsgjerning til Stenens ovenfor af andre Grunde antagne Tellemarkske Oprindelse og Hidførelse fra Norge.

Runestenens Dimensioner ere disse:

I Höiden udgjör den 23 Tommer.

Dens største Bredde er 21 Tommer.

Tykkelse paa Midten 24 Tommer.

Paa en Skraaflade af Stenens ellers fladeste Side ere Runerne indhuggede, som staaende paa en ligeledes hugget Linie, hvis Længde er 16 Tommer. Charactererne have en Höide, som varierer imellem 3' 20" og 3' 5"; de indtage i Længden en Udstrækning af 12 Tommer ÷ 1".

Efter Tegnerens Bemærkning bestaaer Stenen af en saa solid Masse og Charactererne ere tillige saa tydelig indhuggede, at hverken Luftens Indflydelse eller Tidens Længde hidindtil have skadet dem det mindste, og dette synes heller ikke at være fremdeles at befrygte, endog i en lang Række af Aarhundreder. Stenens Opstilling, paa en konstmæssig opført Piedestal af 5 Fod 3 Tommers Höide, er meget hensigtsmæssig

da Indskriften derved lettelig falder Vandreren i Öinene og den sjeldne Runesteen tillige saaledes bedst bevares for Smuds og Omvæltning.

At Indskriften bestaaer af Runer, er fuldkommen vist, men de tilhøre fuldt saa meget den saakaldte tyske eller angelsaxiske Hovedart deraf, som den nordiske eller skandinaviske. Af dens elleve Bogstaver (af hvilke to ere sammenföiede i en Binderune) tilhøre nemlig (efter Talordenen):

Den 1ste, 3die, 4de og 9de **I**, **H**, **F**, begge Runearter.

— 2den, 5te og 7de **X**, **S**, **M** mest (eller oprindelig allene) den tysk-angelsaxiske.

— 8de og 10de **F**, forekommer og hyppigst i den sidstnævnte.

— 11te **Y**, findes vel, med Hensyn til Figuren, i samme Runearter, men i en anden Betydning end i den nordiske.

— 6te **T**, tilhörer vel egentligst de skandinaviske Runer, men findes dog, som betegnende en anden Lyd, i de tyskangelsaxiske.

En Hoved-Vanskelighed ved denne og flere lignende Indskrifters Læsning, er den Omstændighed, at dens Ord slet ikke adskilles fra hinanden; den anden, som ovenmeldt, at man her i Norden ikke er sikker paa om ikke de dobbelttydige Runer burde antages for skandinaviske, men ikke for fremmede.

Vi maa saaledes forsöge nærværende Indskrifts Dechiffrering efter begge disse Forudsætninger, hver paa sin Maade, nemlig

A) Naar blot de tyskangelsaxiske Runer komme i Betragtning:

IGI SON HALAX:

som jeg da formoder maa oplöses til tre Ord, antydende den Afdödes og hans Faders Navn.

IXI maatte egentlig simplest læses **IGI**, ganske svarende til det gamle Nordfrisiske Mands-Egennavn *Ige*, ogsaa *Ike* m. m. Det er vel ellers identisk med det ældgamle nordiske *Ingi*, hvorved vi maa vel lægge Mærke til

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VI Decl.

Ddd

at i Nordiske Runeindskrifter maa **Y** (*k* eller *g*, — saa at sige et halvt **X**) ikke sjelden læses som *ng* f. Ex. **WDTA** som **INGVAR**, o. s. v. — see Liljegrens Runurkundar Nr. 2, 58, 47, 751, 915, 969, 975, 980, 1267 (og paa mange flere Steder). Angelsaxerne havde ellers etslags Binderune for *ng*, nemlig **ǰ**, — men vort **X** er formodentlig Grundvolden derfor, samt overhoved ældre.

Her læser jeg følgende **IGI** eller **INGI** — som et Mands-Egenavn. — Ellers forekommer ogsaa Mandsnavnet *Iko* (*Ike*, *Ige*) samt *Ingizo* med flere lignende i en Westphalsk Jordebog fra det 9de eller 10de Aarhundrede (Dorow, Denkmäle alter Sprache und Kunst II, 180—181) samt ellers i nedersaxiske Diplomer fra Tusindtallet.

h&† SON (naar **†** antages for *n*, Nordboernes **†**, som i visse gamle tydskeangelsaxiske Alphabeter og rimeligviis i Indskriften paa det sidstfundne tønderske Guldhorn), — vort *Sön*, hvis mangfoldige Variationer i de gothiskgermaniske Sprogarter vi ikke behöve at opregne.

WFFNY HALAX, (**HALÆX**, **HÆLEX** o. s. v.) hvorved vi maa bemærke, a) at **W** og **F** ere forenede i den 1ste Charakter som en Binderune, b) at andet og tredie Bogstav (omhandlet ovenfor S. 542-548) i de ældste Tider synes i Flæng at være blevet anvendt for Vokalerne (som *a*, *e*, *o*, samt de saakaldte Diphtonger *æ* og *ö*, — hvilken sidste dog mulig ikke burde regnes til Tvelydene) — c) at **Y** her antages for visse angelsaxisktydske Alphabeters **X**, ikke for det nordiske **M**; dog maa vel **X** i de nordiske Sprogarter stedse eller næsten stedse antages for Forbindelsen *gs* eller *ks*. — Saaledes finde vi her Genitivet af et Mands-Egenavn, som *Hälaks* (af *Hälákr*) *Hálegs* af *Hálegr*, *Háleggr*, *Háleigr* eller *Háleygr* (Landnama IV, 7) eller andre lignende (efter den ældste norske Udtale). Outzen antager *Heiligo* (*Heilig*, *Helig*, *Hælik*?) for et oldfrisisk Navn, men *Eiliko*, *Eliko*, *Gheliko* (*Heliko*, *Hælik*) höre til de westphalske fra det 9de Aarhundrede. Det hele maatte da læses saaledes:

IGI (*Ingi*) **SON HALÆX** (eller **HALARS** o. s. v.) ☉: *Inge, Sön af Halak* o. s. v.

B) Antager man derimod at Runerne † (som *a*) og ‡ (som *m*) ere egentlig nordiske, ligesom selve Ordene, maatte man snarest læse:

IGISOAHÖLÖM

da Ordene maatte deles saaledes:

IGI, *igi* (da *i* ofte i de ældste Haandskrifter gjelder for *ei*), eller ogsaa ligefrem *egi*, *ege*, da *e* ikke haves i det simple nordiske Runealphabet men **I** stedse sættes i dets Sted.

SOA (*sóa*) maatte da her antages for at være 2den Person af *imperativus singularis* af Ordet *sóa*, ödelægge, foröde, (rimeligviis egentligst udströe, udkaste) naar Sprogroden söges i Gjerningsordet *sá* (*sái*) saae (om den paa Marken udströede Sæd). I *Hávamál* forekommer Ordet *sóa* i Betydningen af at ombringe, dræbe, i *Odins Runesang* i den anden nærbeslægtede at tære, fortære.

HÖLÖM mener jeg skal nærmest udtrykke eller svare til den nærværende islandske Udtale *hölum*, der forhen er blevet skrevet *holom*, *hölom*, *hölum*, (*havlum*). Jeg antager nemlig Ordet her for *abl. plur.* af Substantivet *halr*, der mest forekommer i oldnordiske og islandske Digte i to Betydninger, nemlig a) Mand, Helt, eller b) Dödning, afdöd Mand.

Oversættelsen af det Hele kunde da lyde, enten a) „Omkom ikke Mænd” (☉: Hold dig fra Manddrab) eller b) „Ödelæg” (forstyr, forkom, fortær) „ikke de Döde” (eller de döde Mænds Levninger).

Den tydskeangelsaxiske Runeart forekommer, som indhugget paa Stene, (tildeels, som ovenfor viist, i Retningen fra Höire til Venstre) baade i Norge og Sverrig, men derimod er det mig ikke bekjendt, at den endnu er opdaget som sammenhængende Steenskrift i vort nu egentlige Danmark. Dog maa det bemærkes, at forskjellige Indskrifter af den heromhandlede Art findes paa Stene i Bleking, der fordem har hört til

Ddd*

det danske Rige, samt at enkelte angelsaxiske Runer forekomme i nogle faa danske Steenindskrifter; jfr. ovenfor S. 500-501.

Ellers har man fundet de tydskangelsaxiske Runer paa adskillige Oldsager af Guld og andre Metaller, opgravede af Jorden i Danmark. Nogle af dem ere afbildede paa vor Tab. XIII fig. 1, 2, 3, 7 og nævnes eller omhandles paa forskjellige andre Steder i nærværende Skrift.

Vi bemærke dog her i Særdeleshed, at den paa det sidstfundne tønderske Guldhorn anbragte Indskrift har den største Lighed med vor heromhandlede, i det ikke mindre end 8 eller 9 af Stenens 10 eller 11 Characterer tydelig vare indgravede paa Guldhornets överste Rand. Jævnför den ovenmeldte Plades fig. 6 og 7.

Vistnok kan Runestenen ved Jägerspriis ansees for en af de mærkværdigste, som er kommet for Lyset i det skandinaviske Norden; Slottets Eier, vor nærværende Konge, Videnskabernes Selskabs ophöiede Præses paaskjöner og dens Værd, samt lader den paa det omhyggeligste frede.

Til Side 12 (2den Anmærkning).

Jfr. Tab. XIII, Fig. 7.

Angelsaxiske Runer paa det sidstfundne tønderske Guldhorn. Det maa bemærkes at *Wilhelm Grimm* allerede 1828 erklærede, at kun angelsaxiske Runer fandtes i dette Horns Indskrift (*Zur Literatur der Runen S. 50*) samt at vor store *Gram* længe forhen (nemlig henved 1754) i hans haandskrevne Recension over *Grauers* Skrift har udviklet disse Runers Overeensstemmelse med de engelske.

Ved denne Leilighed tillader jeg mig her at anföre, at jeg allerede den 2den Juni 1854, uden at kjende Prof. *Bredsdorff's* Dechiffre-ring, havde læst dette Guldhorns Indskrift, i Hovedsagen, paa samme Maade som han, med Hensyn til Bogstavernes Betydning, blot med

Undtagelse af det usikre , — dog med en anden Adskillelse af Ordene og en afvigende Forklaringsmaade.

Han læser nemlig:

ER HLEVA GASTIM HOLTINGOM HORNO TAVIDO,
hvilket han oversætter saaledes, efter Ordene, paa Latin:

Ego Hleva hospitibus } *silvicolis*
                                  } *Holsatis* *cornua fabricavi.*

Jeg *Hleva* forfærdigede disse Horn for Skovbeboerne (Holstenerne)
(mine) Gjæster

Med Hensyn til de enkelte Bogstaver have vi begge antaget Indskriftens andet Bogstav (som knyttes til det første og udgjør med det en Binderune) for *c* eller *k*. *Bredsdorff* beviser denne Sætning af et ældgammelt Guldrakteat*), der fremstiller de angelsaxiske Runer i bagvendt Retning, nemlig efter den ældste Skrivemaade, see ovenfor S. 336—347; ellers er og en gammel Bracteate med det retvendte romerske Alphabet, — hvoraf Tegning her haves — fundet i Skaane. Ligesom jeg i min Afhandling om de angelsaxiske Runer havde anset det ældgamle Vocaltegn *ſ* for at kunne betegne Selv- og Tvelydene *a*, *o*, *ö*, *æ* (samt mulig tillige *e*) for hvilke tildeels særegne men noget lignende Figurer senere bleve opfundne eller anvendte (jfr. ovenfor S. 394) antager *Bredsdorff* det samme**).

*) Denne Brakteate er længe blevet forvaret i det Kongelige Antiquitets-Archiv i Stockholm. Den er meddeelt i en Afbildning af Sjöborg (som ikke har lagt Mærke til Runernes alphabetariske Række) ved hans Indledning til Kännedom af Fædrelandets Antiquiteter (S. 160 Tab. III fig. 12.) *Bredsdorff* har benyttet en efter Justitsraad *Thomsens* Foranstaltning (dog i hans Fraværelse) efter Originalen forfærdiget Tegning, og har meddeelt den 1838 for saavidt Runerne angaaer l. c. S. 160. End senere (1839) var *Thomsen* selv i Stockholm, og erhvervede en ny, fuldkommen correct Aftegning, som er bestemt til at udkomme i et særegent Skrift om Middelalderens Guldracteater. Paa den rigtigste Tegning ligner den ovenfor omhandlede Character mest et lille latinsk, men bagvendt *c*; efter Sjöborgs Tegning stemmer den saaledes ganske overeens med Guldhornets hertil svarende Figur.

**) „*ſ* ist die Figur, woraus die drei Buchstaben *ſ*, *κ* und *ſ* im angelsächsischen

Endvidere ere vi enige i den Mening, at Indskriften er affattet i en oldnordisk Sprogart. Er dette Tilfældet, er det heller ikke underligt om en af Charactererne, der tilhører begge Runernes Hovedarter, men anføres af Alphabetisterne meget forskjellig med Hensyn til Betydningen blandt de angelsaxiske*), — her bör læses som i de nordiske; det er nemlig Runen **Y**, hvilken baade *Bredsdorff* og jeg da her læse som *m*.

Nu til Ordforklaringen.

EC eller **ER** antage vi begge for det oldnordiske-islandske *ek* (*ek, jek*), Plattysk *ek*, Angels. *ic*, Fris. *ick*; kun gjetter jeg at *h* muelig kan høre til dette Ord, der altsaa kunde skrives *ERH* (ligesom det tyske *ich*).

HLE eller **LE** (Oldnord. *lè, lje?*) antager jeg for den ældste Form af det oldnordiske og endnu islandske Gjerningsord *læ* (i imperf. *lèða, ljeða* eller *lèði*, infin. *lea, ljá*) beslægtet med det oldtyske *lehen*, nyere *leihen*, Moesog. *leihwan*, Holl. *leenen*, Engl. *lend* o. s. v. Dersom *h* som ovenfor formodet hører til *ec*, bliver Ordet *lè* (som det oldnordiske *læ, laaner*) o. s. v.

VÆGÆSTIM eller **VÖGESTIM** antager jeg for det samme Ord, som det oldnordiske *vegestom, vegestum*, ogsaa brugeligt som et Mands-Egennavn (*Vegestr*) α : Helligdommens (eller Offerstedets, Tingforsamlingens) Gjæster af *Ve* (*vi, vö*) Helligdom*) o. s. v., — og det bekjendte *gestr*, Gjæst, Angels. *gest*, Engl. *guest*, Tydsk og Hollandsk *gast*, Moesog. *gasts* o. s. v.

HOLTILT, Hylster, Rar (eller Dække) nemlig de der omgave det inderste Guldhorn, sammensat af de to Ord, a) *hol*, Hulhed, Hul (et hult

Runenalphabet entstanden sind.' Vistnok finder man ikke paa Bracteaten nogen anden Character, end den her først anførte, for *a, o, ö* eller *æ*.

*) See ofr. S. 20, 345, 359, samt Annaler for nord. Oldkyndigh. II, 125, 191, 210 o. fl. I saadanne forskjellige Bogstavrækker, der findes i gamle Codices, tillægges Characteren **Y** (som angelsaxisk) disse meget forskjellige Betydninger 1) som det latinske *x*, 2) som *lx*, altsaa gjeldende for tvende Consonanter, 3) som *z*, 4) som *y*, 5) som *k*, — altsaa for meget forskjellige Lyd; — hvi da ikke og for den selvsamme Character i de nordiske Runer, af hvilke saa mange ellers ligeledes tilhøre de angelsaxiske? At den ældgamle Form *im* i visse Tilfælde er i det Oldnordiske forvandlet til *om* og *um*, vises i den store Udgave af Edda Sæmundi T. I. S. 597.

Rum) for det angelsaxiske og frisiske *hol*, Svensk *hål*, Engl. *hole*; jfr. Isl. *holr* (*hol*) *hul*, Angels. *hol* o. s. v. — og b) *till**) som formentlig svarer deels til det oldnordiske *till*, Skjold, Skjærm (Gloss. Edd. Sæm. I, 682-685) Engl. *till*, Dække (*tegmen*), deels til det Frisiske *tülte*, Kande, Kar (Geschirr), jfr. det oldtydske *tylle*, Rör, o. s. v.

OM forekommer uundertiden i det Oldnordiske for det ellers mere brugelige *om* eller *um* — svarende til det nyere Danske, Svenske og Holl. *om*, Tydske *um*, Angelsax. *on*, *umb*, Engl. og Fris. *on*.**)

HORNÆ (eller HORNE) efter den oldnordiske Form. Dat. sing. af *horn*, Horn (her selve Guldhornet).

De sidste let indvdsede Characterer antager jeg for at skulle udtrykke Eierens Navn, — muelig med en lille Tilsætning, der tilkjendegiver hans rette Besiddelse af Guldhylsteret, nemlig enten

a) TOVIDO eller TÆVIDO, *Tavido* o. s. v. Endelsen paa saadanne Navne af *o* var fordmum meget hyppig i Nordtydskland, og er det endnu blandt Nordfriserne; see herom *Outzens Namens-Verzeichniss* bag ved hans *Glossarium der Friesischen Sprache*; der forekommer Mands-Egennavnet *Vido* (ellers ogsaa *Guido*, nu *Witte*); i *Walberts Gavebrev til Wildeshusen* findes Navnene *Tido*, *Taddo*, *Vaddo*; i Erkebiskop *Adalberts* Stadfæstelse paa *Ricqvorts* Gavebrev til den Hamborgske Kirke af 1059 forekomme *Tiedo*, *Tiodo*, *Tado*, *Tadico*, *Vaddo*, *Vidilo*. I Nordfrisland bruges endnu *Tido*, der let kunde være sam-

*) Naar vi nemlig antage, at den sjeldne og tvivlsomme Character 𐌷 gjelder for Runerne 𐌷 og 𐌷 , ligesom i tvende tydskangelsaxiske (men bagvendte) Indskrifter paa svenske Stene (ovenfor S. 345, 347). *Bredsdorff* antager derimod at disse to adskilte Figurer udgjøre en angelsaxisk Rune X , der er et slags Binderune, som betegner Bogstaverne *ng*. Naar man da med ham læser tvende Stavelser som det sammenhængende *holting*, vilde vel dette Ord i Oldnordisk lyde *holþing* (Hylsterstykker, eller Hylster-Klenodier) da det bagerste Ord *þing* bliver det Danske *Ting*, Engl. *thing*, Tydske *Ding* o. s. v.

**) Det maa bemærkes, at Charakteren 𐌷 i Angelsaxisk ofte betegner *æ* eller *e*, men at *æ* tit i Nordens gamle Membraner sættes for *e* i nyere Skrifter.

mendraget af *Tovido* eller *Tevido*. Med *Tovid* kan man og jevnføre de gamle dansk-angelsaxiske *Tof*, *Tovi*, *Tofih*, *Tofig* o. fl. Eller:

b) som Navnet *Tovid* o. s. v., uden Endelsen *o*, men med det korte tillagte Ord *o*, *ejer*, (oldnord. og isl. *ú**) gammel Dansk *aa*, *a*, Angels. *ah*, *ag*, Engl. *ows*, *owns* o. s. v.)

Jeg mener da at hele Indskriften bör læses saaledes i en oldnordisk, her sönderjydsk (Anglo-jutisk) Dialekt.

ERH LE (eller *ek hlè*) VÆGÆSTIM HOLTILT (eller *holting*, — *holping*?) OM HORNÆ, TOVIDO (eller TOVID O).

Meningen bliver da denne: *Jeg laaner Helligdoms-* (eller Offersteds) *Gjæsterne Hylsterstykkerne* (eller Dækkerne) *om Hornet* (nemlig til deres store Rets- og Gjæstebuds-Forsamlinger) *Tovido* o. s. v. som Navn, eller *Tovido ejer*.

At Hövdingerne i det hedenske Norden undertiden udlaante alle Drikkekar, som brugtes ved de store Offergilder af Menigheden, erfares af Skjalden *Kormaks* Æresdigt om Jarlen *Sigurd* af Lade († 965); see Snorre Sturlesöns He.mskringla, Rbhv. Udg. 1ste Deel S. 140, Aalls Overs. 1 H. S. 92.

Fortællingen derom lyder saaledes: „*Sigurd Ladejarl* var en af de største Offermænd, (ligesom *Hakon*, hans Fader, havde været) og forestod, paa Kongens Vegne, alle Offergilder i Thröndelagen. Det var gammel Skik, naar Offering skulde være, at alle Bönder skulde komme did, hvor Templet var, og före med sig alt hvad der behövedes saalænge Offergildet stod paa. Til dette Gilde skulde alle Mænd bringe Öl med

*) I Island er det almindeligt, at dette lille Ord paa samme Maade sættes bag efter Eierens Navn, som enten heelt eller med Begyndelsesbogstaver tegnes eller indrises paa noget Eiemon. See Antiq. Annal. III, 345, 351, Tab. IV Fig. 4, om Indskriften paa en Angelsaxisk Ring, hvor Runen $\mathfrak{N}$ forekommer som E eller Æ (först i Navnet *Eðred* og senere som *a*, der just udtrykker det heromhandlede Ord. See ellers Hicke's Thesaurus, præf, pag, XIII og Archæolog. (Britann.) XXVIII, 348, hvor Remble tilfoier den samme Forklaring (i det han dog læser *ah* for *a*, efter den sædvanlige angelsaxiske Maade).

sig; der blev og slagtet alskens Qvæg; Kjödet skulde koges til Spise for de Tilstedeværende. Ilden skulde være midt paa Gulvet i Templet, og over den hængtes Kjæder, ligesom de fulde Bægre rakes over Ilden. Han, som Gildet gjorde og Hövding var, skulde signe det fulde Bæger og al Offermaden. Først skulde Odins Bæger tömmes til Seier og Vælde for Kongen, derefter Niords og Freys Bæger til Fred og et godt Aar. Dernæst var det Manges Skik at tömme Bragabægeret. Derpaa tömte og Gjæsterne en Skaal for afdöde gjæve Frænder, som kaldtes Mindeskaalen. Sigurd Jarl var en saare rundhaandet Mand, der udförte en Handling, som blev meget navnkundig, idet han nemlig gjorde et stort Offergilde paa Lade, hvortil han bestred alle Omkostninger. Derom taler *Kormak Ögmundsson* i *Sigurds Drapa*". Jarlen lod det da ikke blive derved, at give alle Helligdomsgjæsterne Mad og Drikke, men han laante dem tillige, efter Skjaldens Udtryk, baade Drikkekar og Fade*). Da Skjalden udhæver Jarlens Rigdom paa Guld og mange Kostbarheder, han havde erobret i Krigen, er det sandsynligt, at han herved sigter til Guld- og Sölvskaaler m. m., med hvis Udlaan denne prydede Offergildet. I Digtet kaldes Jarlen *vess* (eller *vess veggia*) *valdr* 3: Templets eller Helligdomsmurenes Forstander**), og dette selvsamme Ord *ve* (hvoraf *vess* er *genit. sing.*) mene vi just forekommer i Guldhornets Indskrift i Forbindelse med dets Gjæster (*vegestin*). Saaledes troer jeg at der er al Grund til at antage; at vor *Tovido* eller *Tovide* har været en saadan Tempelforstander eller Helligdomsvogter, der laante Offerstedets Gjæster det kostbare Hylster om det eller de ved Festgildet brugte Drikkehorn, men havde dog forsynet det med sit Eiendomsmærke og Bevidnelse af Laanets Beskaffenhed, for at det ikke skulde betragtes som en Gave.

*) *ask* og *eski* i Originalen. *Jacob Aalls* Mening: "at det førstnævnte brugtes til flydende, det andet til faste Næringsmidler" er fuldkommen rigtig, thi saaledes benævnes slige Kar endnu i Island (*askr* og *askja*, — eller *eskja*, *eski*).

**) Baade *Schöning* og *Aall* oversætte Ordet ved Tempelvogter. Jfr. min Bearbejdelse af de Brudstykker, som haves af Skjalden *Kormaks* Digt bagved *Kormaks Saga*, Hafn. 1832 S. 280—287, samt ovenfor S. 20 og *Ann. for nord. Oldk.* II, 122, 125.

I Island holdt Goderne, som Districternes øverste Övrigheds-personer samt tillige Tempelforstandere og Præster, saadanne Offergilder paa de hellige Steder, imod en bestemt aarlig Godtgjørelse, kaldet *hoftollr* (Tempelskat) til Templets og Offeringernes Vedligeholdelse.

At ogsaa vore Naboer, de egentlige Germaner, i Hedenold holdt saadanne Offergilder med lignende Indretninger, indlyser allerede af *Tacitus's* og *Cæsars* Beretninger, ligesom det ogsaa er udførlig viist af *Jacob Grimm* i hans *Deutsche Mythologie* S. 26 o. f. Det var saaledes ikke underligt, at det Folkesagn havdes i Egnen omkring Gallehuus, at en hellig Lund med tilhørende Afgudshuus havde staaet der i fordums Dage. De for Kristendommen flygtende Tempelforstandere have da rimeligvis anbetret disse Helligdommes mageløse Kostbarheder til Jordens Skjød, hvorfra de efter 8 Aarhundreders Forløb igjen kom for Lyset.

Vor ligesaa lærde som sindrige *P. E. Müller* har i sit af Videnskabernes Selskab belønnede Priisskrift om vore tabte Guldhorn*) ypperlig behandlet sit Æmne, seet fra det Sandpunkt, som han havde valgt sig. De celtiberiske Bogstavers store Lighed med de paa Guldhornet forekommende maatte naturligvis lede ham dertil, thi *Wilhelm Grimms* klassiske Udvikling af de tyske eller angelsaxiske Runer udkom først fulde 15 Aar derefter**).

*) Antikvarisk Undersøgelse over de ved Gallehuus fundne Guldhorn ved *Peter Erasmus Müller*. Kjöbenhavn 1806, 4to, m. K. Den udkom ogsaa i *W. H. F. Abrahamsens* tyske Oversættelse.

**) *Müller* holdt sig især (S. 41—42) til den Erklæring af *Gram*, at Tegnene <, 2, ◇ ikke hørte til de engelske Runealphabeter. Nu vide vi, at de alle findes i nordiske (eller i Norden fundne) Indskrifter, som høre til den tysk-angelsaxiske Runcart. See ovenfor S. 343—345 med de tilhørende Afbildninger Tab. VIII Fig. 1, 3, samt S. 393 o. f.; 2 findes tit i omvendt Stilling i angelsaxiske Runealphabeter — og sees fuldkommen som her paa den ovenfor (S. 397) ommeldte alfabatariske Bracteat. Jfr. *Bredsdorff* l. c. S. 160. Det forekommer og saaledes paa en ældgammel, i Norge funden, angelsaxisk Primstav (eller Runealender) af Been; see *Worms* Fasti S. 92 (hvor tillige de øvrige Charakterer vise deres rette Oprindelse), ligesom og paa Ringe med angelsaxiske Rune-Indskrifter, samt paa Runebracteat, hvor < ogsaa sees i forskjellige Indskrifter, der maa læses fra Høire til Venstre. Jfr. Tab. VI Fig. 1: en høist besynderlig, for mig uforstaaelig Indskrift paa en i Sønderjylland fundet og af *Arendt* aftegnet Steen.

Nu kan man ikke længer nære nogen Tvivl om det sidst fundne Guldhorns Charakterers Henførelse til denne Runeart. Ikke desmindre vil vor *Müllers* Priis-Afhandling stedse beholde sit store archæologiske Værd med Hensyn til disse hidindtil mageløse og nu for stedse forsvundne Kostbarheders Beskrivelse og formodentlige Oprindelse, thi det kan vel være, ja er endog meget rimeligt, at Indskriften paa det ovenmeldte Guldhorn er meget yngre end det selv og de til det hørende Hylsterringe. Klenodierne kunne vel være komne fra Spanien eller Britannien, skjönt de sildigere have prydet Anglers eller Juters festlige Sammenkomster paa den cimbriske Halvøe, og det ene af dem der er blevet forsynet med en Rune-Indskrift. Derhen kunde de let komme som en Deel af Anglers, Jydere eller Saxers rige Bytte i deres Erobringskrige.

Müller har (l. c. S. 65 o. f.) viist Sandsynligheden af Guldhornenes første Bestemmelse til hedenske Templers eller Offersteders Ritus eller Prydelse, og vi skulle nu end udførligere søge at vise dette med særegne Hensyn til vort Norden og dets Nabolande. Det her omhandlede Horns nærmeste Anvendelse er usikker, thi da dets nederste Deel mangede, veed man ikke om det er blevet brugt som Drikkehorn, hvilket vi dog formode. Det (1659) förstfundne var aabent i begge Ender — men da det dog ikke kunde være skikket til Basun, Krigshorn eller Jægerhorn, antager vor Forfatter det for muligt, at begge Hornene vare bestemte til at hænge til Zirat midt i Templet. Vist er det, at man tit i Sverrig, Norge og Danmark, i Gravhöiene og i de fordum hellige Steensætninger, har fundet forskjellige skjønne Kar af Bronze, ja endog af Guld og af Glas, der ikke kunne staae, men maae have været bestemte til at ophænges. I Eddadigtene nævnes en kostelig og glimrende Steen, som var trukken paa Baand eller Snor, for at ophænges over ædle (eller fyrstelige) Personer*). I al Fald har *Müller* Ret i den Bemærkning, at alle gamle Nationer pleiede at hellige deres dyrebare Klenodier til Gudernes Templer

*) Edda Sæmundi, Hafn., T. II p. 278; min danske Oversættelse 4de D. S. 100.

og undertiden, endog förend de havde vidst at forskaffe sig selv Livets første Beqvemmeligheder, pönsede paa at udfinde heel kunstige Smykker for de Billeder, der vare Gjenstande for deres Tilbedelse; han viser, at ikke alene Celtibererne, men ogsaa Bjarmer eller Permiere, gavede Drikkekar af Guld og Sölv til Templerne. Dette kan endvidere bemærkes om vore fordums Naboer, Venderne (efter *Saxos* autentiske Beretninger), af hvilke det og er bekjendt, at Svantevits kolossalske Billede i Arconas Tempel holdt i den höire Haand et Horn, prydet med forskjellige Metaller*), som ved det store aarlige Höstgilde pleiede at fyldes med Mjöd (eller Vin) og at gives Afgudsbilledet i Haanden, efterat Offerpræsten havde spaaet af dets forrige Indhold (om det næste Aars Frugtbarhed) og udslaaet det som et Drikoffer, men atter fyldt og selv tömt Hornet o. s. v. Templet og Billedet havde meget store, saavel faste som uvisse Indtægter, samt berigedes desuden med Gaver af Kostbarheder, tildeels skjenkede af Naborigernes Fyrster. Saaledes havde endog de Danskes kristne Konge Svend, af hedensk Overtro, skjenket til Templet et Bæger af udmærket Arbeide og Værd**). Allerede i den fjærneste Hedenold siges Danmarks Konger at have ydet store Kostbarheder af Guld til Odins Billede og Templer i Udlandet***). Efter Kristendommens Indförelse i Danmark overførte dets Rettroende den samme Skik til dens Stiftelser; saaledes skjenkede f. Ex. Ulpho (eller Ulf), en af Knud den Stores Magnater i

*) "*Ingens in æde simulacrum omnem humani corporis habitum granditate transcendens . . . in dextra cornu vario metalli genere ex cultum gestabat, quod sacerdos sacrorum ejus peritus annuatim mero perfundere consueverat*" (o. s. v.). Hist. Dan. Lib. XIV, Rec. P. E. Müller, ed. Velschou, Pars. I pag. 823 o. f.

***) "*Hanc itaque statuum totius Selavonie pensionibus cultam, finitimi quoque reges, non absque sacrilegii respectu, donis prosequébantur. Quam inter cæteros etiam rex Danorum Svend propitiandi gratia exquisiti cultus poculo veneratus est, alienigenæ religionis studium domesticæ præferendo*" l. c. S. 825—826. P. E. Müller viser, at denne Konge var Svend Grathe, som døde Aar 1156. Tvende store, uidentvilt kostbare Bægre, som havde tilhört de rügenske Afguder, skjenkede Erkebiskop Absalon i sit Testament til en af sine Veninder, Fru Margrete Sunesdatter — "*domine Margarete duos cyphos*" (o: *cyphos, scyphos*) "*Rolanorum idolorum*". Dän. Bibl. 2ter Th. S. 27.

***) Saxo Gram. l. c. S. 42. Jfr. ovenfor S. 71.

England, der herskede over den vestlige Deel af Deira, et stort Horn af Elfenbeen, udvendig prydet med kostbart Beslag af forgyldt Sölv og forsynet med saadanne Hanke og Ringe som de, der vare anbragte paa de tønderske Guldhorn, til Kathedralkirken i York, hvor det inderste Horn vel endnu bevares; dog skulle dets forgyldte, for os vigtigste Prydelser i Reformationstiden være blevene solgte til en Guldsmed for at omsmeltes*). Ikke desmindre synes de nu paa Hornet anbragte Billedværker, forestillende Griffer, Enhjørninger, Löver, Hunde, Træer og Lövværk, at være i en ældgammel Smag. Mærkelig er den Efterretning, som *Cambden* meddeler efter en gammel Membran, at Fyrsten *Ulf*, idet han skjænkede Hornet, fyldte det med Viin foran Höialteret i Yorks Domkirke og drak det knælende ud, samt gav det til Gud og den hellige Peder, Apostlenes Fyrste, tilligemed adskillige faste Jordeiendomme og deres Afgifter**). Det var ikke alene Drikkehorn, som saaledes i Englands Middelalder skjænkedes til Kirker og Klostre, men ogsaa Krigs- eller Jægerhorn. Saaledes gav f. Ex. Kong Edgar af England, der kom til Regjeringen 959, sit Blæsehorn (*lituum*) til Abbediet Glastonbury eller Guds Moders Alter i dets Kirke. Det var en sand Kostbarhed, da det var særdeles zirlig gjort af Elfenbeen og prydet med Guldbeslag (*ebore decentissime formatum et auro decoratum*). Et lig-

*) Ulf gav ved den samme Leilighed Jordegods og andre Eiendomme til Yorks Domkirke. Gaven bekræftedes senere af Edvard Confessor. See herom, i *Archæolog. Lond. T. III*, Pegge observations on horns &c. samt i *T. I*, Gale upon the ancient Danish horn, kept in the cathedral church of York o. f. Hornet er afbildet (som det nu haves) i *Vetusta Monumenta*, ed. Societ. antiquaria Londin. (Fol.) Vol. I Tab. 2 (og flere Skrifter). Efter Tegningen og de den vedföiede Efterretninger er kun det nederste Beslag, Kjeden m. m. anskaffede af Hornets Restaurator Fairfax.

**) "*Cornu, quo bibere consuevit, vino replevit et coram altare Deo et sancto Petro, apostolorum principi, omnes terras et redditus flexis genibus propinavit*" *Archæol. I*, 169. Hvo crindres ikke herved om Hedenolds nordiske Hövdinger, der stak Hornet ud i Templet til Ære for Odin og for Thor, Asernes Fyrste (*ása bragr*). Ogsaa de pleiede at skjænke Jorder til Guderne eller Templet; see f. Ex. *Landnama* 4de Bd. 2det Kap. o. fl. St. Allerede Gregorius den Store tillod Angelsaxerne at holde Gjæstebude (*convivia*) ved Kirkerne, ligesom forhen ved de hedenske Templer, til hvilke de tildeels vare blevene forvandlede. See *Archæolog. V*, 117, 143 o. fl. St.; jfr. ovenf. S. 160.

nende Horn af Elfenbeen (*cornu eburneum*) gav Kong Henrik den 1ste (som kom til Regjeringen Aar 1100) til Domkirken (eller det af ham stiftede St. Osvaldskloster) i Carlisle; det siges nemlig at have været et stort Jagthorn, prydet med Baand (eller brede Ringe) af Guld og Sölv (a great horn venori, havinge certayne bandes of sylver and golde). Derpaa var og følgende Indskrift indgravet:

Henricus primus noster fundator

hoc dedit in teste carte pro jure foreste*).

Enhver seer, at Indskriften her er nyere end selve Hornet, ligesom vi troe at Tilfældet har været med Guldhornets Indskrift, der og sandsynligst indeholdt en Bevidnelse om dets Overdragelse til en vis Menighed eller et religiöst Gildelag.

Medens slige Offergaver ydedes Englands kristne Hovedkirker, blomstrede Hedendommen i Nordtydskland blandt de slaviske Vender, til hvis Templer og Afguder selv Danmarks overtroiske Store, til Trods for Kristendommen, vedbleve at skjænke kostelige Drikkekar, efter den i vore egne Lande udentvivl i Hedenold brugelige Maade. Dog vare saadanne Tempelbægre ikke alene bestemte til Afgudernes eller Præsternes Brug, thi Forfatteren til den hellige Ottos Levnet (som just indfaldt i Henrik den 1stes Tid) beretter, at de hedenske Vender gjemte i deres Templer kostelige Bægre af Guld og Sölv, af hvilke de Store og Fornemme paa Festdagene pleiede at spaae og gjöre sig tilgode. En saadan Brug have da og rimeligvis de hedenske Sönderjyder i sin Tid gjort af det ved Gallehuus fundne, med Indskrift forsynede Guldhorn**). Den selvsamme Skik anvendtes og af de Kristne paa deres Institutioner, i det de andægtige Store gave deres Drikkehorn (og andre Bægre) til Munke,

*) *William Cole* on the horns, given by Henry I to the Cathedral of Carlisle. *Archæolog.* Lond. V, 340—345.

**) *Vita St. Ottonis*, hos *Ludewig* pag. 681: "*Crateres etiam aureos vel argenteos, in quibus augurari, epulari et potare nobiles solebant ac potentes in diebus solennitatum, quasi de sanctuario proferendos, ibi (in templo) collocaverant.*"

samt Kanniker og andre religiøse Broderskaber, for at de paa Festdagene skulde drikke deraf og erindre Giveren i deres Velsignelser eller fromme Ønsker. Saaledes skjænkede f. Ex. Kong Wihtic af Mercia, henved Aar 800, Hornet fra sit eget Bord til Abbediet i Croyland, om hvilket det hedder i hans Gavebrev: "*cornu mensæ suæ, ut senes monasterii bibant inde festis sanctorum et in suis benedictionibus meminerint aliquando donatoris Willafi*" (Pegge l. c. S. 9)*).

Dog indbefattede Venderens Tempelskatte, blandt andet, ikke alene store Urox- eller Bøffelhorn, der vare skikkede til at drikke af, udfendig forgyldte eller forsynede med forgyldte Beslag**) og besatte med Ædelstene, — men ogsaa andre Horn for blæsende Musik, foruden Dolke og Knive, samt alslags kostbart, sjældent og skjönt Huusgeraad, bevaret til Gudernes Prydelse og Hæder***) (samt tillige uden Tvivl til Brug ved de festlige Gilder). Det var da ingen ny Skik, som opfandtes af de Kristne, naar ogsaa Krigs- eller Jagthorn gaves til Kirkerne efter det Ovenanførte.

Vi bemærke, at allerede Eddadigtene vise, at man i Hedenold brugte Drikkehorn, zirede med Billedværk og Runecharacterer; see

*) Til en saadan Brug har rimeligvis det Drikkehorn været, der opgroves af Jorden ved Nykjøbing i Odsherred (i Sjælland) henved 1775; det var prydet med indskaarne Figurer og Arabesker, samt denne oldnordiske Indskrift med Bogstaver: "Dreikid í frídi gleymid ecki lífvande Gudi"? : "Drikker i Fred! glemmer ikke den levende Gud!" *Alexander Humboldt* saae i Qvitos Franciskanerkloster et Leerkar, hvoraf en Munk fra Gent havde udsaaet den første Hvede i Peru, — forsynet med denne Indskrift i oldtydsk Dialekt: *Wer aus mir trinkt vergesse seiner Gottes nicht.* See Ant. Ann. II, 278—280.

**) Dette var vistnok ingen ny Skik, thi Gallerne pleiede allerede i Romernes klassiske Tidsalder at beslaae Uroxehorn med Sølv. — I det 10de Aarhundrede vide vi, at slige Drikkehorn betragtedes og søgtes som Sjældenheder i de nordiske Riger.

**) — *Cornua grandium tavorum agrestium deaurata et gemmis intexta, potibus apta et cornua cantibus apta, mucrones et cultros multanque pretiosam supellectilem variam et visu pulchram in ornatum et honorem Deorum ibi conservabant.* *Helmold* melder allerede i 1ste Bogs 55de Kap., at det forsamlede Folk, efterat de egentlige Offeringer vare forbi, forlystede sig ved offentlige Gilder og drak Skaaler, helligede deres Afguder. De derved fremsagte Ønsker eller Bønner vilde naturligvis denne kristne Forfatter snarere kalde *execrationis* end *consecrationis verba*.

ovenfor S. 141, 167. I de norske Kongesagaer ommeldes (i det 10de Aarhundrede) forskjellige Drikkehorn med Guldbeslag, endog heelt bedækkede dermed.

Om et i Hedenold forfærdiget, ved Wismar fundet og af *Lisch* ypperlig beskrevet Bronzebeslag til et Horn, have vi anført Adskilligt S. 244 herovenfor. I Danmark, Norge og Sverrig har man fundet i Jorden ældgamle Drikkehorn med Beslag af Sölv eller forgyldt Metal, tildeels forsynede med Indskrifter, endog i Runer. I Aaret 1445 blev et Drikkehorn fundet i en Gravhöi ved Breum i Nordfjorden. Om dets paa et Sölvbeslag anbragte Runeskift, der mulig kun er en Efterligning af en ældre, som maaskee har vær været indridset i Guld eller Bronze, hvori *Christie* og *Sagen* mene at Odin nævnes, maae vi henvise til *Urda*, II, 48. Almindeligere ere Horn med Sölv- eller andet Metalbeslag fra den katholske Middelalder med Indskrifter, i hvilke Gud eller Helgene (især de hellige tre Konger) paakaldes. Af denne Art er det berömt saakaldte oldenborgske (af forgyldt Sölv forfærdigede) Drikkehorn; ligesom disse Drikkehorns Form og Benævnelse upaatvivlelig nedstamme fra den hedenske Tid, saa ere og de nyeres paa dem anbragte Indskrifter en fortsat Efterligning af de ældre.

Indskriften paa det sidstfundne tønderske Guldhorn læstes saaledes, i Overeensstemmelse med *Tychsens* Forklaring af det celtiberiske Alphabet, af *P. E. Müller*: SCAGSBELESTIT · ARGTIDET · ARISLE · TE-BIMR. Han formodede, at disse Ord angik de phoeniciske Guddommes Baals eller Bels og Astartes, samt de saakaldte Dioskurers Dyrkelse. Nu maae vi indsee, at vore egne Mindesmærkers Alphabeter ligge os i i denne Henseende nærmere.

Vi ville ikke her opholde os ved at opregne Andres mange aldeles mislykkede Forklaringer over det heromhandlede Guldhorns Charakterer og deres Betydning. Kun maae vi ikke forbigaae de blandt dem, der ligesom *Grams*, *W. Grimms* og *Bredsdorffs* grunde sig paa de for tyske eller

angelsaxiske Runer*). Disse ere, forsaavidt de ere mig bekjendte:

a) Dr. Brynjulfsen i hans *Periculum runologicum* (1825) S. 108—116:

Ekinlevo eller *ek Hlevo gortim hol**)* *tisom horno tovimo*

o: *Eginlevus* eller *Ego Hlevus (Leifus) fecimus (feci) tunulum*
his cornibus duobus;

eller og saaledes:

Tovido (eller *Tovimo*) *ek (ok) Hlevo gortim hol tisom horno*

o: *Tovidus (Thorvidus, Thorfinnus) et Hlevus (Leifus) fecimus* o. s. v.

I sidste Tilfælde læser Forfatteren ligesom jeg ved at antage *Tovid* for et Mands-Egennavn, der kunde svare til det oldnordiske *Thorvid* (*Þórvidr****). I norske og svenske Runeindskrifter samt islandske Diplomer skrives saaledes undertiden *Þosteinn* for *Þorsteinn*, *Þolleikr* for *Þorleikr*, ligesom den islandske Udtale nu svarer til denne Skrivemaade (jfr. ovenf. S. 599—400). Forf. meente, at den eller de i Indskriften nævnte Mænd havde, formedelst en overhængende Fare, nedgravet de store Kostbarheder i Jorden, men dog i Forveien indridset Indskriften paa det ene af Hornene.

*) Dette har dog ligeledes *Legis* gjort i hans Fundgruben des alten Nordens 1ster Th. (ogsaa under Titel: *Die Runen und ihre Denkmäler, nebst Beiträgen zur Kunde des Skaldenthums*, Leipzig 1829) S. 32 o. f.; han antager Indskriftens Sprog for nordisk (oldnordisk), og læser den saaledes:

ek hle þaga stim hölti sam hörna

samt oversætter det (uden nogen orthographisk eller grammatikalsk Analyse): "Ich freue mich der Guust" [Tyr] "abzuringen dem Häuptling diese Hörner". Jeg kan ikke opdage de Grunde, hvorpaa en saadan Oversættelse kan være bygget (med Undtagelse af de første og sidste almindelig bekjendte Ord). Iøvrigt følger *Legis* Recensenten af Dr. Brynjulfsens *Periculum runologicum* i Goettinger gelehrte Anzeigen 1824 (S. 1026) med Hensyn til Indskriftens Tillæg: *teþimo* eller *taþimo* (?) hvilket da foreslaaes at skulle læses: *tami þo* for *tæmi* eller *tömi þu*: "Leer aus! Trink aus!"

**) Forfatteren vil, at *hol* her bør læses *hól*, acc. sing. af det oldnordiske og islandske *höll*, en Höi. *Hol* vilde vel snarere have passet til denne Forklaringsmaade, da Hornene fandtes paa jævn Mark, — efter som den ovennævnte sagkyndige Recensent ogsaa har bemærket.

***) Recensenten i Goett. gel. Anz. I. c. S. 1020 anseer dette for ubeviist og vil overhoved ikke antage Ordet for et Mands-Egennavn. Dog brugtes lignende Navne i Nordtydskland kort for Kristendommens Indførelse; jfr. ovenfor S. 399—400. At Personers Egennavne i Nordfrisland, ligesom andre Ord i Sproget, blandedes med de nordiske paa mangfoldige Maader, erfares i Overflod af ældre og nyere Skrifter, f. Ex. *Outzens* frisiske Onomasticon. Jfr. ovenfor S. 399 samt nedenfor S. 414—415.

b) Den udmærkede Palæograph *Kopp* læste Indskriften saaledes (fra Tegnet $\diamond$, som han ansaae for et blot Adskillelæstegn):

em horne te wido ac alaweck estim holtis

o: "Jeg er et Horn til Jagt- og Ölbæger for Holte's Drikkelag".

Kopp antog Indskriften for at være affattet i en angelsaxisk eller dansk-angelsaxisk Dialekt.

c) Denne Forklaring er udförlig bleven omhandlet og i det Hele modsagt af vor store Sproggrandsker *Rask*. Et Udkast til hans Afhandling herom (der rimeligvis er bleven afhændet eller sendt til *Kopp* selv) har jeg, tilligemed dennes ovenmeldte Forklaring paa et löst Blad, i Dag (den 4de Decbr.) erholdt tillaans af Förstnævntes Broder, Hr. Cand. Theol. *H. Rask*. *Rasmus Rask* bifaldt dog *Kopps* Mening forsaavidt, at ogsaa han antog Bogstaverne i det Hele for angelsaxiske. I Afhandlingen har han ikke selv udviklet nogen selvstændig Mening om Indskriftens sammenhængende Fortolkning, — men ytrer nedenunder Formodning om, at den er affattet i det kymriske Sprog. Dog findes et löst Blad vedlagt, der formodentlig indeholder Forfatterens egen (som det synes nyere eller senere skrevne) Dechiffrening af Indskriften:

Ek hlève gestim : holtisem horne : tevido.

uden nogen videre Forklaring, hvilken sandsynligvis den altfor tidlig Forevige desværre er bleven hindret fra at udvikle ved hans sidste langvarige Sygdom.

Jeg vover at gjætte, at min uforglemmelige Vens Adskillelse af Ordene paa denne Maade er grundet paa følgende Forudsætning af deres rimelige Betydning: *Ek*, jeg; — *hlève*, det samme som det oldfrisisk og nordfrisisk *lewe*, *leve*, overlader, efterlader*); — *gestim*, Gjæster; — *hol-*

*) Nöie beslægtet med det oldnordiske *leifa*, endnu i Dansk *levne*, og mange flere hertilhørende Ord i de nordisk-tydske Sprog. Man kunde og læse *ekh lewe*, da *ekh* eller *ek* bliver det frisisk *ikk* o. s. v.; see ovenfor S. 398.

liscem*) (Dat. plur.), *sybvicolis*? i Skoven eller Lunden? Offerlunden? fra eller i Holsaternes Land? — dette havde vist den Afdöde bedre kunnet forklare; — *horne*, Hornet. *Tevido* kan ogsaa her være blevet antaget for et Egennavn; er dette saa i Virkeligheden, synes det Hele at udtrykke en umiddelbar eller testamentarisk Gave til Lundens eller Offerstedets Gjæster. Dette Forsög til Forklaring nærmer sig i Meningen, ligesom i selve Læsningen, saare meget til den af *Bredsdorff* (S. 397) og af mig (S. 398, 400) fremsatte.

d) *N. M. Petersen* har forhen seet og benyttet *Rasks* runologiske Optegnelser med Undtagelse af det herommeldte löse Blad, samt har ogsaa, med Hensyn til Sidstnævntes palæographiske Bestemmelse af de angelsaxiske Runers Værd, læst Indskriften paa følgende Maade:

ek Hlévo (eller *Hlepo*) *gortim hólti om hórno tovínó* eller *tovidó*

og udvikler saaledes sine Tanker om Ordenes Fortolkning: “— — hvoraf “Meningen maaskee kunde være: Jeg Hlev gjorde Beklædningen paa “dette Horn; ved *hólti* maatte man da tænke paa gl. t. *helde*, Lænke “o. desl., isl. *hald*; ved *tovimo* paa Hensynsformen *peima*, angels. *pám*. “Hornet bestod af tvende, der vare indsatte i hinanden; det indre udgjorde “et helt Stykke, det ydre bestod af fem til hinanden föiede Ringe af finere “Guld og paa dets överste Rand fandtes Indskriften. Til dette ydre Horn, “som indeholdt Figurerne, kunde der da sigtes ved Ordet *hólti*, og det “er rimeligt, at Kunstneren just satte sit Navn paa dette Kunstværk. Men “ogsaa denne Forklaring er blot Gjetning og udgiver sig ikke for andet.” (Danmarks Historie i Hedenold, III, 374—375).

*) *Holt* betyder i Oldnordisk en Lund, Skov, ligesom endnu i det Nordfrisiske og Plattyske. Holstenerne kaldte sig forðum *Holsaten*, og af de gamle Nordboer nævntes de *holtsetar*, Skovboere. Jfr. ovenfor (hos *Bredsdorff*) S. 397. Det maa vel erindres herved, at Holsaterne ikke boede i Sønderjylland, men dette kan dog have havt et Bygdelaag eller Tingsogn af et lignende Navn, opkaldt efter Landsbyen Holt i Nærheden af Medelby, omtrent $4\frac{1}{2}$ danske Miil fra Gallehuus. Den kaldtes i Middelalderen Holte efter *Langebeks* Kort til Valdemars Jordebog; meget nær ved Töndern laae da og Byen *Holesete* og ikke langt derfra en anden, kaldet *Hvoling*.

e) Jeg er tilfældigviis i Besiddelse af et originalt Brev fra den i sin Tid bekjendte svenske Godseier og Videnskabsynder *P. Tham* til *Skule Thorlacius*, dateret Dagsnäs den 30te Juli 1807, hvori han tilmelder Sidstnævnte, at han har skrevet saadanne Bemærkninger og sendt dem til Consistorium academicum i Lund for at gjenemsees af dets lærde Medlemmer. Om Indholdet ytrer han kun Følgende: “Jag gör Gullhorns inscription till gammel Tyska och Runorna till Anglo-Saxiske Bokstäfver”. Bemærkningerne vare allerede skrevne i Marts Maaned s. A. Senere udgav Forfatteren dem i tvende forskjellige trykte Skrifter, nemlig: *Sändebref till de Danske Lärde* (som jeg ikke har ved Haanden) og “Anmärkningar i anledning af Prof. *P. E. Müllers* Afhandling om Guldhornen” Stockholm 1817, 4to. Der holder han sig dog (S. 21) ikke alene til de angelsaxiske Runer, men tillige til romerske Uncialbogstaver, som *M*, samt Runernes *Þ* (eller *v*) som *Th*, deres *X* (*g*) som det latinske Ord *et* o. s. v. Hans Læsning falder da saaledes ud: **HOLTIZEY HORNE TETHIMO MvHLMTHE et ESTIY** — og oversætter dette saaledes: “*Holsteinska Hornet Dithmars Marsk af Helmthe och Estey*”. Hertil lægges denne Bemærkning: “(förmodligast ifrån 13de eller 14de Secler)”, — og dog menes (paa den selvsamme Side) en Grev Dithmar at have ladet forfærdige Hornet henved Aar 1050! Vi behöve vist ikke at opholde os ved denne Læsning af Runerne og end mindre ved den öiensynlig ugrundede Oversættelse.

Af de övriga ovenanförte, tildeels temmelig overensstemmende Forklarings-Försög overlade vi saaledes Läserne at vælge det efter hans Mening bedste, hvis han selv ikke kan udfinde noget Bedre som uimodsigelig klart og rigtigt, — hvortil det mulig er Eftertiden forbeholdt at yde nye og hidindtil ukjendte Oplysninger.

Med Hensyn til Drikkehornenes Brug i Germanernes og Nordboernes Hedenold kan det tilföies, at man paa det höist mærkelige Offersted ved Schlieben i Sachsen har fundet vel conserverede saakaldte

Offerhorn af brændt Leer. Udvendig ere de vel prydede med simple Zirater, men ligne i Formen de sammenslyngede Drikkehorn, som ere indgravede paa en bekjendt Runesteen, funden ved Snoldelöv i Danmark. Der fandtes nede i Jorden, tætved et fordums Ting- eller Offersted under en uhyre stor Steen, der blev sprængt for at opføre et Gjærde af dens Stumper, som bleve bortførte i ikke mindre end 70 Vognlæs. Indskriften angaaer en vis Rohald, Sön af en *Pulr* eller hedensk Præst, som boede der i Nærheden*). Muelig har da det höist sjeldne Drikkehorn af Glas, som bevares her i Museet for nordiske Oldsager og som er fundet ved Himlingöie i Sjælland tilligemed et stort Broncekar og tvende Paterer af Sölv, oventil forsynede med Guldrande, prydede med Figurer, der meget ligne dem, som forekomme paa det tönderske Guldhorn, — havt den selvsamme Bestemmelse og forhen saaledes tilhört et helligt Offersted eller Tempel, der da maa have staaet under en rig og mächtig præstelig Hövdinges Forvaltning. Dobbelt mærkeligt bliver dette sjeldne Fund ved det kostelige Spænde, som har en Indskrift i angelsaxiske Runer af den samme Art som de paa Guldhornet, der her vel er indridset af en anden end Spændets Forfærdiger**) og altsaa sildigere end det blev gjort, i Lighed med vor Gisning om det her omhandlede Horns Tilblivelsesmaade.

*) *Klemm Handbuch der germanischen Alterthumskunde* (1836) S. 375 Tab. XIV Fig. 12. Ant. Ann. 1ste Bds. 2det H. S. 281—282 Tab 4 Fig. 3; 3die Bd. S. 207; *Petersen Danmarks Historie i Hedenold III*, 363.

**) See herom Ann. for nord. Oldk. I, 343—346 Tab. VII Fig. 10. En lignende Samling af Kostbarheder og sjeldne Oldsager fandtes 1834 i en Mose ved Gaarden Hoen, Egers Sogn, Aggershuus Stift i Norge, nu bevaret i Christiania. De fleste vare af Guld og bleve betalte Finderen med 2030 norske Specier. Alt var, paa en eller anden Maade, anvendt eller omdannet til Smykker; deriblandt adskillige kufiske, byzantinske, frankiske og angelsaxiske Mynter, paa hvilke Öskener vare anbragte; ingen af dem kunde være yngre end 955 efter vor Tidsregning. Prof. *C. A. Holmbo* i Christiania beskrev Fundet i et latinsk Universitetsprogram med tvende lithogreerede Tavler, 1835, 4to. Hvad der er mærkværdigst for os er Forfatterens udførlige Udvikling af den Mening, at disse Smykker forhen havde prydet et eller flere Afgudsbilleder og hört til en Tempelskat, hvilken Hedningerne kun havde kunnet unddrage de kristne Omvenderes Forfølgelse ved at nedsænke den i en Mose. Som Beviissteder anfører han mange Vidnesbyrd af de troværdigste Sagaer om de norske Gudehuses og Gudebilleders Pragt i det 10de og først i det 11te Aarh.

Vi haabe saaledes at have gjort det høist sandsynligt, at de her omhandlede Guldhorn, hvor de saa end ere blevne forfærdigede og til hvilken Brug*), i det hedenske Sönderjylland have været bestemte til Brug ved Magnaternes eller Folkets Offergilder, hvortil en vis Fyrste, Hövding eller Overpræst, efter Indskriften, synes at have laant eller skjænket dem eller deres, snarest blot det her omhandlede Horns for hin Tid sjeldne og kostbare Hylster eller Beklædning. Det (eller de) indvendige Guldhorn have i det sidste Tilfælde rimeligvis allerede været anskaffede eller kjøbte paa Tempelts eller Menighedens Bekostning.

Ligesom det gamle frisiske Sprog af alle tyske Dialekter mest synes at ligne de oldnordiske, er det ikke at undre over, hvis Ord, som kjendes i begge Tungemaal, efter min og Fleres Gising, findes i det sidstfundne Guldhorns Indskrift. *Outzen* mener, at det gamle Frisland indbefattede den Egn, hvori Mögeltönder (med Töndern og Gallehuus) ligge og at dets Konger have pleiet at opholde sig der, samt at der var et almindeligt Offersted for hele Folket, hvor Guden Thor især dyrkedes o. s. v. **). I al Fald kan man vel med Sikkerhed antage, at Frisers og Jyders Lande her grændsede til hinanden, og at disses Befolkning lettelig saaledes sammensmeltedes, at selve Sproget, dog mere i visse Egne end i andre, kom til at blive af en blandet Natur, ligesom det overhoved endnu er i de selvsamme Egne. — Paa den anden Side nærmer det

*) Dog sandsynligst til den samme som her, hvorom den skjæggede Mand (i lang vid Dragt og særegen Hovedbeklædning), som bærer et stort Horn, lignende selve Guldhornet, synes at vidne.

) Preisschrift über die dänische Sprache im Schleswigschen, 1819, S. 102 o. f., Westphalen Monum. Fortalen til 4de Deel S. 11, 26 samt S. 212. *Verlauff* tilstaaer i hans Priisskrift over samme Gjenstand, at Nordfrislands gamle Grændser ikke let lade sig bestemme; jfr. *Michelsens* Nordfrisland S. 29 o. f. — *Outzen* antager *Grauers* Læsning af Indskriften i Hovedsagen for rigtig og for at være affattet saaledes i det frisiske Sprog: "*Mychlīm Thonortīm* (oder *Thuonortīm*) *Hoeldigdom hoorno üf* (oder *ä*) *to thitu*". De to første Ord skulde da betyde enten "Mögeltöndern" eller "den store Thor", de to følgende: "Helligdoms-Horn" og de tre sidste: "til at tude med". Men her læses da det angelsaxiske **M som det latinske *m*, **P** som **P** eller *th* o. s. v., hvorved Indskriften ganske maatte tabe dens marcomanniske eller angelsaxiske Charakter i palæographisk Henseende.

Friske sig meget til det Angelsaxiske; hvorvidt det førstnævnte har været beslægtet med de gamle Anglers Sprog, vide vi nu ikke. Vist er det derimod, at Anglerne, især ved Udvandringer til Britannien, meget blandedes med Saxerne, ligesom begges Sprog sammensmeltedes til et — og paa en lignende Maade overgik vel den nordiske Runerække til Marcomanner, Angler og Saxer, som omdannede den til et nyt og forøget Alphabet, af hvilket det heromhandlede Guldhorn har fremviist en af de ældste og mærkværdigste Prøver.

Staden Slesvigs eller Hedebyes Navnkundighed strækker sig til høit op i Hedendommen, ikke alene blandt de nordisk-tydske Historikere, men ogsaa blandt de orientalske Geographer. Her samledes fordem utallige Handelsmænd ikke alene fra Europas, men ogsaa fra Asiens forskjellige Lande og Stæder*). Hertil, til Anglernes Födeland, strømmede vistnok det erobrede Britanniens Rigdomme ad Krigsveien, det yderste Nordens da kostbareste Varer**) og det rige Österlands Guld ad Handels-

*) Om den sidstnævnte Kjendsgjerning kunne vi især henvise til *Rasmussens, Fröhns* o. fl. Skrifter om Arabernes gamle Samfærsel med Norden m. m. Henved 850 omtales, i Ansgars Levnetsbeskrivelse, Sliaswich som en Stad, hvor Kjøbmænd fra alle Kanter pleiede at komme sammen (*ubi ex omne parte conventus fiebat negotiatorum*). Ogsaa *Adam af Bremen* omtaler den store Skibsfart og Handel derfra til Sverrig, Samland, Slavonien og selv til Grækenland o. s. v. Den danske seierrige Konge Gotfrid, som døde 810, søgte ivrig at vedligeholde og udvide Slesvigs betydelige Handel.

**) See f. Ex. *Others* eller *Ottars* angelsaxiske Reiseberetninger, udgivne af *Bussæus, Langebek, Barrington, Porthan* og *Rask*. Denne mærkværdige Nordmand var en Høvding i sit Fædreland, men boede paa Helgeland ved den yderste nordlige Grændse af dets dyrkede Egne. Dog eiede han 600 tamme Rensdyr foruden andet Qvæg. Han drev desuden en meget stor Hvalfangst og Hvalrosfangst, samt oppebar betydelig Skat af Finlapperne. Med de saaledes erhvervede Varer drev han selv Handel paa det sydlige Norge (see den næstfølgende Anmærkning) samt til Hædum (Hedeby, Haddeby eller Slesvig), da omgivet af Angler, Saxer og Vender men tilhørende de Danske. Other begav sig til Kong Alfred, som (uvist af hvilke Grunde) i Reiseberetningernes Indledning kaldes hans Herre. Denne Konge regjerede i England fra 872 til 899, altsaa paa samme Tid som Harald Haarfager, da Enevoldshersker i Norge. Mulig er vor Ottar, ligesom saa mange andre norske Høvdinge, blevet fordrevet af den despotisk herskende Erobrer og har da taget sin Tilflugt til Englands mægtige og Handelen beskyttende Konge. Ulfstan, en anden af Kong Alfreds Hofsinder eller Skibsførere, havde og sit Ophold i Hedeby som et Udgangspunkt for hans Reiser i Östersöen.

veien. Et saadant Emporium kunde ikke undvære Skrift, og jeg anseer det derhos for troligt, at Tydsklands saakaldte Marcomanners eller nordlige Grændsenaboers Alphabet der først har dannet sig paa et Grundlag af de simple nordiske Runer, beriget med brittiske, byzantinsk-græske mulig endog tildeels latinsk-germaniske Charakterer. Ogsaa i Sverrig og Norge gaves der i Hedenold betydelige Handelsstæder, som Sigtun eller Birca, Tunsberg o. fl. Om det sidstnævnte Sted, henved 920, siger *Snorre Sturlesön*: "Kong Haralds Sön, Björn, raadede dengang for Vestfold og sad som oftest i Tunsberg, men var kun lidet paa Krigstog. Den Tid søgte mange Kjöbmandsskibe til Tunsberg, baade der fra Viken, nord fra Landet og sönden fra Danmark og Saxland. Kong Björn havde og Kjöbmandsskibe paa Farten til andre Lande, hvorved han skaffede sig Kostbarheder og andre Ting, han kunde behöve; derfor kaldte hans Brödre ham Farmand eller Kjöbmand"). Det nuværende Tellemark hörer til Tönsbergs og Skiringsals Nabolag, og saaledes er det vel muligt, at en for Handelens Skyld dertil ankommen fornem Saxer eller Angler, om ei en blandt dem bosat Nordmand, der har fundet sin Död, samt at hans marcomanniske Venner da have sat ham den ovenfor S. 387—396 omhandlede Mindesteen. Fra og paa Trondhjems-Eggen (især over Kjöbstedet Steenkjær, som senere maatte vige for Nidaros) dreves og i samme Periode Handel med Danmark og England; Mænd, som vare fra de Egne, hvor det tydske eller angelsaxiske Runealphabet var i Brug, ere

*) Noregs Konúnga Sögur, Rbhvns. Udg., 1ste D. S. 115; *Aalls Overs.* 1ste Hefte S. 81. Endnu förend Tönsberg har det nærliggende Skiringsal (hvilket Angelsaxerne synes at have kjendt under Navn Sciringesheal) været en Havn og Kjöbsted med Vigens fornemste Afgudstempel, uden Tvivl med beröimte Festmärkeder; see *Sögubrot i Rafns Fornmanna-Sögur I*, 388, jevnført med ovennævnte Reisebemærkninger samt *Munthes* Anmærkninger til *Aalls* Oversættelse af norske Kongesagaer 1ste H. S. 35, som i denne Henseende ere höist interessante og oplysende. Ved Handelen vare vel tildeels de mange Guldpenge indkomne, hvormed Kong Haldan den Milde, der antages at have regjeret tidlig i det 8de Aarhundrede, betalte sine Hofsinder og Krigere paa Vestfold; ved disse blev maaskee Grunden lagt til den Formue, der satte dets unge Konge, Harald Haarfager, istand til efterhaanden at underkaste sig hele Norge.

da rimeligvis blevne jordede i de Høie, hvor Gravstene (over Urner) med saadan Skrift ere blevne fundne. Lignende Anledninger til angelsaxiske Mindeskrifters Indhuggelse paa Stene i Sverrig synes dog at have fundet Sted i en Periode, hvorom dets egen Historie Intet melder og som tillige, især forsaavidt Runerne der maa læses fra Høire til Venstre, maa antages at tilhøre langt ældre Tider.

Jeg havde bestemt at slutte denne Tillægsartikel, af hvilken fuldt et halvt Ark er trykt, da jeg idag (den 16de December) først seer en ny Afhandling af Prof. *Bredsdorff*, indrykket i *Barfods Brage* og *Idun*, 5die Binds 2det Hefte, 1840, S. 502—516, under Titel: “Om Guldhornsrunernes Oprindelse”. I denne for Runologen interessante Afhandling antager Forfatteren, at Guldhorns-Alphabetet er af Angelsaxerne (fra Sönderjylland og Holsteen) blevet indført i England, i hvilken Punkt vi ikke ville modsige ham; men naar han derimod, som *Brynjulfen*, mener, at vi intet Spor kunne finde til at den sædvanlige (nordiske) Runeskrift er blevet indført i Storbritannien for Normannertogenes Tid, kunne vi ikke deri være enige med den lærde Forfatter. Han vedbliver ellers endnu sin forhen, i hans Afhandling om Runeskriftens Oprindelse (Kbhvn. 1822) fremførte Paastand om de egentlige skandinaviske Runers Oprindelse fra gothisk eller moesogothisk Skrift, saaledes som den findes i et Par italienske Diplomer og en eneste Codex, som haves (foruden enkelte Fragmenter) af den ulfilanske Bibeloversættelse; jfr. ovenfor S. 9, 225—225, 500. Ligeledes henviser han til sit Forsvar mod de derimod af *P. E. Müller* og en goetingsk Recensent gjorte Indvendinger, i et Tillæg til Dansk Literaturtidende 1823 Nr. 46 og i *Molbechs Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst* 2det Bd. S. 595—596. Endelig udvider han nu sin ældre Paastand, med Henviisning til hans ovenomhandlede Forklaring over Guldhornets Indskrift m. m., til de i denne saavel som de paa Guld-Bracteaterne og i de engelske Indskrifter forekommende

angelsaxiske Runers*) Oprindelse eller Nedstammelse fra den af Ulphilas opfundne gothiske Skrift. Endskjönt jeg i *Bredsdorff* ærer den lærde Forsker, finder jeg dog ikke, at han i dette sit nyere runologiske Skrift har fremsat saadanne Grunde, der kunne bevæge mig til at vige fra min ovenfor (S. 8—9, 223—224 o. fl. St.) yttrede modsatte Mening**). Jeg holder derimod mere til en aandrig svensk Forfatters (Provst *Wieselgrens*) i samme Bind af *Brage* og *Idun* (S. 45) fremsatte Yttring: “Den som läsit Gesenii sista klassiska arbete öfver *Monumenta quæ extant Phœnicica*, och derjemte grundligt studerat den af Gesenius okända runlitteraturen, kan väl ei gerna undgå, att inse, det Skythisk-geftiska culturen, med sitt runalphabeth, är en syster till den grekiska, och begge döttrar af den utdöda phœniciska fornbildningen, som stod jemte och utom den Bibliska”; jfr. ovenf. nysanf. St. samt S. 245, 284—285, 294. Ved Udarbeidelsen af nærværende Skrift har jeg og tit fundet mig tilbøielig til at sande vor egen Historiker *N. M. Petersens* mærkelige Yttring: “Jo mere man eftersporer Runernes Oprindelse, destomere overtyder man sig om, at de henhøre til en Skrift, der fra Asien af har udbredt sig igjennem alle gotiske

*) Disse havde *Bredsdorff* i sin ældste Afhandlings Slutning S. 19 blot løselig ommeldt under den af *Worm* paa dem anvendte Benævnelse af normanniske Runer, samt bemærket, at forskjellige Alphabeter af dem fandtes i *Hickesii* Thesaurus. Nogle af disse Charakterer har han og afbildet i den med Skriftet følgende Tabel til Oversyn af Runerne, sammenlignede med de nærmest beslægtede Alphabeter.

***) Först idet jeg havde nedskrevet disse Linier seer jeg et nu hidkommet Exemplar af Skriftet: Über das Leben und die Lehre des Ulphilas. Bruchstücke eines ungedruckten Werkes aus dem Ende des 4ten Jahrhunderts, im Namen der Gesellschaft für alte deutsche Geschichts-Urkunden herausgegeben und erläutert von Georg Waitz. Hannover 1840, 4to. Denne vor lærde Landsmand (som har opdaget den herommeldte Codex i Paris) undersøger S. 50—53 den af Ulphilas ved hans Bibeloversættelse brugte Skrift. Han antager det vel for sandsynligt, at Gotherne (ligesom andre germaniske Folk) have brugt Runer för Ulphilas's Tid, men mener alligevel, at denne Geistlige har omdannet det græske Alphabet til hint Brug. Idet nyopdagede, af Forfatteren omhandlede Værk findes ingen hertilhørende Efterretning. Ellers mener Waitz, at ingen Forbindelse har Sted mellem Runernes og det moesogothiske Alphabet med Hensyn til det enes Nedstammelse fra det andet.

Folk til det fjerne Norden, saa at vore gamle Efterretninger vel kunne have Ret i, at de ere komne did tilligemed Sproget**).

Til Side 12, 211, 336, 347—348.

Jfr. Tab. XIII Fig. 7, a, b.

Guldhorns-Runerne paa blekingske Stene. Vi have seet, at disse Runer forhen have været anbragte paa forskjellige i Danmark fundne Guldsager, ligesom og paa en der nu bevaret Gravsteen, som dog er didbragt fra det Indre af en Gravhöi i Norge. Adskillige Runestene med sammeslags Indskrifter findes i Provindsen Bleking, som fra umindelige Tider af, indtil 1660, tilhørte det danske Rige; end flere have været der, men ere nu forlængst forsvundne. Disse Stenminder kunne altsaa betragtes som oprindelig danske.

Det vigtigste af dem er bekjendt under tvende forskjellige Navne, Leerager- eller Leråkra-Stenen og Björketorp-Stenen (hos *Liljegren* o. fl.), hvorfor det har hændet sig, at nogle Grandskere have antaget det for tvende fra hinanden forskjellige Indskriftstene. Denne dobbelte Benævnelse er forårsaget derved, at Stenen ligger mellem det nu saakaldte Leråkra, Björketorp og Listerby, i det sidstnævnte Steds Sogn, men paa Björketorps Grund i Medelstads Herred.

Denne Stens höist mærkværdige, længe her i Norden uforstaaelige Indskrift havde tiltrukket sig *Ole Worms* Opmærksomhed förend han udgav sine beröimte Værker over Runeliteraturen og de danske Mindes-

*) Danmarks Historie i Hedenold III, 348—349. Grundene for denne Sætning ere og udviklede af samme Værks Forfatter S. 352—358. Disse Undersøgelser slutes med følgende hertil hörende Ord: "Endelig bekræftes ogsaa Runernes Ælde ved Betragtningen af de mösogotiske Bogstaver, der tilskrives Ulfilas; disse ere nemlig, som baade deres Udseende og historiske Vidnesbyrd godtgjøre, tagne af de græske, men af et yngre græsk Skriftsystem end det, som Runerne komme nærmest; hvoraf ligefrem følger, at disse ere i det mindste ældre end den mösogotiske Skrift, der findes i Ulfilas's Bibeloversættelse". Jfr. *W. C. Grimm* über deutsche Runen S. 38—52 (Tab. IV); zur Literatur der Runen S. 4—21; *Brynjulf'sens* Per. runolog. S. 27—29.

mærker. Allerede 1629 havde han erhvervet en Afskrift deraf, af hvilken han sendte en Copie (med flere andre) til sin Ven, den lærde Provst *Arngrim Johnsen* til Melum i det nordlige Island. Den Sidstnævnte gav ham ogsaa sin Mening derom tilkjende i et Brev af 17de August 1630, som findes i *Wormii Epistolæ T. I S. 508—510* og hvoraf det hertil hørende Væsentlige (14 Aar derefter) er blevet meddeelt af den sidstnævnte Lærde i hans *Monumenta Danica S. 116—118**).

Worm bekendtgjorde først en Tegning (i Træsnit) af Leerager-Stenen, under Navn af *Monumentum Leragriense*, i den første nu sjeldne Quart-Udgave af hans *Runar seu Danica Literatura antiquissima, Hafniae 1656, S. 66*. Indskriften sees her at være temmelig afvigende fra de af ham sildigere bekendtgjorte Tegninger. Besynderligt er det, at dens første Charakter og en anden dertil svarende blandt de paafølgende her udtrykkes meget rigtigere, — hvorimod adskillige andre afvigende her synes at være feilagtigere end i hans sildigere Afbildninger.

I den anden eller Folio-Udgaven af samme Værk (i Almindelighed kaldet *Literatura runica*) 1651 S. 65 udgav *Worm* en anden større og smukkere, vel og overhoved (med den ovenmeldte meget iöinefaldende Undtagelse) rigtigere Tegning, ligeledes i Træsnit. I begge Udgaver omtaler han denne Indskrift som bestaaende af visse næsten aldeles uforstaaelige Charakterer, hvis paafaldende Lighed med etrusiske og celtiberiske han (S. 67—70, jfr. ovenf. S. 11, 145, 284—285, 402, 408) rigtig bemærker uden at inlde sig paa noget Forsög til dens Læsning. I sine

*) Da den *Arngrim Johnsen* tilsendte Tegning af Indskriften ikke var rigtig, kunde hans og andre af ham i Island raadspurgte Runologers Læsning heller ikke blive det. Den faldt saaledes ud: *Ramðhat þéharut muti hamplet headem míham halhammia rux ham hardhad mu feldhakam meha íðberg meha te dumruper ætern*. Den korte Indskriftsline paa Stenens anden Side læste de saaledes: *Udhar habehasba Idberg* antog de for at være det samme som det kvindelige Egennavn *Idbjörg*, men de meente, at endeel af Ordene vare forkvaklede latinske, som *meha* for *mea* o. s. v. Denne Gissning har jeg, ligesaaalidet som *W. Grimm*, kunnet bifalde; see Skriftet Über deutsche Runen S. 201 o. f.; jfr. *Werlauff* om Ole Worms Fortjenester af det nordiske Oldstudium i nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed S. 297, 311.

Monumenta Danica, 1644 (S. 215) udgav *Worm* først den sildigere Træsnietsafbildning af Mindesmærket tilligemed et Uddrag af den nysommeldte Eragtning af *Arngrim Johnsen*, som efter sin Beskaffenhed ikke kunde fyldestgjøre Udgiveren, men hvilken han dog ansaae for skikket til at vække og lede tilkommende Grandskeres Eftertanke og fornyede Bestræbelser til Opgavens Lösning.

Paa Aastedet har *Worm* selv ikke været, men beskrevet det og Stenen efter andre Beretninger. I hans Tid stod den i en yndig Birkeskov mellem Kirkebyen Lister og de Steder, som da kaldtes Leerager og Birketorp*). Hele Mindesmærket siges da at have bestaaet af tre Stene, som vare satte i en Trekant**). Den høieste og største af dem var da til Jordfladen $7\frac{1}{2}$ Alen høi, dens største Bredde var 2 Alen. Den ösilige Side, som vel er næsten flad, men dog tillige afgiver en kun lidet iöinefaldende Skraaning, havde en Indskrift i (de da) ubekjendte Rune-Charakterer, bestaaende af 6 indhuggede Linier. Paa den vestlige Side saaes derimod kun een Linie, som hos *Worm* er omgivet af en kantet Indfatning***). De tvende (trende?) andre Stene vare vel 6 Alen høie, men en af dem dog betydelig tykkere (for neden) end de andre.

Worm holdt sig overbevüst om sin Afbildnings fuldkomne Rigtighed af den Grund, at forskjellige Sagkyndige havde gjort sig den Umage at aftegne Indskriften, at de havde fundet Trækkene særdeles tydelige og at deres samtlige Tegninger stemte fuldkommen overeens****).

*) Nu Leråkra og Björketorp. *Kling*, som var der paa Stedet henved 1748, berettede, at Mindesmærket fandtes i en lille Kratskov, bestaaende af Birketræer, og *Sjöborg* oplyste 1793, at det staaer paa Landsbyen Björketorps Grund, i en skovbegroet ("skogig") Mark; *Thomsen*, som selv betragtede det 1838, har fortalt mig, at det nu kan siges at ligge paa aaben Mark, dog i Nærheden af en Kratskov.

***) Denne Bemærkning har ogsaa *Grimm* optaget l. c. S 198; den berigtigedes saaledes af nyere Beskrivere, at de mindre Stene ere 3 i Tallet.

****) I hans ældste Træsnit er denne Indfatning endog omgivet af mange Zirater, som formodentlig kun beroe paa Xylographens eller Aftegnerens vilkaarlige Indfald, — og saaledes maa den hele Indfatnings-Ramme bortfalde.

*****) *Non est quod quisquam haud probe delineatum aut descriptum hoc suspicetur monumentum; cum plures in hac literatura versati operam suam in eo delineando impen-*

— Denne utvetydige Erklæring af *Worm* (der dog er saameget besynderligere, som Indskriftens Charakterer, i de af ham leverede tvende forskjellige Træsnit, tildeels ere meget forskjellige) bevægede *Wilhelm Grimm* til at antage den for ham liggende Afbildning af Indskriften for fuldkommen paalidelig, og til at vove et Forsøg til dens Forklaring. Han meddeelte derfor en Efterligning af det sildigere Wormske Træsnit i Robberstik til Skriftet: Ueber deutsche Runen (S. 197—203) Tab. VIII, Fig. 1, a., b.

Ved denne Tillid er desværre, som det saa tit skeer i dette vildsomme Videnskabsfag, et stort Snille blevet misledt. *Werlauff* bemærker (l. c.) i samme Anledning: “Allerförst skulde man vel have paalideligere Afbildninger end de Wormske, för man kunde tænke paa nogen sikker Fortolkning, men . . . paa Leerager-Stenen ere Runerne fast aldeles ulæselige (*Sjöborgs Blekings Historie II, S. 279*)”. I nærværende Tilfælde maae vi vel sande den her först anförte Bemærkning, men den dertil knyttede Beretning er dog, hvorved vi tildeels kunne tröste os, ikke fuldkommen grundet, efter de os tilhændekomne paalidelige Underretninger.

Saadanne Underretninger skulde man troe at man maatte finde i lærde Skrifter, som (efter *Worms* Tid) ere blevne udgivne af svenske Forfattere angaaende dette Mindesmærke. Saaledes udgav Magister *Adam Julius Kling* 1748 en Disputats om Medelstad Herréd, offentlig holdt under den beröimte *Brings* (siden *Lagerbrings*) Præsidium ved Universitetet i Lund*). Deri beskrives Herredets og fölgelig tillige det derunder indbefattede Listerby Sogns gamle Mindesmærker. Blandt disse nævner Forfatteren den her omhandlede Runesteen som det, der mest maa tiltrække sig Grandskerens Opmærksomhed. Hans Beskrivelse

---

derint, omnesque fateantur tam clare tamque manifeste singulos apparere apices, ut vix ex reliquis, quæ exhibemus, ei par sit ullum, omnesque plane in ductibus consentiant. Monum. Dan. pag. 216.

*) *Disquisitio historica, Blekingiæ partem specialem adumbrans, de Nomarchia Medelstadii, Lond. Goth. 4to.*

derover stemmer overeens med den Wormske, endog med Hensyn til Bemærkningen om Charakterernes og Runernes Tydelighed (*quas facillime delineaveris*); han foregiver, at han selv har betragtet Stenen nøie, men at han ikke har fundet nogen mærkværdig Forskjel (*memorabilem differentiam*) mellem selve Indskriften og Worms Afbildning. *Kling* meddeler da (S. 24) Læserne en ny Tegning af Monumentet, som stemmer fuldkommen overeens med den Wormske (*plane cum Wormiana figura conveniens*).

Dette nye Træsnit (egentlig det andets anden Udgave) er öiensynlig kun en Copie (efter en noget formindsket Maalestok) af det da for mere end 100 Aar siden i Monumenta Danica udgivne, — men er aldeles ikke, paa selve Stedet, blevet confereret med Mindesmærket af den nye Udgiver, som rimeligvis der ikke har havt Bogen ved Haanden, men stolede altfor meget paa sin Hukommelse med Hensyn til den deri meddelte Tegnings Rigtighed.

45 Aar senere udgav *Sjöborg* sin Beskrivelse over Bleking*), da en berigtiget Afbildning og andre dertil hørende Oplysninger kunde ventes. Han havde vistnok selv seet Mindesmærket, og giver den nye Underretning, at de 4 Stene, hvoraf det bestaaer, vare bekjendte i Nabolaget under Navn af *Runahallar* eller *Galtastonar***). Indskrifterne paa den største af dem fandt han derimod saa ulæselige, at han undrer sig over at *Kling* havde anseet dem for saa tydelige, at de let kunde aftegnes; dog tilføier *Sjöborg*, at han havde “funnit dem lika med de vanstälde runor. Wormius upgifver.” Heraf maatte det følge, at han hverken troede sig istand til at kunne aftegne Charaktererne eller til at kunne læse dem. I det Hele synes han kun at have lagt liden Vægt paa dette Mindesmærkes

*) Bleking's Historia och Beskrifning. Lund 1793, 8vo.

***) I. e. S. 279. *Runahallar* er et fuldkommen oldnordisk Ord for Runestene; *Galtastonar* kunde tænkes at være fordreiet fra *Galdrasteinar*, Trolddomsstene (med Hensyn til de Tanker, man fordem gjorde sig om Hexeruner o. s. v.).

Vigtighed i literær eller historisk Henseende. Han har ellers ikke senere givet nogen videre Underretning derom i sine ellers indholdsrige og med talrige lithographerede Afbildninger udstyrede Samlinger for Nordens Fornälskare.

Naar man søger om en rigtigere Tegning end den Wormske af det her omhandlede Mindesmærke i *Liljegrens* Run-Urkunder, hvor de af ham anførte eller opregnede Indskrifteres Afbildninger meget hensigtsmæssig angives, finder man, at ingen anden Afskrift af Leerager- eller Björketorps-Indskriften var ham bekjendt eller af ham anført som tilgængelig, end netop den Wormske. Herover maa man vistnok forbauses, især naar man taknemmelig erkjender hvor saare meget der i Sverrige ligefra det 16de Aarhundrede af er virket, af Regjering og Folk, til Rigets Runeminders Beskrivelse og Afbildning.

En svensk Mand, Hr. Constructions-Lieutenant *Peterson* i Carls-crona, som selv er en udmærket Kjender af nordiske Oldsager og har anlagt en særegen ypperlig Samling af disse, har virkelig i vor Tid gjort sig megen Umage for at tilveiebringe en rigtig Tegning af Monumentet og dets Indskrifter, ikke for at beholde den for sig selv som en unik Sjeldenhed, men for at meddele den i Copier til andre, endog udenlandske Oldgrandskere til nærmere Overveelse og gjentagne Forsøg til Charakterernes Læsning og Forklaring. En af disse sendte han i Aaret 1821 til det Kongelige Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn*), hvor det blev henlagt i dets Samling af tegnede Afbildninger; men den Omstændighed, at Museet da kun havde et for forskjellige Inspectorer og selv tildeels flere Uvedkommende tilgængeligt Locale, har

*) Den ommeldes saaledes i den af *B. Thorlacius* og *Thomsen* affattede Fortegnelse over indkomne Oldsager m. m. i Ant. Ann. 4de Bds. 1ste H. S. 181: "CCCCXXXV. Tegning af Runestenen ved Björketorp i Listerby Sogn i Blekingen. Derpaa findes de sjeldne Runer:

ᚠ, ᚨ, ᚦ, ᚱ, ᚱ,

som ogsaa findes paa Guldhornene og Guldrakteaterne."

foranlediget Tabet af den mærkværdige Tegning, som i lang Tid ikke har kunnet gjenfindes. Ligesaa uheldig er det gaaet til med en anden Copie, af hvilken vor forevige *Rask* var i Besiddelse, saa at den formodentlig er blevet tabt ved Udlaan. Derimod anseer jeg (som ikke længer kan udsætte de af mig nu overkommelige Oplysningers Publikation) det for en Lykke, at Hr. Justitsraad *Thomsen* besidder en af ham taget Gjenpart af *Petersons* Afbildning af Indskriften, hvilken han paa en Reise i Sverrig 1858 selv har confereret paa Aastedet med det originale Mindesmærke, samt fundet den, saavidt han kunde see, i Hovedsagen at være rigtig. Denne sin Afskrift har han været saa god at meddele mig til Udgivelse med den Bemærkning, at han er sikker paa at den er langt rigtigere end nogen af de hidindtil udgivne, endskjönt Charaktererne ere meget slidte af Tidens og Veirligets Indflydelse; de utydeligste af dem ere angivne ved blot Punktering. Den Tid, som han paa Reisen i ufordeelagtigt Veir kunde opoffre til Monumentets Betragtning, var saa knap, at han ikke tør indestaae for Tegningens fuldkomne Rigtighed, især med Hensyn til den meer eller mindre kantede eller runde Beskaffenhed af enkelte Bogstavers detaillerede Træk, — men denne Omstændighed maa ingeniunde antages for at kunne have betydelig Indvirkning paa Indskriftens Læsningsmaade i det Hele. Vi meddele den os saaledes velvillig overladte Afbildning af Leerager- eller Björketorp-Indskriften paa vor hosfølgende Tab. XIII, Fig. 7, *a*, *b*.

Förend jeg fremstiller mine Dechifferingsforsög, maa jeg söge at udvikle den væsentligste Deel af det Grimmske, som naturligvis ikke ret kunde lykkes formedelst den for ham liggende senere Wormske Tegnings Ufetterrettelighed. Dens Angivelse af det bagvendte latinske *S* istedetfor Formen *z* har naturligvis ledet *Wilhelm Grimm* til at antage denne Figur for visse tysk-angelsaxiske Rune-Alphabeters usikre *ih* (♯). Den her förstommeldte Charakter forekommer ikke mindre end

5 Gange hos *Worm* l. c.*), men kun paa 2 Steder i den rigtigste Tegning. Af de övrige af *Grimm* erkjendte tyske Runer findes disse virkelig i Indskriften: *ech, eh* (*e* som **M**) 5 Gange, *man* (*m*, **M**) 1 Gang, *tag* (*dag*) som *d* eller *ð*, **M**, ikke blot 2, men 4 Gange; *Grimm* maatte antage dets af *Worm* i 5te Linie forestille Figur "mit eigener, gleichsam zweimal verdoppelter Gestalt", men hertil sees ikke noget Spor i den *Petersensk-Thomsenske* Tegning, hvorimod den 6te Linie fremstiller en Form af **M**, som ligner et dobbelt latinsk **D** (sammensat af et retvendt og et bagvendt Bogstav); *hagel* (**H**) fandt *Grimm* meget rigtig i 5die og 6te Linie, hvor det og staaer i den nyeste Tegning samt tillige engang i 5te Linie, — ligesom ogsaa *Gibu* (**X**) i 5te samt *óthil* (*o*, **X**) to Gange i den 6te Linie. Dernæst hedder det med *Föie*: "A wird durch das Zeichen des nordischen *hagl* (**H**, *****) ausgedrückt, wie dies auch im snoldlevischen Runenstein geschieht (Ant. Ann. I, 500)"**). Hertil knytter vor Forfatter denne vigtige Bemærkning: "Endlich ist der merkwürdige

*) Denne Charakter er, som den först forekommende, rigtigere afbildet paa det første Wormske Træsnit, men sees ogsaa der meget for hyppig anbragt.

) Ved denne Leilighed troer jeg mig forpligtet til at berigtige en ældre Feiltagelse af mig selv. Paa det af *Grimm* citerede Sted skrev *Skule Thorlacius* (1812) hans Forklaring over Snoldelöv-Stenens Indskrift (til 2det Hefte Tab. IV Fig. 3): "Den anden Aarsag til Runeskiftens Tvetydighed er Runernes forskjellige Betydning, saa at de kunne betegne tvende og undertiden flere Bogstaver. Saaledes er ofte ingen Forskjel mellem *a* og *e*, da begge betegnes med **A**. Runen **, *hagl*, som i den överste Linie paa vor Runesteen maa læses baade som *a* og *e*, findes paa de svenske Runestene ikke sjældent brugt som *g* eller *gh*" (o. s. v.). Da jeg 1817 forsögte en ny Forklaring over Indskriften paa den snoldelövske Runesteen (Antiq. Ann. III, 204—207) antog jeg ***** for **H**, men dens **H** for et Sammen drag af **V** og **L**. Derved kom jeg til forskjellige urigtige Resultater, skjönt noget paa den anden Side blev vundet for en bedre Fortolkning. En rigtigere Forklaring udfandt dog *Rask* (efter hvad han selv meddeelte mig) og end senere *N. M. Petersen*; dennes Forklaring (tildeels grundet paa en nöagtigere Betragtning af Stenen, der indeholder noget lidet mere end det Kobberstik, som jeg havde antaget for paalideligt) findes i hans *Danmarks Historie* i Hedenold III, 363—364, og jeg kan nu ikke andet end ansee den for fuldkommen rigtig, — endskjönt jeg endnu ikke er bleven overbeviist om at den er et Gravminde; hvorom mere i det Fölgende. At ***** paa de her omhandlede Stene betyder *a*, antages nu ogsaa, efter *S. Thorlacius* og *Grimm*, af *Bredsdorff* (om Guldhornsrunerne. Brage og Idun III, 508; jfr. 512).

Umstand nicht zu übersehen, dasz jene deutsche Runen zum Theil sich daneben in der gewöhnlichen nordischen Form finden, nämlich **I**, **M**, **D** und **N**". Efter den af mig benyttede rigtigere Tegning tiltræder jeg fuldkommen denne *Grimms* Mening med Hensyn til **M** og **N**. **N** forekommer her i sin almindelige nordiske Skikkelse og desuden i en anden, som dog begge svare til bekendte tydsk-angelsaxiske Former. Det nordiske **D** finder jeg kun her som **P**, og Bemærkningen om **¶** for **I** (som ellers er tilfælles for angelsaxiske og nordiske Runer i denne Form) maa efter det Ovenanførte (ved Tegningens Berigtigelse) bortfalde. Endvidere hedder det hos *Grimm*: "Ferner ist **U** in doppelter Gestalt vorhanden, denn auch in der 4ten Linie die 12te Rune ist ein **U**". Denne Karakter er fuldkommen feiltegnet hos *Worm*, men viser sig i den rigtigere Tegning at være et **◀**, svarende til en af Guldhorns-Charaktererne; — og endelig: "ebenso **Th** (**P**), nämlich auch mit dem oben angelegten Halbkreis (wodurch es dem lateinischen **P** völlig ähnlich wird) in der 2ten Linie die 6te Rune". Dette antage vi ikke her at være Tilfældet, da Figuren vistnok viser sig som det angelsaxiske **P**, nemlig *ven* — (ellers ogsaa **P**) — som retvendt sees at have den samme Figur i *Ruthwells*-Indskriften, men bagvendt paa *Krogstad*- og *Ralleby*-Stenene, ligesom og retvendt i Alfabetet hos *Hickes*, *Gram. Anglosax.* p. 155 (*W. Grimm* Tab. III, 1) o. s. v.

Saaledes troe vi, at den *Worms*ke Tegnings Urigtigheder især have ledet *W. Grimm* til følgende Yttring (efter at have tilbageviist *Arngrim Johnsens* meningsløse Læsning af Indskriften): "Ich bin dagegen geneigt hier wie bei dem upländischen Stein (*Bautil* 561) an eine eigenthümliche Geheimschrift zu glauben. Vier Vocale hinter einander in der 4ten Linie, die vier letzten **AUEU**, machen es sehr wahrscheinlich". Efter den berigtigede Tegning maa disse Bogstaver læses **RC** (**R**) **EU**, saa at de tre første slutte et Ord, men den fjerde begynder et næst følgende.

Hhh*

Den herpaa følgende Bemærkning om den dunkle Linie paa den anden Side af Stenen er i det Hele vel grundet; kun findes Adskillelsepunkterne ikke paa den af mig benyttede Tegning.

Foruden Navnet **UTHAR** mener *Grimm* sig at have fundet følgende oldnordiske Ord i den Wormske Tegning:

I Hovedindskriftens 6te Linie læses **HANDUM** istedetfor det nyere *höndum*, *havndum*, som vistnok kunde være meget rigtigt, — men saaledes kunne dog Bogstaverne ingenlunde omskrives efter den nye Tegning, hvor hverken **N** eller **U** findes, og den foreslaaede Læsemaade saaledes maa bortfalde. Derimod stemme de derpaa følgende 5 Bogstaver baade med den Petersonske Afskrift og *Grimms* Læsning: **RUNOR**. Navnet **HALGRIM** kan ingenlunde bringes ud af 5die Linie, da vor Tegning her tildeels viser ganske andre Bogstaver. Af den 4de Linies 7 første Bogstaver har *Grimm* meget rigtigt udfundet: **INA RUNA** (endskjönt jeg her læser det 5die Bogstav som *e* paa Grund af dets dobbelte Betydning). De 3 næste Bogstaver ere og **MAR** eller **MER** (men **A** følger urigtig derpaa hos *Worm*). Endelig ere de 4 første Bogstaver af 5te Linie **FALA** rigtig læste som stemmende med begge Tegninger, endskjönt jeg (paa Grund af de *Grimm* ubekjendte Berigtigelser) maa antage det første for at höre til et og de tre næste til et andet Ord.

De ved *Grimm* af den upaalidelige Copie saaledes dels formeentlig, dels virkelig udfundne Ord indgjöde ham den Overbeviisning, at Indskriften er affattet i det nordiske Sprog; deri feilede han sikkerlig ikke*),

*) Det er overhoved mærkeligt, at Levninger af det oldnordiske Sprog, i visse af dets Ord og Egenheder have vedligeholdt sig i Bleking lige til Midten af det 18de Aarhundrede, om ikke længer. Dette erfares især af *Sorbon's Disquisitio historica de Blekingia*, Lond. Goth. 1746, 4to (forsvaret ved Universitetet under *Lagerbrings* Præsidium) S. 22 o. f. Den blekingske Almue sagde da f. Ex.: *dau skylde han gau*, som ligefrem er det oldnordiske (og endnu islandske) *þá skylde han gá*, udtalt *thau* (eller *dhan*) *skylde han gau*; *jála* er det ældgamle *hjála*, tale; *wesa* (*Morads*) *veisa*; *efs*, det ældgamle endnu islandske *ef*: om, hvis (*si*, engl. *if*), som ellers (efter det hidindtil udkomne af *Molbechs* Dialekt Lexicon) synes at være forsvundet i de danske

og vi holde os forvissede om, at han, hvis den rigtigere Tegning havde været ham bekendt, vilde være kommet til de samme Resultater som de, hvilke vi nu komme til at udvikle.

Hoved-Indskriften har aldies ingen Adskillelsesrum eller Tegn mellem Ordene, hvilket vel maa antages for et Kjendetegn paa høi Ælde, men volder tillige megen Vanskelighed ved Ordenes Læsning og Forklaring, som tit i saadanne Tilfælde kan tænkes muelig, ja endog sandsynlig paa forskjellige Maader. Den Læsning, som vi antage for den sandsynligste, meddele vi her i Texten, de muelig afvigende Læsningsmaader nedenfor i Anmærkningerne.

Mit første Forarbejde til Indskriftens Dechiffriering bestod i gjentagne Forsøg paa at udfinde Meningen af det tit anbragte *, som jeg strax indsaae at maatte være forskjelligt fra det her ligeledes forekommende angelsaxiske H, og at det altsaa ikke kunde have Betydningen h som ellers i de almindelige nordiske Runer. Jeg blev da snart overbevist om, at denne Karakter maatte antages for at betyde baade a og e (samt æ). Jeg bestyrkedes endvidere i denne Mening ved at bemærke hvorledes andre hertil svarende Charakterer i beslægtede Rune-Alphabeter havde den selvsamme dobbelte eller rettere fleerfoldige Betydning som:

ⱦ, Ɔ i de (rimeligvis ældste) saakaldte angelsaxiske, men ogsaa i Norden forekommende Runer, for a, æ, e (ja endog o og ö);

ⱦ, A, † baade for a og e (samt æ o. s. v.) i vort Nordens almindeligste og simpleste Runerække. Hertil slutter sig da ogsaa

* i det noget afvigende, her egentlig omhandlede Alphabet, som nu overhoved tydeligst fremvises af Lerager- eller Björketorp-Stenen, —

Mundarter. — Flere sjeldne blekingske Ord findes i *Ihres* svenske Dialekt Lexicon, hvor tilstrækkeligt Hensyn dog ikke synes at være blevet taget til denne Mundart, der fordmulig har nærmet sig til den norske. I Bleking erindre og mange Stedsnavne om Norge, som Norje, Lister, Bragnäs, Gimsö, Skillinge. Hertil har *Sjöborg* lagt Mærke og fremsat den ikke usandsynlige Formodning, at en Deel af de ved Harald Haarfagers Tid fra Norge fordrevne Udvandrere har søgt deres Tilflugt til Bleking, som meget ligner deres eget Födeland (Blek. Hist. I, 11).

for *a*, *e*, *æ* (vel ogsaa ellers *ö*). Som *a* og *e* findes den paa flere nordiske Runestene, især i Forbindelse med enkelte angelsaxiske Runer (som paa Snoldelöv- og Kallerup-Stenen; jfr. ovenfor S. 426). Den findes og i fremmede Lande blandt gamle angelsaxiske eller tyske Rune-Alphabeter i lignende Vokal- og Diphthong-Betydninger, f. Ex. hos *Hickes* (til Gram. Isl. Tab. II) fra en Codex, tilhørende Johannes Baptistas Collegium i Oxford (C, 27) for *e* og *æ*; samme Værk (Tab. VI) fra en Codex i det Cottonianske Bibliothek A, c, giver den Betydningen *i* eller *j*, og saaledes i andre flere. Det er da ikke umærkværdigt, at ✖ og * i det saakaldte brittiske Ogham eller Ogum, der af Nogle henføres til Storbritanniens ældste Runer, tillægges Betydningen *e*.

Blandt de øvrige Charakterer er ◀ den sjældneste i denne Runeart; dog sees den paa Guldhornet, hvor den af de Fleste var bleven antaget for at betyde *c* eller *k*, hvilken selvsamme Betydning den fuldkommen viser sig at have paa Leerager-Stenen. Det vigtigste Beviis for denne Charakters rette Gyldighed er dog (i Jevnførelse hermed) dens Afbildning og Anbringelse i en bagvendt og noget afrundet Form (for *k* eller *c*) paa det ældgamle alfabatariske Guldbrakteat, som vi nedenfor komme til at omhandle og da tillige paavise dens Sidestykker i de øvrige ældste europæiske Alphabeter.

Den anden i Formen usædvanlige Rune er den (S. 402) ovenommeldte ʀ som ʁ eller *s*. Paa Guldhornet fandtes den i selvsamme Skikkelse, samt er og af de fleste Fortolkere blevet tillagt en saadan Betydning. Da den selvsamme Figur forekommer i det gyldne Brakteat-Alphabet, maa Gisningen stige til Vished, især naar Charakteren jevnføres med andre tilsvarende blandt Europas øvrige ældste Skriftegn m. fl.

Den tredie ualmindelige Rune er Y, der og synes at forekomme som Y. Den første Form er ældgammel i det græske Alphabet; — den anden ligeledes, men sjældnere. For *y* findes denne Form angivet i enkelte angelsaxiske Rune-Alphabeter, hvori den ellers har adskillige

andre Betydninger (see ovenfor S. 398). Efter *Owen* og *Davies* findes Bogstavet som *y* i de brittiske Druiders og Barders Bogstavrække (Celtic. *Researches* 1804). I det almindelige nordiske Rune-Alphabet staaer den nedvendt (⚡) for *y*. Ellers synes Ψ (maaskee rettest Ψ) i vor Indskrift paa andre Steder at betegne *m*, som sædvanlig i nordiske Runer, endskjönt det tydsck-angelsaxiske dog i dem er blevet benyttet (jfr. ovenfor S. 393, 395, 398). Denne Charakter volder saaledes ved sin Usædvanlighed i den förste og ved sin Tvetydighed i den anden Form den störste Vanskelighed ved Leerager-Indskriftens Forklaring. Naar den her antages for *y* maa den ellers tillægges Betydningen af *i* eller *j*. Om den i Islandsk meget hyppige Forvexling af *i* og *y* see ovenfor S. 265.

† (*a*) og ‡ (*n*) ere vel ingen usædvanlige Bogstaver i de nordiske Runer, men her betegne de, ligesom ellers i de angelsaxiske, den selv-samme Charakter, nemlig *n*, da *a* i denne Hovedart af Runerne udtrykkes ved forskjellige andre Former.

Alle Indskriftens övrige Charakterer svare til de bekjendte tydsck-angelsaxiske Runer, saavel særegne som andre, der tillige tilhöre de egentlige nordiske.

Efter disse Læsningsregler ere fölgende Dechiffrerings-Forsög af Leerager- eller Björketorp-Indskriften affattet:

**SEMĀ AT BARUT M-
UTI EY VELADAUDE *)
HA ERE MALAUS M-
INE RUNAMERKE U-
F ALA HAYG AD YO EG
HAIDY RUNORONU**).**

*) Eller *vel a daude*; see den anden Anmärkning til den strax herefter fölgende Omskrivning

**) Visse tydske eller angelsaxiske Runcalphabeter sætte ⚡ for æ; bör denne Regel fölges her maatte man læse *runörönu*. Jfr. Ordforklaringen her nedenfor.

Omskrevet efter den nu antagne oldnordiske eller gammel-islandske Skrivemaade:

*Sæmð at baráttu m-
óti ey*) véladauðe**)
há ero mállaus***) m-
inne****) rúnamerke o-
f Ála hauð að hjó eg
heiði rúnarunu†)*

Ordene ere disse:

Samp eller *semp*, det nyere *sæmð*, Hæder (her acc. sing. af et ligelydende Nominativ), et almindeligt oldnordisk Ord, beslægtet med det nydanske *sømme* (*decere*) o. s. v.; —

barut, efter min alternative Gisning for *baratu*, gen. sing. af det almindelige *barátta*, Kamp††), ellers ogsaa *bardagi* (gammel Dansk *bar-dagh*, *barthdagæ*) o. s. v.; —

*) Nu i Islandsk skrevet *æ*.

**) Man kan og tænke sig at Ordene burde deles og læses saaledes: *Sæmð at bárut móte ey, vél á dauðe*, stedse bare I (droge I med) Hæder til Mødet (Møder), Døden eier (har, bruger) Svig (svigfuldt Overfald eller forræderiske Vaaben).

***) Det maa bemærkes, at af to Konsonanter, som følges ad, kun den ene pleier at staae i nordiske Rune-Indskrifter.

****) See den næstforegaaende Anmærkning.

†) Eller i tre Ord: *rúno, ró nú!* *Rúno* i Enkelttallet forekommer istedetfor det almindeligere *rúnar*, Runer, *rúnarit*, Runeskript o. s. v. enkelte Gange i svenske Indskrifter; de to sidste Stavelse vilde da betyde *Ro* (undes ham) *nu!* hvis man ikke i Oldtiden har havt et nu ubekjendt Gjærningsord *roa*, der har svaret til det nyere svenske *roa*, tysk *ruhen*; da vilde disse korte Ord betyde: Hvil nu (i Ro)!

††) Det synes at være et ældgammelt Ord efter følgende Meddelelse af Hr. *Westergaard*: "I Vedasproget betyder *bhava* Kamp (af Roden *bri*, slaae o. s. v.). Beslægtet hermed er det nyere Sanskrits Rodord *bharv* eller *bharbh*; man kunde vente ogsaa at finde Sanskritformen *bharatah* eller *bharuthah* i Analogie med andre lignende Ord. Jfr. det latinske *ferire* m fl." Det nordiske Ord maa nærmest udledes af *berjast* (*barðist*), slaaes, som altes kommer af *berja* (*barða*), slaae, stride, gammel Dansk *bærje* (*bardhe*), hvoraf endvidere *baarde*, *borde*, slaae o. s. v. Jfr. Edd. Sæm. II, 581, under *ber* (*ferio*).

muti (móti), Dativ af *mut*, *mót*, *mot*, Müde*) (almindeligst enten til Kamp eller Forhandlinger); —

ey (efter nyere Skrivemaade *æ*, udtalt *aj*, *aj*), stedse (det græske *'αλ*, *'αελ*, gammel Dansk *ee*, *e*, Skotsk *ac*, *e*, Engl. *ay* o. s. v.); —

veladaude, efter nyere Skrivemaade *vèladauðe*, sammensat af to Ord, nemlig: α) *vèla*, gen. plur. af *vèl*, som kan have en dobbelt Betydning, nemlig: a) List, Svig, Forræderi, Krigspuds; b) en kunstig Fælde eller Faldstrikke, skjulte eller kunstig indrettede Vaaben m.m.**); — β) *daude*, *dauðe*, Död; —

ha, *há*, n. pl. n. gen. af Adj. *hár*, høi, høilydende, ASax. *heah*; —
ere, for det nyere *ero*, nu islandske *eru*, ligefrem det nydanske *ere* (*sunt*); —

malaus (mállaus) maallöse, stumme, sammensat af *mál* (Maal, Mæle), Tale, — og *laus*, lös (*destitutus*), As. *leas*; —

minne, Minde (*monumentum*), Sv. *minne* o. s. v.***); —

rínamerke, Runemærke, sammensat af *rína*, gen. af *rínar*, Runer (i pl. af sing. *rín*), og *merke*, *merki*****), et i Nordens gamle Indskrifter almindeligt Ord, betegnende et Mindesmærke, her altsaa et saadant, hvorpaa Runer vare indhuggede†); —

*) I ældre Dansk *Møde* (hvoraf endnu *Landemode*) AS. (*ge mot*, Svensk *möte*, Engl. *mote*. At Ordet ellers skreves *muti* sees af andre Rune-Indskrifter, f. Ex. *Liljegrens* Run-Urkunder Nr. 1250.

**) *Vèl (viel)* svarer til det angelsaxiske *vile (fraus* o. s. v.), hvoraf det engelske *wile*, *guile* o. s. v.

***) Som paa Gravmindet i Linderfva *Liljegren* l. c. Nr. 1616, *minni*, Minde. I Fleertallet (som her) forekommer Ordet sammesteds Nr. 398 (over Tan eller Dan o. fl.) i Runby (Attundaland): *il skal at minnum manna meþan men lifa*; 562 (Ängby i samme gamle Provinds) kaldes Runestenen *minnel* α: Mindesteen. Ogsaa i Indskrifterne paa Mjöjabro-Stenen og en Sten, der skal være fundet i en Gravhøi ved By (Sigdals Sogn i Norge) begge aflattede i den heromhandlede Runeart) sees Ordet *minni* i den ovenførte Betydning at forekomme. Jfr. ovenf. S. 342—344.

****) Det svarer ellers til det oldfrisiske *merke*, As. *meark*, gammel Tydsk *marcha* o. s. v., ogsaa *merch*, *merche* (*Graff*, Diutiska III, 44).

†) See f. Ex. *Liljegrens* Run-Urkunder Nr. 17, 36, 55, 67, 121, 128, 132, 251, 391, 396, 433, 434, 439, 448, 476, 583, 616, 640, 734, 745, 856, 939, 953. Paa en Sten ved

uf, sildigere skrevet *of* (tildeels forandret til *om*, *um*), i nyeste Islandsk blot *yfir*, over; i det ældste Sprog kan det betyde: om, omkring (*circa*, *circum*); —

Ala, gen. sing. af *Áli*, et Mands-Egennavn, ellers forekommende paa adskillige danske og svenske Runestene; hvorom mere i det Følgende; —

hayg (da *V* baade betegner *k* og *g*), ellers almindelig skrevet *haug*, *Höi*, *Gravhöi* (Gravsted)*, Svensk *hög*, Tydsk *hügel*; den sjeldne Rune *Y*, *y*, staaer her for det ellers sædvanlige *Ŋ* eller *u*; —

ad (*að*, *at*), ved (i Nærheden af), paa; —

yo for det sædvanligere *hjó*, hug, indhuggede, visse svenske Runeskrifters *jog* (*jó*), *juh* (*joh*), *hiau* (*hjó*) o. s. v.; her sættes altsaa det sjeldne *Y* for vort *i* eller *j*; —

eg, det almindelige *eg*, *ek*, *jeg* o. s. v., *jeg*; —

heidy for *haidi*, *Hede* (*tesqva*); —

runoronu kan vel antages for det samme Ord som det islandske, endnu forstaaelige *rúnarunu*, Runeramse eller Runerække; *runa* betyder

Adelsö (Sverrig), sammesteds Nr. 333, synes *rúnar* og *merki* at høre sammen, og saaledes at danne det samme Ord som det ovenstaaende. Undertiden forekommer det i Vers, f. Ex.:

Nr. 483 (Skånila i Sverrig):

merki mukit
eftir man kuþan.

Jfr. ovenfor S. 6.

Nr. 476 (Rockelstad):

Ristu merki
at man jetan
sunir alkuþir

at sin faþur Sterkar.

Jfr. Nr. 441, 749.

566 (Wickby) kalder et Stenminde *stenmerki*. Med *merki* er Gjærningsordet *marka* beslægtet; derfor hedder det i forskjellige Indskrifter f. Ex. L. 1053: *Osmuntr markapi runor* o. s. v., jfr. 1069; ved denne Handling fremkommer da et *rúnamerke*.

*) Hvis her ikke snarere menes Ordet *hagi*, *hage* (o. s. v.), Hegn, indhegnet Sted (her Gravsted); i gammel Dansk *Haghæ*, i det nyere *Hauge* (Have), Svensk *hage*, i visse Dialekter *hag*; i selve Blekinges Almuesprog betyder *háya* et lidet Gjærde (*septum*); et saadant have uden Tvivl Bautastenene her forud dannet; see *Sorbon*, de *Blekingia* S. 22. En stor Höi i Grunds Sogn (Ölfjorden i Island) kaldes *Spjaldhagi* (Tavlehaugen), vistnok fordi den forhen har været indhegnet; (*hagi* udtales som *haggi*, *hayi*); taget af en Indberetning til Commissionen for Oldsagers Opbevaring fra Stedets lærde Præst, Hr. *John Johnsen*).

endnu en uafbrudt Linie eller Ramse (i hvilken de til Ord uadskilte Bogstaver her ogsaa virkelig staae*). Læser man *runörönu* (see ovenf. S. 431) maa man tænke paa det ældgamle Ord *röna, ræna*, Samling (af Aandskræfterne eller Luftstrømmens Aandedrag i jævntbevæget Svæven), hvormed den ved Skrift eller Runer uafbrudt fremstillede Tankegang er bleven sammenlignet af Indskriftens Indhugger. See Eddalæren og dens Oprindelse, 4de Deel S. 115. Ordet findes i det ældste Höitydsk som *roner, rone, roni*, bagest i S sammensætninger med Ord, der betegne den Verdenskant, hvorfra (stadig) Vind blæser; jfr *aldróno* for det oldnordiske *aldrænn, aldrönn* o. fl.

Herpaa grunder sig da følgende principale Forsøg til Hoved-Indskriftens Oversættelse:

Hæder ved Kampmødet
er stedse svigfuld Død!
Höie ere maallöse Minder,
Runemærker over Ales Høj (Gravsted).
Ved (paa) Heden hug jeg
Runernes Række.

Er denne Fortolkning rigtig maa Navnet Ale her især tiltrække sig vor Opmærksomhed. At det (som *Áli, Óli*, Lat. *Olo*) er et nordisk Mands-Egennavn have vi seet ovenfor S. 75, 378. Mindesmærkets höie Ælde og kolossalske Størrelse kunde endog let friste os til her at gjenfinde den der omhandlede Helt, Sagaernes *Áli* eller *Óli*, Saxos *Olo***), som i

*) Ordet kan mulig være beslægtet med det fynske *Rune*: en langsnoet Stængel, — det jydsk *Runte*, en lang Stok, Lægte o. s. v. See *Molbechs danske Dialekt-Lexicon*. Jfr. ofr. S. 432 5te Anm.

**) Saxo Lib. VIII (*Müllers og Velschous Udg. I*, 391): *Ringo... Scania a Danica corpore abruptam in Olonis praefecturam secevit*. S. 392 fortælles den Maade, hvorpaa Ole eller Ale gjenvandt det ham ved Arveret tilkommende Herredømme over Danmark, og hans ved egen tyrannisk Regjering samt den derved fremkaldte Misfornöielse blandt Hövdingerne foraarsagede Drab. Bleking regnedes ellers tit til Skaane og henførtes til denne Benævnelse; see f. Ex. *Worms Lit. run. (Fol.)* S. 64. *Scania for Blekingia*.

sin Tid, efter det ved hans Hjælp af hans Frænde Sigurd Ring vundne Braavalleslag, siges at have været Statholder over Skaane (og Bleking) samt senere Regent over Sjælland o. s. v. *). Hertil kommer da og den synderlig træffende Omstændighed, at denne Fyrste siges at være blevet ombragt ved Forræderi, idet 12 af Rigets ypperste Høvdinger sammensvore sig til hans Undergang, og ved Bestikkelser skulle have formaaet Stärkodder til at overrumple og myrde ham i Badet. I Almindelighed ansaaes det fordum kun for en hæderlig Død at falde paa Valpladsen; det gjorde Ale (eller Ole) ikke, men han faldt dog i en Art af Kamp, — og det træffer da saare besynderlig, at denne offentlige Gravskrift over en Ale proklamerer den Død for hæderlig, som var forbunden med Strid eller Kamp, fremkaldt af Svig eller Forræderi**). En saadan Død fik vistnok Saxos Olo efter hans udførlige Fortælling.

Antager man i Hovedsagen Rigtigheden af Saxos Beretninger (jevnførte med Sögubrot) om denne Ale eller Olo, maa hans Død henføres omtrentlig til Aaret 755 (see ovenfor S. 128). Denne Tidsangivelse vil og svare til vor udmærkede Bautasteens høie Alder, hvilken dens nu saa forslidte Træk synes at angive.

Vi knytte hertil en kort Optegnelse over de Rune-Indskrifter paa Stene, satte til Minde over Mænd af Navnet *Ali* (eller *Ale*, der og undertiden kan læses som *Óli*), paa hvilke jeg er bleven opmærksom, med Henvisning til Nummerne i *Liljegrens Runurkunder*:

590 (Attundaland) Broby i Långhundra-Herred. Anund og Toste lode Indskriften forfærdige efter Ale, deres Fader, og Gunnar, deres Broder; — uden noget Spor til Kristendom.

*) *Suhm* henfører i sin kritiske Historie Ales eller Oles Herskertid til det 5te Aarhundrede og hans Død især til Aaret 436.

***) Adskillige Indskrifter paa svenske Runestene fremhæve og den Omstændighed, at den Mand, til hvis Minde de vare satte, var bleven ombragt ved Forræderi. See f. Ex. *Liljegrens Run-Urkunder* Nr. 208, 228, 263, 662, 1592. Forskjellige blandt dem indeholde det ikke meget kristelige Ønske: "Gud svige dem, som svige ham!"

1356 (Vester-Gothland) Söderby Brosten. Ale og Gaute reiste Stenen over deres Fader Svasitn, — ligeledes uden kristelige Indicier.

1489 (Fyen) Glavendrup; sat af Ragnhild og hendes Sønner over hendes Mand og deres Fader Ale Saulve, Gudernes Ven; Thor anraabes om Runernes Indvielse eller Beskyttelse (see ovenfor S. 17, 82—83, 205, 323).

Alle disse Mænd af Navnet Ale maa vel antages for at være forskjellige fra den, som nævnes paa Leerager- eller Björketorp-Stenen; de her ommeldte Mindesmærker vise, at det bares i den hedenske Tid, baade i Danmark og Sverrig, tildeels (uden Tvivl) af meget anseete Mænd. Endvidere forekommer Navnet Ale (eller Ali) l. c. 69, 188.

Den korte Indskrift paa denne Stens anden Kant (Tab. XIII Fig. 7, b) synes kun at indeholde et eller to Navne:*)

UÐAR (eller UÐER) EBESPA (*abasba* eller *abasbe* o. s. v.).

Herom siger Wilhelm Grimm (l. c. S. 202): “Auf der Seite *b* ist der Name UTHAR vollkommen deutlich”. Efter min Mening maatte det til en saadan Læsningsmaade nærmeste Mands-Egennavn være *Utar* eller *Ottar*; jeg holder derfor snarere til Læsningen *Uper* eller *Oddr* (*Oddo*)**. I begge Tilfælde synes den (eller de) her at have sat sit Navn, som enten reiste Mindet eller indhuggede Indskriften, og denne fremstiller sig selv i den som talende. Ellers maa jeg vistnok sige med Grimm: “Die folgenden Buchstaben weiss ich schon nicht zu erklären”. Dog tillader min o. fl. Hypothese om Læsningen af * som *a*, *e*, *æ* en mere udvidet Forudsætning af mulige Læsemaader, som *á* *Básbæ* (paa eller i

*) Ordene adskilles paa *Worms* Aftegninger, men ikke paa den af mig benyttede, efter *Ufar* (eller *Uper*) med tvende tilføiede Punkter.

***) I de mere bekjendte Rune-Indskrifter skrives Navnet mest **Ū** (Ūtr, Oddr), i Genitiv **Ū**, *Uts*, Acc. *Ut* o. s. v. See f. Ex. *Liljegren* l. c. 1131, 1334 (hvor en Skjald i Vest-Gothland nævnes som den, der reiste Stenen). 1252 maa vel *Uta* betyde *Odda* o. s. v. Andre Exempler vise dog at **Ū** er blevet sat for *Odd*, f. Ex. 1369 *Uþketil* for *Oddketil* (Vestgothland), 1607 *Uþkel* for *Oddkel* (Bornholm); 1577 (Skaane) skrives *Utar* for *Otar* (*Ottar*).

Basbæ (Básby) eller et andet lignende Navn for Indhuggerens Bopæl. Snarest burde man dog her læse *Ebe**) *spa* (dannet som *Vigher spa***) som maatte betegne *Ebbe spa* eller *spake* (Ebbe den Kyndige eller Kloge), der kan tænkes at have digtet, tegnet eller malet Indskriften som den skulde være, endskjönt *Uthar* eller *Odder* havde ladet det kolossalske Mindesmærke opreise og tillige indhugge Runerne. Dog — alt dette sidste kan kun beroe paa löse Gisninger. Ikke desmindre ville vi dog ikke fortie den tilfældige Omstændighed, at begge disse Navne forekomme hos Saxo i Olos og hans Søn Omunds Historie. Han omtaler nemlig en *Odder* (*Oddo*) som en synderlig Ven af *Omund*. Han var egentlig en Næsekonge paa Jædderen i Norge, fra hvilket Land *Olo* eller *Ale* nedstammede, og hjalp *Omund* i hans Krige mod andre norske Fyrster. En *Odd* (*Saxos Othi*?) kom fra Norge (efter *Sögubrot*) til *Rings* og *Ales* Undsætning i Braavalle-Slaget. Han kan have blevet hos *Ale*, overlevet ham og reist ham et Steenminde. En *Ebbe*, *Sibbes Søn****), der roses meget

*) Navnet *Ebi* eller *Abi* (Ebbe) forekommer i adskillige Runcindskrifter, som hos *Liljegren* l. c. 1425 (Köpinge i Skaane) *uft* *Aba* (efter Ebbe) (*Worm Monum. Dan. S. 182 †B†*); 1447 (Strö, *Worm S. 147*, — paa en Gravhöi) *uft* *Eba* (*†B†*). Her synes da † at gjælde baade for *e* og *a*; jfr. ovenf. S. 429.

**) Her antyder nemlig Stavelsen *spa* det hele Epithet *spakr* eller *spake*, den Kyndige, Kloge. Hos *Liljegren* l. c. 1276 forekommer *Spakr* (†B†VΛ), mulig som et Egennavn (*Uråsa Sogn* i *Werend* paa en Runesten over en Gravhöi). Paa en anden, 262, i en Stendysse ved *Gilberga* (*Tiundaland*) nævnes *Kari in malsbaki* (den Veltalende, den vise Taler), som var bleven jordet der. 1506 (*Worm S. 291*) forekommer paa en mærkelig Sten ved *Hune* (*Aalberg Stift*) *Runulfr hinn raþsbaki* (*Runolf den Raædkloge* eller den vise Raadgiver). Alle disse Stene synes at være fra *Sverrigs* og *Danmarks* hedenske Periode, i hvilken *Wigher spa* og siges at have levet. I gamle tyske Gloser forklæres *spahi* ved *ingeniosus*, altsaa omtrent svarende til vort Oldsprogs *spaki* (*Graff Diutiska I, 195*).

***) *Ebbe Sibbonis filius*. I en Anmærkning hertil l. c. I, 406, hedder det: *Nomen Sibbonis vix alio loco in vetustis nostris monumentis obvium*. Rimeligvis er Navnet det samme som *Sybbo*, der forekommer noget sildigere i samme Bog (af Saxo) formodentlig om en anden Mand. Navnet *Sibi* (*Sibe*, *Sibbe*) findes ogsaa i Indskrifter paa adskillige svenske Runestene (uden mindste Spor til *Kristendom*), f. Ex. i en Steensætning blandt *Höie* ved *Tjursåker*, *Hammarby Sogn* i *Sverrig* (*Attundaland*); see ellers *Liljegren* l. c. S. 64, 65, 283, 441, 561, 638, 655, 816, 989, 1238, 1322; *Saxo* l. c. S. 406—407. At denne Forfatter hyppig har benyttet gamle ægte nordiske Digte er

for sin Klogskab, ommeldes af Saxo som en af den svenske Konge Götars Udsendinge til Olos Sön og Efterfølger i Regjeringen, Omund, for at frie paa hans Vegne til en af den sidstnævntes smukke Döttre, som og gav ham sit Jaord; da Ebbe skulde afhente Bruden, blev han efterstræbt af Snigmordere, hvorfra han vel reddede sig med stor Klogskab, men gik dog Glip af sit Ærende (o. s. v.).

Efterat det Ovenstaaende allerede var trykt, faldt det mig ind at eftersee et Hefte i den Arnæmagnæanske Haandskriftsamling Nr. 569, i Folio, der i Cataloget har den Titel: "Ligstenes Afridsninger med Rune-Bogstaver udi Skaane, Halland, Bleging", som synes at indeholde samtlige af Worm under Afdelingen *Scania* i den 5die Bog af hans *Monumenta Danica* meddeelte Afbildninger. Heftet bestaaer af enkelte, med een Haand skrevne Noticer paa Dansk om ethvert af de afbildede Mindesmærker især, hvorpaa følger en tegnet Skizze med Blyant over en eller flere Sider af samme. Disse Afridsninger synes ikke at være udførte med synderlig Flid eller Nöiagtighed; men dette er mulig ikke paa alle Steder Tegnerens Skyld, da man maa formode, at de ere Copier af de originale Tegninger, som Worm i Aarene 1625—26 (efter Kongelig Befaling) erholdt af Provster og Præster i Skaane, af hvis Indberetninger ogsaa i det Tilfælde de skriftlige Noticer ere tagne. Dog er det besynderligt, at der i Provsternes Beskrivelse over Skaane (og den største Deel af Bleking) Aar 1624, udtogsvis trykt i *Suhms Samlinger* til den danske Historie 1ste Bd. S. 97—143 efter det Rostgaardske Haandskrift paa Universitets-Bibliotheket Nr. 82, hvilket jeg og har efterseet, næsten intet indeholdes om de her beskrevne eller afbildede Runestene. Dette er især Tilfældet med Bleking, forsaavidt Lister-, Bregne- og Östre-Herred

---

nu blevet oplyst. At han ogsaa virkelig har taget Hensyn til adskillige af de danske Runeindskrifter, som havdes i hans Tid og af hvilke vi vistnok nu kun have en saare ringe Deel tilbage, kan antages for vist, naar man ikke aldeles forkaster disse hans egne Ord: *Nec ignotum volo . . Danorum antiquiores . . majorum acta . . lingua sue literis saxis ac rupibus insculpenda curasse* o. s. v. (l. c. I, 67).

ommeldes her (S. 122—128); Medelstad Herred, i hvilket Leerager- eller Björketorp-Stenen findes, er derimod udeladt, ligesom ogsaa nogle af de skaanske Herreder. Ingen af disse saaledes manglende Herreds- eller Sogne-Beskrivelser har jeg hidindtil kunnet opspørge. I det ovennævnte Foliohefte findes derimod følgende Notice:

“Dette Monumentum findiss vdi Bleginge, vdi en lille Birckeskov som ligger imellem Lerager, Bircketorp och Listerby. Den 1 Steen er $7\frac{1}{2}$ Alen höy, 2 All bred med Bogstaffuer paa begge sijderne. Den förste sijde vender vdi Öster. Den 2 Steen er 6 All höj 3 Qvarter bred vden Bogstaffuer. Den 3 er 6 All. höy $4\frac{1}{2}$ All. bred. Disse Stene staar lige i en Triangell och ere haarde Rampestene.”

Det sees lettelig, at den Wormske Beskrivelse især maa have holdt sig til denne originale Beretning. Det samme kan og siges om den i Haandskriftet følgende Blyantstegning, som især stemmer overeens med Træsnittet i *Monumenta Danica* paa det nær, at dette er udfört efter en noget formindsket Maalestok og at nogle smaae i Tegningen forekommende Træ- og Buskvæxter der ikke ere at finde.

Hvad selve Indskriftens Afbildning angaaer, saa ere mange Træk her mere afrundede end i det sidste Wormske Træsnit, i hvilken Henseende den mere stemmer med det förste og den nyeste Petersonsk-Thomsenske Afskrift. Derimod sees her det urigtige bagvendte S istedet for Z. I 2den Linie synes det sidste (rigtige) N at være senere forandret til P, som sees i Træsnittene. I 3die Linie ere H, M og N meget rigtig fremstillede. De övrige Charakterer stemme ganske overeens med det Wormske Træsnit, der dog allerede efter denne ældre Skizze kunde have erholdt adskillige væsentlige Berigtigelser.

Denne Tegning overbeviser mig endvidere om Rigtigheden af min ovenfor fremsatte Gisning, at Björketorp-Stenens vestlige Sides korte Indskrift ikke har nogen Indfatning, thi her sees den ikke i nogen kantet Ramme, men blot i et for större Tydeligheds Skyld aubragt ovalt Omrids.

Af de övrige blekingske Steenminder, der forhen vare og deels endnu ere udmærkede ved Indskrifter i saakaldte fremmede Runearter eller blandede med saadanne, have vi mere eller mindre Kundskab om disse fölgende:

1. *Worm* havde allerede 1636 opspurgt en Steen med en saadan Indskrift, der fandtes paa Gommor-Engene (*in pratis Gommoræis* eller *Gomorrheis*) i Nærheden af Slottet Sölvitsborg (*Syllisburgum*). Den er af ham afbildet i 1ste Udgave af hans *Literatura runica* S. 67, 2den Udgave S. 65 samt i *Monumenta Danica* S. 219, som det synes ved det selvsamme Træsnit, af hvilket man dog kun vanskelig faaer det rette Begreb om Stenens Udseende. I det förstmeldte Værk omtales den som heel og purpurfarvet (*purpurei coloris*); i det sidstnævnte derimod som et blot Brudstykke (*fragmentum*); i begge angives dog dens Længde til 1 (dansk) Alen. Den havde været aflang og firekantet, forsynet med Indskrift paa alle 4 Sider; hver af Kanterne var $\frac{1}{4}$ Alen bred. *Worm* synes med Rette at have antaget Charaktererne for de samme som de, der fandtes paa Leerager-Stenen. Tegneren har kun seet sig istand til at aftegne en af Kanterne saaledes, at Indskriften der sees at udfylde det meste af Rummet; en er kun halv beskrevet og de to övrige fremvise enkelte Charakterer, af hvilke den 4de Kant kun var betegnet med 3 nedvendte Røner, der sædvanlig betegne F.

I den Rostgaardske Haandskriftsamling, tilhörende Kjöbenhavns Universitetsbibliothek, haves under Nr. 55 en tyk Qvartant, der indeholder forskjellige af den beröimte *Peder Syvs**) Samlinger, deels Opsatser, forfattede af ham selv, deels Excerpter af Manuscripter, sjeldne Böger m. m. Deriblandt er en Beskrivelse over 11 Runestene (og 2 Mindestene af andre Arter), som fandtes 1685 paa Trinitatis Kirkegaard ved det

*) Han er især bekjendt af sine Udgaver af gamle danske Folkeviser og Ordsprog m. m. Ellers var han en for sin Tid særdeles lærd Mand. Han blev 71 Aar gammel og døde som Præst til Hellested i Stevns Herred 1702.

runde Taarn her i Staden*). De vare uden Tvivl, efter kongelig Befaling af 9de Februar 1652 til Lehnsmændene**), førte hertil Staden fra de Steder i Provindserne, hvor de forhen havde staaet, for efter Worms Forslag at bevares i et Museum for den danske Oldtids Mindesmærker.

Saaledes var en af disse Ordre blevet udfærdiget til Lehnsmanden paa Sölvitsborg Slot, Niels Krabbe, hvori den derværende Runesteen udtrykkelig nævntes, og Stenen (som let kunde transporteres) maa da i Følge deraf snart efter være blevet sendt til Kjöbenhavn. Der saae Peder Syv den 53 Aar derefter, men fandt ikke Worms Tegning over den i *Monum. Dan. S. 119* fuldkommen rigtig, hvorfor han i Haandskriftet har meddeelt sin egen Afridsning, som er meget afvigende fra den Wormske, skjönt Charaktererne ere lige mange i Tallet.

Hans 1ste Linie er Worms 5die

— 2den — — 1ste

— 3die — — 2den

— 4de — — 4de

I Worms 1ste Linie er dens 1ste Charakter forandret til R; den 5te sees her som †; den 8de som †.

*) *Inscriptiones cipporum runicorum qui in coemeterio ædis Stæ Trinitatis, prope murum templi, Hafniæ conspicuntur.* Nyerup feiler formodentlig i at anføre (Hist. Stat. Skildr. IV, 149—150), at det var Peter Resen at takke for, at der ankom en Ladning Runestene (13 i Tallet) her til Staden, som hensattes paa den ovenmeldte Kirkegaard (o. s. v.). Af *Syvs* Afhandling meddeles et Uddrag paa Dansk i *Suhms* Saml. til den danske Hist. 1ste B. 2det H. S. 112 o. f. Vi have benyttet Originalen.

**) Denne Kongelige Circulaire meddeles af *Werlauff* (i nordisk Tidsskrift for Oldkh. I, 324—325) og fortjener vistnok her paany at bringes i Erindring. Den var nemlig saaledes lydende: "Friderich III. ..Vor synderlige Gunst tilforn! Eftersom vi naadigst kommer i Forfaring, at paa mange Steder her udi vort Rige Danmark adskillige Monumenter og Stene med Runebogstaver paa ere at finde, hvilke vi bedre og nytteligere eragte paa et Sted at vorde samlede, — da efterdi ogsaa paa . . . . . findes Sten (Stene) med Runer paa, bede vi Eder og naadigst ville at I den (dem) med det forderligste samt beqvemmeligst Leilighed og naar best beleiligt skee kan, herhid til vort Kjøbsted Kjöbenhavn lader føre og forskikke og paa den nye Regents Kirkegaard lader levere, og derpaa tager Beviis af Os elskelig og Høilærde D. Oluff Orm, Professor Medicinæ paa Universitetet i formeldte vor Kjøbsted Kjöbenhavn. Dermed" (o. s. v.).

I Worms 2den Linie er **Z** forvandlet til **R**; — jeg formoder da, at dette Bogstav i 1ste Linie har havt den selvsamme Form, og at *Syv* saaledes har dannet et heelt **R** paa begge Steder af et halvt, hvortil visse Former paa andre sjeldne Runestene kunne have givet ham Anledning.

I Worms 3die Linie sees disse Afvigelser: den 1ste Karakter er et bagvendt **V**. Den 6te har en mindre regelmæssig Form og ligner meget den sidste (hos os første) Karakter i Runamo-Indskriften, som menes at betegne **H**. See ovenfor S. 293—294.

Worms 4de Linie vender her opad, og følgende staae her tre retvendte **V** efter hinanden.

Ved denne nye Tegning synes den Wormskes Paalidelighed saaledes at maatte noget svækkes, men det maa dog bemærkes herved, at *Thorsen* har sammenlignet de Syvske med Indskrift-Stene, som endnu ere til, men har ikke fundet dem korrekte. Dette kunde ikke skee ved den her omhandlede sølvitsborgske Steen, da den, efter hvad *Nyerup* (l. c.) rigtig har berettet, er forsvunden i eller kort efter den store Ildebrand 1728 tilligemed 7 af de andre af *Syv* omhandlede, hvorimod kun 4 af dem nu ere tilbage*).

*) Om denne sørgelige Forstyrrelses-Historie kan jeg henvise til *Nyerup* og *Werlauff* (l. c.). De 8 ödelagte Runestene vare: 1) Den her omhandlede Sten fra Sölvitsborg (Worm l. c. p. 219); — 2) den fra Aunslev i Fyen (Mon. S. 245), uden Tvivl fra den hedenske Tid; — 3) Aalebækbro i Fyen (248), rimeligvis ligeledes; — 4) Langaa (Nr. 1) i Jylland (311), et ældgammelt Brudstykke; — 5) Vamdrup (Nr. 2) i Jylland (444), en af vore allerældste flade Ligstene; — 6) et Gravminde, reist af Itug (Ilug, Illuge?) over Gerde (et eddisk Kvindenavn), — samt 7) af Tuke over hans Kone, vare ikke beskrevne af Worm, og det er uvist hvor de oprindelig have staaet; — 8) en af uvis Oprindelse, erklæret for ulæselig af P. Syv. Alle disse Stene tabte sig efter Ildebranden mellem Kirkens Ruiner og menes tildeels (af den navnkundige *Sören Mathiesen*) at være blevne indmurede blandt andre Gravstene i private Bygninger. De tilfældigvis tilbageblevne vare: 1) Stenen fra Vordingborg i Sjælland (Worm l. c. S. 117—120); — 2) Brynderslev i Jylland (l. c. S. 295), bedst beskrevet, aftegnet og forklæret af *Rask* i Ant. Ann. III, 83 o. f.; — 3) fra Glenstrup i Jylland (Worm S. 284—285). I *Syvs* Beskrivelse nævnes endvidere 2 Stene uden Rune-Indskrifter. Siden 1807 har vor Regjering, som bekendt, ladet nogle Runestene hidflytte fra Provindserne; de større ere opsatte paa Trinitatis Kirkegaard eller i Nischerne af

Det kan saaledes ikke være den sölvitsborgske Steen, om hvem *Sjöborg* har bemærket i haandskrevne Notater (af hvilke vor *Thomsen* med hans Tilladelse har taget Excerpt), at dens Indskrift ikke lignede den ovenomhandlede Wormske. *Sjöborg* fandt rigtignok i Sölvitsborg en anden Runesteen (som nærmere ommeldes i det Følgende), men *Tham*, som kjendte den, bemærkede l. c., at den maatte være forskjellig

det runde Taarn, de mindre forvares nu i Museet for de nordiske Oldsager paa Christiansborg Slot. Af alle de større har *Thorsen* besörget nöiagtige Aftegninger, foranstaltede af det Kongelige nordiske Oldskriftselskab.

Foruden de tre ovenmeldte bestaae disse Oldtidsminder af fölgende Runestene:

a) fra Sjælland: 1) Den berönte Tryggevælde-Steen; see om den Worm l. c. S. 105—117; ny Tegning udgaves i Skand. Selsk. Skr. for 1809; den er ellers omhandlet af *Abrahamson*, *Nyerup*, *Werlauff*, *Rask* og *Petersen*; see sidstnævntes Danm. Hist. i Hedenold III, 365—366. — 2) En af de ved Worm i Sandbye (ved Suse-Aaen) opdagede tre Stene, hvis Sprog vistnok vidner om deres höie Ælde; de beskrives af ham l. c. fra S. 121 til 130; denne især findes afbildet S. 129. — 3) Et Brudstykke, optaget henved 1820 blandt Bröstene af en ældgammel formeentlig Valdemars-Vei, i Nærheden af Baarse ved Præstö; see Ant. Ann. IV, 233. — 4) Den ved Snoldelöv i Aaret 1800 opgravede Steen fra den hedenske Tid (her omhandlet paa flere Steder, hvorom vi henvise til Register).

b) fra Fyen: 5) En Steen, besörget udtaget af Sörup Kirkemuur 1815 af Provst *Bredsdorff*; see Antiqv. Annaler III, 353.

c) fra Falster: 6) Den mærkelige Steen med Binderuner, opdaget (nedvendt) omtrent 1810 i Sönder-Kirkebyes Muur, samt först beskrevet og aftegnet af Prof. *Bredsdorff*; forklaret af *Werlauff* i Antiqv. Ann. I, 74—81 (see ellers nedenfor i vort Register).

d) fra Lolland: 7) Tirsted-Stenen, Worm S. 267—271; den er udförligst forklaret af *Rask*, ved *Nyerups* Verzeichniss der in Dänemark 1824 noch vorhandenen Runensteine S. 43—52, med ny Afbildning (tildeels efter *Abildgaard*). — 8) Bregninge-Stenen (Worm S. 261—262).

e) fra Jylland: 9) En Steen, opgravet 1797 af Jorden ved Eistrup Mølle i Nærheden af Randers (strax benyttet til Brösteen udenfor Möllerens Gangdör); see Ant. Ann. I, 372, IV, 323 (hvor det læselige af den ældgamle, men dog let forstaaelige Indskrift er anført og omskrevet). — 10) En Steen, optaget 1814 fra et Steendige ved Landsbyen Egaa i Anledning af *Fedel Simonsens* Indsamling af mærkelige Oldsager for det Kongelige Museum, senere aftegnet og forklaret af *Werlauff*; see Ant. Ann. I, 355, III, 362; Nord. Tidsskr. for Oldk. II, 241—247. Det överste Stykke af Stenen og Indskriften, som först manglede, fandtes i Jorden 1839. — 11) Giessingholm-Stenen fra Aarhuus Stift, Worm 285—288, Ant. Ann. IV, 205 (indsat i Kirken ved Gangen til Sakristiet).

f) fra Færöerne: 12) 2de Brudstykker med Binderuner, opdagede i Kirkemuren paa Frodebö, henved 1820; see Ant. Ann. IV, 406.

fra den af Worm beskrevne, hvilken han paany har ladet afbilde i Træsnit i hans ovennævnte "Anmärkningar" S. 22, dog ikke fuldkommen korrekt.

Wilhelm Grimm ansaae med Rette det af Worm beskrevne Fragment for særdeles mærkværdigt paa Grund af indvortes Kriterier, der vistnok have tiltalt mig i lige høi Grad, endskjönt den Syvske afvigende Afskrift maatte opvække nogen Mistanke mod den ældre. Dog bör denne Mistanke neppe tillægges nogen stor Vægt, da Syv ikke rigtig kjendte de fremmede Runearter, men søgte at reducere slige Charakterer til de ham bekjendte nordiske Former. Grimm, som ikke kjendte Syvs Tegning, har meddeelt det Wormske Træsnit i Kobberstik ved sit tit paaberaabte Værk Tab. VIII og har tillige (S. 203—206) omhandlet selve Indskriften. Han synes ikke at have vidst bedre end at Fragmentet endnu var til, dog saaledes, at kun to af dets Indskriftsider, fra hvilke Worms Tegning var taget, da havde været synlige; dertil har Original-Afbildningens (ovenfor S. 441 ommeldte) besynderlige Form maattet give Anledning. Syvs Afskrift oplyste mig om, at Brudstykket, da det af ham saaes, maatte være forsynet med Indskrift paa alle 4 Sider. Først bemærker Grimm med Föie: "Den Verlust des Ganzen muss man bedauern, da auf diesem Stein dasselbe Alphabet vorkommt, das auf dem vorigen grössern Denkmal gebraucht worden, und sich gewiss aus der Vergleichung beider mancher Aufschluss ergeben hätte". Grimm fandt meget rigtig den tyske Rune *ech*, M, i Worms 2den Linie; han troede og at *ih* saaes i samme; et utydeligt Aftryk af Træsnittet i Worms Monumenta har forledt Eftertegneren eller Kobberstikkeren til at give denne Charakter en altfor afrundet Figur, lignende den der paa Leerager-Stenen forekommende, og som ved de nyeste Afbildninger er berigtiget til 2 (see ovenfor S. 425 o. f.); saaledes saaes den og virkelig paa Sölvitsborg-Stenen efter det for mig liggende særdeles gode Aftryk af Træsnittet i den 1ste Udgave af *Literatura runica* (tilhørende Kjöbenhavns Universitets-

bibliothek). Grimm udfandt meget rigtig, at * her maatte betyde *a* (jfr. ovenfor S. 426), og gjenkjendte ligeledes i 3die Linie det tyske *Gibu* (X); jfr. ovenf. S. 426. Derimod har han, efter min Mening, mis-
kjendt det lige foran samme staaende *uuen*, (P; see ovenf. S. 427) af
samme Skriftart, idet han har antaget det for et P. Om det baade hos
Worm og Syv tydelige F (jfr. ovenf. S. 397 o. f.) bemærker han Intet.
— I Indskriftens 1ste Linie læste Grimm THAT (rettere THATH) eller
ATHR, hvorimod Intet kan indvendes; for hans IATE i 2den Linie troer
jeg derimod at man bör læse SATE. Ellers fremsætter han disse Gis-
ninger om Resten af Indskriften:

“Dagegen scheint die Seite *b* ein paar Wort im Zusammenhang
zu gewähren; ich lese: IATHU · THGL · AFA. *jathu* ist *gátu*, das
Prät. Pl. von *géta*, erlangen, *acquirere*, das *G* ist durch das verwandte
Jod ausgedrückt. *thgl* muss *thegl* gelesen werden, bekanntlich liessen
die Runenschreiber oft bei einem Consonant den Vocal aus, welchen der
lateinische Name des Buchstabs hat, z. B. bei *H* das *A*: *hgva* für *hagva*;
also bei dem *D* das *E*. *degl*, *dögl*, Neutr. Pl. sind die Waffen, *sup-
pellex militaris*; *afa* ist der Gen. von *afi*, Grossvater. *Gátu dögl afa*
heisst demnach: sie erhielten die Waffen des Grossvaters. Ich nehme hier
an, Enkel setzten ihrem Grossvater einen Stein, auf welchem sie bemerkten
was sie von ihm geerbt hatten; bekanntlich aber erhielt der nächste männ-
liche Erbe das Heergewette voraus. Es ist auch nicht ohne Beispiel, dass
auf dem Runenstein angegeben worden wer den Verstorbenen beerbt hatte
(z. B. Bautil 155). Die zweite Linie*) enthält die *fé*-rune dreimal neben ein-
ander und zwar auf den Kopf gestellt. Gilt sie hier als Zahl? da *F* nach
der alten Ordnung das erste Buchstab ist, so wurden drei *F* so viel als drei
bedeuten. Vielleicht sollte damit die Zahl der Enkel ausgedrückt werden.”

Endskjönt jeg ingenlunde miskjender disse Bemærkninger Sind-
righed og Grundighed, kan jeg dog ikke derved bringes til at frafalde

*) I Afdelingen *b* paa Tab. VIII hos Grimm.

den Anskuelse jeg selv har fattet om den Maade, hvorpaa de 3 første Linier (saaledes som vi nu have dem) med störst Sandsynlighed kunne læses. Derved følger jeg den samme Orden af Linierne, som sees paa den Wormsk-Grimmske Afbildning, med de enkelte formeentlige Berigtigelser, til hvilke den Syvske har givet mig Anledning*):

2 T * P * P R I F V

2 * T M

I * P N P X I * V *

V V V

hvilke Charakterer jeg nærmest omskriver saaledes:

(S) TA PA PRLÖ (F)

SATE

IA PUVGLAFA

FFF

Eller, da baade *a* og *e* (som ellers; see ovenf. S. 429) her vel udtrykkes ved **X**, men **R** og kan sættes for **G** (som **X** o. s. v.) efter følgende Adskillelses- og Udfyldelses-Forudsætninger:

(S) TA (*in*) PA (*na**) P (*o*) RLÖF**)

SATE

(*h*) IA PUV (*u*) KLA (*u*) FA***)

Hertil hörer da denne nærmere Ordforklaring:

Ordet **STAIN** eller *stein* afkortes i adskillige Runeindskrifter****).

P A for *pana*, ellers ligeledes, som f. Ex. P E for *pena* ved T E for TENA i Indskriften fra Kingitoarsuk (see Tab. XI Fig. 3).

*) Nemlig 2 istedetfor den 1ste Charakter, 3; P for den 7de, som hos Worm mere ligner et T og den opvendte Stilling af de tre V; see ovenf. S. 443. Tegningernes V antager jeg for et utydeligt V af den Art, hvor den nederste Skraastreg reiser sig fra Foden af Staven eller det saakaldte *fulcrum*.

***) Det nyere *Forleifr*; saaledes finder man ogsaa PNRIV paa den 1ste slesvigske Runesteen for PNRITIV eller PNRITIV; see A. Ann. II, 10, Tab. I Fig. 1.

****) Om saadanne og flere lignende Afkortninger see f. Ex. Liljegrens Runlära S. 78, 79.

*****) *Pana* og *pansi* for *pena* (*pena*, denne) sees i mange svenske og danske Runeindskrifter.

SATE, det almindelige *sate, sati, sete, setti, satte**).

IA, fra hvis Begyndelse *h* elideres, ligesom ellers meget hyppig i Rune-Indskrifter (ja selv ellers foran Vokaler i de ældste norsk-islandske Membraner); det bliver altsaa det almindelige *hja (hjá)*, hos.

ÞUV (*u*) er Böiningsformen af det oldnordiske og endnu islandske *Þiwa* eller *Þúfa* (Tue, Svensk *tufva, tumulus***), som fordem undertiden brugtes om Gravhöie, af hvilke adskillige i Island endnu forevises under dette Navn med forudskikket Navn af den Mand eller Kvinde, som efter Folkesagnet skal ligge begravet derunder***).

RLA (*u*) FA, Genit. af *Klaufi*, et Mands-Egennavn i Hedenold; det bares f. Ex. af Islændere, som ommeldes i Viga-Glums Saga og Svarf-dælinga-Saga. Paa selvsamme Maade bogstaveres som oftest i Rune-Indskrifterne *Saulva* som *Salva*. Mange lignende Navne forekomme ellers i de svenske Runeindskrifter, som *Kaflí, Klaki, Ravli, Kulvi, Kufi* o. fl.

Saaledes vilde Meningen blive:

“Thorlöf (eller Thorleif, om ikke Thorlög eller Thorleik, Thorlak) satte denne Steen ved Kla(*u*)fes Gravhöj (eller Gravsted).”

*) Det er mærkeligt nok, at Formen *sate* eller *seti* synes mest at forekomme i Steenskrifterne fra den hedenske Tid, f. Ex. de ved Glavendrup (af Glave?), Tryggevælde, Sønder-Kirkeby, Glimminge i det gamle Danmark. De svenske vilde det blive for vidtløftigt at opregne; kun bemærker jeg den paa en Bautasteen ved Järnstad, afbildet af *Verelius* i hans Runographia S. 46, hvor den Afdöde siges at have slaet (*barfi*) en Jætte i en Jættestue og derved erhvervet en god Brynie (o. s. v.), ligesom og at to Stene med saadanne Indskrifter bleve fundne ved Hvetlanda Kirke, af hvilke den ene 1724 blev indsat i Taarnmuren; da Kirken blev ombyggt i Aaret 1797, bleve ikke mindre end 5 andre Runestene, hvis Indskrifter tildeels hverken vare blevne læste eller aftegnede af Nogen, sønderslagne og indlagte i den nye. Gaer det saaledes til med Runestenenes Ödelæggelse i vore Dage, kan man vel begribe, at Worms Jammerklage derover i hans Tid maa have været vel grundet. See hans Monum. Dan. S. 100 og Werlauuffs Bemærkning derved l. c. S. 323.

**) See f. Ex. Gloss. Edd. Sæmund. I, 711.

***) I Island har man ellers adskillige Navne for saadanne Gravsteder, som *haugr* og *höll* om de runde Jordforhöininger, *leiði*, *þúfa* og *lön* om de aflange, *dys* (Dysse) om sammenkastede Steenhobe o. s. v. Ogsaa der vises endvidere hist og her opreiste höie Stene, ved eller under hvilke Hedninger siges at være jordede, f. Ex. *Flóka-steinar* (Flokes Stene), som skulle betegne Flokedalens Landnamsmands eller første Beboers Gravsted.

Skulde denne Indskrift, for hvis Aftegnings Rigtighed ingen fuldkommen Sikkerhed haves, kunne forklares bedre af det Angelsaxiske, vilde det være meget interessant at erfare. Liljegren ommelder (l. c.) under Nr. 2061 denne Sten som (forhen?) liggende paa "Sölvitsborgs slotts ägor" og anfører Worms Tegning deraf i Monumenta Danica som den eneste ham bekjendte.

Först efter at det Ovenstaaende var skrevet og udsat i Bogtrykkeriet, eftersaae jeg tilfældigvis det (S. 439) ovennævnte Haandskrift i den Magnæanske Samling angaaende skaanske, hallandske og blekingske Runestene*). Deri findes følgende Notice: "Denne Kampesteen findis vdi Bleginge, i Lister Herrid, vdi en Eng som ligger straux hoss Syllissborg, oc kaldis samme Eng Gommor-Enge. Denne Steen er 1 Al. lang oc 1 Al. trintom, oc er da firekantid med Bogstaffuer paa alle fire sijder". Afbildningen ligner den meget formindskede Wormske, men har dog følgende Afvigelser: I 1ste Linie er den 1ste Karakter utydeligere end i Træsnittet; den 8de kunde snarere ligne et **ſ**; den sidste er forholdsmæssig mindre adskilt fra de övrige, ligesom og den sidste i 2den Linie. I 3die og 4de Linie findes ingen tydelig Forskjel (jfr. ovenf. S. 442—443, 447).

*) Ved nærmere Gjennemlæsning af det haandskrevne Bind i den Rostgaardske Samling, som indeholder de skaanske Provsters Beretninger til Worm (see ovenf. S. 439) finder jeg, at adskillige af dem henvise til en Mag. Bertels ældre Undersøgelser over de Runestene m. m., der fandtes i deres Provstier. Saaledes skriver f. Ex. Provsten i Östre-Herred: "Her i Herredit findes ey nogle sönderlige documenter y skouff oc marck, videre end som M. Bertell hafver ofverseet" o. s. v. Denne Mand er sikkerlig ingen anden end den af Worm i Fortalen til hans Monumenta blandt lærde Medhjelpere fortrinlig nævnte *Bertilus Canutius*, Provst og Sognepræst til Lodderup (eller Löderup) i Skaane, hvem Worm især tilstaaer at skyldte mange Oplysninger fra "Scandia" (hvorved rimeligvis Skaane menes), ligesom ogsaa fra Sjælland og Jylland (Cimbria). Han var en födt Själlænder, men tilbragte sin hele Embedstid i Skaane, först som Rector i Malmö. Han döde 1650, 62 Aar gammel (see ellers *Nyerups og Krafts* Literatur-Lexicon i Artikelen *Aqvilonius*, samt *Verlauff* om Ole Worm l. c. S. 387—288, hvor det især oplyses at Bertel Knudsen i Aaret 1623 reiste omkring i Skaane, Halland og Bleking for at opsöge og copiere Rune-Indskrifter, hvilke han igjen meddeelte Worm. Jeg troer saaledes at der er al Grund til at antage, at det Arnæmagnæanske Haandskrift Nr. 369, Fol., er Bertel Knudsens eget Arbeide og indeholder Resultaterne af hans Reise-Undersøgelser saavel med Hensyn til Beskrivelse som Tegning over de af ham opsögte Runemiuder.

2. *P. Mützell* oplyste 1748 i en *Dissertation om Lister* *), holdt under *Lagerbrings Præsidium*, at der da fandtes en *Sten* med *Runeindskrift*, eller *Brudstykke* af en saadan indsat i en *Muur* af et forhenværende *Klosters* **) *Rudera*, ved et *Huus* i *Sölvitsborg*, da tilhørende *Borgeren Marienhoff*. Af dette *Fragment*, der kun udgjorde 2 korte *Linier*, meddeelte han en *Tegning* i *Træsnit*. *Indskriften* gav, saaledes som den der sees, ingen *Mening*. *Nogle Runer* staae retvendte, andre bagvendt, og *Vocaler* synes at mangle mellem adskillige *Consonanter*. I *Blekinges Historia* (S. 345) ommelder *Sjöborg* denne *Runesteen*, som 1793 fandtes, tilligemed *Klosterruinerne*, i *Farver Kraaks Gaard*. *Indskriften* selv affærdiger han her saaledes: "Dessa stuprunor (?) äro förvenda, utan ordning sammensatte och tyckas icke hafva någon betydelse: åt minstone har ingen ännu kunnat uptäcka den, så at dessa väl må räknas till de blekingiska trollrunor" (jfr. ovenf. S. 444—445).

Ikke desmindre har *Sjöborg* selv dog i Aaret 1800 taget en ny *Tegning* af *Stenen*, udgivet af *Tham* (1817) i hans ovenanførte "Anmärkningar" S. 9. *Runesteenen* stod da i en *Stengrundvold* under en *Staket*, saaledes at de ogsaa (som det lader til) af *Mützell* afskrevne *Runelinier* vendte udad (thi om den har *Indskrift* paa flere *Sider* synes ikke at være blevet undersøgt); dog har *Sjöborg* ikke kunnet finde tvende af de i den ældre *Afbildnings* överste *Linie* fremstilte *Charakterer*. *Overhoved* ere adskillige af *Runerne* her anderledes fremstillede. *Begge Tegninger* stemme dog overeens i to mod hinanden saaledes vendende P: Þ Æ, af hvilket det bageste udgjör den første *Deel* af en *Binderune*. *Tham* vil alligevel, at de første tvende *Bogstaver* her skulle være lige-

*) *Dissertatio gradualis, Blekingiæ partem specialem adumbrans, de Listris (Lister Häred)*. Lond. Goth. 4.

**) *Sjöborg* kjendte kun *Tilværelsen* af dette *Kloster* af *Folkesagnet* i *Sölvitsborg*; i *Daugwards Skrift* om de danske *Klostre* i *Middelalderen* (Kbhvn. 1830, 4to, S. 150) finder man *Traditionen* saaledes bekræftet: "Sölvitsborg har havt et *Kloster*, vor *Frue* helliget, thi det nævnes i et *Testamente* af 1503 (Msct.), men om dets *Orden* og dets *Skjæbne* har jeg i övrigt Intet fundet".

betydende med Angelsaxernes **M** (eller **M**, hvilket sidste dog ingenlunde kunde antages).

Liljegren nævner denne Sten (l. c.) under Nr. 2060 som liggende i (eller ved) Sölvitsborgs Kloster, og henviser til de tvende ovennævnte Tegninger deraf samt tillige til en tredje af *Wallman*; denne sidste have vi al Grund til at antage for den rigtigste, men den er ikke udgivet og vi have heller ikke faaet Leilighed til at see eller afbenytte den. Det er rimeligvis enten ved egen Anskuelse eller ved den sidstnævnte Tegning, at *Liljegren* har fundet sig bevæget til at henføre den her omhandlede Indskrifts Charakterer til fremmede Runearter.

3. End en Runesten, der synes at have været ubekjendt for samtlige ældre Topogramer, synes *Liljegren* at have opdaget ved Sölvitsborg, idet han under Nr. 2062 anfører en saadan med Indskrift i en fremmed Runeart, som staaende ved Havsvigen, som det synes paa Sölvitsborgs (forrige) Slots Mark eller Grund. Den siges at være aftegnet i Forfatterens endnu ikke udgivne fuldstændige *Baufil.*

4. Til den samme Klasse henfører *Liljegren* en Runesten (2063) ved Flegehall, der er blevet (først?) aftegnet af en Landmaaler, og ellers tillige, som det synes, af *Wallman*. Denne Indskrift er os fuldkommen ubekjendt.

5. Ogsaa Istabystenen i Melby Sogn regner *Liljegren* hertil, 2059. *Mützell* ommeldte og aftegnede den først i hans Disputats "de Listria" S. 52. I Formen ligner den en Bautasten. Tæt ved dens Fod udgravede man 1746 en Urne, fyldt med Aske og brændte Been. Paa Stenens ene Side er en Linie indhuggget paa langs og to paa den anden Side. Runerne skulle allerede dengang (1748) have været utydelige og vanskelige at læse. I den ene Linie sees her aldeles ingen fremmede Runer; hverken i den eller de tvende paa den anden Side sees nogen Adskillelse mellem Ordene. I den enkelte Linie mangle öiensynlig flere Vocaler mellem sammendyngede Consonanter, som PPR, HYPH. Den anden Sides tvende Linier

ere tildeels af samme Beskaffenhed. Dog sees der disse angelsaxiske Runer: **Þ, Æ, H.** *Lagerbring* (i *Svearikes Historia* 1ste D. S. 87 og 324) ansaae denne Sten for at være af stor historisk Vigtighed, da Mützell her havde læst *Sfotansriþ* (snarere *sfotanisriþ*) og meente, at dette var det samme Stedsnavn, som *Ynglinga-Sagas Skjótansvað*, hvorved da det gamle *Reidgothlands* Beliggenhed med Sikkerhed kunde blive bestemt. Herfor haves dog ikke den ringeste Sandsynlighed (om end *Bleking* ellers vel fordom kunde have været indbefattet under den vidtudstrakte Benævnelse af de ridende *Gothers Land* eller *Gothernes Fastland*). *Sjöborg* fandt Stenen 1793 i en *Bondemands Kjøkkenhave* (*Blek. Hist. och Beskr. S. 6* o. f.); paa dette Værks Titelvignet lod han Stenen afbilde fra den Side, som har de to Runelinier. Med Hensyn til Indskriften (som er saa fiint graveret, at den neppe er læselig) afviger hans Tegning ikke ubetydelig fra den *Mützellske*; hvem der her har Ret, kunne vi ikke bedømme. Hos *Sjöborg* seer man dog de samme fremmede Runeformer som ovenmeldt. For at kunne forsøge en Forklaring maatte man først være i Besiddelse af paalideligere og tydeligere Afbildninger, end de forommeldte; *Liljegren*, som anfører *Istabystenen* under Nr. 2059, er ikke bleven opmærksom paa nogen anden end den *Bring-Mützellske*. *Sjöborg* har anseet Indskriften for særdeles mærkværdig, idet han (l. c. S. 352) udlader sig saaledes om den: “Denne Runsten är, utom Runristningen på *Runamo*, den märkligaste i *Bleking*”.

6. Ved *Bondegaarden Hallahult* fandt *Mützell**) 1747 en Runesten eller snarere et *Brudstykke* af en saadan, med sædvanlige Runer,

*) *Dissertatio histor. de territorio Bräkne, præside Sv. Bring. Lond. Goth., 4to, p. 31.* Jfr. *Sjöborgs Blek. Hist. och Beskr. S. 326—327.* Af Tegningen at slutte skulde man med *Liljegren* (som synes at have taget en Gjenpart deraf for sin fuldstændige *Bautil*) nærmest slutte, at Stenen var eller lignede en halv *Qværn-* eller *Möllesten*, hvis Rand blev omgivet eller prydet af Indskriften, Dette kan dog ikke være Tilfældet efter *Sjöborgs* nøiagtige Beskrivelse (*Bl. H. och Beskr. S. 326*), hvorefter Indskriften sees i det ene Hjørne af en jordfast Sten; han bemærker, at der ovenfor Skriften sees et dybt Hul (hvilket ikke kan svare til Stenens formeentlig halv-runde Skikkelse).

paa een nær, nemlig **Y**, der og forekommer paa **Leerager-Stenen**; han læste den for **Y** (som dog ligeledes sees der, jfr. ovenf. S. 450—451). Her forekomme og 4 eller 5 Consonanter uden nogen Vokal derimellem, til hvilken kryptographiske Skrivemaade **Blekingboerne** synes at have været meget hengivne. De her ommeldte Consonanter følge ellers saaledes tildeels paa hinanden i det sædvanlige nordiske Alphabet, og **Liljegren** mener at hele Indskriften fremstiller det, endskjönt tildeels i en anden Orden end den sædvanlige; see hans **Runurkunder 2005**. I dette Tilfælde maatte Tegningens **V** være **W**, dens **Y** derimod **Y** o. s. v.

Ovenfor (S. 73 o. f. samt S. 95 o. f.) have vi anført (saavel danske som islandske) Oldsagns Beretninger om **Harald Hildetands**, hans Hærföreres og nærmeste Efterfølgeres Krigstog til England, især **Northumberland** og **Cumberland**, samt den deraf følgende Forbindelse mellem disse **Egnes Beboere**. Derhos maae vi bemærke, at mange udmærkede **Britter** eller **Engelsmænd** siges at have fra Ungdommen af staaet i **Haralds Krigstjeneste**, af hvilke **Sagaernes Orm Enske** (den Engelske, **Saxos Anglicus**, eller **Britannicus**?) siges at have været den ypperste*). Ogsaa nævnes saaledes **Brat den Irske** samt **Ella**, muligvis af Navnet at slutte en **Angelsaxer**. Ere disse Beretninger grundede paa nogen historisk Virkelighed, som vel kunde være, om de end ikke burde forstaaes lige efter Bogstavet, saa bliver det aldeles ikke usandsynligt, at **Angelsaxerne** i dansk Hof eller Krigstjeneste i det 8de Aarhundrede kunne have bidraget til at udbrede Kundskaben om de angelsaxiske **Runer** i Norden. Det bliver da heller ikke urimeligt at antage, at **Ale** (eller **Olo**), **Sigurd Rings Ven**, først **Statholder**, siden mulig **Ronge** over den skaansk-blekingske Deel af **Danmark**, er ved hans **Venner** blevet hædret med et **Gravminde**, der

*) *Britanniam petens, Humbrorum Rege prostrato, promptissimos quosque devicta iuventutis adscivit. Quorum præcipuus Orm cognomento Britannicus habebatur. Saxo Gram. H. D. ed. Müll. I, 366—367.* Han er dog muelig forskjellig fra **Saxos Orm Anglicus**, ommeldt som deeltagende i **Braavalleslaget**, I, 378. Jfr. **Rafns Fornaldar-Sögur I**, 375, 379, 388.

endnu fremviser en Indskrift i de saakaldte angelsaxiske Runer. Til Oldsagnene knyttes den nyere (eller lige til vore Dage vedvarende) Tradition, at Harald Hildetand jevnlig skal have opholdt sig i Sölvitsborg, hvilket dog mulig snarere kunde forståes om et andet i Bleking liggende Sted, f. Ex. den gamle Rongsgaard Hoby (eller Hughby)*). Der eller ikke langt derfra, ved Listerby eller Björketorp, kunde da og hans nærmeste Efterfølger i Regjeringen over disse Egne, Ale (eller Olo), have opholdt sig, da han blev myrdet, hvorfor han og (hvis han virkelig nævnes i Leeragerstenens Indskrift) Ver bleven jordet**) der i Nærheden. I en for Historikeren saa dunkel Tidsalder maae vi nödes til at söge at hjelpe os frem ved sandsynlige Gisninger; vore Tider have uventet fremdraget ældgamle Skriftminder for Lyset, og end andre kan det være Eftertiden forbeholdt at aahenbare; skeer det i rig Fylde, vil meget först da blive klart, hvad nu kun skimtes i Taage.

Til Side 10, 11, 12, 17, 211.

Blandede nordiske og tysk-angelsaxiske Rune-Indskrifter i det nuværende Danmark. Efter at have gennemgaaet de Sten-Indskrifter af denne Art, som haves i Bleking, forhen tilhørende Danmark, og i Bahus Lehn, der fordum fra umindelige Tider lige til 1658 (eller 1660) havde udgjort en Deel af Norge (see ovenfor S. 344—346), komme vi til at ommelde andre saadanne, som endnu haves eller med Sikkerhed

*) See *Sjöborg*, Blek. Hist. och Beskrifn. I, 20; jfr. *Suhms Hist. af Danm.* I, 479—482 samt her ovenfor S. 84, 93.

**) Ale (eller Olo) var en födt Nordmand; blandt de Rjæmper, som kom fra Tellemarken for at staae ham og Ring bi i Braavallekrigen, nævnes en Thorleif (*Thorlevar*), see om ham og de ham givne forskjellige Tilnavne *Müllers Saxo* I, 382. Det kunde da jevnføres hermed, at en Thorleif (hvis min Læsning eller Gisning er rigtig) har sat (eller reist) den Sölvitsborgssten, hvoraf den ved *Worm* og *Syv* beskrevne var et Brudstykke. Da der just paa Tellemarken fandtes forskjellige Stenminder fra Hedenold med angelsaxiske Runer (see ovenf. S. 389—392 samt nedenfor paa sit Sted) er dette vel ikke aldeles umærkeligt.

vides at have været til i de ovennævnte tvende Riger. De mærkværdigste svenske have vi ovenfor (S. 535—544, 546—548) ved at vandre i *Wilhelm Grimms* Fodspor søgt nærmere at oplyse*).

Ligeoverfor Bleking (mod Vesten), omtrent 10 Mile derfra, men kun 7 Miil fra det tilgrændsende Skaane, ligger Æn Bornholm, hvis Indbyggerses særegne Dialekt i meget synes at nærme sig den blekingske. Heraf kan man slutte sig til ældgamle Forbindelser mellem disse Lande, forhen i en lang Række af Aarhundreder tilhørende det samme Rige. Man kan saaledes vente at finde Runeindskrifter paa Bornholm, der ligne de blekingske, og dette Haab bliver, om end ikke fuldkommen opfyldt, saa dog ikke aldeles skuffet. Allerede ovenfor (S. 194—195) have vi meddeelt en lille Prøve derpaa.

I *Suhms Samlinger* til den danske Historie 1ste Binds 2det Hefte (Kbhvn. 1780) findes adskillige Tegninger af bornholmske Rune-Indskrifter, i hvilke usædvanlige Charakterer, der ligne visse af de blekingske, forekomme. De med de dertilhørende Efterretninger ere affattede i en til Oluf Worm 1624 indsendt Beskrivelse over Bornholm (Rostg. Mscr. i Univ. Bibl. Nr. 82, 4), der rimeligvis skyldes den daværende Provst, Hr. Jens Pedersön (om hvem jeg forgjæves har søgt Underretning i *Nyerups* og *Krafts* Literatur-Lexicon). Dette Skrift er rimeligvis blevet foranlediget ved Kong Christian den 4des Befaling til alle Rigets Biskopper af 11te August 1622, hvorved det paalagdes dem at opsøge og antegne alleslags Antiquiteter og Documenter i deres Stift efter en hosfølgende Fortegnelses (eller Opgivelses) Indhold**). Af de ovenmeldte Afbildninger bemærke

*) Et rörligt Mindesmærke af denne Art synes Sverrig og at have i den berømte, i Upsalas Museum forvarede Stenhammer med Runeindskrift; see ovenfor S. 7, her forestilt Tab. VII Fig. 2. Jfr. Fortegnelsen over Kobberne.

**) Dette Rescript er tilligemed Opgivelser af de Gjenstande, hvorom Oplysning især ønskedes, meddeelt af *Werlauff* (l. c. Nord. Tidsskr. for Oldk. II, 289). De os her mest vedkommende Poster af Bilaget lyde saaledes: "3. Skal alle Runebogstaver, skrevne eller i Sten, hele eller i Stykker, eller i Træ indhugne, eller paa Metalbelter og saadanne opsøges, og med Antegnelser hvor de ere at finde, og en rigtig

vi her de følgende (hvilke Worm ikke synes at have afbenyttet), hvis Originaler ikke senere, saavidt man veed, ere blevne aftegnede eller udgivne af Andre.

1. (S. 34.) En Runesten af 5 Fødders Længde laae i Aakirkeby (hvor den ældgamle Döbefont med Runeindskrifter i vor Tid opdagedes) udenfor Byskriverens Forstuedör, hvis Indskrift da synes at have været tildeels udslidt. Disse Charakterer vare dog (blandt flere sædvanligere) saaledes læselige:

Det angelsaxiske X (g).

∅, en usædvanlig Form af ∇.

∇, hvoraf mulig den överste skraa opadvendende Streg var udslidt. I disse tvende Charakterer gjenfinder man vel den rette Maade, hvorpaa det utydelige ∇ paa Worms Sölvitsborgsteen bör læses, og som da stemmer overeens med vor Gisning; see ovenf. S. 447.

2. (S. 35.) I Öster-Herred, Larskjær Sogns Kirke fandtes en Indskrift paa den synlige Kant af en Sten (formodentlig indmuret) i Vaabenhuset. Her findes Figuren Y, der rimeligvis har den bekjendte Betydning. De övrige Bogstaver ligne almindelige nordiske Runer med Undtagelse af (det mestendeels angelsaxiske) F, hvis Betydning dog her er uvis.

3. (S. 35.) I samme Kirkes Stöbling paa den vestre Side fandtes et lignende Y, ligesom og Figurene J, k, der ligeledes forekomme paa blekingske Runestene (jfr. ovenf. S. 446, 450). Den förstanförte af disse to Charakterer sees i begge de Tegninger, som haves af Stenen fra de sölvitsborgske Kloster-Ruiner.

nöiagtig Afskrift af dennem hid forskikkes; og kan Lineamenta med Krid paa Stenen bedst drages og siden aftegnes, og Provsterne eller Præsterne forelægges med al Flid strax derom at forfare og endelig Beskeden til Bisperne fremskikke, som strax skal det udi Cancelliet indskikke". . . "5. Alle *Calendaria runica* paa Træ og ellers". Werlauff bemærker (blandt andet), at de saaledes befalede Indberetninger indsendtes fra vedkommende Geistlige i Aarene 1623 til 1626, og at det var af dem at Worm senere benyttede de vigtigste Resultater i sine *Monumenta Danica*. En stor Deel af de dertilhørende Tegninger findes i den arnæmagnæanske Haandskriftsamling under Nr. 366 til 371 i Folio. See ellers ovenf. S. 439—440; jfr. S. 442.

Henved 16 Mile fra Bornholm mod Vesten ligger den større Öe Sjælland, og de höre endnu begge til det ældgamle danske Rige. Naar vi der söge efter Stenminder af den nu omhandlede Art, finde vi kun tvende, som begge först ere blevne opdagede i vore Dage, — disse nemlig:

1. Runestenen fra Snoldelev, fundet henved Aar 1800 under Jorden paa et Sted, hvorover en uhyre kolossalsk Sten forhen havde hvilet. See ovenfor S. 17, 415, 426, som tydelig nok vise, at Indskriften maa være sat i Danmarks hedenske Periode. Stenen blev, som ovenmeldt, först beskrevet 1812 af *Abrahamson*, *Skule Thorlacius* og *Börge Thorlacius* i Ant. Ann. II, 278—322 (med Afbildning) — hvortil jeg 1817 föiede nogle Bemærkninger i 3die Bd. S. 205—207. Endelig fremsatte *Petersen* (l. c.) den fuldstændigst rigtige Forklaring. Den kobberstukne Afbildning havde tildeels vildledt mig, da Indskriftens sidste Træk er udeladt deri. Det sees paa en i selve Snoldelev over Stenen taget Tegning (som först nylig er kommet mig for Öine), affattet ved den kyndige Oldgrandsker *M. F. Arendt*. Jeg har confereret den med selve Stenen og fundet den fuldkommen rigtig.

Med Typer kan Indskriften udtrykkes saaledes:

YNTN*ITHT*IT · HTTH

RNHITHT · PNTH · HTHTHTNH(Y)

Af fremmede Runer findes egentlig ingen her uden det tysk-angelsaxiske H og F, men Betydningen a eller e har * her ligesom paa Leerager-Stenen; dog findes her tillige det nordiske t.

Vi ville ikke her oprippe alle de ældre Vildfarelser ved Indskriftens Forklaring, men kun anföre de successive Fremskridt, som den rette Læsning har gjort. Saaledes læste

- a) *Skule Thorlacius*: GUNVALT (eller GUNVALD) STEIN SUNAR. Fornavnet læste han vel rigtig som et Mands-Egennavn, men *stein* vilde han urigtig föie dertil som et dertil hörende Patronymicum (*Steinoner*).

- b) *Abrahamson* læste det følgende Navn som *Runalts*, jeg derimod først *Rugialds*, *Rask* og *Petersen* dernæst **RUHALTS** eller *Rohalds*, hvilket jeg nu erkjender for det rette.
- c) *Abrahamson* læste vel rigtig **ÞULAR**, men fortolkede Ordet som *Þulr* (i Nom. Sing.). Jeg antog det derimod for Gen. Sing., hvilket *Petersen* og har gjort.
- d) **Þ** antog jeg for **Á**, hvilket de følgende Fortolkere og have gjort.
- e) **SALHAUGU (M)** udfandt af *Petersen* ved med stor Sandsynlighed at antage at Indskriftens sidste Træk tilhørte et ellers ved Stenens Beskadigelse bortkommet **Y**.

Det Hele bliver efter *Petersens* Læsning og Forklaring (1858, Danm. Hist. i Hedenold III, 564):

“*Gunvaltstain sunar*

“*Ruhalts þular o salhaugu (m)*

“Det første Ord er sammentrukket for *Gunvalds stein* og derved, som ofte, selv i gammel Dansk, Eieformens *s* faldet sammen med det følgende “*s**); mærkelig er Runen * (for †) med Betydning af *a*; *sonar* er Eieformen af *son* og rigtig svarende til Eieformen *Gunvalds*. Runen **H****) staaer for *h* eller *gh*, saa at det følgende Navn er *Róhaldr* (*Róaldr****) eller *Rognvaldr*; Eieformen *þular* svarer rigtig hertil af Navnef. *þulr*, Taler, offentlig Taler paa Tinge. Forordet *o d. e. á*, isl. *á*, paa, er sat i eet med det følgende Navn *Salhaugum*, der er Hensynsformen i Fleert. af *Salhaugar*, Salhöje, det Sted, hvor Faderen boede. Dette Navn er endnu til i Landsbyen *Salöv* i *Snoldelev Sogn*****). Overgangen er

*) Jfr. ovenf. S. 432 om en lignende særegen Regel for Runeskriften overhoved.

) Dens Form har Xylographen ikke rigtig truffen i denne af *Petersen* meddeelte Runeindskrift, men ellers er hans Efterligning af den bedre, med Hensyn til den mere afrundede Form af **Þ, end vore Typer her kunne udtrykke.

***) *Róhaldr* er vist det samme som *Róaldr*, ligesom man baade skriver *Arnhaldr* og *Arnaldr*.

****) Denne Landsby kaldes *Sällöv* i *Mansas* Kort og i *Sterms* Beskr. over *Rbhvns. Amt* II, 281; den ligger tæt ved *Snoldelev* (omtrent en $\frac{1}{2}$ Fjerding Vei derfra) mod Sydvest.

“den sædvanlige: *á Salhaugum*, aa *Salhövæ* eller *Salövä*, hvoraf det nu-
 “værende *Salöv*. Saaledes finder man tydelig reen islandske Former midt
 “i Danmark; og Indholdet af Indskriften, at den er *Gunvalds Sten*,
 “hvilken *Gunvald* var en *Sön* af *Rohald Taler* paa *Salhöie*, samt *Stedet*,
 “hvor *Stenen* er fundet, viser at den er fra den hedenske *Tid*, at *Faderen*
 “har havt *Bolig* paa *Salöv* og at hans *Sön* er begravet i det formodentlig
 “fælles *Gravsted* i *Nærheden* af *Blothöi* og andre *Steder*, hvor de store
 “*Offringer* ved *Leire* bleve holdte.”

(l. c. S. 363:) “Ovenover Indskriften ere *Figurer* indhuggede,
 “nemlig tre *Drikkehorn*, slyngede i hverandre*), og et korsagtigt *Tegn*,
 “der af *Abrahamson* antoges for *Thors Hammertegn*, af *Thorlacius* for
 “korslagte *Nögler*.”

Jeg har havt en tredje Mening om denne *Figurs* Betydning, og
 tillader mig her at anføre det hertilhørende fra *Ant. Ann. III, 204o. f.*

“Den korsdannede *Figur* (som jeg anseer for en eller to *Kjød-*
 “*gaffer*, isl. *soðkrókar* (o: *Saad-* eller *Suppekroge*), og tvende *Drikke-*
 “*horn***), tilkjendegive et *Sted*, hvor offentlige *Maaltider* og *Drikkelag*
 “holdtes.... Saadanne *Offerpladse* tjente til (*Menighedens* eller *Ting-*
 “*sognets*) *Forsamlingssteder*, hvor *Skaaler* höitidelig drukkes til *Gudernes*
 “og *Kongens Ære* ved det höitidelige *Maaltid****.”

Det *Sted*, hvor *Stenen* fandtes, beskrives saaledes (*Ant. Ann. I,*
285—284): “1500 *Skridt* fra *Snoldseie*****) findes tvende store lang-

*) At deres Form svarer til de smaae *Drikke-* eller *Offerhorn* af brændt *Leer*, som for
 faa *Aar* siden fandtes ved det saxiske *Offersted* *Schlieben*, er bemærket heroven-
 for S. 412—413.

**) Næsten kunde man og troe, at den næste *Figur* (hvis den ikke er naturlig, men
 kunstig) skulde forestille et *Bröd*.

***) Jfr herovenfor S. 400—402, 404—407.

****) “*Landsbyen* *Snoldelevs Kirke* ligger paa en *Bakke*, som har baaret og bærer endnu
 “*Navn* af *Snolds Eie*. *Sagnet* vil, at *Kirken* skal være bygget af *Ruinerne* af *Snolds*
 “*Slot*, med hvem *Traditionerne* have meget travelt; og *Provst* *Rachlou* mener i sin
 “*Indberetning*, at *Saxo* i sin *Histories* 8de *Bog* taler om denne *Snold*, at han er
 “den 47de i denne *Skribents Kongeregister* og har været *Regent* i denne *Egn* i

“agtige, uden Dal fra hinanden adskilte Höie, der gaae i Sönder og Nord; “de kaldes Slæbber Höie*). Den östligste af dem, som benævnes Sylshöien “og er den mindste, var allerede för 1768 berövet de fleste af de mange “paa den værende Stene og tildeels overplöiet. Banken havde nemlig “været besat med 15 store Stene i 2 Rader fra Nord til Syd; den var “stor og langagtig og oventil flad, og syntes ei ved Konst, men ved Na- “turen, om ei ganske, saa dog for störste Deel, at være oprunden. Dog “laae der endnu nogle Aar derefter, paa den östre Side af den, en “umaadelig stor Sten, som, da den blev sprængt til Hög, udgjorde “omtrent 70 Stenlæs og alene tjente til at opsætte flere Favne enkelt Sten- “gjærde. Dens Tyngde havde gjort, at kun lidet af den var over Jorden. “Ved at plöie paa det Sted, hvor denne uhyre Sten havde ligget, fandtes “et Aars Tid efter i Jorden, netop under den Huling, som denne uhyre “Masse havde udfyldt, den Sten med Runeskrift, vi her omtale.”

Jeg formodede (l. c. III, 206), at Benævnelsen *Sylshöi* var dannet af det gamle *Sylgshaugr*, da Ordet *Sylgr* i Oldsproget betydede Drik, Drikkegilde eller Gilde overhoved, — og at Stedet bar hint Navn som Folkets (eller Hövdingernes) Forsamlingsplads ved festlige Sammenkomster. — At et stort Ting- eller Offersted har været her i Hedenoldsdage maa endvidere indlyse af lignende Benævnelser for andre i Nærheden

---

“Slutningen af 4de Aarhundrede” (l. c. S. 283). At Snold er den samme som Saxos Snjo er ikke sandsynligt; Navnet er snarere identisk med det gamle Snjall (Snjallr); en berömt Hedenolds-Kjæmpe af dette Navn sagdes fordm at være begravet i Hal- land. Det visseste heraf er dog vel den Omstændighed, at en *Snjall* (eller Snold) höit oppe i Hedenold har eiet Byen (som Snoldseie — en mærkelig og nu sjelden Benævnelse), men har efterladt den til sin Arving, hvoraf den fik det endnu gjel- dende Navn *Snjallsteif* eller Snoldslev, Snoldelev (til hvilken Benævnelse mange af de danske Landsbyer kunne opvise ægte Sidestykker). Jfr. ovenf. S. 410.

*) I Fortegnelsen over fredede danske Monumenter (Ant. Ann. I, 138) nævnes “Slæb- beshöi, en halv Fjerdingsvei fra Snoldelev med 4 Hjörnestene, indfattet rundt om. Ovenpaa en Indfatning med 2 Rader Stene, afdeelt i 3 Rum. Ved det midterste har der været et Alter. Det med de störste Stene indfattede kaldes *det Höie*, det mellemste *Kamppladsen*, det mindste og laveste *Trællæstuen*. Höiens Stenpragt er for det meste spoleret”.

liggende Oldtidsminder, som Blothöi (*blóthaugr*, Offerhöi), en meget stor af Menneskehænder opreist Banke, 1700 Alen sönden for Sylshöi, — og en anden, 1700 Alen norden for samme, som synes at være Naturens Værk, kaldes Hallens Dys eller Helledys*) (den hellige Dysse?), hvorpaa 3 Altre fordum have staaet. 1700 Alen östen for Slæbbeshöiene vistes "Snolds Grav" og lidet östen for denne en Plads, kaldet "Slottet", i hvis Grund man, henved 1775, fandt en Muur af 3 Qvarter lange og $1\frac{1}{2}$ Qvarter höie og brede Stene, deels brændte, deels hugne Kridsteen, som nu sidde i Præstegaardens Undervægge. Om alle disse Steder, en nærliggende Kilde, en Bæk m. fl. vidste Folkesagnet endnu 1812 meget at fortælle, med Hensyn til de i Oldtiden der foretagne Offeringer. — Det er ei heller usandsynligt, at de kunne have staaet i nogen Forbindelse med detslags Höitideligheder samt religieuse og politiske Indretninger i Danmarks eller Sjællands ældste Hovedstad Leire, som kun ligger $1\frac{1}{2}$ Mil fra Snoldelev.

Disse og flere lignende Betragtninger bevægede mig for 24 Aar siden til at antage *Abrahamsons* Læsning af Indskriftens første uadskilte Bogstaver saaledes: *Kunuh l(i)t sthin*, og til at oversætte dette saaledes:

*) Af en Indberetning om de fredede Monumenter l. c.: "*Helles-Höi* eller *Hellesdys*, stor, firkantet i 3 Afdelinger, hvoraf den överste undertiden kaldes *Vana-Ret* og den mellemste *Asasæde*. I hver Afdeling et Alter, et paa 3 Stene hvilende kaldes det *aarlige*, et paa 5 det *treaarige* og et paa 7 det *niaarige*. Dette sidste er endnu ubeskadiget; Overliggeren holder $18\frac{1}{2}$ Alen i Omkreds og de 7 Understene danne en majestætisk Jættestue". — Det er Skade at de Benævnelser, der synes at sigte til Eddaernes Vaner og Aser, ikke ere nærmere dokumenterede. Om de 3 Altres Benævnelse jfr. samme Bind S. 285, hvor det hedder, at Helledys var det Sted, hvor de aarlige, 3aarige og Nogle sigte 7, Andre 9aarige Offer-Höitideligheder bleve fuldbragte. — Disse Folkesagn sigte tydelig nok til Beretningerne hos visse Forfattere fra Middelalderen om Leires store cykliske Offerfester. Synderlig nok er den l. c. I, 138 anførte Efterretning om Helledys: "Denne Dys tilhörer Frue Kirke i Roeskilde". Ikke langt derfra ligger *Hjaltes Minde*, en saaledes kaldet Bautasten, som, da Beskrivelsen blev forfattet, stod $2\frac{1}{2}$ Alen over Jorden. "Den har været höiere, men et Stykke er flækket skraa af, og derpaa skal have været Runer eller, efter Almuens Udtryk, Troldskrift". (*Hjalte* hed, som bekjendt, en af Rolf Krakes ypperste Kjemper, som faldt med ham i Leire). Om Ordet "Minde" som ældgammelt i denne Betydning see ovenfor S. 433. Jfr. *Petersen* l. c. III, 278, 285.

“Kongen satte Stenen”, thi denne Læsning understøttes virkelig i dens enkelte Punkter af tilsvarende Paralleler i svenske Runeindskrifter, men maa dog nu vige Pladsen for den ovenanførte simplere og naturligere Læsemaade. Jeg antog dengang endvidere, at den i Indskriften nævnte Talers Sønner indhuggede den, da *hauku* ogsaa forekommer i denne Betydning i de svenske Indskrifter, men andres Opdagelse af Sporene til det sidste Bogstav har ogsaa maattet bidrage til at berigtige denne Anskuelse.

Derimod er Læsemaaden *Ǫular* antaget af alle Fortolkere og dens rette Betydning har ikke været tvivlsom for de nyere blandt dem. Jeg bemærker, at *Ǫulr* efter Bogstavet egentlig betyder En, som holder lange (helst versificerede) Taler (*Ǫula*) og maa udledes af Gjærningsordet *Ǫylja*, holde en vidtløftig Tale eller fremsige lange Digte (Angels. *þylian*). I de gamle Sange, som nu ere forenede under Titelen *Hávamál* i den ældre Edda, betegnes en hedensk Præst eller Religionslærer tydelig nok ved Benævnelsen *Ǫulr*, og man seer der tillige, at en saadan pleiede at benytte sig af en særegen Talestol (*Ǫularstóll*), hvorfra han underviste Menigheden eller Ungdommen. Vi vide, at de hedenske Præster, kaldede *Goðar* (Guds eller Gudernes Mænd) i det gamle Island, tillige vare Övrighedspersoner i Overeensstemmelse med de ældgamle Indretninger i Norge og Sverrig, samt formodentlig tillige i Danmark*). I Island vare deres Embeder arvelige. De vigtigste Tingsteder, der vel som oftest tillige vare Offersteder eller forbundne med saadanne, udmærkedes ved en eller flere kolossalske Dommerstene (der paa Althinget kaldtes *Lögberg*, Lovens Klippe). Mange saadanne har man vistnok lige til vore Dage seet (og seer tildeels endnu) i de gamle danske Stensætninger eller Levninger. *Paludan* har beskrevet nogle slige paa Möen**), som især

*) See herom *Petersens* lærde og sindrige Bemærkninger, Danm. Hist. i Hedenold I, 240, 277, 280—283. Jfr. S. 300 o. f., 318 o. f., 379.

**) Möen, beskrevet af *I. Paludan* (1822) 1ste D. S. 103 o. f. Af saadanne Stene eller Klipper har Viborg i Jylland sit ældste Navn Viberg eller Vebjörg (Helligdommens Sten); see ellers *Annaler for nordisk Oldkh.* 1839 S. 192—197. Om Offer- og Ting-

ere mærkelige ved ældgamle Navne og ægte gamle Traditioner. Paa det saakaldte *Præste-Bjerg* skal de hedenske Præster have holdt deres Sammenkomster. Det var forhen omkranset af to Rader Stene, og paa Bjergets Top stod en uhyre Granitblok. Almuens Overtro seer endnu Ild brænde der om Natten, hører derfra underlige Toner o. s. v. I Nærheden af Præstebjerget ligger en anden temmelig høi aflang Bakke, endnu kaldet af Bønderne *Lögbjerget* (hvilket Ord dets Beskriver udleder af det gamle ovenanföerte *Lögberg*), af Störrelse som *Lögbars* eller *Lybbers Höien**) ved Lund i Skaane, *Hyldehöi* ved Hellested i Stevns Herred o. s. v. Paa en saadan uhyre Sten (som den nysommeldte og den paa Sylshöien ved Snoldelev) pleiede de nordiske Konger at staae og holde Taler til det forsamlede Folk. Ogsaa de danske Hövdinger stode ved Konges valget paa store Stene og afgave der deres Stemmer; der kan da ingen Tvivl være om, at de enten paa eller ved ved slige Tingstene have afsagt Domme, forkyndt Love og ved andre Leiligheder holdt offentlige Taler**).

Enhver Hövding eller Dommer havde sit visse Retsdistrict og bestemte dertil hørende Offer- eller Tingsteder, til hvilke vel som oftest en stor Ting- eller Dommersten kan have hört. For en saadan antager jeg nu den Sten at have været, hvilken *Gunvald*, der i Indskriften nævnes, havde tilegnet sig***) som Sön af og Arving efter Taleren Rohald paa

---

stedernes ældste Beliggenhed i Tydskland ved eller paa store Höie, Bjerge eller Bakker see *Jacob Grimm Deutsche Rechtsalterth.* S. 794, 800—802 samt ved store Stene 802—804. Jfr. Sammes *Deutsche Mythologie* S. 40 o. f.

*) Denne Benævnelse maa vistnok udledes af den samme Sprogrod og have den samme Betydning — endskjönt Munkene siden omdöbte Höien efter Sanct Liborius, en for Norden fremmed og ellers ubekjendt Helgen.

***) Saxo l. c. I, 22. *Fornm. Sögur* X, 278. *Petersen* l. c. III, 239.

***) At der i det gamle Tydskland paa saadanne Tingsteder undertiden have været forskjellige Stene, af hvilke enhver især tilhørte en vis Övrighedsperson, see vi af fölgende mærkelige Citat fra et Diplom hos *Jac. Grimm* l. c. S. 803 om de saakaldte tre Stene (drie steine) ved *Lönnich*: “*Wer den obersten stein inne hat, wie sich das nach rechten gebürt, den erkennnt man für den obersten schirmherrn*”. Heraf maa man slutte, at den saakaldte överste Sten tilhørte Fyrsten, den anden Stedets ypperste Hövding o. s. v. Paa nogle Tingstene pleiede de fornemste Embedsmænd (Amtleute) at staae medens Retten holdtes o. s. v.

Salshöie (nu Salöv eller Sallöv), hvorved vi maae bemærke, at vi med Sikkerhed vide, at Hövding- og Godedømmerne i Norge og Island vare arvelige. Paa Grund af saadan Arveret har Gunvald, efter min Mening, ved den her omhandlede Indskrift villet hjemle sig den lovmæssige Besiddelse af det Ting- eller Offersted, hvor den før har været opstilt og fölgelig af dets Jurisdiction, Præste- og Hövdingdømme.

Den ældre Taler Rohalds Bolig (hvilken jeg først læste for *Sal*) maa vist antages at have været paa de saakaldte *Salshöie*. Netop Ordet *salr* betydede i forrige Tider især en ophöiet Persons (som en Fyrstes, Fyrstindes, Hövdings o. s. v.) Slot eller Vaaning. Deraf erholdt Upsala sit Navn (*Uppsalar*, de höitliggende eller höie Sale) og der var, som bekjendt, Sverrigs Overkonges og tillige Gudernes ypperste Bolig (eller Tempel). *Jacob Grimm* viser (i *Deutsche Mythologie*), at Ordet *templum* brugtes om Germanernes hellige Lunde (vel ogsaa da det ældgamle Ord *Säl, Saal*), hvorhos han bemærker, at en Lund endnu af Finnerne kaldes *salo**), af Estherne *sallo*. Den höie Sal har vel saaledes skullet gjelde for en Efterligning af Lundens Hvelving. Navnet *Salhaugar* eller Salens Höie synes saaledes at antyde en præstelig Hövdings anseelige Bolig.

Hvorledes Snoldelövs Runesten fordem har været anbragt kunne vi nu neppe mere vide; jeg troer dog, at den paa en eller anden Maade har betegnet den Gunvald tilhörende större Ting- eller Dommersten, — men at dette sjeldne Mindesmærke ved Kristendommens Indförelse eller en anden os ubekjendt Leilighed er blevet saaledes forstyrret, at den store Sten er bleven nedveltet fra Höien og den mindre (med Indskriften), som en hedensk eller forhadit Vederstyggelighed, blevet begravet under den, for aldrig mere at komme for Lyset, hvilket den store Stens Sprængning dog tilsidst kunde udrette.

*) I Glossariet til den kjøbenhavnske Udgave af Sæmunds Edda oversættes *salr* ved *ædes, domus, atrium, aula*; der opregnes og de mange hertil svarende Ord i beslægtede Spørgarter og selv i andre fremmede, f. Ex. det finske *sali*.

Den saakaldte Sylshöi eller den ene Slæbbeshöi ligger ved Siden af en temmelig stor Dam eller lille Indsöe, som findes paa det nyeste Kort over det nordöstlige Sjælland. I Forening med Rafn, Thomsen o. fl. har jeg selv (1857) været Öievidne til forskjellige Eftergravninger (som medtog en heel Dag) paa ovenmeldte Höi, under de saakaldte Altre og paa andre Steder, men ikke (paa en aldeles tom Stenkiste nær) fundet det ringeste Spor til nogen Begravelse, ligesaa lidt som noget af Oldsager, der ellers pleie at findes ved Undersögelser paa Hedenolds Gravsteder*).

Min Hovedanskuelse over Snoldelevstenens Bestemmelse haaber jeg vil nærmere bekræftes ved Beskrivelsen af en anden sjællandsk Runesten med lignende Indskrift, til hvilken vi nu skride.

2. $1\frac{1}{4}$ Miil norden for Snoldelev, knapt 1 Miil i samme Retning fra Thune eller Tune (hvor man omtrent 1770 fandt en trekantet Runesten**) og 1 Miil östen for Roeskilde (tæt norden for Veien til Kjöbenhavn) ligge de saakaldte Kallerup Gaarde, strax vesten for Landsbyen Baldersbrönd***), skraaes over for Kirkebyen Höie Tostrup (forhen

*) Ved disse Undersögelser bleve vi paa det omhyggeligste veiledede og understöttede af Stedets Sognepræst, Hr. Provst Sörensen. — Ovenfor S. 457 bemærkedes, at Helledys nu tilhörer Frue Kirke i Roeskilde. Dette stemmer overeens med den Fortegnelse over Frue Klosters Gods i Roeskilde, som indeholdes i Pave Alexander den 4des Beskyttelsesbrev for Klosteret (stiftet 1156) af 13de August 1257 (Thorkekin Diplomatar. Arnæmagn. I, 223—227), thi deriblandt opregnes *Hellelef, Saloae, Houe*, (og kaldet *Hofwm*, hvor der var en stor Gaard, *mansio*; l. c. S. 257). Navnet *Hov* eller *Hof* sigter sikkert til et gammelt Afgudstempel. Menes da herved et sligt i Kirkebyen *Haudrup*, den nærmeste Landsby mod Sydöst fra Snoldelev? Imellem dem ligge Slæbbeshöien, Sylshöi, Helledys og flere slige Oldtidsminder. Saadanne Gudsdyrkelsessteder bleve i Almindelighed Kongers, Kirkers eller Klostres Eiendomme.

**) Den er siden, ligesom saa mange andre, bleven modtvillig ödelagt; see Ant. Ann. I, 279—281. Man troede at finde Balders Navn paa Stenen; jfr. den næstfølgende Anm. Ved Thune viser man og Balders Höi; see *Thiele Danske Folkesagn* I, 5.

***) Den ligger tæt ved en Dam, som menes at have givet Anledning til Navnet, i Forening med den i Saxos 3die Bog fortalte Mythe om Halvguden Balder, som efter et Slag med Hother (Hödur) ved et Mirakel lod et Kildevæld fremkomme af Jorden for at læske sine törstige og mödige Krigere. Saxo bemærker, at Brönden (eller Kilden) og dens Navn vare til i hans Tid, men selv til vore Dage have Egnens Folkesagn fortalt om en Hest, ved hvis Hovslag Dammen skal være fremkommen. See ellers *Müllers og Velschous* Udg. I, 128, samt *Thieles Danske Folkesagn* I, 6, 163—164.

Thorstorp, rimeligvis kaldet saaledes af Thors fordum Dyrkelse). En af de nævnte Gaardes Beboere, Bonden Jens Larsen, opdagede i Aaret 1828, ved Plöining paa Marken, en temmelig stor Sten, nedgravet i Jorden, ved at stöde paa dens ene smalle Kant. Ved at rydde Jorden tilside bemærkede han en Indskrift paa den mod Norden vendende Flade. Han besluttede da at skaane den for Ödeläggelse, hvortil den ellers var bestemt, og underrettede sagkyndige Mænd om Fundet. Med Werlauff, Rask og Thomsen fulgte jeg den 1ste Juni s. A. til Aastedet, hvor Stenen laae paa Marken i Nærheden af 3 store, dog nu for det meste ödelagte Stensætninger, liggende tæt ved hinanden i fortlöbende Række. Om denne Plads sagde Beboerne, at den pleiede at kaldes *Gjettetinget* eller *Jættetinget*. Det bliver saaledes meget sandsynligt, at Stenen har staaet paa et af Oldtidens Tingsteder, men er bleven forsætlig omstyrtet og nedgravet i Jorden. Den er 3 Alen lang, $1\frac{1}{4}$ Al. bred og 1 Al. tyk. Paa dens ene glatte og flade Side sees disse Ord indgravede i en simpel Indfatningsramme med skjöne og store Bogstaver (af 8 til 9 Tommers Höide):

NDR†BDR*

HT*IT HNIPVH

Ved at jevnføre de to Steder, paa hvilke * forekommer, maa man overbevise om, at det ikke her kan betyde *h*, *g*, *gh* eller *ng* (som det ellers kan gjelde for i de almindelige Runeskrifter), men at det derimod, ligesom paa Leerager-, Sölvitsborg- og Snoldelev-Stenene, maa læses for † (*a*), — men det förste Bogstav derimod som *h*. Dets skraae Streg sees her at gaae i samme Retning som man ellers mest seer i tysk-angelsaxiske Alphabeter eller Indskrifter, hvor den dog som oftest er fordoblet. *Rask* læste Indskriften paa fölgende Maade:

HURNBURE

STEIN SVIÆRS

eller, efter sædvanlige Omskrivningsregler (idet jeg her antager * for *a*):

*Hornbora**stain sviþ (in) gs.*

Hornbora er nemlig et ældgammelt mandligt Egennavn, f. Ex. for en Dværg eller Alf, som nævnes i Eddaerne. *Sviþingr* eller *Svinningr* maatte betyde en klog, viis eller kyndig Mand, af det bekendte Adjektiv *sviþr*, *svinnr*, i dets gamle Betydning af klog, forstandig, kyndig, snild, behjertet*), vistnok af samme Oprindelse som det angelsaxiske *sviþ*, stærk, stor, mægtig, ypperlig, Moesogoth. *svinth*s. Ordet er dannet paa samme Maade som andre gamle, men mere bekendte Ord af lignende Betydning, som *spekingr* af *spakr* (*speki*), *suillingr* af *snjallr*, *vitringr* af *vit* o. s. v. Slige Titler bares fordum af de nordiske Fyrsters Raadgivere samt andre Folkeforstandere og Dommere**). — En saadan Mand, og sandsynlig en Embedsbroder til Taleren Rohald paa Salshöie, har da vel denne Gjettetingets Hövding været, og Indskriften maa vistnok oversættes i Overeensstemmelse med *Rasks* og *Petersens****) Mening: “Den vise (eller kyndige) Hornbores Sten” (Tingsten eller Dommersten efter mine Tanker; see ovenf. S. 465****).

*) I nyere Islandsk (med Undtagelse af Poesi) betyder det nu: sparsommelig, karrig, men det derfra udledte *sviðingr* derimod en Gnier. Sparsommelighed er vistnok ogsaa en Følge af Klogskab, naar den kun ikke drives for vidt.

***) See f. Ex. *Hervarar-Saga* i *Rafns Form. Sögur I*, 462, 464—465; — det endnu ikke udgivne *Ættartal Noregs koninga* bevidner den höie Anseelse, hvori de saakaldte *Spekingar* (eller *Vitringar*) stode ved de danske, norske og svenske Hedenoldskongers Hof. Jfr. *Snorre Sturlesöns Beretninger* om Olaf Skoutkonungs 12 vise Mænd, der tillige vare Dommere og Hövdinger, Kbhvns. Udg., 2den Deel S. 136—137; jfr. Fornm. S. IV, 203 o. f.

****) Danm. Hist. i Hedenold III, 364—365.

*****) For en lignende Ting- eller Dommersten troer jeg man kan antage et ældgammelt Mindesmærke i Form af en Bautasten, der saaes i Worms Tid ved den söndre Indgang af Kirkegaarden (uden Tvivl indsat i Kirkegaardsvolden) paa Hune i Hvetboe Herred i Aalborg Stift. *Worm* kalder det Hundbo Herred, og beskriver Stenen med tilföiet Afbildning i Monum. Dan. S. 290—292. Dens Indskrift er saaledes affattet i det oldnordiske (nu saakaldte islandske) Sprog: *Hufi Þurkil Þurbjörn sati (satu, setu?) stan (sten) Runulfs hins raþsbaka faþur sins* o: “Hufe, Thorkel, Thorbjörn satte Runulf den Raadkloges (den vise Raadgivers), deres Faders Sten”. Er min Gisning rigtig, have Sönnerne ved Indskriften villet tilkjendegive, at de (rimeligvis i den Orden, hvori Navnene sættes) vare arveberettigede til Faderens

Höist besynderligt er det, at man ellers ikke i det egentlige Danmark, saavidt mig er vitterligt, hidindtil har opdaget flere Indskrifter paa Stene, bestaaende af eller blandede med de saakaldte tydske eller angelsaxiske Runer*). De tvende sidst beskrevne ere først opgravede af Jorden i vore Dage; det er saaledes muligt, at flere slige Gjenopdagelser ere Eftertiden forbeholdte; men alt for vist er det vel dog, at nogle saadanne Indskriftstene her forlængst (tilligemed mange andre) ere blevne forstyrrede eller ödelagte.

Först i Sönderjylland, der forhen, som Navnet tilstrækkelig viser, var nöie forenet med Danmark, men nu udgjör Hertugdömmet Slesvig, træffe vi enkelte palæographiske Mindesmærker af denne (dog kun blandede) Art, der synes at være af en meget höi Älde. Sandsynligvis ere de ikke alle mig bekendte. Et Par af dem, som hidindtil ikke have været udgivne og först ere blevne opdagede i indeværende Aarhundrede, har jeg faaet Leilighed til at meddele i Afbildninger.

1. En ældgammel Sten med indhuggede Charakterer blev först opdaget af den udmærket runekyndige og som Tegner særdeles nöiagtige Oldgrandsker *M. F. Arendt*, som paa sine Vandringer især pleiede at opsöge palæographiske Mindesmærker til Undersögelse og Copiering. Han fandt eller aftegnede den efter egenhändig Optegnelse paa en afham

Dommer-Embede eller anden her tilsigtet Værdighed, efter hans dödelige Afgang. Hunes Kirke var særdeles smuk i Worms Tid; han meente at Landsbyen forhen havde været den ypperste i Herredet. Her var da mulig Herredets Tingsted og tillige dets Hof (eller Hovgaard) i Hedenoldsdage. Med Hensyn til Benævnelsen *ráþspaki* er det mærkeligt, naar *Arc Frode* i hans *Schedæ* 2det Kap. udtrykker sig saaledes: "at *ráþ Þorleifs* ens *spaka* voro höfð til" o. s. v., nemlig at Thorleif den *Vises Raad* benyttedes til Affattelsen af den islandske Fristats ældste Lov (i tre Aar, fra 924 til 927). Rögnvald Jarl, Rolfs eller Rollos, Normandiets første Hertugs Fader bar ogsaa Tilnavnene *hinn ráþspaki* og *hinn ráþsvinni* i det 9de Aarhundrede; Hkr. Kbhvns. Udg. I, 84, Fornm. Sögur I, 192. Jfr. ovenfor S. 438.

*) Herfra kan man dog maaskee undtage Runen **F**, som i det mindste forekommer i de Wormske Afbildninger. At Jægerspris-Stenen oprindelig er norsk, troe vi ovenfor at have godtgjort. Om et lille rörligt Mindesmærke med angelsaxiske Runer (et skjönt og kostbart Spænde, fundet i Sjælland ved Himlingöie) kan jeg henvise til vor Tab. XIII; see ellers ovenf. S. 16.

over den affattet Blyantstegning i et Stendige i Stursböll By ved Oxenvad (i Haderslev Amt) den 31te December 1807, uden at vedtegne Stenens Dimensioner eller give sine Tanker om Indskriften tilkjende. Vi meddele hans originale Tegning af denne besynderlige Sten paa vor Tab. VI som Fig. 4. Det forekommer os, at enkelte af Charaktererne tilhøre disse Egenes ældste marcomanniske Beboeres Runer. Først sees Guldhornenes < (e eller k) dobbelt, dernæst D (i den Figur, som det har paa det strarupske Gulddiadem og i de af Worm saakaldte gottorpske Runer); saa en Figur, der ligner en anden, som vi gjenfinde paa Möjabro-Stenen i Upland bagvendt, som vel ikke er den samme (see ovenfor S. 545) — men er dog uden Tvivl, ligesom den, en Binderune, skjönt af en anden Betydning, nemlig enten som **ƒƒ** eller (og snarere) som **lf**. Dernæst sees en Binderune, der bestaaer af **††** og end et tredie Bøgstav, nemlig enten **I** eller (et omvendt) **A**, her da *y* eller *u*. Indskriften slutes af et tydeligt **4**.

Binderunernes tvetydige Beskaffenhed maa (som ovenanført) foranledige Muligheden af Indskriftens forskjellige Læsning, f. Ex.:

a) *Ckuon* (i) eller *anyd* (eller *anud*, *anauð*), som efter almindelige Omskrivningsregler i det Oldnordiske kan skrives saaledes: *Kuon* (*kvon*) i *ánauð*, *Rone* (Kvinde) i Trældom eller Fangenskab; — eller:

b) *Ckuno* (*Cuno*, *Kuno*, et bekjendt Mands-Egennavn), o. s. v.

c) Efter en endnu simplere Læsningsmaade: *Ckuno* (o. s. v.) *á nið*, der dog atter er tvetydigt i Meningen, da det enten kan betyde at en Mand af dette Navn har indridset (Runerne som) *Nid*, eller og at dette *Nid* (Forhaanelse eller onde Ønsker) var bestemt for en Person af hint Navn (til hans Nedværdigelse og Ulykke). — Det vilde være særdeles ønskeligt om en Ynder af Oldgrandskningen, der har Leilighed dertil, vilde foranstalte denne mærkelige Sten opsøgt i Stursböll By og udtaget af Stendiget, for at undersøge om den ikke har Indskrift paa flere Sider

end denne ene, — og siden sørge for dens sikre Opbevaring, helst i et eller andet Museum.

At denne dunkle Indskrift nedstammer fra Danmarks Hedenold kan vel neppe være nogen Tvivl underkastet. Den bliver da og særdeles mærkværdig ved den stukne eller punkterede Rune 1 (4), hvormed den upaatvivlelig sluttet; jfr. ovenfor S. 554.

Med Hensyn til Stursbölls Beliggenhed kan det bemærkes, at det ligger vel 5 Mile östen for Ribe og ellers kun henved $1\frac{1}{2}$ Miil sönden for Hertugdömmet Slesvigs nordlige Grændse.

2. En anden Indskriftsten fra dette Hertugdömmet er uden Tvivl meget mindre, men dog fuldt saa sjelden og mærkværdig. Den tilhörer Hr. Justitiarius Jaspersen paa Nordschau i Angeln, som indlemmet i hans store og ypperlige Samling af danske, slesvigske og holstenske Oldsager. Han har været saa god at laane mig den for at den her kunde aftegnes, hvilket jeg har besörget, og vi meddele Afbildninger af dens trende Kanter, hvorpaa indhugne Charakterer sees, paa vor Tab. XIV. Efter Hr. Prof. Forchhammers Skjön (forsaavidt han kunde afgive det uden at afbryde et Stykke til Prövelse) bestaaer den af Kieselskifer. Den har en næsten sort Farve og er 4 Tommer 9 Linier lang, fra 1 T. 10 L. til 3 T. 5 L. bred, fra 1 T. 4 L. til 2 T. tyk.

Stenens Dannelse er af den Art at den kan bæres (vel endog skjules) i Haanden. Jeg antager den for et af de gamle Nordboers saakaldte *jarteikn* (Svensk *iärtekn*, Dansk *Jertejn*), i Ordets äldste Betydning et Hjemmels- eller Fuldmagtstegn (*tessera*, $\sigma\upsilon\mu\beta\omicron\lambda\omicron\nu$), der gaves ved forskellige Gjenstande, som Ringe, halve Penge eller dertil indrettede Medailler, undertiden ogsaa Runekjævler eller Træstykker med indskaarne Runer, — og ligeledes, som vi her see, smaae Runestene, der saaledes, ligesaavel som hine Indskriftstokke, i visse Tilfælde skulde gjælde for et Brev eller Fripas, især i Feidetider, for en Ven, der ellers let kunde antages for

en Fjende og saaledes betages den Adgang, hvortil han skulde være berettiget*).

De 3 Sider, hvorpaa de kunstige Charakterer findes, ere saaledes betegnede:

A) Den fladeste Side med Hovedindskriften, om hvis Beskrivelse jeg maa henvise til Robberet. Runerne synes at være deels (og mest) simple, deels Binderuner, men alle sammenföiede paa en Maade, som giver dem mest Lighed med de sidste. Bogstaverne paa denne Kant synes alle at være nordiske paa det ene angelsaxiske **ſ** nær.

Man kan saaledes læse denne Indskrift (som ingen synlig Adskillelse har mellem Ordene) paa forskjellige Maader:

1ste Linie. Det allerførste Ord bestaaer af disse Bogstaver: **ſſſſ**, *kena, kenæ, keno*. Derpaa følger en Binderune, **ſ**, som efter nordiske Regler maa læses *ar*; dertil föier sig et **ſ**, *o* eller *a*, saa at man kan gjætte at her bör læses enten *aro* eller *a ro* (o. s. v.). Slutningsstregen synes kun at höre til etslags Indfatningsramme.

2den Linie. Her sees först et **l**, dernæst et **fl**, der, eftersom jeg formoder, maa læses samlet med en skraaløbende Streg, som her skal betyde **l**; derefter følge upaatvivlelig **ſſſ***; Linien læser jeg saaledes: *i* (eller *å*) *vikih*, eller, da ***** undertiden i Runeindskrifter gjelder *ng*: *i viking*; den sidste Charakter ligner ellers en Binderune for **ſ**, og Ordet maatte da læses *vikinga*.

Den 3die Linie er kun kort, men tydelig, og indeholder kun Ordet ***fl**, *hus*.

Forskjellige Forsög til Indskriftens Fortolkning have saaledes faldet mig ind:

*) Om smaae Stenplader eller Skiver, forsynede med Runeindskrifter, indeholdende en eller anden Befaling, Stævning, Indkaldelse o. s. v., brugte af de oprindelige norske Indbyggere paa Örkenöerne og Man (af hvilke den sidste Levning, kaldet Stentegn — *stentokens* — först blev afskaffet 1763) har jeg handlet, efter Dr. *Hibbert* i Ann. for nord. Oldk., 1839, S. 216—219.

a) *Keno* (uden Tvivl det samme som det angelsaxiske *Cena* eller *Kena*), var fordum et Egennavn blandt Friserne, meget berömt i deres Historie.

a ro kan være det nordiske: *har* (tilkommer) **Ro** (Tilhold, Ophold, Leide).

i vikinghús eller *vikingahús* o: *i* (eller til) Vikingens eller Vikingernes (Fribytternes, Söhanernes) **Hus** (Borg) eller **Huse**. Her skulde da Passet eller Opholdstegnet gjælde en vis Mand af det ovenmeldte Egennavn.

Eller:

b) *Kenæ*, *kene* kunde være det nyere frisiske *kene*, *kenne*, *kán*, svarende til det danske "Kiende" (Kjendetegn, Kjendemærke) — altsaa det samme som et *jarteikn* i den ovenmeldte Betydning. Ordet har været til i Oldnordisk som *kenne*, *kenni* (i Runer *kene*, *keni*); heraf komme de endnu i Island brugelige: *ein-kenni*, *auð-kenni* o. s. v.

aro (eller *ara*), svarende til det oldnordiske *ára* Gen. Pl. af *árr*, *ár*, Sendebud, Angels. *ar*, Moesogoth. *airus* (o. s. v.).

i vikingahús, til Vikinghuset (o. s. v.).

I dette Tilfælde vilde Stenen have tjent til Pas for een eller flere Personer, som af Vikingernes Hövding sendtes hjem fra hans Ledingstog til hans efterladte Borg, for at dens Besætning kunde være sikker paa at den, som meldte sig med hans Budskab, var hans rette og befuldmægtigede Sendebud.

B) Stenens 2den, paa en lignende Maade, men dog ikke saa fast eller regelmæssig beskrevne Kant fremviser adskillige simple Runer og Binderuner, af hvilke man vel neppe kan uddrage nogen sikker Mening. Dog troer jeg at her kan læses:

𐌺𐌹𐌺 (eller 𐌺𐌹𐌺𐌹) 𐌱𐌹

(hvoriblandt den 4de eller 5te Rune maatte være angelsaxisk). Dette maatte betyde *sakvi* eller *saka* (*sakaðra*) *vi*, de Skyldiges eller Anklagedes Tilflugtssted, hvilket vistnok en Vikingsborg i hine Tider tit har været.

C) Den 5die Side indeholder et Par Binderuner. Den överste er mindre og synes at kunne udtrykke Navnet *†R††R (Haraldr); den nederste er derimod meget större. Da den baade kan læses R†††† (Vodan, Voden) og †††† (Odin), synes den at have været et særegent Runstykke af formeentlig talismanisk Kraft, som den store nordisk-tydske i Kamp og Farer beskyttende Overguds Navn, der efter Ynglinga-Saga blot behövede at paakaldes for at udvirke Gudens Nærværelse. Hin Harald (?) var da vel Vikingernes Anförer eller Borgens Herre.

Efter Eierens mig givne skriftlige Underretning (i en Skrivelse af 24de Novbr. 1840) er denne höist sjeldne Runesten (som da fulgte med Brevet) erhvervet ved ham af en paalidelig Mand, som havde fundet den i Landsbyen Barsmark (Loit Sogn, Riesherred, Apenrade Amt) i en Hob af sammendyngede Stene, samlede (til Brolægning eller anden lignende Brug) paa de i Nærheden liggende Marker, som forhen, tilligemed den hele Omegn, have været rige paa Gravhöie og paa andre lignende eller dermed i Forbindelse staaende Oldtidsminder*).

Denne Egn er endnu (som særdeles frugtbar) usædvanlig stærk beboet. Fra Barsmark By er der kun en Fjerding Vei (mod Öst) til Stranden ved en lille Vig ved Knudshoved, der forhen synes at have maattet kunne danne en Havn for Oldtidens smaae og fladbundede Fartöier, beskyttet af den nærliggende Barsöe. Paa selve Hovedet synes Leiligheden at have været ret god til Anlægget af en Vikingeborg. Om nogen slige Rudera findes der er mig ubekjendt. — En halv Müil norden

*) Knap 1½ Müil i Nordvest fra Barsmark ligger Landsbyen Haverlund (hos Worm Haverslev); paa dens Mark gjenfandt Arendt den 28de December 1807 en i Mon. Dan. S.342 afbildet Runesten, 3 Al. 16½ höi, med den korte Indskrift: *†IR†††† (Hairulfr, Heirulfr, i Sagaerne Herjúlfr, et Mands-Egennavn). I samme Herred ligger Kirkebyen Bjolderup, der har en anseelig Sten med en halvudslettet Runcindskrif, i hvilken man, efter Arendts Tegning, finder et for det meste udslettet Egennavn eller Tilnavn: . . . R††† (rna) med de tillagte tydelige Ord: †††† *††† (paa godt Oldnordisk); i nyere Dansk: "ligger her" — altsaa en Gravsten.

for Barsmark er der i Gjennerfjord (ved Kalö) en endnu vel brugelig Havn eller Ankerplads*).

Ogsaa paa kostbare Guldsager, fundne i Hertugdømmet Slesvig, har man læst Indskrifter i Runer med saakaldte tydk-angelsaxiske Charakterer. Det ved Töndern 1734 fundne Guldhorn have vi ovenfor omhandlet. Mindre bekjendt er et Diadem af det fineste Guld, dog med en langt kortere Indskrift, fundet 1840 i en Gravhöi, hvori adskillige betydelige Oldsager forhen vare fundne, omtrent $\frac{1}{4}$ Miil fra Kolding (altsaa næsten lige paa Nörre-Jyllands Grændse), paa en Mark under Strarups Gods, Haderslev Amt, Thystrup Herred, ved en Opgravning, foranstaltet af Eieren, Hr. Kammerraad Kjær. Smykket veiede 26 Lod og vurderedes til 520 Rbdlr. Det bestaaer af en tyk snoet Ring til Baghovedet, men foran (for Panden) er det forsynet med en langagtig oval Plade med smaae og ikke ret mange Ringzirater, indslaaede med Stempler. Paa denne Plades glatte indvendige Flade er en kort Runeskrift bleven meget tydelig indridset. Vi have ladet Indskriften afbilde paa vor Tab. XIV. Ved Pladens ene Ende sees, end svagere indridset, en Art af Binderune:

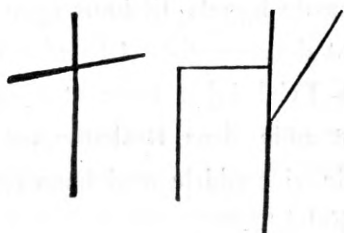

Den antyder mulig den ældste Eiers Navn (hvis Smykket ikke først har hört til en Tempelskat; jfr. ovenf. S. 403, 415). Indskriften maa læses: LUÐRO. Jeg formoder at de 4 første Bogstaver udgjøre et Mandsnavn, f. Ex. det endnu i Island brugelige *Lýþr* (*Lýðr*, *Lýður*), svarende til det ligeledes i Hertugdømmet Slesvig (især i Nordfrisland) temmelig hyppige *Lyder*, *Lüder*, *Luder*, som falder sammen med det paa Diademet indgravede. Tillægsordet *ó* betyder det gamle *á*, *aa*, Engelsk *ows* o. s. v.,

*) See: Den danske Stat af *August Baggesen*, Kbhvn. 1840, S. 337. Neppe kan der tænkes nogen bekvemmere Beliggenhed for en Vikingeborg end paa Knudshoved eller Kalö. Herfra kunde de næsten med enhver Vind komme ud, for enten at gjæste Östersöen eller Kattegattet og Nordsöens Kyster, tilligemed Sundet og Belterne.

nemlig det nydanske "eier"; see ovenfor S. 400. — I *Annaler for nordisk Oldkyndighed for 1840* kunne vi vente nærmere Efterretninger om denne mærkelige Finding, samlede og oplyste af *Rafn*.

Just i Haven ved den her ommeldte Herregaard Strarup ligger en Höi, hvori man har fundet et Sten-Gravkammer. Paa dets Overligger saaes disse indhuggede Charakterer, der rimeligvis ere ligesaa gamle som selve Stensætningen; de ere aftegnede og meddeelte det Kongelige nordiske Oldskriftselskab af Hr. Adjunkt P. N. Borgen ved Koldings lærde Skole:

De svare til Runerne **†NY** og maatte altsaa læses som *auk*, men da de to sidste Bogstaver udgjøre en Binderune, kan denne ogsaa indbefatte **I**, og det Hele saaledes danne Mands-Egennavnet *Avki* eller ogsaa *Auki*, Udtalen af det oldnordiske Navn, som pleier at skrives *Áki*, men senere er blevet til det danske *Aage*. I Frisisk har man slige Navne, som *Acke*, *Agge*, *Aute*, *Ave* o. fl. Atter finder man da her det just paa selvsamme Sted (om ikke i selvsamme Höi) fundne Gulddiadems **Π** for **Π**, hvilket og Runealphabeterne i det hertugelige gottorpske Bibliothek havde optaget, som det fremstilles af *Worm* i *Lit run. (Fol.) S. 53*. Af de Runer, som han der kalder *Gottorpienses*, fremstiller han nemlig tvende Rækker, der vare blevne ham meddeelte af Hertug Johan Adolphs Bibliothekar i Gottorff, tagne, som *Worm* mener, fra gamle Mindesmærkers og Gravskrifters Levninger i Hertugdømmet Slesvig (l. c. S. 51).

3. For henved 100 Aar siden skal, efter Traditionen, en Bonde i Staden Slesvigs Omegn have bragt en Sten derfra til Afbenyttelse ved Byens Brolægning, navnlig til Bedækning af en til en Gade hørende

O o o *

Vandrende. Ingen bemærkede eller brød sig om, at ældgamle Charakterer fandtes indhuggede derpaa, förend nuværende Etatsraad og Landcommissair Jochims for 55 Aar siden först kom til Hertugdømmets Hovedstad; — længe meente han at den enten ikke fortjente synderlig Opmærksomhed eller og maatte være aftegnet af kyndige Oldgrandskere, indtil han 1822 af Falck og Dahlmann underrettedes om, at dette ikke til den Tid var skeet, og at Stenen vel fortjente en nærmere Undersøgelse. Etatsraaden sørgede da strax for at Stenen blev flyttet fra det for den upassende Sted, hvor den længe havde ligget, til hans egen Planteskole, hvor den blev opstillet saaledes, at dens mystiske Charakterer let kunde betragtes og derved er den uden Tvivl igjen kommet i sin oprindelige Stilling; han undersøgte dernæst nöie dens Beskaffenhed og Dimensioner, og Beskrivelsen derover ville vi meddele med hans egne Ord i en Skrivelse til Hr. Conferentsraad Falck*).

“Es gehört derselbe zu dem weissen feinkörnigten Granit von wenig Glimmer, und enthält an 4 Fuss Länge, 2½ Fuss Breite und 1½ F. Dicke, ist an der Seite, worauf die Zeichen befindlich sind, bis auf eine kleine Ecke gebahnt oder bis zu einem gewissen Grad von Glätte behauen. Die Zeichen haben fast alle eine Länge von 1¾ Fuss und sind, wie es scheint, nicht mit scharfem Metal, sondern mit einem Instrumente eingehauen, welches mehr spitz gewesen ist, und kleine Stücke durch Schläge darauf herausgetrieben hat”.

Neppe var Stenen bragt til sit Bevaringssted förend dets Eier erholdt et Besög af Hr. Kammerjunkere og Fabrik-Directeur Rawert fra Kjöbenhavn, som strax paatog sig at aftegne den med dens Charakterer og tillige at söge Oplysning om disse hos den Kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring. Imidlertid besaaes Stenen af en unævnt

*) Indfört i den af Falck udgivne Opsats: “Ueber einen Runenstein i der Pflanzschule des Herrn Etatsrath Jochims in Schleswig”, i hans Neues Staatsbürgerliches Magazin 3ter Band (Schleswig 1835) S. 814—821.

Oldgrandsker, som antog Tegnene for angel-gothiske*) Bogstaver og læste hele Indskriften saaledes:

IGIO ULFILAS

uden dog i mindste Maade at ville paastaae, at Indskriften just skulde sigte til den beröimte Gothe af dette Navn; ellers meente han, at hvis Charaktererne vare angel-gothiske (hvorom han selv ikke tvivlede), saa vilde dette Mindesmærke dog være det eneste til den Tid opdagede af denne Art der i Landet ("hier im Lande"), endskjönt flere saadanne vare blevne fundne i England (?). Denne Forklaring blev af Rawert, under 6te Sept. 1822, tilstillet den ovennævnte Commission med Stenens Beskrivelse og nöiagtige Afbildning, idet han önskede at erfare dens Mening om Indskriftens Oprindelse og Læsning. Dens Svar paa Forespörgselen (sidst i Februar 1823)**) var af det væsentlige Indhold (foruden Commissionens Taksigelse til Kammerjunkeren for viist Opmærksomhed for Oldsagerne ved denne og flere Leiligheder), at den vel ikke kunde antage at Indskriften var affattet i "anglo-gothiske Runer" eller indeholdt Navnet *Ulfilas*, men at den tröstede sig kun til at yttre den Mening, at Charaktererne vel kunde höre til de saakaldte Green- eller Kvist-runer, hvorom nogen Underretning findes i den danske Oversættelse af den ældre Edda 5die Deel S. 72. (Underskrevet: Hauch. Monrad. Münter. Thorlacius. Nyerup. Vargas-Bedemar. Werlauff. Magnusen. Thomsen.)

I September 1834 erhvervede Conferentsraad Falck en ny og udförligere Beretning om denne sjeldne Runesten hos Etatsraad Jochims, med ovenmeldte Forklaringsforsög og tilhörende Tegninger, samt tilsendte mig strax derefter disse Oplysninger med Anmodning om et nyt Forsög til Indskriftens Dechiffreering. Fordi jeg allerede da i nogen Tid paa ny havde beskæftiget mig med de gamle skandinaviske Binderuner og de

*) Det vil vel sige saameget som en Blanding af angelske (eller engelske) og nordiske Runer, hvis her ikke ellers skulle menes de Ulfilaiske eller saakaldte moesogothiske Bogstaver.

**) Det er indfört i tydsk Oversættelse hos Falck l. c. S. 817—818.

(af Commissionen nævnte) Kvistruner søgte jeg med Fornöielse at efterkomme Anmodningen. Resultaterne heraf tillader jeg mig her i al Korthed at meddele, med Henhold til Runestenens Afbildning (overeensstemmende med den af Falck l. c. publicerede) vor Tab. VI Fig. 2 og de der ved Charaktererne anbragte Tal.

Om de tre første Runer blev jeg snart saaledes enig med min ubekjendte Forgjænger:

- 1) I, det latinske I.
- 2) V, — — G (eller K).
- 3) I, — — I.
- 4) antoges af ham for O, som i denne Skikkelse ikke findes blandt ægte nordiske Runer. Jeg fandt derimod at det maatte være et (efter Binderunernes Regler) nedvendt N (V). Dette Bogstav bruges ellers tit i Runeindskrifterne for o, og giver her (i begge Tilfælde) den selvsamme Mening.

To Punkter antyde her at et nyt Ord skal følge.

Ogsaa med Hensyn til Begyndelsen af det næste Ord eller Navn vare vi næsten enige, endskjönt jeg dog her maa betegne eller numerere enkelte Bogstaver paa en anden Maade.

- 5) Er igjen et nedvendt N, her V (eller W).
- 6) Derimod et retvendt; her U.
- 7) R, det latinske L.
- 8) Det samme Bogstav; rimeligvis har Runehuggeren ikke anseet det næst foregaaende for tydeligt nok; — det er vistnok ualmindeligt at to Consonanter sees at følge paa hinanden i Rune-Indskrifter, men derimod blev en saadan Skrivemaade almindelig blandt Nordboerne, saasart de havde optaget den latinsk-gothiske Skrift; de skreve nemlig stedse *hallda* for *halda* o. s. v.
- 9) F, det latinske F.
- 10) H, det latinske S.

Hele Indskriften lyder da saaledes:

α) i sædvanlige Runer:

IRIN : HATTW

β) med sædvanlige Bogstaver:

IGIU VULLFS

Oversat ligefrem:

“*possessionis Vulfi (terminus)*”

α: Vulf (Uulf) Eiendomsten (α: Grændsesten).

Igiu staaer her for det oldnordiske og endnu islandske *eigu*, som forhen i Haandskrifter kunde skrives *igu*. Formen er her Gen. sing. af Nominat. *eiga* (*iga*), Eie, Eiendom. I den gamle danske Rimmkrönik findes Ordet som *eie*, *eyæ*, i vore ældste Love som *egha*, *eghæ*. Ordet svarer til det svenske *ega*, tyske *Eigen*, det gamle alemanniske *ihan*, *eihan*, *eican*, det moesogothiske *aigin* o. s. v.

Det derpaa følgende Ord eller Navn *Vulf* er tydelig Gen. sing. enten af det nordiske *Úlfr* (*Uulfr*, *Vulfr*) eller og fuldt saa sandsynlig af den ligebetydende tyske Form *Wulf*, *Vulf* (nu mest brugt som *Wolf*), i hvilken den er ældgammel blandt Angelsaxer og Friser; efter *Outzen* bruges det i Eiderstedt, paa Sylt og Föhr som *Wullef* (altsaa med vor Indskrifts dobbelte *l*).

Stenen synes saaledes oprindelig at være bleven bestemt til en Grændsesten for en Landeiendom, som i sin Tid har tilhört en Mand, som hed Ulf (*Uulf* eller *Wulf*). Dog kunde det tænkes, at Stenen har staaet i Grundvolden eller Muren af et ham tilhørende Huus, for paa denne Maade at betegne dette som hans Eiendom. Den første Gisning antager jeg for sandsynligere, ligesom den ogsaa stemmer bedre med Sagnet om Stenens Henflytning til Staden af en i Omegnen boende Bonde. Af saadanne Grændsestene paa Markerne, paa hvilke Runer ere indhuggede, findes adskillige endnu i Norge og Sverrig; see f. Ex. Liljegrens Run-Urkunder fra Nr. 2014 til 2020. Deriblandt bemærke vi især en

paa Stedje i Sogndal i Norge, som vel allerede er afbildet og beskrevet af *Worm*, men ingenlunde rigtig med Hensyn til Indskriften, hvilken *Christie* har undersøgt og afbildet paa ny*), hvorved han er kommet til det efter min Mening sandsynlige Resultat, at dens Indhold viser at en Kong Olaf (*Olafr kunukr*) lod Stenen sætte som en Grændsesten; — er denne Forklaring rigtig, maa dette rimeligvis være skeet i det 10de eller 11te Aarhundrede. Her sees dog kun de sædvanlige nordiske Runer, men i sin Form ligner Stenen (som er 3 Alen høi) den her omhandlede slesvigske; kun er den forholdsmæssig mere spids.

Vi kunne med Sikkerhed antage, at den slesvigske Runesten i det allerringeste er ligesaa gammel som den sidstnævnte norske, — men formode dog at den maa være betydelig ældre, f. Ex. fra det 7de, 8de eller 9de Aarhundrede (for ikke at nævne det 5te eller 6te, til hvilke Stursböllstenen vel kunde menes at høre).

Mig har det været meget kjært at erfare at en saadan Lovkyndig som Falck har antaget min Mening om Stenens Bestemmelse for den sandsynligste. I hans ovenmeldte Opsats (l. c. S. 14—15) udlader han sig saaledes herom:

“Bei dem zu Frage stehenden Runenstein, zu den überall nur in geringer Zahl vorhanden Denkmälern gehörig, welche sich auf Rechtsverhältnisse beziehen, ist sowohl der Sprachgebrauch der Inschrift als

*) Monum. Dan. S. 465—467; om Runemonumenter i Bergens Stift i Tidsskriftet *Urda* (1837) 2det Bd. S. 38—40. *Liljegren* henfører (2020), vistnok ved en Skrivefeil, denne Sten til *Steinum* og antager den for en Milepæl, hvortil vi ingen Grund kunne finde. Vi formode at Kongen selv har ladet Stenen reise paa Grund af en Dom eller Kjendelse, som han havde afsagt eller ladet afsige i en Sag angaaende de Eiendomme, hvis rette fremtidige Grændse den især skulde betegne. *Arendt* har efterladt sig en egenhändig Tegning af en anden norsk Grændsesten paa Sönstebo i Guldbrandsdalen (*Liljegren* 2019, hvor tvende andre Tegninger paaberaabes), sat af Brødrene Finn og Skopte, da de havde skiftet deres Jorder mellem sig; dette maa være skeet förend 1102, da disse Brödre, Söner af Hövdingen Skopte Ögmundson paa Gidskö, med ham droge ud af Landet for bestandig, som misfornöiede med deres Frændes, Kong Magnus Barfods, stränge og for dem ugunstige Regjering. Ogsaa denne Indskrift er affattet i almindelige nordiske Runer.

die Bestimmung des Steins beachtungswehrt. Das *igiu* wird hier ganz in derselben Bedeutung stehen, den das deutsche Wort *Eigen* in dem Sachsenspiegel und anderen Rechtsquellen hat, wo es Grundstücke bezeichnet*) und immer *der fahrenden Habe* entgegengesetzt wird. Derselbe Sprachgebrauch kommt zwar nicht in dänischen Rechtsquellen vor, aber doch ein ganz verwandter. Die zwölf *Egere* im jütischen Low II, 52 sind nicht Eigenthümer überhaupt, sondern eben Grundeigenthümer. — Mit dem Herrn Geheime-Archivarius halte ich es für das wahrscheinlichste, dass der Stein zum Grenzzeichen eines Landstücks gedient habe. Vielleicht kann man noch einen Schritt weiter gehen und mit Grund vermuthen, dass das Landstück, dessen Grenze dadurch bezeichnet werden sollte, ein solches gewesen seyn werde, welches von der Feldgemeinschaft ausgenommen war. Das jütsche Low (I, 46) erwehnt solcher besondern Grenzzeichen als Steine &c. nur bei dem Lande, welches Ornum heisst und andern ähnlichen Grundstücken. Es ist auch ziemlich natürlich, dass weder bei den Tofften, noch bei den unter Feldgemeinschaft liegenden

*) Efter at mit ovenstaaende Forsøg til Indskriftens Læsning var blevet færdigt og bortsendt blev jeg opmærksom derpaa, at man, efter at have læst den første Binde-rune paa ovenanførte Maade, kan tillægge Runebogstavet **Ĳ** af den samme Charakter (?), som, læst i en anden Retning, betyder **V**, og saaledes maatte hele Ordet læses *igium*. — Denne Bemærkning førte mig paa et andet Spor; Indskriftens Ord kunne være tre og læses **I I V N (I V N N) N N N V H**, — omskrevet: *i igu* (eller *eigu*) eller *ign* (*eign*, da *i* tit gjelder for *e* eller *ei*):

$i \begin{cases} e \\ ei \end{cases} gu$ (*eign*, *egn*) *vúlfs*

som i en fuldkommen oldnordisk Stil og Retskrivning vilde hedde: “i Uulfs Eie” eller “paa Ulfs Eiendom” — i dette Tilfælde kunde man og, som ovenmeldt, tillægge det ovenmeldte **Ĳ**, og *igun* saaledes mere nærme sig til det tyske *Eigen* (oldnord. *eign*, *egn*, gammel dansk *eghen*), det samme som *eiga* (*possessio*). Stenen har da vel været en Grændsesten, men dog staaet, lige ved Grændsen, paa Vulf's Eiendomsmark. Det oldnordiske Adjektiv *egin* (*egen*, tysk: *eigen*) udtrykkes i Runer ved **I V I H** paa en Sten af ikke mindre end 7 Alens Høide og (nederst) 2 Alens Bredde, som i Worms Tid stod ved Gaarden Bo (eller Bö) i Rannebergs Sogn i Nærheden af Stavanger, med denne simple Indskrift: *Kalbjörn seti mik ikin*, hvilket man efter nyere Maade maatte omskrive: *Kalbjörn setti mik egin* (eller *egin*) o: “Kalbjörn satte mig (som sin) egen”; om Grændsesten eller tilkommende Bauta-sten tør jeg ikke bestemme. *Worm Mon. Dan.* S. 491—492. Jfr. *J. Grimm Deutsche Rechtsalterth.* S. 491 o. f., 542—544.

Aeckern Grenzsteine vorkamen. Jene werden mit Wall oder Graben umgeben, und also hinreichend von dem andern Lande geschieden gewesen seyn. Die Begrenzung der in Gemeinschaft liegenden Aeckern war aber eine sehr precaire, und konnte durch Reebning (Solskifte) jeden Augenblick verändert werden, weil der Antheil der einzelnen Bauerhöfe an der Feldmark nicht nach einem gewissen Arealmaasse sondern nach ideellen Quotis bestimmt war. Wäre nun die aufgestellte Vermuthung über die Bestimmung des Grenzsteins begründet, so würde unser Runenstein zum Beweise dienen, dass solche privative Besitzungen, bei welchen jede Feldgemeinschaft ausgeschlossen war, schon in sehr alter Zeit da gewesen sind".

Heraf ville vore Læsere erfare hvor vigtige Runestenenes Indskrifter kunne være for vor ældste Retshistorie og rigtige Kundskab om Landets og Folkets Tilstand i Tider, fra hvilke vi ingen andre Dokumenter eller Actstykker have; hvor nødvendig er det da ikke at være opmærksom paa ethvert nyt Fund af denne Art, som sædvanligvis bliver bortkastet eller ödelagt som uforstaaeligt eller unyttigt Krimskrams!

Alle Indskriftens Charakterer kunne paa en vis Maade siges at være tilfælles for de egentlige nordiske og de markomanniske eller angelsaxiske Runer, dog saaledes at *V* i sidste Tilfælde maatte læses *c* eller *ch*; denne oprindelig nordiske Figur synes ellers, ved at sættes i en anden Stilling, at være blevet omdannet til Angelsaxernes almindeligere *h* med den nysanföerte Betydning.

Foruden de ovenmeldte Runestene er Hertugdömmet Slesvig vistnok i Besiddelse af forskjellige andre, blandt hvilke jeg dog især erindrer de tvende, i vore Dage fundne, som ved afg. Landgreve Carls Omsorg bleve opbevarede i Louisenlunds Have; den ene af dem (opdaget 1796) er bleven ommeldt af os her ovenfor S. 188, 333—334, 447, som særdeles mærkelig ved sine vertikale Binderuner og punkterede eller stukne Runer. De bleve först beskrevne og omhandlede af tvende Ano-

nymer i en særegen lille Afhandling*). *Skule Thorlacius* læste dog først hin kryptographiske Skrift og berigtigede ellers adskilligt i den første Omskrivning af de sædvanlige Runer**). Begge Indskrifter, affattede i

*) Beschreibung und Erläuterung zweyer in der Nähe von Schleswig aufgefundenen Runensteine. Ein Versuch als Beytrag zur vaterländischer Alterthumskunde, von zweien Freunden. Friedrichstadt 1799, 8vo (med 3 Kobbere). Der antages Stenene sandsynligst at være fra det 9de eller 10de Aarhundrede.

***) De i Louisenlunds Have opsatte tvende slesvigske Runestene, Ant. Ann. 2det Binds 1ste Hefte S. 3—33 med Afbildningerne paa Tab. I. Om denne Stens Indskrift kan endvidere eftersees *Petersens Danm. Hist. i Hedenold III*, 371—372. Dens Læsning skulle vi meddele i Fortegnelsen over Kobberne, da disses Tab. XI Fig. 1 forestiller dens kryptographiske Deel som et tydeligt Exempel paa den vertikale Art af Binde-runerne. Den anden Indskrift er hidindtil neppe bleven fuldkommen rigtig forklaret. *Skule Thorlacius* fortolkede vel det meste af den med god Grund saaledes, at: "Asfred opførte Gravstedet for sin Søn Sutrik (eller Sigtryg)", — men derimod tager han vist feil i at en "Ove Kölledrager" nævnes næst derefter. Disse uforklarede Ord ere ogsaa urigtig afbildede paa Kobberet. Dette oplyses ved originale Tegninger paa et Blad af begge disse Runestene, som er i min Besiddelse. De ere affattede med tyske Vedtegninger af Hof-Mechanicus Fr. Jürgensen i Schleswig, i November 1798, faa Dage efter at den her omhandlede Sten var optaget af Slien. Istedetfor Kobberets **VNB** læser man her tydelig **VNBH**, — og hele Slutningen altsaa *á vígnúpu*, nu i Islandsk *gnýpu* (o: paa Helligdommens eller Begravelsespladsens Höide, Top eller Bakke). Herved menes uden Tvivl det nu saakaldte *Kreutzberg*; da de hedenske Helligdomme ödelagdes pleiede man, for at fordrive de onde Aander og indvie Stedet til Christi Dyrkelse, at opreise et eller flere Kors; heraf troer jeg at denne Benævnelse er opstaaet. Hvad Stedet för har heddet vide vi ikke undtagen det skulde være af denne Indskrift (*Vignúpa*). Den første slesvigske Runesten fandtes blandt de Höie, som ligge i Nærheden af *Kreutzberg*. I det ovenmeldte interessante Skrift: Beschreibung und Erläuterung o. s. v. (hvis Tab. III med Hensyn til de ovenanførte Ord ganske svarer til den ældste Tegning) S. 27—34 findes en interessant Beskrivelse over Stedets Situation og Omgivelser, som endvidere er udfört og oplyst i den ovennævnte Fr. Jürgensens Anmærkninger til hans Udgave af Nicolaus Helduaders Chronik der Stadt Schleswig &c., 1822, 8, S. 40—45. Man erfarer deraf, at den Mark, hvor *Kreutzberg* ligger, er noget ophöiet over Omegnen, og at selve den Höi, som bærer dette Navn, er 12 Fod höi over Jordens Overflade og har 22 Skridt i Gjennemsnit. 5 Skridt fra Foden af denne Höi laae den först fundne Runesten mellem tvende andre mindre Höie. Hele Pladsen synes för at have været omgivet af Kampestene. Forhen have her staaet flere Höie og Stensætninger, hvoriblandt en aflang Firkant fra Syd til Nord af 70 til 80 Fods Længde og 20 Fods Bredde, indfattet af Granitstene af 5 til 6 Fods Höide, og samme Höide synes i det Hele denne Jordforhöining at have havt. Bagved Landsbyen Selk ligger en stor og höitliggende Gravhöi, hvilken Traditionen tillægger en Konge. Landmanden Jurgen Megger, som havde bragt den første Runesten for Dagen, opiskede ogsaa den anden (heromhandlede), forlængst spaltet i tvende Stykker, i det saakaldte Selker Noer bagved Wedelspang, men sönden for

det oldnordiske Sprog, vise at de tilhøre Minde- eller Gravstene og at de ere satte i Danmarks hedenske Periode, hvilket deres Gjenopdagelses-historie (efter hvad vi nedenunder tillade os at oplyse) tydeligst viser.

Endelig maa det bemærkes, at et tvivlsomt Mindesmærke af denne Art findes i Odsherred i Sjælland ved Grevinge; det er nemlig en Overligger af en forfalden Stendysse. Paa den sees mange Figurer, der ligne Runer, baade nordiske og tysk-angelsaxiske. Jeg besaae denne Sten i Juni 1834 i Forening med Rafn (og flere) paa en antikvarisk Reise til den ovennævnte mærkværdige Halvö*). Figurerne vare dog af den Be-

Haddeby Kirke. Her var den med Vold bleven nedstyrtet fra den høie Strandbakke. Med Hensyn til Ordet *Vignúpa* er den første Stavelses Betydning nu almindelig bekendt; i Sverrig bruges den af Almuen om Hedenolds Gudsdyrkelses- og Begravelsessteder; de sidste udmærkes undertiden ved visse hertil sigtende Udtryk, som: Dödavi o. s. v. *Gnúpa* er det islandske *Gnúpr* eller *Gnýpa*, hvoraf det danske *Knop*, som efter Videnskabernes Selskabs Ordbog antyder "noget rundt eller kugleformet" (vel og halvkugleformet) "men ikke meget stort". *Knub* er sikkerlig en anden nærbeslægtet Form deraf. I Nordfrisisk er *Knop* ogsaa gaaet over til en særdeles diminutiv Betydning, men *Outzen* sammenligner det med det angelsaxiske *caep* (*cacumen*), som just træffer vor her omhandlede Gjenstand. Den selvsamme Betydning har *knoop* (udtalt *knup*) endnu i Lavlandenes Skotsk (især brugt om Høie og andre lignende Jordforhöiinger). En Form af *Gnúpa* eller *Gnýpa* har vedligeholdt sig i danske Stedsnavne som *Gnibe* (f. Ex. om de nordvestlige Hukker af Sejerö og Sjællandsodde). Kreutzberg kunde altsaa endnu i godt Dansk kaldes *Vignibe*. Foruden de ommeldte nu i Behold værende Runestene have adskillige forhen været til i den nærmeste Omegn af Kreutzberg, men som i Mandsminde ere blevne sprængte og Stumperne brugte til Opførelse af Stengjærder til Hegn om de nærliggende Marker. Paa slige Maader er det meste af den ældste danske Literatur forgaaet og forgaaer næsten daglig, uden at komme til Sagkyndiges Kundskab eller Undersøgelse! For Sammenhængens Skyld bemærke vi, at der henved 1 $\frac{3}{4}$ danske Mile fra Wedelspang, mod Norden, ved den lille Indsö Schnappensee ligger en stor Samling af Gravhöie, hvilken Capt. *Baggesen* som Öienvidne har tillagt Benævnelsen af "oldnordisk Kirkegaard" i hans Bemærkninger til Dr. *Manicus* "om Östervoldens Beskaffenhed og Retning" (med Plan) i Ann. f. nord. Oldk., 1839, S. 384.

*) Disse Undersøgelser bleve med den største Forekommenhed og Velvillie paa forskjellige Maader understøttede af Hr. Distriktschirurg *Kongsted* i Nykjöbing i Odsherred. Adskillige af Reisens Resultater, oplyste ved Constantin Hansens paa Stedet tagne Tegninger, ville vel med Tiden blive bekendtgjorte i det Kgl. nordiske Oldskriftselskabs Annaler. Interessante Beskrivelser og Undersøgelser over Odsherreds (og flere tilgrændsende Egenes) talrige Oldtidsminder findes ellers i Prof. Dr. *I. H. Larsens* "Holbeks Amt, topographisk beskrevet" I. (1832) Svo, hvortil vi foreløbig henweise. Den herommeldte mærkværdige Sten blev først opdaget af Hr. Forstcandidat *Klüwer*.

skaffenhed, at vi ikke med Vished torde sige om de vare kunstig indhugne eller dannede saaledes af Naturen.

Til Side 10—12, 17, 211, 344—346

(jfr. S. 387—396).

Blandede tysk-angelsaxiske og nordiske Rune-Indskrifter i det nuværende Norge. Den mærkværdigste norske Indskrift af dette Slags (forsaavidt som den gaaer fra Höire til Venstre) fandtes i vore Dage ved Kalleby i Bahus Lehn, efter hvad vi ovenfor (S. 344—346) ved at følge *Liljegren* og *Brunius*, have anført og, med Hensyn til Indskriften, nærmere søgt at oplyse.

Af det nuværende Norge er Smaalehnenes Amt det nærmeste til Bahus Lehn, og det har paa Thunö i Moss-Fogderie (Christiania Stift) et mærkværdigt Monument af den her omhandlede Runeart at opvise. Da det endnu er til ville vi først beskrive det og dets nærværende Tilstand med *Krafts* Ord i hans Beskrivelse over Kongeriget Norge I, 164: "Paa Thunö Kirkegaard er i Kirkens Ringmuur indfattet en næsten firekantet Sten med nogle nu næsten ulæselige Rune-Inscriptioner paa begge Sider". Denne Beskrivelse er vistnok ikke meget tröstelig og vi nødes derfor til først at holde os til den ældre af Ole Worm og de tvende af ham meddeelte forskjellige Tegninger. Af disse har han udgivet den første som Træsnit i Qvartudgaven 1656 af *Literatura runica* S. 68, i 2de Afdelinger, hvoraf den 1ste viser den Side, der vender udad til Marken, den 2den derimod den, som vender indad til Kirkegaarden. Jeg kan ikke see rettere end at dette selvsamme Træsnit er aftrykt paa ny i Folio-Udgaven 1651 S. 66.

I *Monumenta Danica* S. 478 meddeler Worm et ganske andet Træsnit over samme Monument, om hvis Opbevaringssted han her bemærker, at det ligger i Nærheden af Ruinerne af den gamle Stad og

Kongeslot Sarpsborg*). Her angives og Stenens Höide som 2 Al. over Jorden. Af Indskriften sættes her den Side först, som er den sidste i Lit. run., og adskillige af Charaktererne afvige betydelig fra den ældre Copie. Om Tegningernes Forskjellighed, Beskaffenhed eller Oprindelse ytrer Worm sig ikke i mindste Maade, men fortvivler om Muligheden af en rigtig Forklarings Udfindelse**).

Da vi ikke have kunnet tilveiebringe nogen ny eller paalideligere Tegning af disse mærkelige Indskrifter maae vi fuldkommen henholde os til Wilhelm Grimms udförlige Undersögelse og sindrige Fortolkningsforsög over den til Kirkegaarden vendende Indskrift***); dog forbeholde vi os at tilföie nye Varianter med Hensyn til en ham ubekjendt Tegning over Monumentet, der bevislig er ældre end Worms Træsnit og i Adskilligt befindes at afvige fra dem.

Grimm har vel lagt Mærke til de Wormske Afbildningers Forskjellighed og derfor meddeelt dem begge paa ny i Robberstik. I denne Anledning bemærker han allerförst: “Die Abbildung II in den *Monum.* “ist jünger und hat insofern die Vermuthung für sich genauer zu seyn, “dagegen ist sie wegen grösserer Eleganz der Formen verdächtiger”.

Den Deel af Indskriften, som Grimm har indladt sig paa at dechiffriere, læser han saaledes (efter foreløbig udförlig Meddelelse af sine Grunde):

“*Ismiþor . est . Isur . giurþi*

“*sitein . eie . leibe . a . þorey . a . to*

“*ini*

“In richtigeren Formen:

*) Sarpsborg blev först anlagt af Kong Olaf Haraldsön, kaldet den Hellige, Aar 1016, men blev ödelagt og afbrändt ved de Svenskes Indfald i Norge 1567. Istedet derfor anlagdes strax efter det nærliggende Frederiksstad.

**) *Delineationem exhibere placuit, etsi de interpretatione plane desperem. Si quis Dædalus ex hoc nos expediverit Labyrintho, magnum a me inibit gratiam.* L.c. S. 479.

***) Ueber deutsche Runen S. 186—197 Tab. VII.

“*Ismidur . eftir . Isur . giordi*

“*stein . æ . lifdi . á . þorey . á . túni**”

“*Ismidur* errichtete (diesen) Stein über *Isur* (welcher) allezeit auf *Thorey***)
 “(in Tapferkeit) zu *Tun* lebte”.

I den Arnæmagnæanske Haandskriftsamling findes (under Nr. 571 Fol.) et Manuscript, som fører denne Titel:

Picturæ quarundam Antiquitatum Norvegicarum, ex mandato Domini mei et magni Mæcenatis, Christiani Frisii, serenissimi Regis Cancellarii magnifici, Equitis aurati strenui &c. a Petro Adolpho, Canonico et philosophiæ in Gymnasio Christianense Lectore Ao. 1627 collectæ***), tradite et ad clarissimum virum Doctorem Olaus Worm Haffniensis Academiæ professorem transmissæ. Her finder man uden Tvivl Originalerne til adskillige af de ved Worm udgivne norske Mindesmærker; dog indeholder Haandskriftet i det Hele kun 15 saadanne i illumerede Tegninger, med hosföiede korte Beskrivelser, affattede paa Dansk. Der blandt findes Følgende angaaende det heromhandlede Mindesmærke:

“Paa Thune Kirkegaard en Fierding wegh fra den gamle Stad
 “Sarpsborg, paa den vestre Side udi Muren som er omkring Kirke-
 “gaarden, staar en steen indmured, ved 2 Alne høy offuer Jorden och
 “dybt udi Fundamentet; er maaxen firekanted, dog megit uieffn och

*) Hos Grimm staaer her stedse *th* for *þ*, uden Tvivl formedelst Bogtrykkeriets Mangel paa denne Type.

**) Snarest vilde jeg antage dette Ord for et Steds Egennavn, antydende det Distrikt (efter en eller anden nu ubekjendt Inddeling), hvor *Tún* (eller *Túnir*, som det i Middelalderen kaldtes) forðum laae. See ellers *Munthes* Anmærkninger til *Aalls* Oversættelse af Snorre Sturlesön I, S. 38, hvor det hedder, at *Túnir* med Öerne Rolfsöy og Krakröy udgjorde *Tuna* Skibrede; tæt derved ligger *Onsö*, forhen *Ödinsey* (Odins Ö), der forðum har været en virkelig Ö, men nu er blevet til Fastland. *Tunö* og *Onsö* Sorenskriverier tilhøre den nyere Tids Inddelingsmaade. *Thunö* eller *Túnir* ligger virkelig paa en Ö (omgivet af Floder), som efter det Ovenanførte kan formodes at have heddet *Þórey* eller *Þórsey* (Thors Ö).

***) Worms Literatura Runica blev af ham dediceret til Rigscauzler Christian Friis til Kragerup, som en af Værkets ypperste Befordrere. I Fortalen til Monum. Danica erkjender han og at *Asloensia* (Oslo Stifts Mindesmærker) skyldes Petrus Adolphus, Dr. Medicinæ.

“*rudis*. Er tych neden ved **Jorden** henved **1 Al.** och smalis opad. Den “er tegned med **Runebogstaffuer** paa tuende **Sider**, som er baade den “**Side** som uender ud mod **Kirken** och **Kirkegaarden**, och den **Side** som “uender ind udi **Muren**; och hafver och verit indmurid och skiult i **Muren**, “huorfor den och siunis iche att haffue der staaed aff **Begyndelsen**. Ingen “ved och att giöre nogen **Beskied** och **Forklaring** paa samme steen.”

Derefter følge paa samme **Blad Aftegninger** af begge **Stenens Sider**. De have en næsten mørkebrun **Farve**. Efter **Tegningen** er **Kirkegaardsmuren**, som omgiver dem, opført af store raae og utilhugne **Kampstene**, men ingenlunde af smaae regelmæssige **Mursten**, hvilket **Træsnittene** til **Literatura runica** synes at vise, eller af ordentlig lagte **Qvaderstene** der fremstilles i **Monumenta Danica**. Ligesom i dette **Værk** og i samme **Orden** sees **Stenens** forskjellige **Sider** i denne **Original-Tegning**. **Indskriftens** **Træk** ligne her fuldt saa meget dette **Værks** **Træsnit**, som de i det ældre **Runeværk**. **Sammenligner** man **Indskriftens** enkelte **Charakterer** med de trykte **Værker** finder man følgende indbyrdes **Afvielser**:

I, *Literatura runica.*

1ste Side (den bageste der og den nederste i **Monumenta Danica**), ene omhandlet af **W. Grimm**:

1ste Linie:

2det og 10de Bogstav, som i **Træsnittene** udtrykkes ved **h**, har denne usædvanlige **Form**: **h**.

3die Bogstav er et tydeligt **ϥ**, dog som saa: **ϥ**.

8de Bogstav, **Træsnettets** **V**, er mindre end de andre; mulig er det først glemt af **Tegneren**, men siden indskudt af ham, da han kun ved **Figurens** **Formindskelse** kunde finde **Plads** til dens **Anbringelse**.

14de Bogstav er ikke et **þ** (som ellers forekommer meget tydelig), men **þ**, — rimeligvis det angelsaxiske **þ** i dets anden bekjendte **Form**. **Jfr.** ovenfor **S. 427, 447**.

8de Bogstav har i Træsnittet en ellers næsten ubekjendt Skikkelse, men i Tegningen ligner det saare meget et $\mathfrak{X}$, som ved Tegnerens Uagtsomhed, ved at udelade et lille Penselströg, ikke har faaet sin fuldstændige Form.

2den Linie:

3die Bogstav har Formen $\mathfrak{F}$.

Efter det 8de Bogstav sees et tomt Rum, som for en Adskillelse af Ordene.

Efter det 15de ligeledes.

Det 22de (sidste) Bogstav (Træsnittets $\frac{1}{4}$) har den förstommeldte afvigende Dannelse.

Den 3die Linie er overensstemmende i alle Afbildninger.

2den Side (1ste i "Literatura", överst i Tegningen og i "Monumenta"):

1ste Linie:

1ste Bogstav er ikke $\mathfrak{V}$, men $\mathfrak{F}$.

4de, 7de og 9de naaer ikke saa langt ned som de övrige Bogstaver, men har ligesom en svævende Stilling; det har heller ikke nogen regelmæssig Skikkelse af s ; de to sidste Figurer hænge ikke sammen, men daane hver især en lille krum Figur.

16de Bogstav er saaledes dannet: $\mathfrak{P}$ (til hvilken Form det 3die ogsaa nærmer sig).

2den Linie:

4de Bogstav $\mathfrak{F}$ (ikke $\mathfrak{F}$).

5te og 7de Bogstav have Formen $\mathfrak{A}$.

Efter det 3die og 11te (mulig og mellem 14de og 17de) synes Adskillelse mellem Ordene at finde Sted.

3die Linie:

2det Bogstav, $\mathfrak{O}$ Figuren, er mindre end de övrige; rimeligvis har Resten af Charakteren da allerede været udslettet eller altfor utydelig.

Det 11te, som nedvendt **R**, er ikke fuldkommen lukket i Midten.

Efter det 12te Bogstav følger et lille tomt Rum.

Det 16de Bogstav er ikke et retvendt **h**, men et nedvendt **h**.

Det 20de ligner fuldt saa meget et **Y** som et **V**.

II, *Monumenta Danica.*

1ste Side.

1ste Linie:

Om 1ste, 2det og 10de Bogstav see ovenfor.

2det Bogstav er her noget rigtigere efter Tegningen, dog ikke fuldkommen lignende; see ovenfor.

8de er her **P** (for **V**); see ovenfor.

14de er her rigtigere efter Tegningen; see ovenfor.

15de er derimod fuldt saa urigtigt; see ovenfor.

2den Linie:

4de Bogstav udtrykkes her (vel tydelig) ved **h**; see ovenfor. Det nærmer sig saaledes her mere til Tegningen.

10de er i Tegningen **h**, Træsnittet **h**.

(Træsnittet har ingen Adskillelse af Ord; see ovenfor.)

2den Side.

1ste Linie:

4de, 7de og 9de Charakter ligne Tegningen nogenlunde; dog er den 1ste af dem sammenhængende her, men ikke i Træsnittet.

5te Bogstav er ikke et **h**, men en usædvanlig Charakter, der noget ligner et **P**.

2den Linie:

De næsten hjertedannede Figurer sees i Tegningen som **A**.

I Træsnittet adskilles Ordene ikke; see ovenfor.

3die Linie:

Om **R** og **h** see ovenfor; **Y** sees i Træsnittet istedetfor det 1ste **V**.

Adskillige af de her anførte Forandringer, til hvilke Tegningen kunde give Anledning, anseer jeg for ret mærkværdige, og ønsker meget at den ypperlige Runolog, som først forsøgte at tolke den 1ste Sides vanskelige Indskrift, maa gaae over til den samme Mening. I al Fald ere vi sikkert enige i det *pium desiderium*, at norske Oldtidsgrandskere snart tilveiebringe en fornyet og fuldstændig Undersøgelse af denne Sten, ved at blotte den for Jord lige til Grunden, samt eftersøge dens rimeligvis afbrudte Topstykke i Kirkegaardsmuren o.s.v., hvorved mulig nye Opdagelser kunde gjøres og en fuldstændig samt nøiagtig Tegning af selve Indskriften tilveiebringes. Det kunde ved denne Leilighed oplyses om Adolphs Tegning og Worms Træsnit (og da hvilken af dem) have Ret i de betydelige Afvigelser, som nu let maa hilde dens Læser og Fortolker, der kun kunne benytte ufuldstændige og hinanden modsigende Hjælpemidler.

Paa den anden Side af det gamle Folden, nu Christiania Fjord, i det nuværende Buskeruds Fogderie, haaber jeg at kunne gjenfinde et Mindesmærke af den her omhandlede Runeart, som har været bekjendt for henved 100 Aar siden, men uden at være, saavidt det er mig vitterligt, ommeldt i nogen trykt Bog. Jeg har adskillige skriftlige Efterretninger derom og ikke mindre end 4 eller 5 forskjellige Tegninger af dets Indskrift liggende for mig, men de afvige tildeels saa betydelig fra hinanden, at jeg ikke tør udgive nogen enkelt af disse Afbildninger for aldeles paa-lidelig. Jeg kan kun give hvad jeg har ved at aabne en Udsigt over de Materialier, jeg i denne Henseende har kunnet overkomme, og de deri indeholdte vigtigste Underretninger.

a) Da Regjeringen i 1740tallet søgte at forberede en almindelig Beskrivelse over Danmark og Norge, paalagdes det Embedsmændene, hver i sin Kreds, at affatte nøiagtige Topographier over de dem anbettede Distrikter som Grundlag for hint vigtige Værk. En af denne Foranstaltnings Frugter var en Beskrivelse over Eger, Modums og Sigdals Sorenskriverier i Aggershuus (eller Christiania) Stift i Norge, ved den

Qqq*

daværende Sorenskriver *G. Falch*, udfærdiget den 7de December 1744. Den 34te Post deraf omhandler Distriktets antikvariske Mærkværdigheder og af den har jeg erholdt en Udskrift, hvori Følgende blandt andet forekommer: “Udi *Sigdals* Hovedsogn, paa en Gaard kaldet *Bye*, findes en “stor Steen, lignende en Gravsteen, hvilken siges tilforn at have ligget “paa en *Jord-Houg* (*Höi*), der menes at have været et Begravelsessted “efter forrige *Tiders* ældgamle *Maneer*. Paa den ene Side af samme “Steen er indhugget disse efterstaaende *Linier* i en saadan *Figur*” — — Her følger en med *Oblater* paaklistret *Seddel* af gult *Tegnepapir*, indeholdende en med *Flid* udarbejdet *Aftegning* af *Indskriften*, som da synes for det meste at have været tydelig, hvorfor vi her meddele vore *Læsere* samme i følgende *Træsnit*, hvori *Bogstaverne* kun have den halve *Størrelse* og *Tykkelse* mod dets *Original*:

Hertil knyttes følgende *Beretning*: “Paa *Skouven* i den *överste Deel* af “*Sigdals* *Hovedsogn* som kaldes *Singedal*, ovenfor de derværende *Blæche-* “*bergs-* og *Eidals-Gaarde*, staae opreist 2de *Stene* tæt overfor hinanden, med “nogle faae *Runebogstaver* paa, som synes at skal give tilkjende *Marke-* “*deling* eller *Grændseskjel* mellem *Gaardene*” *). Jfr. ofr. S. 479—481.

b) En anden *Udskrift* har jeg og erholdt af *Sognepræsten Niels Bernhofts* *Beskrivelse* over *Sigdals* *Præstegjeld*, sluttet paa *Holmen* *Præstegaard* den 8de *Juli* 1745. Den lyder saaledes:

*) Den første og nederste *Linie* er for mig aldeles uforstaaelig; kun troer jeg at dens sidste *Bogstav* er et $\uparrow$ (*s*) og skal læses saaledes i *Forbindelse* med det Følgende: *sutu* (for *sötu*, *settu*) *þet(t) a min(n)e aukt* (for *auft*, *eft*, ved $\blacktriangleright$) *Ala* (eller *Ola*). Jfr. ovenfor S. 432, 434, 475. Den berømte *Ale* (*Olo*) var netop fra disse norske *Egne*. Man erindres herved om de mange danske *Runeminder* paa forskellige *Steder* over *Thyre Dannebød*, samt de mange svenske over *Jarlbage* o. fl.

“Hvad Antiquiteter betræffer findes her 2de Inscriptioner med “runde” (skal være Rune-) “Bogstaver, som ej af andre, saavidt mig er “bekjendt, anföres, se. en paa Bye i Hovedsognet paa en stor Gravsteen “paa en Höi tilforne, men nu i Gaarden beliggende. Den bestaaer i “2de fölgende Linier:” Her fölger en Copie af Indskriften, ikke fuldt saa net eller omhyggelig udfört som den ovenstaaende, men i Hovedsagen ganske overensstemmende med den, med Undtagelse af at den sidste Linies 7de og 8de Bogstav ere ganske adskilte (†) istedetfor at de i den næstforegaaende Tegning sees forenede som en Binderune; her er og det næstsidste Bogstav † istedetfor †.

Efterat have meddeelt Indskriften bemærker Præsten: “Mange flere Linier findes, imellem hvilke intet er indhugget” *).

c) Hr. Oberstlieutenant *Sommer* har meddeelt mig en Copie af Indskriften, udfærdiget af en Præst til Sigdal, som ikke nævnes, med en tilföiet Efterretning, der begynder saaledes: “Paa en stor Gravsteen, der “forhen har lagt i en Höi, men nu er flyttet til Gaarden Bye,” — ellers er den ganske overensstemmende med den næstforegaaende. At denne Meddelelse dog er yngre, vise fölgende Udtryk: “I Hovedkirken havde “den mindste Klokke, der nu er omstöbt, fölgende Inscription” (mestendeels overensstemmende med den i næstforegaaende Anmærkning ommeldte). Selve den her omhandlede Indskrift stemmer overens med Bernhofts Tegning paa det nær, at det 6te Bogstav kan antages at ligne eller skulle forestille et †.

Meget yngre, men ogsaa meget afvigende, ere fölgende tvende Copier, skreyne med Pen:

d) En paa tvende Linier (uden den skraae tredie eller noget saadant Forbindelsesled som sees paa den ovenfor omhandlede) med denne Paategning nedenunder:

*) Hr. Bernhoft anförer og en heel Runeindskrift, som gaaer rundt omkring den mindste Klokke i Holmens Kirke. Den er meget vidtlöftig, men rimeligvis neppe rigtig afegnet. Der sees engang Bogstaven X, men ingen anden af fremmede Runearter.

“Ovenstaaende er en Afskrift af tvende Linier i Runer, udgravede
 “i en flad Steen af Granit, af circa 2 Alens Længde og $1\frac{1}{2}$ Alens Bredde,
 “funden i en Gravhøy paa Gaarden Bye i Sigdals Præstegjelds Hoved-
 “sogn, hvilken Høy ligger ved Siden af en anden Høy af lige Høyde
 “og Omfang, begge Høye omtrent af 12 Alens Gjennemsnit og $3\frac{1}{2}$ Alens
 “Høyde. Indskriften var indhuggen paa Kanten af Stenen efter vedlagte
 “Optegnelse fra den Tid værende Sognepræst i Sigdal Hr. Hoffgaard
 “og fra samme i Aaret 1815 tilsendt mig. Hurum Præstegaard den
 “12te April 1825. *A. Mörch*”.

Denne Pastor Mörch har paa forskjellige Maader søgt at oplyse og bevare Norges gamle Indskrifter og Oldtidsminder, hvorfor det vistnok er stor Skade at han, inden han bortsendte disse Afskrifter, ikke selv havde faaet Leilighed til at see Originalen og overtydes om deres Rigtighed.

e) En anden Copie ved Hr. Mörch af Sognepræstens Tegning (men som ikke er fuldkommen overensstemmende med hans egen ovenmeldte) er forsynet med følgende Afskrift af Sidstnævntes Paategning:

“I Sigdals Hovedsogn paa Gaarden Bye findes 2 gamle Begravelseshöie ved Siden af hinanden, hvor paa den ene Høy fandtes en stor “flad Steen (o: Helle) af ungefær 2 Alens Længde og $1\frac{1}{2}$ Alens Bredde, “hvorpaa var indhugget ovenstaaende Inscription paa Kanten.”

Jeg har heelt indrykket begge disse korte Optegnelser, da den besynderlige Uoverensstemmelse finder Sted imellem dem, at efter den ene fandtes Stenen i, efter den anden paa den ene af Höiene, men begge ere enige i at bruge det Udtryk, at Indskriften var indhugget o. s. v. Jeg frygter for at dets Brug istedetfor er tilkjendegiver den beklagelige Omstændighed, at man 1815 ikke vidste om Stenen var til eller ikke.

Formedelst den ovenmeldte Forskjel mellem disse to Afskrifter af hvilke dog den ene er en Copie af hinanden, meddele vi ikke her nogen Efterligning af dem. Vi bemærke dog nogle af de vigtigste Afvigelser fra den af os meddelte ældste Tegning:

Begges 1ste Bogstav er **M**.

Begges 6te **F**.

8de og 14de **N** i *d*, men have Skikkelsen **N** i *e*. Disse Figurer sees slet ikke her i de ældre Tegninger.

I de tvende nyeste sees slet ikke de to **Q**, men derimod tre **O**. Disse have et **V** istedetfor de ældres første **Y**; blandt begges sidste Charakterer sees et **M** o.s.v. Uligheden bliver ellers snart saa stor, at ingen Sammenligning kan finde Sted. I 5 og 6 ere adskillige Charakterer mindre end de andre og ligesom halvudslettede, men enkelte af disse ere dog større i *d* end i *e*.

Aarsagen til disse enorme Uoverensstemmelser kunne vi ikke forklare — men imödesee med Længsel de höist fornödne Undersögelser over denne Gjenstand, som den maa synes at kræve af Norges egne Oldgrandskere.

Mod Sydvest fra Sigdals Sogn ligger Nedre-Tellemarken, hvorfra den ovenfor S. 387—396 omhandlede Indskriftsten (funden i en Gravhöi) rimeligvis er bleven bragt til Jägerspriis Slotshave i Danmark, hvor den nu findes.

I Nedre-Tellemarken ligger Seude- eller Sövde-Sogn med Gaarden Gundheim, hvor vi have formodet at Jägersprisstenen oprindeligt er funden; see ovenfor S. 391. Mærkeligt er det da, at allerede Worm löseligt omtaler et Monument i samme Sogn med et slags fremmede Runecharakterer. Han ommelder det nemlig saaledes:

A) I Quartudgaven af *Literatura runica 1636* (efter Afbildningen af Thunöstenen i Oslo, Aggershuus- eller Christiania-Stift):

“*Monumentum-Söffuerense.*

“*Est in eadem dioecesi in Tellemarcha in Parochia Söffuer quod-*
“*dam, cujus characteres in hunc modum delineati sunt et transmissi:*

P F T T F T Z F X F Σ

“*Ex hisce licet quædam figuræ cum latinis cognationem quandam habeant*
“*an tamen eiusdem sint potestatis subdubito. Cum Hetruscis dum confero,*

“*aliquid affinitatis invenio, et in Alphabeto quod Trithemius Polygraph. Lib. sexto mox post Pharamundi delineat et ex Beda haurit, haud paucae hisce similes describuntur sed potestate differre apparet.*”

B) I samme Værks Folio-Udgave S. 66—67 findes det samme gjentaget, dog med følgende Afvigelse:

Den 7de Charakter staaer her som et latinsk Z.

Den 9de har tabt sin tysk-angelsaxiske Form og fremstilles som et liggende X med en smal Langstreg foran og en anden bagved.

Hverken i Monumenta eller i Adolfs Tegninger har jeg kunnet finde et Ord om dette Mindesmærke, som mulig allerede i Worms Tid har maattet fremme “de materielle Interesser” ved at sættes i en Bro eller et Stengjærde.

Jeg formoder at den (eller de) som aftegnede Indskriften, vel har forstaaet sig paa Græsk og Latin, til hvilke Alphabeter han har villet henføre Indskriften og rette paa Charaktererne derefter, — men ikke paa Runer. At nogle af Charaktererne, efter Worms Bemærkning, ligne de hos Trithemius forekommende er vistnok rigtigt, og han har der været paa det rette Spor — da den ældre Udgave af *Literatura runica* tilstrækkelig antyder Runernes tysk-angelsaxiske Dannelse. Til denne forsøger jeg saaledes omtrentlig at restituere dem:

P 1 1 1 1 1 2 1 1 1 2

Det sidste Bogstav synes her vistnok at være det vanskeligste at udfinde; jeg antager det snarest for et Z eller H. Paa en saa forkvaklet Fremstilling som den her af Worm meddeelte er det naturligvis umuligt at grunde noget bestemt Læsnings- eller Fortolkningsforsøg*).

*) Naar man antager, at N i de ældste nordiske Indskrifter af denne Art har gjældet for de fleste Vocaler, kan man omskrive disse Runer saaledes: *vet* (eller *vöt*) *tat* *sadäs*, og man kunde gjætte at dette betyder efter nyere Skrivemaade: *veit þat sadäs* o: Giv det Rettens (Billighedens eller Sandhedens) Gud. *Sadr* eller *Saþr* var ellers et af Odins Navne. See *Lex. myth. vet. bor.* S. 366—404. Læser man *Sadäs* maa det betyde Sædens eller Frugtbarhedens Gud. 1 1 1 kunde vel og omskrives *dad* (Daad, Kraft, Mod).

Den altfor tidlig fra ivrige og paa besværlige Reiser foretagne antiqvariske Forskninger ved Döden bortkaldte Captain *L. D. Klüwer**) har i sin Tid (1820) meddeelt mig i Manuskript et Par hertil hørende Efterretninger, som 5 Aar derefter bleve udgivne i hans indholdsrige Værk over Norges Oldtidsminder. Deraf udskrive vi saaledes den første:

“Ved Bratsberg Annexkirke paa Strinden” (1 Mil fra Staden Trondhjem) “findes en betydelig Mængde Kæmpehouge, for det meste “steenlagte. Udi een af disse, tæt ved Gaarden Bratsberg, fandtes i Aaret 1810 en halvanden Alen lang og bred Graasteenshelle, i hvis ene Hjørne “er indhugget 5 Runebogstaver, som synes at være Navnet Tholim eller “Tholif. Denne Helle blev fundet omtrent midt i Hougen**) over et “muret Hul, hvori fandtes Stykker af en Urne, et Spyd og enkelte Dele “af et Sværd. Hougen, der var omtrent 14 à 16 Al. i Diameter bestod “af svære Rampestene med Jordfyldning imellem”.***)

Vi have efterlignet Klüwers lithograpierede Afbildning af hele Stenen paa vor Tab. VII Fig. 3. Senere har jeg blandt *M. F. Arendts* efterladte Samlinger fundet etslags Aftryk med tegnede Omrids af samme Indskrift, og denne Overskrift:

“Övre Bratsberg ved Trondhjem 1806****) Mai 2”.

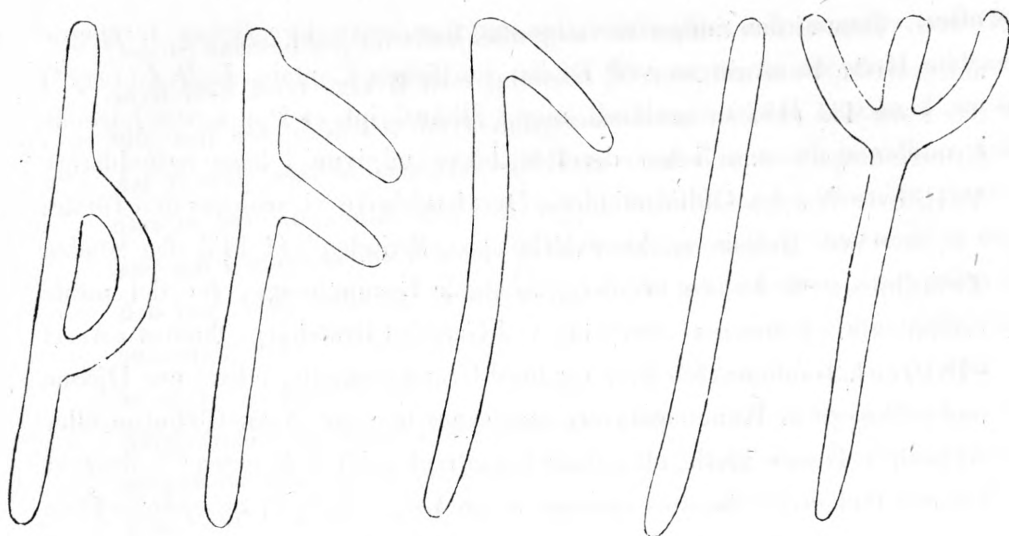
Bogstaverne sees der at være $2\frac{1}{2}$ Tomme høie. Gjenstandens fortrinlige Mærkværdighed og Arendts bekjendte Accuratesse bevæge os til at meddele Læserne et Facsimile af dette Aftryk:

*) *Klüwers* archæologiske Dannelse og den derved opstaaede Lyst til slige Forskninger skyldtes hans Lærer, Oberstlieutenant *Sommer* (nu i Kjöbenhavn, forhen i Christiania); disse foretoges især ved Siden af en militair Opmaaling, som sluttedes 1814.

***) Nordmændenes *Houg* svarer til det danske *Höi* og nærmer sig saaledes mere til det oldnordiske og islandske *haugr*.

****) Norske Mindesmærker, aftegnede paa en Reise gjennem det Nordenfjeldske. Udgivne af det Kongelige norske Videnskabers Selskab. Med 35 Steentryk (Christiania 1823, 4to, S. 44 o. f.). Stenen er aftegnet paa 10de Tavle Litr. C.

*****) Opdagelsens Aarstal hos *Klüwer* kan være foraarsaget ved en Skrivefeil, men det er dog muligt at han selv har seet Stenen i Höien 1810.

Den anden Rune synes snarest at høre til det tydsk-angelsaxiske Alphabet. Dog forekommer den vel enkelte Gange i ægte nordiske Runer, sandsynligst da for et **ƿ** (A) eller o. Saaledes maatte den læses:

ƿOLIM

“Lader os taale!” (af det bekjendte Verbum *pola*, taale, AS. *polian*); i dette Tilfælde maatte man vel her see en blandt Angelsaxer eller Tydskere kristnet Mands fromme religiøse Önske eller Livsregel. Antager man derimod den sidste Rune for angelsaxisk, som *x*, bliver Læsningen:

ƿOLIX

der da vel skulde sige det samme som *ƿoliks*, *ƿo(r)l(e)iks*, nemlig Genitivet af Mands-Egennavnet *ƿorleikr*, — hvilket da vilde antyde hans Gravsted eller Mindesten*).

Den samme Forfatter meddeler os (l. c. S. 102) følgende Underretning om et fuldkomment Sidestykke til det her næstforan beskrevne Mindesmærke:

*) I den mig af *Klüwer* først meddeelte originale Tegning forekom **Y** mig at ligne et **V**; da denne Tvivl nu ganske er hævet, bortfalde de af mig under denne Forudsætning gjorte Conjecturer, anførte af ham l. c. S. 45—46.

“*Klæbo*” (et Sogn, hvis Hovedkirke ligger $1\frac{3}{4}$ Miil fra Trondhjem).
 “Paa Gaarden Vest-Tanem findes ved Foden af et høit Bjerg adskillige
 “Kæmpehouge. Tvende af disse lod Eieren af Gaarden opkaste 1815,
 “og fandt i den ene, som var 14 a 16 Alen i Diameter, et Spyd og en
 “Metal-Urne, i den östre Ende deraf, og omtrent i Midten, en halvanden
 “Alens lang og ujævn Graasten, hvorpaa var indhugget som Tegningen
 “viser (Nr. 29, b). — Udi den anden Houg, som var noget mindre, fandtes
 “en muret Grav, hvori var endeel Aske og brændte Been”. Vi meddele en
 Efterligning af *Klüwers* lithographerede Tegning paa vor Tab. VII Fig. 4.
 Her sees tydelig de tydsk-angelsaxiske (og tildeels tillige nordiske) Runer:

MANRLIV.

Den sidste Charakter synes vel at være noget tvivlsom, men kan neppe betyde andet end **N**; den næstsidste (**I**) er oventil tilfældigvis blevet beskadiget, endskjönt mulig Nogle deri ville see et nordisk **Q** eller **Y**, hvilket vi ikke antage for sandsynligt. — Om dette kan være Angelsaxisk maa kyndigere Sproggranskere afgjøre. I Oldnordisk kunde man maaskee læse: **MANRLIV** eller (hvis Forkortelse især efter Binderunernes Læsningsmaade antages) **MAN(N)IERLIV**. *Manrliv* kan neppe være et Person-Egennavn*). *Mannr* er det samme som *maþr*, ligesom *Fipr* er det samme som *Finnr* o. s. v.), vort “Mand” (ogsaa Menneske); — *liv* kunde udtrykke *livir* eller *lifir* (af det bekjendte *lifa*, leve. *Manni er liv* vilde være mere sprogrigtigt; i begge Tilfælde maatte Meningen blive: “Manden lever” (endskjönt han synes eller almindelig menes at være död). Dette kunde da rimeligst antages for en kristelig Sententz ved Gravstedet for en Mand af denne Tro, som har levet blandt Hedninger og er blevet begravet paa deres Viis. Dog — dette kan kun udgives for en lös Gisning. — Ogsaa det gamle Nordens Hedninger satte, paa forskjellige Maader, deres

*) Med mindre et eller andet Tilnavn var forenet med Egennavnet. En Mand ved Navn *Leivr*, *Leifr* kunde være bleven kaldet *Manar-Leifr*, enten fordi han var kommet fra (eller længe havde opholdt sig paa) en af de Öer — ved England eller Danmark — som i Nominativ kaldes *Mön*, i Genitiv *Manar*.

Haab til et Liv efter Döden*), svarende til den Hedenfarnes Stilling og Levnet her paa Jorden.

Der gives flere Indskrifter i Norge, som i visse Maader kunne henføres til den her omhandlede Art, især saaledes som den viser sig paa visse blekingske Stene, endskjönt den da mere synes at høre til de ægte nordiske Runer. Af disse blandede Runeskrifter have vi opsporet nogle, hvormed vi ville söge at gjöre vore Læsere bekendte.

Blandt de Indskrifter, som *Wille* havde opdaget og af hvilke han 1790 sendte *Suhm* Afskrifter, findes f. Ex. 1 eller 2, som han under eet har betegnet med Nr. 8, om hvis Historie eller Findested han dog aldeles ingen Underretning giver. De udmærke sig ved forskjellige Binderuner og særegne Runer, der tildeels ligne de blekingske og tillige ved den ovenfor (S. 429) ommeldte Brug af * for e, m. m.

Det Hele har dette Udseende:

IRNYIR · INIR × RI'IR × IRP*II · IVKIR × PINP YIR · RNR
 VAPVAIR × RI'1 × RNMN × P*IR × INV × PIR × 1511RFR.

Min (alternative) Læsning heraf bliver denne:

ARNYIRS SUNIR RIST(U)A IURĀ(Ā) ESA EGNAR ÞIUĀ YVIR RU(N)AR
 GOÐMONDR RIST RUNAR ÞESAR AUK ÞEIR AN SEL(L)ATR MER(KI).

Efter nyere Skrivemaade:

Arngæirs synir ristu**) á jorþ (þ)essa***) egnar þjóð yfir rú(n)ar****)
Godmundr rist(i) rúnar †) þessar ok þeir An sellátr(s) mer(ki).

*) See Eddalæren og dens Oprindelse III, 184, 217—222, 233 o. f.; IV, 24 o. f., 47 o. f., 93 o. f., 102 o. f., 139, 515—516.

**) Originalens *ristr*, som ingen Mening giver, er vistnok feilskrevet for *ristu* (N er vel blevet læst som R).

***) þ læses her to Gange for een, i to Ord, ligesom ellers ofte i eet.

****) Originalens † staaer som en Binderune for † og †.

†) Originalens sære Charakter, sidst i Ordet, er upaatvilelig et R.

Oversat:

Arngeirs Sønner ristede paa denne (deres) Eiendomsjord,
over (for) Folket, Runerne,
Godmund ristede disse Runer tilligemed Aan (som) Mærke
for Sæleleie*).

Det ligger ikke tydelig for Dagen om hine Arngeirs Sønner hedde Godmund og Aan, eller disse Personer vare forskjellige fra dem og have indridset deres Indskrift sildigere.

Om de særegne Charakterer bliver det endelig at bemærke:

Y betegner paa det første Sted **Y**, eller maaskee snarere *j* (som *y* i Engelsk); — paa det sidste derimod den bekjendte Selvlyd (*y*).

Den første Binderune er sammensat af Bogstaverne **†NR** for at betegne *eor* eller det nyere *jor, jör* (i *jörð*).

Den anden er sammensat af **Y** og **Π** (som *v*).

Den tredie tydelige Binderune indeholder Bogstaverne **†** og **↓**.

Den 4de **†** og **†**.

Den 5te **Y** og **†**.

Det sidste oventil aabne **R** kan og tænkes at danne en Slutnings-Binderune ved **Y** og **I** (efter Stavelsen *mer*).

Mærkelig er den Overflod af Selvlydstegn som her findes, nemlig:

Charaktererne **↓, ↓, †, †, †** for *a* (*á*).

— **†, †, *** for *e***).

*) Mulig kunde **↓††††R** læses som *seledr* eller, efter nyere Læse- og Skrivemaade, *selleidar*; *selleid* betyder Sætervei, den Vei, som fra Bygden fører op til Sætrene i Norge, som endnu der tildeels kaldes *sel*, ligesom nu almindelig i Island (*sheeling* i Skotland). Disse Anlæg bestaa af Huse eller Hytter indrettede til Ophold for Hyrder og Budejer (Meiersker og Malkepiger) i Fjelddale eller afsides liggende Heder, der høre som Eiendom til visse Gaarde. *Sellátr* eller *Scalátr* kommer derimod af *selr*, Sæl, Sælhund; i Norge og Island gives der visse Pladse ved Strandkanten, der bære dette Navn, fordi Sælhundene pleie at opholde sig der og give Anledning til god Fangst for vedkommende Grundeiere. Endelig er det muligt, at den Gaard, hvortil Grændsestenen hørte, forhen kaldtes *Sellátr* eller bar et andet lignende Navn.

**) *Wille* læste først Indskriften saaledes, forsaavidt han troede at kunne læse den: *Arnirs sunir rist er thesa egnar thiutherir runr. Gothmontr rist runaur thesar auk their.*

En Mindeskrift meddeler *Wille* saaledes (l. c.) under hans Nr. 6:

YTONBR X R*IA 1 · † 1*†† · D††† · †††R · D†R†*†† · ††††† · †††

Omskrevet efter nyere Maade:

Gnúpr reist (i) stein þana iver*) þorlei(v)**) sevarn sun.

Oversat:

Gnup reiste denne Sten over Thorlei(v) Sevares(?)***) Søn.

Indskriftens Mærkeligheder bestaaer mest i disse Afvigelser fra det sædvanlige:

* brugt for e.

† flere Gange for l.

D for P (ligesom i forskjellige svenske Rune-Indskrifter).

For 4 sees 3 andre Figurer.

Endelig bemærke vi tvende af *Wille* l. c. anførte Indskrifter, som dog vel kun fremvise Exempler paa Binderuner.

a) Under Nr. 5:

PEPEPR X R† X ††††† X R†P† X R††R X ††††

Omskrevet:

ÞOROLR RUN(A) SE ST AT RAÞE RUN(N)R TUNE

I nyere Stil (jfr. de lignende Forkortninger herovenfor S. 447):

Þórol (f) r rúna se (tti) st(ein) at raþe runur túne

Oversat:

“Thorolf satte Runestenen for at Lunden (eller Krattet) skal hævde (bestemme) Tunets (Toftens eller Hjemmemarkens) Grændser.”****)

*) Egentligst *ivar*, som her ikke kan passe. Mulig er † her feilskrevet for †, da alt bliver utvetydigt, — men det er bekjendt, at Charaktererne for a og e forud hyppig brugtes i Flæng.

**) Egentligst *Thorleil*, som ellers er uhørt, — men † er her sikkert blevet læst for †, hvis bagerste Deel er blevet utydelig eller heel udslettet.

***) Jeg mener nemlig at man her burde læse † eller † for † paa de to Steder, hvor det sidstnævnte forekommer. Sævar og Sæfare ere bekjendte oldnordiske Mands-Egennavne.

****) Da ellers saa mange Forkortninger sees i denne Indskrift, kan det og være at *runur* skal betyde *rúnar*, og Meningen saaledes være at Runerne (eller Indskriften)

Den eneste egentlige Binderune indeholder Bogstaverne $\text{N}^{\text{I}}\text{I}$.

Dette Mindesmærke har saaledes i sin Tid været en Grændsesten*).

b) Under Nr. 7:

$*\text{I}\text{R}:\text{*N}^{\text{I}}\text{I}\text{R}:\text{R}^{\text{I}}\text{R}:\text{K}\text{R}^{\text{I}}\text{R}:\text{I}$

De to første Ord ere sikkert nok: *her hvilir* (her hviler). Dernæst følger en Binderune eller Bomærke; som indeholder Mandens Navn; det synes at være $\text{V}\text{R}\text{N}^{\text{I}}\text{I}$ eller *Frode*, hvilket Wille ogsaa gjætter. Derpaa følge tvende andre Binderuner, hvilke jeg læser tilsammen $\text{A}\text{N}^{\text{I}}\text{I}\text{R}$, *ålitr*; det følgende Ord er vel KRISTR , hvilket Wille ogsaa antog. Kors-tegnet troer jeg bør læses som *kross*, — og det Hele maa da lyde saaledes efter nyere Retskrivning:

Her hviler Fróði, álitr Kristr kross

o: "Her hviler Frode; Christus seer til Korset"

(eller: "tager Korset i Betragtning", formodentlig for paa Grund deraf at beskjerme den Afdödes Sjæl og Gravsted).

Her have vi da rimeligvis et Gravminde for en af Norges allerældste Kristne.

Om disse her efter Wille sidstanførte 4 Runeindskrifter endnu ere til, eller hvor de da ere, er mig fuldkommen ubekjendt, da jeg ikke ellers erindrer at have seet dem ommeldte i noget trykt eller skrevet Værk**).

skulde hævde (bestemme) Túnets eller Toftens Grændser. *Tún* betyder oprindelig indhegnet Mark eller Plads; deraf *kaup-tún*, Handelssted, Kjøbsted, Egennavnet Túnberg (Tönsberg) o. s. v. Om selve Ordet see Gloss. Edd. Sæm. II, 819—820.

*) *Wille* vilde læse og forklare Indskriften saaledes: *Harabr run sætat ræta runn* "tuna o: Harald Rui lod skrive disse Runer".

**) Af Antikvariske Annaler I, 249 er jeg nu blevet opmærksom paa følgende Bemærkning i *Abrahamsons* Afhandling om Vinjestavene: "Vel sendte sal. Stiftsprovst Wille mig i 1792 en halv Snees respektive Rune- og Munkestils-Inscriptioner og deriblandt ogsaa disse to, men hans Brev indeholder aldeles ingen Efterretning om Stedet, hvor de vare at finde, eller nogen Omstændighed ved dem, saa de laae ubenyttede indtil 10 Aar derefter". Blandt *Willes* heromhandlede 1790 til *Suhm* sendte Indskriftsaftegninger (see ovenfor S. 388—390) findes virkelig tvende over Vinjestavene og en fra Röinsdal i Övre-Tellemarken, hvilken jeg har søgt at forklare i nordisk Tidsskr. for Oldk. I, 407—408 (efter denne og andre Copier, af hvilke den ene blev meddeelt af Stiftsprovst *Engelhardt*).

Hvor ønskeligt maa det da ikke være for enhver Ven af Oldtiden snart at erholde nærmere Underretninger om disse og flere lignende norske Rune-Indskrifter, som endnu kunne ventes at komme for Lyset!

End et særdeles mystisk Mindesmærke af en sjelden Art, som kan henføres til de tydsk-angelsaxiske Runer, har Romsdalen at opvise. De paalideligste Efterretninger derom har *Schöning* saaledes givet:

“1½ Fjerding Miil uden eller vesten for Væblungsnæs er et Bjerg
 “... Her falder en liden Elv, Skjöllaa kaldet, ud over et steilt Fjeld
 “ned i Söen” (Romsdalsfjorden) “vesten for hvilken, imellem den og
 “Gaarden Indholm, ligger et Bjerg eller en Bjergethammer, *Runberge*
 “kaldet, som er meget mærkværdigt deraf, at paa det staaer en Rad
 “Runebogstaver indhugne. Bjerget gaaer steilt lige ned til Söen; denne
 “er der udenfor meget dyb. Væiret var stille, da vi reiste her forbi, og
 “Havet ligeledes; vi lagde derfor med Baaden tæt an til Klippen, for at
 “besee og afskrive bemeldte Bogstaver, hvilke, da vi nærmede os, vare
 “gandske ukjendelige, saa jeg begyndte at tvivle om disse Bogstavers
 “Rigtighed: men da man slog Vand paa Bjerget bleve de kjendelige og
 “jo mere kjendelige, jo mere man öste derpaa, saa man kunde see dem
 “alle. Bogstaverne ere ¼ Alen lange omtrent, og indhugne i den haarde
 “steile Klippe 2 til 3 Favne höit over Vandets Flade. Jeg overlæste
 “dem og befandt dem at være disse:

NIRIPFYÞIKIII

(Dernæst ommeldes tvende andre mindre nöiagtige Aftegninger).

“Hr. Schanke” (Stedets Sognepræst) “har jeg at takke for fölgende endnu videre til et Slags Oplysning tjenende Underretning om “dette mærkværdige Sted:

“Neden for det steile Bjerg, paa hvilket Skriften staaer og lige “under den, ligger en stor flad Steenhelle, som tydelig kan sees naar “Havet er stille, sær ved lavt Vand eller Ebbe, men som som jeg ei gav

*) Reise igjennem en Deel af Norge 1773—1775, Kbhvn. 1778, 4to, 2det Hefte S 135 o. f.

“Agt efter, eftersom den endnu var mig ubekjendt da jeg besaae Stedet.
 “Bemeldte Helle er meget stor $8\frac{1}{2}$ Al. lang men 5 Alne tvært over hvor
 “den er bredest. Den er oval rundagtig, tynd ved Kanterne paa alle
 “Sider, undtagen den som vender mod Bjerget, paa hvilken den er tyk
 “og tvært afbrudt. Fra Bjerget ligger den 2de Alne, og ved største
 “Ebbe ei mere end $\frac{1}{2}$ Alen under Vandet paa den vestre, men 1 Al. paa
 “den östre Side, hvor Vandet da deruden for er $5\frac{1}{2}$ Alen dybt, paa den
 “vestre Side 3 Alne, men imellem Stenen og Klippen $2\frac{3}{4}$ Al. Stenen er
 “paa dens vestre Kant, nu overgroet med Tang eller Tarre, og synes at
 “være lagt ovenpaa andre, hvilken Omstændighed kunde give Anledning
 “til at troe at den kunde være henlagt ved Menneskehaand: men det nægter
 “Hr. Schanke og anseer det for öiensynlig vist, at den engang, for længe
 “siden, er didhen nedfalden, fra det ovenfor liggende Bjerg. Det kan
 “være; muelig kunde der, ved nöiere at betragte Bjerget, derefter endnu
 “findes Spor eller Kjendemerke: men dog kunne begge Dele og være
 “rigtige, Stenen vel af sig selv være udfalden, men dog siden anvendt
 “til et Slags Monument eller Erindringstegn.”

“Saa meget er vist at en særdeles, en sær mærkværdig Hændelse
 “her maa have tildraget sig, eller Stedet i anden Henseende være sær-
 “deles betydeligt.” Her følge mange Gisninger om slige mulige Til-
 dragelser, som Skibbrud eller Sneeskred, — en eller anden her i Old-
 tiden viist særdeles Færdighed i Svømning eller i at bestige det steile
 Fjeld; Klippens Brug i Hedenold som *Ætternis-stapi*, frivilligt Styrtested
 for frivillige Selvmordere; et kristeligt Ligs Nedsenkelse i Havet (som
 Audur Djupaudgas i Island) o. s. v.

Herved har *Schöning* ikke taget Hensyn til den mærkværdige Om-
 stændighed, at Gaarden Væblungen paa Væblungsnæsset endnu er Tingsted
 for Romsdals og Volds Otting, ligesom den og er en anseelig Eiendom
 (nu Gjestgivergaard), liggende ved en for Oldtiden betydelig Havn*).

*) *Bings* Beskrivelse over Norge S. 857.

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VI Deel.

Paa selve Væblungsnæsset findes en Mængde smaa runde Steenröser, og ved Stranden staaer der opreist en 3 Alen höi, 2de Spande bred, firekantet Steen, hvilken *Schöning* vel med Ret anseer for en Bautasten, endskjönt den i nyere Tider er bleven anvendt til Fastbinding af Fartöiers Landtouge. Heraf slutter jeg, at Runeberget fordm paa en eller anden Maade har været bestemt til Offersted og Retterplads for Romsdalen eller en af dens Jurisdictioner. — Den ovenfor beskrevne Helle kan forhen have staaet ovenpaa Bjerget; dens Beskrivelse erindrer om adskillige hertil svarende Indretninger i det hedenske Island, indførte dertil fra Moderlandet Norge*). Desuden vide vi at de fordm i Norge til Offering eller offentlig Henrettelse dönte Trælle og Forbrydere undertiden nedstyrtedes fra Klipper, rimeligvis hyppigst i Hav eller Floder, ligesom dette sidste i Island pleiede at skee som Dödsstraf for visse Forbrydelser til Slutningen af det 17de Aarhundrede.

Romsdölerne vare ivrige Afgudsdyrkere og viste sig som haardnakkede Modstandere af Kristendommen. Da Kong Hakon Adelsteensfostre 950 först forkyndte den, holdt de med Trönderne og lode sig ikke paa nogen Maade overtale. Romsdalen var en af Hakon Ladejarls (den Mægtiges) ældste Forlehninger i Norge, og han beskyttede Hedendommen

*) Hövdingen Thorolf udvandrede fra Öen Moster i Norge, henved 883, til Bredefjords-egnen i Island, hvorhen han medbragte Thors Helligdomme. Han anlagde en Hovedgaard med et stort Afgudstempel ved Helgafell (det hellige Bjerget), men i nogen Afstand derfra blev Tingstedet anlagt paa et Næs, kaldet Thorsnæs. Der stod Domkredsen, i hvilken Forbrydere bleve dönte til at offres, og midt i den en oventil skarp eller tynd Klippe, kaldet "Thors Sten", hvorpaa de Döntes Ryg blev brækket tværs over. Disse Efterretninger indeholdes i det herlige Oldskrift Eyrbyggja-Saga, fuldstændigst udgivne i Grönlands historiske Mindesmærker I, 540 o. f. 564. Oldgrandskeren og Sagnforskeren, Hr. *Boge Benedictsen* til Stadarfell (o. fl.), har til Oplysning derom meddeelt en interessant Underretning om de Levninger, som endnu haves af hint beröimte Dom- og Offersted l. c. S. 521—526. Ogsaa en reisende Britte, *Henderson*, beskriver Offerstenen "af en aflang Form med en skarp Spidse og saaledes skikket til sin frygtelige Bestemmelse", Iceland (1815) II, 71. Efter Benedictsens udförligste Beskrivelse er dens halve Omkreds til Jordens Overflade fra Nord til Syd $3\frac{1}{2}$ Alen, lodret gaaer den störste Höide derfra til $1\frac{3}{4}$ Alen. Stenens Ende synes at være nedsunken $\frac{2}{3}$ Al. i Jorden. Pastor *S. M. Holm*, som har aftenet Stenen, angiver dens Længde til 7 Alen.

til det Yderste. Kong Olaf Trygvesson nødte vel Romsdölerne 998, ved sin talrige Hærs Overmagt, til det Løfte at antage Kristendommen, men det var vel kun for et Syns Skyld. Jarlerne Svend og Erik, Hakons Sønner, bleve efter hans Død Romsdalens Beherskere, og dens Indbyggere forfaldt igjen ganske til Hedenskabet*). Da Olaf den Hellige med Vold og Magt indførte Kristendommen i Norge, gjæstede han 1021 Söndmör og derfra drog han (efter Udtrykket i *Fornmanna-Sögur*) "ind i Romsdalen", altsaa formodentlig ind ad Fjorden gennem den saakaldte Romsdals Munding (*Raumsdalsmynni*), da han rimeligvis og har besøgt eller draget forbi det her omhandlede Runeberg. Det er vist nok, at han har ödelagt de af Romsdalens Offersteder, som ikke allerede for vare blevene forstyrrede af Olaf Trygvesson eller siden paany opreiste**).

Jeg antager, at den her omhandlede Indskrift enten nedstammer fra Romsdalens Hedenold, eller og fra de første Aar efter Kristendommens Indførelse, da den neppe kunde være yngre end fra 1022. — Det første bliver dog vistnok meget sandsynligere, naar man lægger Mærke dertil, at Vandhöiden i Fjorden henved 1775 var aftaget med 6 til 9 Alen, fra den Tid af, da Indskriften blev indhugget eller indridset.

Saaledes ligefrem er Indskriften fuldkommen læselig:

HIRIFOM (eller HEREFOM) ÞIR...

*) Mangfoldige Steds-Egennavne vidne her endnu om Oldtidens Gudsdyrkelse, f. Ex. Vedö (fordum *Vecyar* — altsaa flere Öer, nu kun een), Vestad, Horjum (Horghheim), Thorvig, Thornæs o. fl., ved Siden af mange hertil hørende udmærkede Oldtidslevninger, et stort Hedenoldsalter överst paa et Fjeld, omgivet af Stenkredse o. s. v., hvorom vi maae henvise til *Schönings Reise* 2det Hefte. I Nærheden af Væblungnæs blev ogsaa Gröttens Kirke bygget, og tæt derved holdtes fordum det store Romsdals Marked St. Michaels Dag paa Devoll, men nu er det (siden 1820) forflyttet til Væblungnæsset, hvor det og vides at have været for holdt i nogle Aar, samt mulig og er blevet holdt i de ældste Tider. Thorvig ligger lige over for Væblungnæs, kun $\frac{3}{4}$ Miil derfra. At Markeder i det nordlige Europa for en stor Deel oprindelig holdtes ved Hedenolds Offer- og Tingsteder, er nu almindelig bekjendt. At Erkeengelen Michaels Dyrkelse af de kristne Missionærer i Norden indsattes istedetfor Thor og hans Fester, har jeg viist i Lex. mythol. vet. bor. S. 691—693.

***) *Heimskringla*, Kbhvns. Udg., I, 138—139, 263, 349; *Fornmanna-Sögur* I, 90, 301, III, 15. IV, 239.

De tre sidste Streger ere sikkerlig Levninger af to eller tre Bogstaver, hvis samtlige Træk ikke bleve synlige for *Schöning*; jeg formoder at *Schanke* der har seet noget bedre, thi i hans Tegning (l. c.) fremstilles den saaledes:

𐌹

hvilket jeg da antager enten for en Binderune af en lignende Form, eller og som de tvende Bogstaver **N 1**, udtrykte ved:

𐌹

som i al Fald kunde danne en slig Binderune, og saaledes maatte betegne **HÁ**, men det Hele da læses saaledes:

HIRIÐOMÐIRHA

Som bekjendt maa **IR** i Runeskrifter ofte læses **IG** eller **ING** (see ovenf. S. 455), og da bliver Læsningen efter nyere Skrivemaade enten:

- A) *Heröpom þinghá* ǝ: Herredernes Tingsted (egentligst Tingsted for Herrederne)*); — eller
- B) *Hér í dóm þinghá* (eller *hér á* o. s. v.), her forsamles Tingsognet til Dommen; her har Retsdistriktet sin Domplads eller Tingsted (mulig her kun i Meningen af Offer- eller Rettersted)**).

*) At dette Ord just brugtes i Norge i Hedenskabets Periode see vi f. Ex. af *Snorre's* o. fl. Beretning om Olaf den Hellige, da han forkyndte Kristendommen paa Helgeland, at han "*fór i allar þinghár*", drog til alle Tingsogne eller Tingsteder for at indføre den overalt (Heimskr., Rbhvns. Udg., II, 164; Fornm. S. IV, 233).

) *Schöning* læser det første Bogstav som **N og det Hele saaledes:

"*Neriþ om þik (gik)*"

omskrevet:

"*Nereiþ(r) om þik [gik(k)]*"

Oversat: "Nereid gik omkring eller ud over dig (o Klippe!)"

"hvoredd kan være sigtet til et besynderligt Kunstes, Behændigheds eller Manddoms Stykke, som en Nereid her har udviist, ved enten at rende paa Skier ned over denne Klippe eller ved at gaae rundt om den, i de steile Bjerger, mueligt i Anledning af et Væddemaal, saaledes som man finder at være skeet imellem tvende af Kong Olaf Trygvesöns Hofmænd, hvilke engang, da bemeldte Konge laae med sin Flaade under det høie og steile Fjeld Smalsarhorn (Hornelen eller Hornet) i Nordfjord, veddede med hinanden, hvo af dem der skulde kunne klavre høiest op i Klippen, den ene om sit Sværd, den anden om sit Hoved. De klavrede afsted, den ene saaledes at han med den største Livsfare kom derfra, men den anden saa

Schöning bemærker meget rigtig, at denne Rune-Indskrift har et næsten fuldkomment Sidestykke i en anden, som findes paa et Klippebjerg (kaldet Runesjeld) i Indsöen Framvaren, paa Lister, den eneste, foruden Runebergets, af denne Art, som var ham bekjendt i Norge.

Dette Mindesmærke har været bekjendt i henved 250 Aar, og er ommeldt i mange chorographiske Beskrivelser, men ikke desmindre er den nyeste Tegning, som er kommet til min Rundskab, mere end 200 Aar gammel!

Den berönte *Peder Claussön Undal* er den første Forfatter, som ommelder det. Han maa vel allerede have kjendt det 1590, da han formodentlig havde udarbejdet sin Beskrivelse over Norge, som først efter hans Död blev udgivet af Ole Worm. Der findes dette herhenhørende i Beskrivelsen over Lister Lehn*):

“Norden for (Liste) blandt Klipperne, ligger et ferskt Vand, kaldis “Framvaarde, som er saa dybt, at sommesteds kand ingen finde Bond “derudi. Oc paa en skaar Klippe som staa offuer Vandet i samme Siö, “staa disse Runebogstaffue skrefne udi en Rad:

NYIAIRIPIN1411

“oc siunis saa ny som de kunde være nyligen strögen derpaa, der de “dog haffue staaet for nogne Hundrede Aar, oc ere icke hugne i Klippen, “men ligesom de vare strögne eller gniet derpaa med en Steen, hvileket “er at forundre”.

Worm selv holder sig mest til denne Underretning i Beskrivelsen over Stavanger (nu Christiansands) Stifts Runeminder, blandt hvilke han (Monum. Dan. pag. 504—506) omhandler dette (*Framvardense*) som det 15de. Dog tillægger han en Tegning af Klippen med dens Indskrift efter den Original, som var bleven ham tilsendt af Stiftets Biskop *Thomas*

“vidt at han ei meere kunde komme enten frem eller tilbage; saa at Kongen selv, “som var en stor Mester og besad en næsten utrolig Færdighed i alle saadanne “Övelser, da ingen anden torde, maatte selv klavre op og redde ham derfra.” — (l. c. S. 138—139).

*) *Norriges oc omliggende Öers sandfærdige Bescriffelse* (o. s. v.) Kiöbenhaffn 1632, 4to, S. 57.

Vegner, hvem *Worm* og i sit Værks Fortale tilstaaer at skyldte Oplysningerne om *Stavangers Bispedömmes Mindesmærker* overhoved. Originaltegningen findes i den *Arnæmagnæanske Haandskriftsamling* under Nr. 568, Fol. og har følgende Titel: “*Stavangrensia, transmissa a Dno. Th. Vegnero 1656*”. Den ligner vel *Framvarde-Indskriften* i det *Wormske Træsnit* (og *Claussöns første Aftegning*) med Hensyn til *Runebogstavernes Betydning*, men dog ikke ganske i Udseende, hvorfor vi her meddele en Copie af den:

ᚢᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Vegner er enig med *Clausen* deri, at *Charaktererne* synes at være indgnedne med en *Sten*; hans øvrige korte *Bemærkninger* (hvilke *Worm* og har oversat paa *Latin*) meddele vi med hans egne Ord: “*Dette kaldes af alle Folk Runefjeld. Jo nermere man er hos, jo mindre sees Bogstafverne*” — altsaa det selvsamme som *Schöning* beretter om *Runeberget* i *Romsdalen*; see ovenfor S. 504. Denne *Bemærkning* synes og at bevise den mærkværdige *Omstændighed*, at *Vegner* selv har været paa *Stedet* og nøie betragtet *Charaktererne* i forskjellig *Afstand*, samt afbildet dem der, hvor de kunde opfattes med den største *Tydlighed*.

I en mod *Slutningen* af det *18de Aarhundrede* udgiven udførlig *Beskrivelse* over *Lister**) skulde man vente at finde en paalidelig *Tegning* af dette høist sjeldne *Mindesmærke*; man skuffes vel i dette *Haab*, men finder dog følgende *Beskrivelse* derover: “(*Indsöen*) *Framvaren* er næsten *tre Fjerdinge lang*, — paa det bredeste er den neppe $\frac{1}{16}$ *Miil*”. — — “*Paa en skraa Klippe* som staaer op af *Vandet* paa den *östre Side* sees *de Runebogstaver Hr. Peder Clausen anförer* og forklarer, som ikke *ere indhugne* men ligesom med en *Muursteen strögne derpaa* og have *staaet i mange hundrede Aar*. Det er *Udkjalir Ithiltsin* og *Traditionen*

*) *P. Holm* Forsög til en *Beskrivelse* over *Lister* og *Mandals Amter* i *Norge*; norsk topographisk *Journal* 13de Hefte 1795 S. 9, 17. Da *Forfatteren* forestod disse *Amter* som *Amtmand*, maa man hos ham vente megen *Steds- og Lokal-Sagkundskab*.

“er at en Kjempe ved Navn *Ukjel* eller *Ukjalir* som boede i Nærheden, “skal i et Selskab, hvor han var blevet megen drukken, have gjort en “Eed at han aldrig af nogen Kjempe skulde blive overvunden, og for “ikke at blive meensoren, sprang han ud fra det høie Fjeld og druknede. “Disse Bogstaver besaae Kong Frederik den 4de selv den 4de Juli 1704, “da han reiste fra Farsund til Listeid....”

“Ved de anførte Bogstaver maa ei forbigaaes at anføre følgende: “Fjeldet er gandske steilt, brat og høit, saa at ingen kunde faae nogen “Fod fæstet der; men det som falder mest i Oinene og synes underligt, “er at Bogstaverne ere høiere paa Klippen gravne end fra en Baad kunde “skee, men dertil kan være denne Aarsag at Vandet den Tid har været “høiere i Framvaren end nu, hvilket er meget rimeligt, naar betragtes “Framvarens Udløb ved Strømmen, der er gandske grund og smal, hvilket “den Tid sluttelig har været høiere; altsaa kunde Vandet ei tømmes saa “meget ud, hvilket snart endnu skulde skee, hvis ei i Strømmen aarlig blev “opmudret en Rende, saavidt at Baaden kan flyde og komme igjennem.”*)

Et Aar derefter melder *Bing* i Hovedsagen omtrent det samme som de ældre Forfattere med det udtrykkelige Tillæg, at endnu paa den Tid (1796) syntes Bogstaverne saa nye, som om de nylig vare satte paa Klippen**).

I indeværende Aarhundrede har *Kraft*, i det bedste Værk over det nyere Norge, vi endnu besidde, tildeels maattet gjentage de ældre Efterretninger, men han meddeler os en ny, som jeg anseer for at være af Vigtighed, den nemlig, at Indskriftens Høide over Vandfladen er befunden at være 5 til 6 Alen. Han melder og, hvad jeg ikke har fundet hos andre, at der har før været en anden Linie nedenfor, som nu er aldeles udslettet og Resten utydelig. Worm meente tvertimod at Ind-

*) Det maa dog bemærkes herved, at Vandløbet “Strømmen” kun er meget kort og falder ud i Helvig Fjorden, som staaer i aaben Forbindelse med Havet. Ved denne Fjord er Byen (eller Ladestedet) Farsund; i en tæt derved liggende Fjeldside sees de saakaldte “Troldruner” indgravede paa Klippen, som ommeldes og afbildes herovenfor S. 201.

**) Beskrivelse over Kongeriget Norge S. 170.

skriften forhen havde havt en **Begyndelses-Linie**, hvortil man i hans Tid (eller saavidt vides forhen) ikke fandt noget Spor*).

Her møder saaledes ved *Runefjeldet* i Framvaren paa Lister den selvsamme Omstændighed som ved *Runeberget* ved Romsdalsfjorden, med Hensyn til Indskrifternes betydelige Höide over den nærværende Vandflade — da de dog i sin Tid maa tænkes at være blevne indhuggede eller indridsede af Personer, som maatte benytte sig dertil af en Baad eller andet Fartöi.

Hvad Indskriftens Fortolkning angaaer, da har det Wormske Forsög ikke den mindste Sandsynlighed for sig**). Hans Efterfølgere, hvoriblandt ogsaa mig selv, gaaer det maaskee ikke, efter mange Læseres Tanker, meget bedre; dog fristes ogsaa jeg til at vove dette Omskrivnings- og Forklarings-Forsög:

URI A EIR I DILT SIN

Omskrevet efter nyere oldnordisk Retskrivning:

Áki (nu udtalt *Auki*, see ovenfor S. 474) *á eir* (nu almindeligst skrevet *eyri*) *i deild sín*

o: Aage eier Öre (eller Ören, et Steds- eller Distrikts-Navn) for sin Deel (i sin Arve- eller Eiendoms Lod).

Jeg formoder nemlig at en Hövding af et saadant Navn har ved Indskriften villet forkynde sit Herredømme over (eller Besiddelsesret til) en

*) *Krafts* Beskrivelse over Norge (1826) III, 569. *Strahlenberg* beretter noget lignende om rødmaledede, men dog uudslettelige Figurer midt paa en meget høi og steil Klippevæg, der udgjör en Deel af Floden Jeniseis Bredde i (Sibirien), om hvilke man ikke har kunnet begribe hvorledes Maleren har kunnet anbringe dem saa høit oppe over den nærværende Vandflade, som rimeligvis ogsaa der, siden hint Tidspunkt, er bleven saa meget lavere, at de oprindeligt ere blevne tegnede eller maledede af Mænd, der blot kunde komme dertil fra deres Baade.

**) Vi ville meddele det med hans egne Ord (*Mon. Dan.* S. 505): "*Conjecturæ si locus aliquis detur ego sic legendum arbitror:*

NY INRIPI NI HIF
ET JAVRIDI CORCVLO SUO — —

NI forklares nemlig ved ny Dansk som Hjertelil o. s. v. Worm selv lægger ingen særdeles Vægt paa denne Gisning.

til **Indsöen** grændsende **Egn** eller **Eiendom**, der førte det forðum meget almindelige Navn af *Eyri* (eller *eir*, *eiri*); jfr. ovenfor S. 80—81 i Anm. **Listerlandet** fremviser paa denne **Kant Landtunger** af den **Beskaffenhed**, som forhen i **Norden** betegnedes med den ovenanførte **Benævnelſe**. I **Island** giver man ofte en **Indsöes** eller en **Flods flakke Bredder** denne **Benævnelſe**; mulig menes da her **Framvarens** nærmeste **Omgivelſer**. **Traditionen** om **Ukjalir Ithiltsön** (Navne, som ellers ikke forekomme) har vel sin **Oprindelse** fra **Runernes Læsning** af **Peder Claussön**, forsaavidt den meentes at ommelde en **Kjempe**.

At **Indskriften** i al **Fald** skyldes en af **Omegnens Næſsekonger**, **Vikinge-Anførere** (**Sökonger**) eller andre **Hövdinger** kan vel neppe være nogen **Tvivel** underkastet. **Lister** har forðum været stærkt befolket, hvilket dets endnu i det **18de Aarhundrede** tilværende mange **Oldtidsminder** vise. Ved **Indsöen Framvare** finder man det mest beröimte blandt disse, kaldet **Sigersvold** eller **Seiersvold**, som menes at have været **Kongernes Residenz** i **Hedenolds Dage***).

*) *Bings* Beskrivelse over Norge S. 589; *Topographisk Journal* (l. c.) XIII, 4—5, hvor **Stedet** beskrives saaledes: “Der befindes endnu öyensynlig, som i forðum Tid, at “have været lagt, af **Menneskehaand**, en god **Muur** ud paa **Fjeldkanterne**, af endeel “**smaa** og **störstedeel** **fladagtige**, samt **velskikkede Steen**, og **Murens Bredder** kan vel “have været omtrent 2 **Favne**, men efter saa lang **Tids Forløb** findes hverken **Leer** “eller **Kalk**; det tvivles og om at det der har været brugt, da **Stenene** synes med “**hverandre passende temmelig godt**. **Slottet** eller saakaldet *Salsfjeldet*” (jfr. ovenf. S. 464) “er omlagt alt i en **Bygning** af **Störrelſe Öst** og **Vest 20 Favne**, men **Nord** “og **Syd 58 Favne**, alt fra **Muur til Muur**”. *Holm* antager ellers dette **Sted** for et **Vikingebölle**, til hvis **Anlæg** paa denne **Kyst Leiligheden** i sin **Tid** var særdeles bekvem; (jfr. ovenfor S. 473). **Overhovedet** er det mærkeligt med **Hensyn** til de tvende nu omhandlede særegne **Klippe-Indskrifter**, at de begge findes i **Egne**, som høre til de **rigeste** paa **Oldtidsminder** i hele **Norge**. *Schöning* fandt i **Romsdalen** de **störste** og **vidtlöftigste Stensætninger**, som han nogensinde havde seet, og *Kraft* udtrykker sig saaledes (1826) om **Framvarens Omgivelſer**: “**Vandsöe Præstegjeld** “har en **usædvanlig Mængde** af **Oldtidsminder**, et **Beviis** for denne **Egns Vigtighed** “i den **fjærneste Oldtid**. **Man stöder** her, saa at sige ved **hvert Skridt** paa **Gravhöie**, “og **mange** af disse ere af **anseelig Störrelſe**”. **Midt imellem Farsund** og **Strömmen** (ved **Helvigfjorden**) findes **Levninger** af et **Tingsted** (o. s. v.). **Dog** befinder **Skaalevolds** (eller **Skollevolds**) **mærkelige Runesten** sig endnu i en **Bro**, ligesom allerede i **Worms Tid!** (*Krafts* Beskrivelse over Norge III, 565, 567). Af denne **Runesten** ($4\frac{1}{2}$ Al. lang, $1\frac{3}{4}$ Al. bred, 1 Al. tyk, afbildet i *Monum. Dan.* S. 563 (men aldeles

Det hører til mine mange runologiske *pia desideria*, at *Runefjeldet* og *Runeberget* maatte paa eengang besøges af en erfaren Runekjender og en duelig Mineralog, for at Indskrifterne af dem ret kunne undersøges, aftegnes og forklares. Imidlertid maa man vel antage de overensstemmende Beretninger af Flere, at Runerne (i det mindste paa *Runefjeldet*) ere indgnedne med Stene (eller paa anden Maade)*), og saaledes finde vi til disse kolossalske Monumenter et allerede af Mineralogen undersøgt, skj ndt mindre Sidestykke i en af Danmarks saakaldte *Jættestuer*, — hvilket vi nu strax nærmere skulle søge at oplyse.

Til Side 15—19, 204, 289, 306, 389

(jfr. Tab. VII Fig. 1, 2).

Mystiske Binderuner m. m. i underjordiske Hedenolds Stenstuer i Nørre-Jylland. Midt i Martz Maaned 1837 gravede Selveiergaardmand Jens Christian Nielsen af Landsbyen Ullerup (paa Thy Land, Heltborg Sogn, Hassing Herred, Thisted Amt) i en stor Kjempehöi, kaldet

urigtig forklaret) har *Arendt* taget en ny Tegning paa Stedet, hvorefter Runerne tydelig maa læses saaledes: *Ranvauk reisti stein eftir Agmunt Hrabasun ver sin  *: “Ranveig reiste Stenen efter Agmund Rabes n, sin Mand”. Til Resten, som hos Worm hedder: *sk kr barpi*, har *Arendt* kun fundet svage Spor; *a* og *e* betegnes her ved **A**, *m* ved **ψ**, *b* ved **β**; ellers ere Runerne de sædvanlige norske.

*) *Worm* har i denne Anledning (l. c. S. 505—506) optaget Efterretninger af *Arngrim Johnsen* om de gamle Grønlænderes Seltj re (som brugtes til Skibe mod S orme) og en uudslettelig r d Farve, med hvilken de norsk-islandske Gr nl ndere fordem pleiede at mærke de af dem solgte eller bortsendte Hvalrost nder. Vi kunne nu henvise herom til Gr nlands historiske Mindesmærker III, 48—49 samt *Rafns* Antiquit. Americanae S. 269—270, — med Hensyn til den Beretning af Præsten Nicolaus Narfes n, som boede paa Hitarnes i Island (henved eller f rend 1604), at han selv undertiden havde fundet saadanne Hvalrost nder, opdrevne fra Lasten af en Gr nlandsfarer, som forliste der ved Kysten 1266, forsynede med røde Mærker i de saakaldte Maalruner (*m alrunir*, sædvanlig Runeskrift), hvorved Tændernes forskellige St rrelse og Beskaffenhed (som Handelsvare) tilkjendegaves. Man undredes mest over Varigheden af den røde Farve, som henved 3½ Aarhundreders Omtumling af B lgerne ikke havde kunnet udslette. Jfr. ovenfor S. 512 om Klippe-Indskrifter i Sibirien med uudslettelig r d Farve; slige skulle og findes i Permien, de Gamles Bjarmeland.

Lundhöi *), paa sin Eiendomsmark, for at indrette deri en Teglovn. Arbejderne vare trængte indtil 4 Alen nedefter i Höien, da de stødte paa en svær Sten. Ved at rydde Jorden bort saae de at den udgjorde en Dæksten eller Overligger**) af en saakaldet Jættestue eller Hedenolds-Begravelse. Om Sjeldenheden heraf kunde Bonden ikke gjøre sig noget rigtigt Begreb, hvorfor han strax sprængte en eller to af Overliggerne, for saaledes at kunne undersøge Gravstuen (hvor han meente at Skatte mulig kunde findes), kløve de store Stene til Gjærders Anlæg og derefter indrette den paatænkte Teglovn i Höien. Til Lykke rygtedes denne Opdagelse dog snart, især ved den særegne Omstændighed, at Graverne havde truffet paa Skrift, som de ikke kunde læse. Foruden Stedets Sognepræst Hr. Blichfeld var Skolelærer og Kirkesanger Kjer i Bodum en af de første, som af videnskabelig Drift interesserede sig for Sagen, han undersøgte Stenstuen den 19de Marts, hvilket dog var besværligt, fordi en Deel af den kløvede Overligger var faldet ind i Höien, hvorfor man, frem og tilbage, maatte krybe over den. Næste Dag beskrev han sin Undersøgelse i en formelig Beretning, der senere blev indsendt til Commissionen for Oldsagers Opbevaring, ledsaget af forskjellige dertil hørende Tegninger. Det saaes deraf, at den underjordiske Bygning bestod af 5 Hovedafdelinger: 1) Gang til Indgang (som etslags Forstue) fra Østkanten; for Indgangen var sat en tynd Sten og fyldt til med mindre Stene udenfor; — 2) en lang Stenstue fra Syd til Nord, — og 3) et mindre Stenkammer (bedækket med en eneste Overligger) mod Vest. Rygtets Beretninger om Skrift bekræftedes da strax, dog kun paa en af Væg-

*) Aug. Baggesen kalder den Lundhöi saavel paa en hervedfor ommeldt Tegning som i Værket: Den danske Stat (1840) S. 307, hvor det hedder: "Mere nordlig" (end Næs Sund, et Færgested mellem Thyland og Mors) "er paa den höie Kyst af Visby Bredning imellem Kirkebyerne Helborg og Visby, et stort og meget mærkeligt steensat Gravkammer". Höien ligger henved $3\frac{1}{2}$ Mil i Sydvest fra Kjøbstaden Thisted, 800 Skridt østen for Landeveien til Odsund. Ellers ligger Gravhöien meget nær ved Limfjorden, af hvilken en Vig forhen menes at have gaaet tæt op til dens Fod.

**) De vare fra $4\frac{1}{2}$ til 5 Al. lange, 2 Al. brede og fra $1\frac{1}{4}$ til 2 Al. tykke.

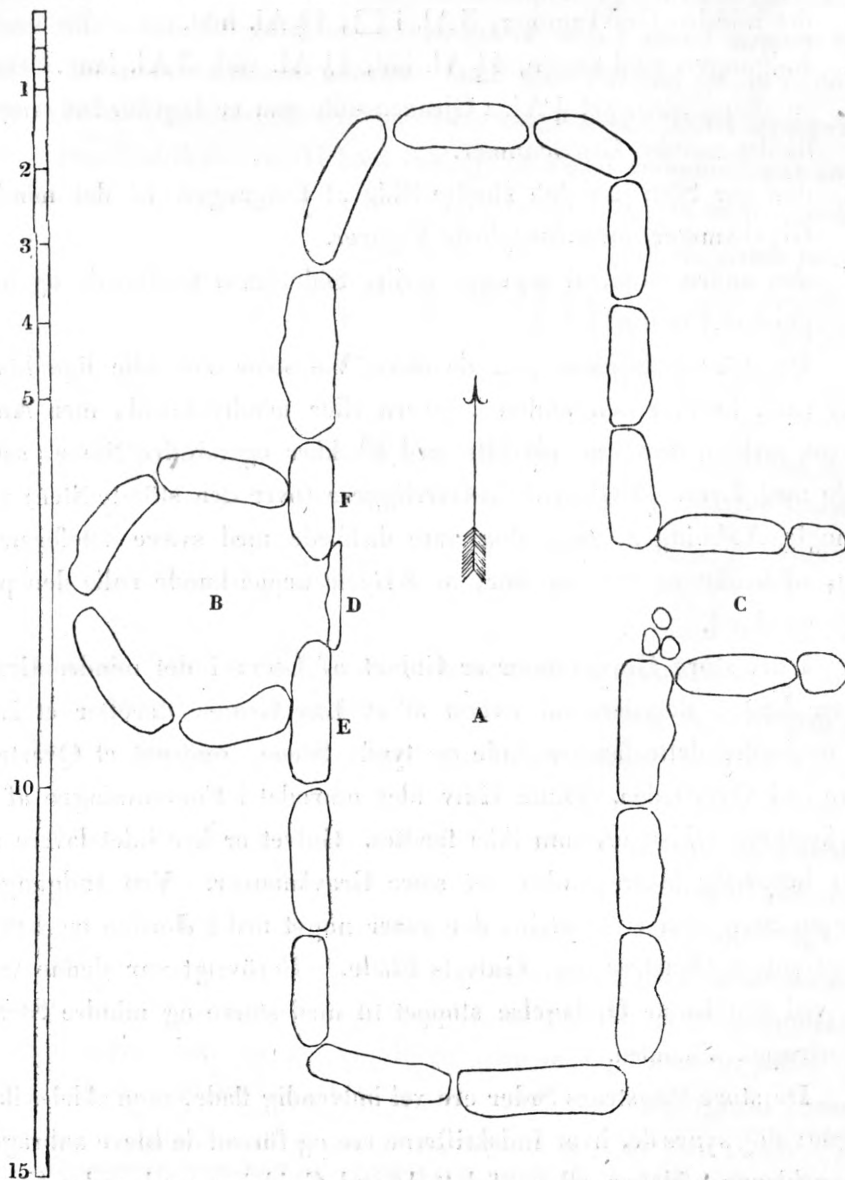
stenene. Höien bestod fra det Överste til en Dybde af omtrent 4 Alen af en sort Agermuld, men derfra og til Bunden, af seit Guulleer. Den er 7 til $7\frac{3}{4}$ Al. dyb, og dens Grundflade er 2,688 □ Alen*). Stedets Sognepræst, Blichfeld, foretog paa samme Tid, eller endog kort før, i Selskab med Pastor Djörup fra Hassing, lignende Grandskninger og gjorde de første Skridt til at udvirke dette Mindesmærkes Conservation hos vedkommende Herredsfoged, Justitsraad de Fischer, som med Iver tog sig af Sagen, standsede for det første Bondens Forehavende til det Heles Forstyrrelse, samt lod den ved Overliggerens Sprængning dannede Aabning dække med Træværk og indrette en Dör derpaa; denne Fremgangsmaade stadfæstedes og understøttedes snart af Amtmanden, Conferentsraad Faye**). Frugten heraf var en Række af Undersøgelser, Aftegninger og Beretninger, der indsendtes deels til Commissionen for Oldsagers Opbevaring, deels til Oldskriftselskabet, som hver for sig, fra sin Side, kraftig virkede til Monumentets Fredning og Oplysning.

Af de archæologiske Beretninger om disse Gjenstande, ledsagede af Tegninger, indkom efter hinanden (foruden den førstnævnte) disse i Aaret 1857: fra Pastor Madelung til Vang (med en Tegning af Procurator Thorsen til Thalias Minde) af 14de April; Pastor Blichfeld til Visby af 6. Mai; Gaardeier Hr. Kruse (uden Datum); Cand. J. Steenstrup af 25. Juli og 5. Sept. med den udförligste Afbildning af Indskriftens Charakterer, samt en Tegning fra Capt. Aug. Baggesen af sidstmeldte Dato over endeel af de paa Stenen anbragte Figurer. Af disse ellers tildeels meget detailerede Underretninger ville vi söge at meddele vore Læsere det Vigtigste.

*) I denne første Beretning meddeles fölgende: "Blandt de Stene, som vare udbragte af Höien, fandtes tvende af en egen Dannelse. Den ene var omtrent $\frac{3}{4}$ Al. lang, 9 a 10 Tom. Diameter, den ene Ende gandske afrundet, den anden gandske flad og cylinderdannet. Den anden Steen var akkurat af samme Dannelse og Figur, men ikke aldeles saa lang".

***) Disse Foranstaltninger approberedes senere af Regjeringen, som, efter Grundeierens Forlangende og Vedkommendes Indstilling, bevilgede ham en Godtgjorelse af 200 Rbd., imod at afstaae Höien og et Stykke Jord som Vei dertil til det Offentlige, for at dette Oldtidsminde kunde blive vedligeholdt og tilgjængeligt.

Det hele Monuments Grundtegning er saaledes meget nøiagtig
blevet meddeelt af Hr. Kruse:

med den dertil hørende Maalestok paa 15 Al. og disse nærmere Forklaringer:

- A** er det store Gravkammer, som er 12 Al. langt, $2\frac{1}{4}$ Al. høit, fra $5\frac{1}{2}$ til $5\frac{3}{4}$ Al. bredt.
- B** det mindre Gravkammer, 3 Al. i $\square$, $1\frac{3}{4}$ Al. høit.
- C** Indgangen mod Östen, $1\frac{1}{2}$ Al. høi, $1\frac{1}{2}$ Al. viid, 3 Al. lang.
- D** en aflang Sten, vel $\frac{1}{4}$ Al. i Gjennemsnit, som er lagt for Indgangen til det mindre Gravkammer.
- E** den ene Sten paa den søndre Side af Indgangen til det mindre Gravkammer, med fordybede Figurer.
- F** den anden Sten, til sammes nordre Side, med fordybede og indgnedne Figurer.

De høieste Spidser paa de store Vægstene ere alle lige høie; enhver Sten berører den anden i større eller mindre Grad, men Aabningerne mellem dem ere udfyldte med Flækker og mindre Stene, samt klinede med Leer. Mellem de 5 Overliggere (over den største Sten) var der nogle Aabninger, som dog vare dækkede med svære kileformede Stene, af hvilke en var saa stor, at 4 Karle neppe kunde rulle den paa den jevne Jord.

I det store Gravkammer er Gulvet af Leer; i det mindre Gravkammer bestod det derimod överst af et Lag Gruus, derefter et Lag Leer og under dette fandtes flade og tynde Stene, omtrent et Qvarteer dybere end Overfladen. Dette Gulv blev omrodet i Forventningen af at finde kostbare Oldsager, som ikke fandtes. Gulvet er her lidet lavere og Loftet betydelig lavere end i det store Gravkammer. Ved Indgangen staaer en Sten som et Dörtrin, der gaaer noget ned i Jorden og hæver sig omtrent et Qvarteer over Gulvets Flade. Forövrigt var denne Indgang, ved den første Opdagelse stoppet til med større og mindre Stene, lagte ovenpaa hinanden.

De store Vægstenes Sider ere vel indvendig flade, men aldeles ikke tilhugne; dog synes de, hvor Indskrifterne ere og förend de bleve anbragte, at være blevne afslebne eller afglattede ved Gnidning med andre Stene.

Naturforskeren Hr. *Steenstrup* har især (midt i Juli 1837) med al mulig Omhu og Nöiagtighed søgt at aftegne Figurerne paa de tvende Stene ved Indgangen til det mindre Gravkammer. Hans Bemærkninger ved den af ham indsendte Tegning (den udförligste vi have, her meddeelt Tab. VII Fig. 5, 6*) anföre vi her saaledes:

- a) “De Figurer, som ere tegnede med tykke Blækstreger, ere *virkeligen* “fordybede i Stenen, saa at de med Fingrene lettest kunne forfølges.”
- b) “De med en finere Blækstreg antydede ere ikke fordybede, men kun “angivne ved *matte Slagpletter*, der for det meste ere stillede vexel- “viis og maa være indbugne ved et tilspidset Instrument.”**)
- c) “Den paa den höire Sten satte Blyantsfigur er snarest at betragte “som *indgneden*, thi Stregerne ere indtil en Tomme brede og slet “ikke fordybede. Uagtet jeg i lang Tid ansaae dem for at være “noget naturligt i Stenens Structur grundet, er jeg dog fuldkommen “overbeviist om at de ere frembragte i Stenen ved Menneskehaand, “hvilket især stadfæstede sig, da ved de gjentagne Vadskninger***) “en saa lang Fortsættelse af den Figur, der i Förstningen syntes at “ligne et Vindue, lod sig tilsyne.”

*) Med Hensyn til Figurerens Dimensioner kan det bemærkes, at Pastor Blichfeld ved at maale den förste Configuration paa den venstre (eller sydlige) Vægsten fandt, at Hovedstavens Længde var 15 Tommer, men Tverstregens 9 T. Dette stemmer ganske overeens med Capt. Baggesens Aftegning af denne Figur med Hensyn til Langstregen, men Tverstregen er noget længere efter den sidstnævnte.

**) Dette har Capt. Baggesen end tydeligere efterlignet ved sin Aftegning i $\frac{1}{3}$ sand Störrelse, — men den angaaer kun (om ovenmeldt) en Deel af den höire figurerede Stens Charakterer. Den fremstiller bedst den heromhandlede Indprikningsmaneer, hvorfor vi her meddele fölgende lille Pröve af hans Tegning:

***) Disse Vadskninger bleve foretagne med stiv Börste og Sæbevand; de bleve gjen- tagne 3 og undertiden ved tvivlsomme Figurer flere Gange. Vi maa herved henvise til det Ovenanföerte om de indgnedne Runebogstaver paa *Runefjeldet* i Framvaren, af hvilken Art tillige de paa *Runeberget* i Romsdalen (S. 504) rimeligvis ere, thi jo mere Vand man öste paa dem, des tydeligere bleve de.

Mere end de andre Figurer er det nödvendigt at betragte Stenen i nogen Afstand og at lade en bestemt Skygge falde paa den, for at see dem i Sammenhæng. Vægstenene erklærer Hr. Steenstrup (selv en udmærket Geolog) for store Granit-Rullestene*).

Man maatte vente at finde betydelige eller mærkværdige Oldsager i denne store underjordiske Bygning, men Haabet derom blev næsten ganske skuffet. Dog fandt Graverne i Höiens Jord, ovenover det mindre Gravkammers Loft, en udmærket smukt Exemplar af en *Stenhammer***)) lignende dem, som ere forestilte i Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed 1ste Bd. 2det H. Tab. III Fig. 41 og 45 (Hamre med udbuget Eg og Bane, Skafthullet i Midten o. s. v.). De findes mest i Gravhöie fra den nordiske Hedendoms ældste Periode. — I det store Gravkammer fandtes aldeles Intet***). Derimod fandtes i det sydvestlige Hjørne af det mindre Gravkammer et Par smaa Stykker af en Leerurne, som smuldrede i to ved Berörelsen, nogle ganske smaa Stykker *Been* og 3 til 4 større paa omtrent et Qvarteers Længde, men som man ikke ændsede og kastede bort. Enkelte af Beretningerne melde det samme om *Aske* og *brændte Been*. Pastor Blichfeld meddeler og fölgende i denne Henseende vigtige Bemærkning: “I det lille Kammer synes noget at have været opbrændt, da der findes Sod paa Væggen”.

*) I Kjers ældste Beretning hedder det og: “Stenene er mestendeels komne fra Fjorden, hvilket sees af de sortebrune brede Striber og Belter, der ere omkring dem, ligesom der sees paa Stene, der opgraves i Fjordsiderne”.

**)) Dens Størrelse og Vægt er saa ubetydelig, at den neppe kan tænkes at have været bestemt til krigerisk Brug; den synes at have været etslags Pragtstykke, enten anvendt til Amulet (her for den hele underjordiske Bygning?) eller som Tegn paa en Hövdings Værdighed, eller til en anden nu ukjendt Bestemmelse. En lignende Bemærkning er bleven gjort i Tidsskriftet (l. c.) S. 434.

***)) Pastor Blichfeld anfører en Omstændighed, der vilde være saare mærkelig, hvis den kun kunde bevises; Skolelærer Kjers Sön har nemlig foregivet, at da han vilde udpille noget af Leerudspækningen mellem 2 af Stenene i den nordre Ende af det store Gravkammer og række Haanden ind, fandt han en Lok Menneskehaar af rödlig Farve, — men uheldigvis lagde han den paa Jorden, ved Höien, og kunde siden ikke finde den.

Om de store underjordiske Stenstuer af dette Slags*), især de egentligst saakaldte Halvkorsgrave, har *Nilsson* anstillet sindrige og udførlige Undersøgelser i hans bekendte archæologiske Værk**). Dertil har han meddeelt oplysende Afbildninger af to saadanne i Vest-Götland (Axvalla og Orresäter), en paa Sjælland (Riishöien paa Baroniet Stampenborg, Ant. Ann. 3die Bd. 1ste H. Tab. 2) samt to paa Möen, den ene ved Röddinge (sammesteds 2det Bd. 2det H. Tab. 1 og 2) og den anden i Nærheden af Stege, aabnet 1836, efter Grosserer Hages Foranstaltning, i Nilssons Nærværelse, tilligemed med end een af samme Form.

Disse (og overhoved andre slige danske) Bygningers Materialier og Opførelsesmaade stemme i Hovedsagen med den her beskrevne ved Ullerup***), men denne er dog forskjellig fra hine deri, at Gangen er kortere og det inderste Gravkammer et særegent Tillæg. De i Vest-Götland opdagede ligne vel i Formen de af Nilsson afbildede danske, men afvige fra dem i den Omstændighed, at de findes i uhyre store Stenhöie, der aldrig synes at være blevne bedækkede med Jord.

Det er tilstrækkelig oplyst at slige underjordiske Anlæg ere tildeels blevne benyttede til Gravsteder for flere eller færre Personer af begge

*) Om dem overhoved, især de danske, kunne vi henvise til *Molbechs* Fortællinger og Skildringer af den danske Historie 1ste Deel (1837) S. 34—39; *Sjöborg* Nomenklatur för Nord. Fornälsk. S. 135—136, 152—164 (hvor de dog sammenblandes med andre noget lignende Oldtidsbygninger); *Vallman* Öfversigt af Svenska Fornlemningar (Vitterh. Hist. och Acad. Selsk. Förh. XIV, 74 o. f.). Jfr. mine Bidrag til nordisk Archæologie (1826) S. 43—45.

**) Skandinaviska Nordens Urinvånare, 2. Häfte (1838) 3de Kapitel S. 1—13 Tab. C.

***) Alle danske Höie (saavidt mig er bekjendt), der indbefatte slige Bygninger, ere opførte af Jord, ligesom mange i Krim og dets Omegn (fordum beboet af Sauro-mater o. fl., vore Forfædres Stamforvandre), som indeslutte store Gravstuer, opførte af Stene uden Cement (som man mener för Alexander den Stores Tid), af forskjellige Former; nogle ligne en Bagerovn, andre danne en heel Korsfigur (saa at de kunde kaldes Heelkorsgrave) o. s. v. I disse Grave har man fundet mange Oldsager, der röbe græsk Kunst og asiatisk Pragt m. m., og som tildeels pryde de keiserlige Museer i St. Petersborg, skjönt saare mange forlængst ere ödelagte eller indsmeltede. See *Clarke* Reise durch Russland und die Tartarey S. 390, 455. Mærkværdigt er det, at man i disse Höie finder Lag af Sögræs eller Marhalm, ligesom undertiden i vore danske.

Kjön og alle Aldre indtil 20 eller flere i Tallet. I en enkelt har man derimod fundet en Mængde af Sten- og Ravsager, men intet Skelet (nemlig i den ene ovennævnte paa Möen, aabnet af Hr. Hage).

Nilsson troer, at denne Art af Stenbygninger, stedse forsynede med Gange til Indgang fra Syd eller Öst*), ere opførte af Skandinaviens ældste Indvaanere, hvilke han mener have været Eskimoer eller Lapper**), hørende til den mongolske Stamme. Han antager at kun saadanne Hovedskaller og Beenrade, som tilhøre denne Menneskeart, findes i Halvkorsgravene***), ligesom og at kun Stene og Ravsager hidindtil ere blevne fundne i dem****). Til disse Kjendsgjæringer i Forbindelse med de af

*) Herved maa det bemærkes, at *Engelstoft* fandt ved Oudrup i Slet Herred, Viborg Stift i Jylland en sammenhængende Række eller Klynge af Stenstuer, hver af 8 til 12 □ Alens Indhold, hvortil der var to Indgange, en fra Öst og en anden fra Vest. Gangene vare lavere end Stuerne, men 8 til 10 Fod lange. Vi henvise til hans interessante Beskrivelse over det Hele i *Nyerups Hist. stat. Skildr. IV*, 61—64.

**) Allerede *Lagerbring* yttrede den Mening at Finnerne havde været Sverrigs ældste Beboere, og *Rask* bifaldt den af sproglige Grunde. Af Nordens ældste i Rigsmaal udtrykte Traditioner har jeg (1820 og 1828) søgt at uddrage det Resultat, at Finlapperne der skildres som vort Nordens Urindvaanere. Ellers er denne Sætning nu bleven historisk udviklet og bekræftet ved *Molbech* og *Petersen*. Det maa dog bemærkes herved, at Lapperne i de af dem for nærværende Tid beboede Lande ikke vides at have opført kolossalske Stenbygninger, og ei heller at have boet i underjordiske Vaaninger. Deres Hytter ere opførte af meget lette og løse Materialer for idelig at kunne flyttes, hvortil deres nomadiske Levemaade nødvendigvis maa give Anledning. Det samme kan anføres om de eskimoiske Grønlænderes Sommerboliger.

***) Dette er, som en almindelig Sætning, blevet modsagt af *Eschricht*, der antager at nogle i saadanne Gravstuer fundne Hjerneskaller have en særegen Dannelse og høre til en Gren af den kaukasiske Menneskestamme, mindre af Statur end de ellers bekjendte (med Undtagelse af enkelte i Indien og Irland fundne Hjerneskaller). *Nilsson* er ikke bleven overbeviist ved disse Indvendinger — og det er meget at ønske, at fortsatte Undersøgelser over saadanne Opdagelser stedse mere og mere kunne oplyse denne i historisk-ethnographisk Henseende yderst vigtige Sag.

****) Ogsaa herimod synes adskillige Indvendinger at kunne gjøres. *Wallman* har bemærket (I. c. S. 79), at en Jernpil fandtes i den berømte Halvkorsgrav paa Axvalla Hede. Lignende Iagttagelser ere gjorte ved tvende i Nærheden af Jægerspris opdagede Gravstuer. Den ene af dem og de i den skete Opdagelser er kortelig omdelt herovenfor S. 387—388. Jeg har gjort *Nilsson* opmærksom herpaa, og han har givet det Svar, at de gamle Beskrivelser over Höien og Gravstuen med de deri gjorte Fund ere saa utydelige, at intet sikkert i den heromhandlede Sag kan bygges derpaa. Utvivlsom er derimod en anden Underretning, som gives i Nordisk Tids-

ham anstillede höist vigtige Undersøgelser over de skandinaviske Stenarbejders Brug til Jagt og Fiskerie, i Overensstemmelse med de dertil

skrift for Oldkyndighed (1836) III, 300—302 over Opgravningen af en Höi (blandt mange andre), som Hs. Rgl. Höibed Kronprinds Frederik (nu Præsident for det nordiske Oldskriftselskab) lod foretage 1834 under sit Ophold paa Jægerspriis. Jeg tillader mig her at meddele et Udtog deraf: I en af de sydligste og største Höie “vare store Stenkammerer kjendelige ved det at Jorden var borttaget fra oven af Höien, og de store Overliggerer kom tilsyne. Prindsen lod først ved den östlige Side Jorden borttage, og der viste sig da et lidet Gravkammer, dannet af 7 paa Enden satte Stene med 3 Overliggerer og en stensat Gang, der vendte lige ud mod Sönden. Den indre Indgang var lukket med en flad Sten. I dette Gravkammer laa Benene af to Skeletter samt tre Flintknive uden Haandtag, mulig Spydspidser, den ene 6 og de to andre 4 Tommer lange, ikke som de sædvanlige af graa, men af en rödlig kvartsig Sandsten og en væverskytteformig Sten af samme Stenart, 3 Tommer lang. Da man skal have fundet Stene af denne Form (jfr. B. I S. 435 Tab. IV Fig. 48) belagt med en *Metalskinne*, hvorfor nogle have villet henføre dem til en senere Tidsalder, er det vigtigt at see at hine ere fundne i en Forbindelse som den heromtalte. Det er ikke bekjendt at noget Exemplar af dette Slags Stene, hvis Bestemmelse endnu ikke er oplyst, forhen er fundet i en hedensk Gravhöi, men vor Formodning, at de henhörte til den hedenske Tids Oldsager og have været brugte endogsaa i de ældre Perioder af denne, er saaledes blevet fuldkommen bekræftet. I Gangen ind til Gravkammeret laae en lille 6 T. lang Flintkniv med et, dog ikke meget bestemt Haandtag. I samme Höi og i samme Retning fra Öst til Vest stödde man, ved Siden af dette Gravkammer, paa et andet omtrent dobbelt saa stort, men förövrigt af samme Indretning; Indgangen ligeledes mod Syd. I dette sporedes i den östlige Side 8 Skeletter og i den vestlige 1, tilsammen 9; ovenpaa hvilke laa et Lag af Sand og ovenpaa dette igjen en stor Klump af sammenrustede Jernsager, der havde tiltrukket endeel Sand og var 15 T. lang og paa det tykkeste af 5 T. i Diameter. — “Der fandtes ellers to temmelig brede og korte Flint-samt en tresidet Pöilspids af Flint, 4 T. lang, ei aldeles færdig men dog paa det nærmeste tilhugget, og det, som man tydelig kunde see, af en Flintflække, ligesom vi have ommeldt og fremstillet B. I S. 431 Tab. III Fig. 28, 29 og 30. Hvorledes Jernsagerne ere komne i denne Grav, og Hensigten af at lægge dem i en lille Bunke ovenpaa det Lag, der dækkede Ligene, er ikke let at forklare. At de förmodentlig ikke höre til den Tid som Steenoldsagerne, der fandtes dybere nede, synes alt, hvad man forhen har fundet, at vise. Det sædvanlige bekræftes ogsaa ved denne Undersøgelse, nemlig, at man i Höie, hvori ere store Gravkamre af den Art med Indgange, oftest finder Ligene ubrændte og næsten ene Stensager, hvorfor man neppe feiler meget, naar man henregner disse Höie til de ældre Perioder, ligesom modsat de, hvori findes Træbygninger, sikkert henhöre til de yngste. I den mellemste Periode har man mest brændt Ligene og i Almindelighed ikke behövet saa store og med saa megen Möie opförte Gjemmer for Urner, hvorhos bemærkes, at endeel af de i Steengravkamrene hensatte Leerkar ikke maa betragtes som Gravurner, men som Gravkar, hensatte i en anden Hensigt end at bevare den Dödes Been; andre synes, som vi tidligere have bemærket, senere at være indsatte i Gravkamrene. En anden Erfaring der mere og mere bekræfter sig, er den, at de

blandt Eskimoerne (især i Grönland) forekommende Paralleler, knytter
 Nilsson en vistnok fuldt saa slaaende og høist træffende Sammenligning

“Skeletter som findes i Steengravkamrene, og allene i Forbindelse med Steensager, “ere ei af betydelig Størrelse, snarere mindre end de Mennesker, der nu leve i “vore Egne”. Hertil komme de Efterretninger, man har om tvende mærkværdige Stenstuer ved Landsbyen Udleire i Sjælland mellem Slangerup og Frederikssund, udførligst og nøiagtigst omhandlede i Sognepræsten, Hr. Möhls i Forening med H. Knudsen affattede historisk-antikvariske Beskrivelse over Snodstrup- og Ølstykke-Sogne, i Ann. for nord. Oldk. 1839 S. 364—367. Den først opdagede er beskrevet af Molbech i hans Ungdomsvandring S. 376—382. Selv har jeg, i Selskab med Rafn og van Hettema (fra Leuwarden), ved Hjælp af Hr. Pastor Möhls ombyggelige Veiledning, beseet disse Halvkorsgrave. Den største af disse Jættestuer blev opdaget i den saakaldte Möllehöi heved 1797. Dens Hovedbygning, af oval Figur (fra Nord til Syd), er indvendig 11 Alen lang, i Midten $4\frac{1}{2}$, i begge Ender $3\frac{1}{2}$ Al. bred og 3 Al. 3 Tommer höi. Gangen, som vender mod Östen, er $7\frac{1}{2}$ Alen lang, $1\frac{1}{2}$ Al. bred, $1\frac{3}{4}$ (yderst) til $2\frac{1}{4}$ Al. höi. De i Höien fundne “af den der i Byen boende Bonde foreviste Oldsager” vare, foruden Levningerne af en Urne, 3 Kiler og 7 (af Størrelse noget forskjellige) Knive af Flint. Opdagelsens Historie blev hverken officielt eller videnskabelig undersøgt; nogen Tid efter besøgte Jættestuen af en Hr. Stub, som beskrev (men ingenlunde rigtig) dens Dimensioner m. m. og saae de ovenmeldte i Bondens Forvaring værende Stensager, men han saae desuden, hos en anden Mand, Stykker af en anden i Höien fundet Leerurne, hvorved der da endnu klæbede nogen Aske, og det blev ham fortalt, at 8 Lig (eller Skeletter) desuden vare blevne fundne i Gravstuen. Saaledes maa det være rigtigt, hvad Bishop Münter (som selv ved Visitatzer paa Stedet havde bedst Leilighed til at tilveiebringe de paalideligste Underretninger) 1810 skriftlig tilmeldte den Kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring, at man der havde fundet to smaa Urner med Aske samt endvidere “et sönderbrudt Kobbersværd”. 1819 indsendte Stedets daværende Sognepræst, Hr. Feld, til Museet en Stenmeisel af Flint med huulslebet Eg, der fandtes i samme Stenstue. End en nøiagtigere og fuldt saa overbevisende Efterretning har man om Indholdet af den anden Stenstue i Harpagers Höi, først opdaget 1835 af Jordloddens Eier, Gaardmand Bendt Pedersen, indvendig af $9\frac{1}{2}$ Al. Længde, 4 Al. Brede i Midten, 3 Al. Höide; den laae i samme Retning, med en Gang fra Öst, $5\frac{1}{2}$ Al. lang, 1 Al. bred og $1\frac{3}{4}$ Al. höi. Han leverede kort efter til Museet følgende Oldsager, hvorom vi anföre den officielle Beretning (af Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed 1836 III, 306): “Fremdeles” (foruden to Urner, 5 Flintknive og et sjældent Flintredskab, fundne i en Höi, kaldet Tjörnehöi, aldeles forskjellig fra den her beskrevne) “nogle Metalsager som vare fundne oven i Urner, “der stode i et forrige Efteraar aabnet stort Steengravkammer, nemlig (d) en $3\frac{1}{2}$ T. “lang Broncekniv med Haandtag, der ender sig i to smaa Ömböininger, og med “smaa Zirater, indslaaede paa begge Sider tæt ved Ryggen; (e) en større og en “mindre dobbelt Knap af samme Metal; (f) tre Naale, ligeledes af Bronze, af hvilke “den ene udmærker sig ved at Skaftet, der paa de sædvanlige har været af Træ, “som findes aldeles fortæret, her er af Metal og bevaret”. — For ikke at anföre de Tilfælde, i hvilke Broncesager ere fundne i Forbindelse med Sten- og Ravsager i Gangen til slige Gravstuer, eller og lige ovenpaa disse — slutte vi disse Opteg-

mellem Halvkorsgravene og de sjeldne runde Stenstuer (med Gang)*)
 paa den ene, og Eskimoernes Boliger i Vest- og Öst-Grönland paa den

nelser med et Uddrag af Hr. Worsaaes (en ung haabefuld Oldgrandskers og heldig Samlers) Beretninger om Undersögelsen af to Stenkamre i Veiby Sogn (Frederiksborg Amt i Sjælland). Der har för været en stor Mængde af slige Mindesmærker, men de fleste ere nu forstyrrede. I Ruinerne af en af de største (kaldet Isaksdys), hvoraf en kolossalsk Overligger for en Tid siden var bleven sprængt og borttaget, fandtes i Aaret 1838 et Gravkammer, der var (ligesom mange lignende der i Egnen) opfyldt med fast stampet Stengruus. Efter en Dags Arbeide med to Mand blev det rensat, og befandtes at være af 6 Alens Længde, 3 Al. Bredde og 3 Al. Höide, hvori Sidevæggene dannedes af 7 à 8 store, paa den indvendige Side flade Stene, af hvilke Bonden dog havde sprængt nogle paa samme Tid som Dækstenen. I Öst lidt til N, skal der have staaet en meget stor, men ganske flad og tynd Sten, ligesom en Dör, hvilken nu var omvæltet og ganske tildækket med Jord. Skaar af Urner fandtes og meget ubetydelige Spor til et Skelet, men derimod en stor Mængde forarbejdede Sten- og Ravsager, hvoriblandt smaae Efterligninger af Öxer og Hamre, forskellige Perler m.m., 18 Kiler, 2 Meisler, 14 Flækker, en Pilspid m.m. af Flint, foruden *et tilsebet halvrundt Stykke* af særegen Form, $4\frac{1}{2}$ T. langt. Det fandtes over 2 Al. dybt, midt i Gravkammeret, *overtrukket af Jernrust*, fordi det havde ligget ganske tæt ved *et Stykke krumt böiet Jern*, $2\frac{1}{2}$ T. langt og 2 T. bredt, som i Midten er gjennemboret, hvis Bestemmelse nu neppe vil kunne udfindes. Ved Siden af dette fandtes nogle smaa *Jordklumper, gjennemtrængte af Jernrust*. En *Hestetand* af almindelig Slags fandtes midt i Graven. — Den anden store Stendysse fandtes paa det saakaldte Hanebjerg tæt ved Stranden, af alle den bedst bevarede. Paa en liden, lav, af 18 Stene omsat Höi fandtes 2 Gravkamre, hvert bestaaende af 5 Stene i Rundkreds med en meget stor Overligger. Ethvert af dem var omtrent af 3 Alens Diameter og $2\frac{1}{2}$ Al. Höide. Det nordlige havde för været undersøgt, men i det sydlige vare Stenene ved Indgangen i Öst styrtede sammen, hvilket havde forhindret tidligere Eftergravninger. Det blev nöie undersøgt i Mai 1839, hvor man da fandt 2 Skeletter, som laae med Hovedet mod V., Benene mod Ö., men som vare saa fortærede, at kun meget faa Levninger af Hovedskallerne og kun faa Tænder kunde optages. I det fandtes nogle fortærede Levninger af Rav, 2 Kiler, 3 Pilespidser, en sleben Huulmeisel, endeel Flækker og en *Kniv* af Flint; den sidstmeldte, omtrent 6 Tommer lang, sönderbrödes ved den vanskelige Gravning, saavel som det red Siden deraf nedlagte *Jernstykke i Form af et Knivsblad*, $2\frac{1}{2}$ Tomme langt, $\frac{3}{4}$ T. bredt; ved en Nagle paa Siden var dette i den ene Ende befastet til et Træstykke, formodentlig som etslags Skaft, som hensmuldrede ved Berörelsen (Ann. for nord. Oldkyndighed II, 171—176). Vel höre de to sidste Stenkamre ikke til Halvkorsgravene, men snarere til de saakaldte Jynovne (eller Alterdysser); ikke desmindre er den der beviislig fundne Forening af forarbejdede Sten-, Rav- og Jernsager höist mærkelig, ogsaa som analog med ovenmeldte i Halvkorsgrave gjorde Opdagelser af lignende Art.

*) En saadan er fundet i Skaane, i Åsahöien ved Qvistofte, omstændeligst beskrevet af Nilsson i Idunna (9de Häfte S. 286—301) med Afbildninger. Paa Rügen, ved Quottz, har man fundet ovale Kjæmpegrave, bedækkede med flade Stene, Murene

anden Side*). Dette maae vi med Hensyn til Grundformen fuldkommen erkjende, hvorimod det dog maa bemærkes, at Östgrönländernes Huse ere opførte med Sparreværks Tag (med Undtagelse af Gangen) samt Muur af Jord og Stene, som i Störrelse ingenlunde kunne taale nogen Sammenligning med Halvkorsgravenes kolossalske Vægstene, — samt at Östgrönländernes af Scoresby beskrevne smaae runde Vaaninger (med Gange) mestendeels ere nedgravede, som Huller, i Jorden, men have dog etslags Tag (rimeligvis med Sparreværk af Drivtømmer eller Hvalfiskebeen, dækket med Græstörv og Mos). Kun Gangen er bedækket med flade Stene**).

Islands kolde Himmelströg, isolerede Beliggenhed, ringe Folkemængde og fuldkomne Mangel paa Skove m.m. nöde dets fattige Almue, endskjönt den er af en ganske anden Herkomst end de eskimoiske Grönlændere, til en lignende Bygningsmaade. Ogsaa der opføres Husenes Vægge af Sten og Jord, men Tagenes Sparreværk dækkes med Græstörv***). De sletteste Husmænds- og Fiskerboliger have der virkelig megen Lighed med de grönlandske Bygninger, selv i Formen, thi til den aflange firkantede Vaaning förer en Gang, hvis Indgang meget hyppig vender

---

ere af Kampestene, 2 til 3 Alen höie. I en saadan Kjöppegrav har man fundet 7 menneskelige Beenrade, som sade i en Kreds; Zöllner Reise nach Rügen (1797) S. 283. Lignende, men firkantet aflange Stenstuer (som Grave) til siddende Lig findes og paa Tydsklands Fastland; see Klemm Handbuch der germ. Alterthumsk. (1836) S. 118—124 Tab. IX.

*) S. Afbildningerne til Nilssons Værk paa den ovenf. citerede Tab. C Fig. VI, VII, VIII.

***) See Graah Reise i Östgrönland S. 49. Scoresby Journal of a Voyage to the eastern coast of West-Greenland S. 208—210 Pl. VI. Tagene paa de östgrönlandske Hytter, som Scoresby saae, vare ganske indfaldne. Sparreværket havde Eskimoerne rimeligvis bortflyttet til Bygningers Opførelse paa andre Steder.

****) De mere Formuendes Vaaningshuse ere under Jordtaget heelt bedækkede med Planker og indvendig panelede, med Trægulv, Glasvinduer o. s. v. — I indeværende Aarhundrede er den islandske Bygningsmaade overhoved bleven betydelig forbedret, og Afbigselser fra den ældre tiltage paa forskjellige Maader. Især forkortes nu hyppig den lange Gang, der forhen (for Varmes eller Luunheds Skyld om Vinteren) ansaaes for uundværlig. De mest Formuende opføre ogsaa Husene heelt af Tømmer eller Bindingsværk, tildeels af tilhugne Stene o. s. v.

mod Syd*). I Vaaningen ere Beboernes Senge (ved hvilke de, naar de ere hjemme, mest opholde sig) paa begge Sider ved Væggene (ligesom i Grönland) o. s. v. Ellers have andre Islænderes faste Jord-eiendomme (enten de saa bruges af Selveiere eller Leiere) Qvæg- og Faareavl m. m. maattet foranledige betydelige Afvigelser i de islandske Bygningers Grundform fra de eskimoiske, og saaledes er den lange Gang, som hos disse förer til en enkelt Vaaningsstue, forandret til en Art af Corridor, der förer til forskjellige andre Udbygninger paa begge Sider, paa den Maade, som Grundtegningerne i *Eggert Olafsens, Troils, Hookers* o. fl. bekjendte Værker vise**). Desuden have de islandske Bønder forskjellige særskilte Stalde og Udhuse (for Heste, Hornkvæg, Faar o. s. v.). Paa Færøerne er Bygningsmaaden noget lignende. Den almindelige Vaaningsstue paa islandske Bøndergaard kaldes *Badstue (Badstofa)*; den svarer til Færøboernes *Rögstue*, som dog mere ligner Grönlændernes Vaaningsstue, forsaavidt at den tillige tjener til Kjøkken, der nu paa Island er et særskilt *Rum****). Det er vel muligt, ja endog sandsynligt, at de fleste islandske Vaaningers nuværende Bygningsmaade om 1000 Aar vil være kommet ganske af Brug; naar dette forlængst er skeet og de nu brugeliges Grundformer vise Efterkommerne, at "saadan Bygningsmaade ikke vidstes at være eller have været brugt af "noget andet Folk i Verden" med Undtagelse af en eller anden hyperboreisk Stamme, haabe vi dog, at den fjærne Fremtids Forfattere ikke

*) Denne Indretning ved de islandske Boliger i Almindelighed bemærkes af *John Olafsen* den ældre (omtrent 1760) som en Hedenoldslevning; i det ældgamle Eddadigt *Rígs-mál* kaldes Fyrsternes og Adelsens Stamforældres Bolig en *Sal (salr)*; see ovenfor S. 464) og dens Dör eller Indgang siges at have vendt mod Sönden; Bondens Bolig derimod et *Huus* (o. s. v.). Edd. antiqv. III, 180.

***) Hebridernes og tildeels de skotske Höilænderes fattige Indvaaneres Jordhytter i det 18de Aarhundrede skildres som endnu simplere og uslere (f. Ex. af *Buchanan*). Ingen Afdelinger fandtes i dem; selv Mennesker og Kreature (endog Svin) havde der fælles Ophold o. s. v. De fattige Shetlænderes Boliger ere endnu af en lignende Beskaf-fenhed efter *Plöyens* Erindringer fra en Reise til Skotland (o. s. v.), 1840, S. 252 o. f.

***) See *Landt Beskrivelse over Færøerne* S. 425—429.

deraf ville søge at bevise, at de nuværende Islændere maatte have været af eskimoisk, lappisk eller nordsibirisk Herkomst. Vi maa da ogsaa tage os iagt for lignende feilagtige Slutninger om vore egne Forfædre, — endskjönt det er meget godt at saadanne alsidige Undersøgelser, af hvilke Nilsson, som udmærket Oldgrandsker og Zoolog, har saare store Fortjenester, ere blevne bragte paa Bane; det er meget at ønske at de fremdeles fortsættes og fremmes, ogsaa om den heromhandlede Gjenstand, hvorom Meningerne for Tiden ere saa yderlig delte, at en anden fortjent svensk Oldgrandsker*) er mest tilbøielig til at henføre Halvkorsgravens Opførelse til det 8de eller 9de Aarh. af vor nu brugelige Tidsregning.

Det er bekjendt, at Bygningsmaaden blandt Norges Bønder (hvis Overflod af Skove dog nødvendig maatte anvise dem Tømmer som Hovedmateriale) efterhaanden har forandret sig saare meget og at deres *Røgstuer* for en stor Deel ere forsvundne; det vilde være interessant, om de ældste blandt dem, som endnu findes eller forhen vides at have været til, bleve vel beskrevne og sammenlignede med den dertil svarende Bygningsmaade i Norges Kolonier, som Grønland, Island, Færøerne, Shetland, Örkenøerne o. s. v. Lignende Undersøgelser over de ældste Vaaninger af dette Slags i Danmark og Sverrig vilde vistnok og være meget at ønske.

Dette Önske maa for os blive saameget mere levende, som Nilsson yttre den Mening, at nogle af den fjærneste Oldtids Jættestuer (eller Halvkorsgrave) virkelig have tjent til Vaaninger for deres Opbyggerø

*) *Wallman* i hans Öfversigt af svenska Fornlemningar, med anvisning til deras kändedom och beskrifning (I. c. XIV, 79). At mange Halvkorsgrave i al Fald ere langt ældre, kan vel ikke være nogen Tvivl underkastet. Den Gisning, at Mangel paa Jern i Nordens ældre Hedenolds-Höie er foranlediget ved religieuse Skikke mangler al Sandsynlighed (jfr. ovenfor S. 523—525); — snarere foraarsages den deraf, at Jernet saa let fortæres af Rust, og at slige Levninger, ved gamle Gravsteders første Opdagelse, ere blevne bortkastede som ubrugelige og umærkværdige, vel endog ikke blevne paaagtede, naar de laae i Muld, Leer eller Aske af samme Farve. — De, som antage Ullerup Jættestue for at være opført eller benyttet af Goter (eller Joter) kunne ikke forarges over at dens Charakterer benævnes og læses som Runer og Binderuner, om de end henføres til det 7de Aarhundrede — henved 200 Aar efter Saxers, Anglers og Juters Erobring af England.

eller Samtidige, — og visse Omstændigheder synes at bestyrke denne Mening, hvis kun de nödvendigste Aabninger for Luft og Lysning kunde tænkes at have været anbragte i slige underjordiske Bygninger*). Selv vort Nordens ældste Traditioner ommelde enkelte Gravhöie som Levendes Boliger. De Svenske siges at have troet, at deres Hersker Yngve-Freyr vedblev at leve efter at han var bleven höisat; men tilsidesætte vi end denne Beretning som mythisk, kunne vi ikke forkaste den anden, meget yngre, at Nummedalens Fylkeskonger, Brödrene Herlaug og Hrollaug, i tre Sommere lode opføre en stor Höi med indvendige Bygningsindretninger; da Erobreren Harald Haarfager nærmede sig med stor Overmagt, lod Herlaug bringe Mad og Drikke ind i Höien og gik (omtrent 869), selv 12te, ind i den, uden nogensinde at vende tilbage**). Betragte vi Lundhöien fra dette Standpunkt, saa gjør, desværre! Fremgangsmaaden ved dens Opdagelse det tvivlsomt, om den har været en virkelig Begra-

*) Mærkelige Sidestykker til disse vore Jættestuer, kun med Indgang af forskjellig Art og ubedækkede af store Höie, findes i Skotland i Aberdeen-Shire. I Auchindoir og Kildrummy Sogne findes nemlig en stor Mængde underjordiske Oldtidsboliger, adspredte over en Strækning af 1 til 2 Mile i Diameter. Aabningen er mellem to Stene, som neppe mærkes. Vil nogen komme derind, maa Personen glide ned i en skraa Retning til 5 eller 6 Fods Dybde, da han kommer ned i en stor Hvælving, som omtrentlig har den samme Höide, 30 Fods Længde, 9 Fods Bredde. Gulvet er jævnt som af Leer, Væggene af raa utilhugne Stene, uden Kalk, men meget fast og nöiagtig sammensatte, saa at selv den mindste ei kan tages bort med Haanden alene. Væggene helde mod hinanden, saa at de næsten danne en Bue, men sluttet dog med overlagte, nedentil flade Stene af 5 til 6 Fods Længde, nogle af mere end 2000 Punds Vægt. Oventil ere de bedækkede med Jord. I disse underjordiske Bygninger har man kun fundet Kul, Aske og Træ. Man antager dem for at have været Egnens gamle Indvaaneres Vinterboliger, samt at man endnu, over Jorden, finder Rudera af deres Sommerhuse opførte af Grönsvær og Stene, endskjönt de sandsynligvis have staaet i en Skov, som nu er forsvunden. John Stuart Account of some subterraneous habitations in Aberdeen Shire, i Transactions of the Society of Antiquaries of Scotland Vol. 2, Part. 1 (1818) S. 56 o. f.

**) See *Jacob Aalls* Oversættelse af Snorre Sturlesöns Kongesagaer 1ste Bd. S. 53, hvor det hedder i *Munthes* Anmærkning: "Ikke langt fra Kirken paa Lekö findes en "uhyre Kjempehaug, saaledes indrettet at man ej kan tvivle om at det er den hvor "Herlaug, selv 12te, lod sig levende begrave". — En udförlig Beskrivelse over de i denne Höi 1778 og 1780 gjorte Eftergravninger og Undersögelser findes i *Förtalen* til *Suhms Danmarks Historie* 2den Deel.

velse, — thi de fundne Been undersøgtes aldeles ikke, ligesaa lidt som de sønderbrudte Leerkar eller deres formodentlige Indhold; ingen Beretning ommelder hine udtrykkelig som Menneskebeen, endskjönt baade de første Findere og Forfatterne af de her omskrevne Indberetninger synes at have antaget dem derfor. Hertil kommer den mærkelige Omstændighed, at aldeles Intet fandtes i den store Stenstue. — Forundringen over alt dette maa dog fordobles ved at betragte de paa Dörstenene ved Indgangen til det inderste Kammer anbragte Charakterer, som egentlig skulle være Hovedgjenstanden for nærværende Fremstilling.

Mange ville vel antage disse Charakterer for blotte Figurer eller etslags uforstaaelige Hieroglypher, — men at de tillige i en höi Grad ligne Runer (især i magiske Indskrifter) og korrekte Binderuner, er ingenlunde tvivlsomt, hvorom Læserne lettelig ville overbevises ved det om disse Ovenanførte samt ved Jevnførelse af Figurerne med Paradishulens Binde-runer (Tab. XI Fig. 4, XII Fig. 1) m. fl. Ogsaa fra denne Side maa det da tillades os at betragte Lundhöiens Jættestues Charakterer.

Vi begynde med den til Venstre ved det mindre Gravkammers Indgang staaende Sten, Grundtegningens F, Kobberets (Tab. VII) Fig. 5. Den lærde Oldgrandsker Prof. *Brunius* i Lund har i Samtale med mig, ved at see denne Afbildning, yttret den Mening, at denne Stens første og længste Figur (til Venstre) blot var en uformelig Forestilling af en Mand i staaende Stilling med udstrakte Arme. Den vilde da vistnok være meget uformelig, — men det er paa den anden Side höist sandsynligt, at den nordiske Rune Ψ (eller Ψ) har faaet sit almindelige Navn *maþr* (*maðr*), Mand, Menneske, ved den Lighed, som dets Form har med en Person, der løfter begge Arme i Veiret*). Det er derfor vel

*) Denne Omstændighed er höist mærkelig derved, at den tysk-angelsaxiske Rune, der betegner vort *m*, i Betydningen har den selvsamme Benævnelse (*man*) — endskjönt dens Skikkelse ikke har den mindste Lighed med den nordiske Form. Dette bestyrker *W. Grimms* udførlige Udvikling af den Sætning, at de førstnævnte maa udledes fra de sidstnævnte (Ueber deutsche Runen S. 128—137).

muligt, at Binderuner paa en lignende Maade ere blevne benyttede til hieroglyphiske Figurer for at udtrykke en Mening, der angaaer det Individ, til hvilket de sigte. Den heromhandlede Figur indeholder sikke Elementer til nordiske Binderuner, mulig dog med Undtagelse af P, der kunde antages for det angelsaxiske *v* (endskjönt den, især nedvendt, og kan betyde et nordisk *s*). Da det i al Fald er uvist, fra hvilken Kant man her skulde begynde, og i hvilket Sprog Navne eller Ord maatte søges, ville vi ikke her opholde os ved noget sammenhængende Dechiffrerings-Forsøg*). Den hele Figur hörer til dem, som Hr. Steenstrup angiver for tydelig fordybede.

Af den anden endnu større, sammenhængende Configuration er en Deel til Venstre (efter Sammes Beretning) tydelig fordybet, men Resten indslaaet med matte Slagskygger (see ovenfor S. 519). Ogsaa her finde vi en Composition af lutter Binderuner, om hvis sammenhængende Læsningsmaade og Betydning vi dog intet sikkert kunne angive**). Denne Gruppe har en udmærket Kjender og Samler af nordiske Oldsager, Hr. Justitsraad Juel i Frederikshavn, antaget for et slags Efterligning af et nordisk Oldtidsskib, dog sat paa Stavnen med Speilet i Veiret, hvorved han henviser til *Werlauffs* Afhandling om Skibsforestillinger paa nordiske Fortids-Monumenter (i Ant. Ann. 4de Bds. 2det H. Tab. I Fig. XI samt derefter Fig. II og XV***).

Om den 3die mat indslagne combinerede Figur maa det ovenmeldte bemærkes, dog saaledes, at de nederste Dele af den længst ned-

*) Figurens Grundform er et Kors, hvortil Runebogstaver paa forskjellige Maader ere sammenföiede, omtrent som vi ovenfor (S. 288—289) have seet, hvorledes græske og romerske Bogstaver ere blevne forbundne med Korsfigurer paa ægyptiske Gemmer samt den tidligere Middelalders Mynter og Ligstene i det sydligere Europa.

***) Ovenfor S. 323 har jeg bemærket, at en Deel af denne Configuration (navnlig dens överste Afdeling) kan bagfra læses ARVIÐ (eller, maaskee røtter, AR VIÐ) — naar nemlig den förste Charakterer (fra Höire) antages for en Binderune, der indbefatter baade † og ‡. — Paa det krumböiede ¶, som ganske ligner dette i en svensk Runeskift, har jeg gjort Læseren opmærksom herövenfor S. 204.

***) Efter et mig foreviist Brev til Justitsraad Thomsen af 1ste September 1837.

hængende Stav (*fulcrum*), med den yderste Ende af dens forreste Side-stykke, ikke ere dannede som sædvanlige nordiske Runer, endskjönt lig-nende Afvigelser undertiden findes ved dem, især i Binderuner; see f. Ex. (dog omvendt eller opvendt) den første Binderune i en norsk Indskrift herovenfor S. 503.

Hvilken Betydning man oprindeligt har villet tillægge Kredfiguren med et ligesidet Kors i Midten, kunne vi nu ikke vide — men det er vist at dette Tegn spiller en stor Rolle blandt de ægyptiske Monumenters Hieroglypher. Det fandtes ogsaa 4 Gange gjentaget, udbugget paa en stor flad (men utilhugget) Sten med Figurer og andre Charakterer, der tilligemed en anden lignende, henved 1789, fandtes som Deel af en Stenkiste, ved et Hedenolds-Skelet, under en Gravhöi ved Aspatria i Cumberland*). De sidstmeldte Figurer skulle sikkerlig forestille Hjul og synes (med mere) at henpege til Thors (*Auko-Þórs*, den agende Thors) Dyrkelse**); —

*) Dette höist mærkelige Fund er beskrevet af Rooke i Afhandlingen on Druidical Remains in Cumberland i Archæolog. Britann. T. X (1792) S. 101 o. f. i en Höi af 90 Fods Omkreds. Efter at Grundeierne (for Agerdyrkningens Skyld) havde ladet det överste af Höien slöife, vedbleve de at grave til 6 Fods Dybde og til den jævne Jords Overflade, da de stödde paa en Stenkiste. Deri laae Beenradet af en Mand, som var 7 Fod höit til Ankelen; Födderne vare reent faldne i Stöv. I Graven fandtes et bredt Sværd af næsten 5 Fods Længde, hvis Haandtag var udziret med Blomster af indlagt Sölv; en Dolk af 1 Fods $6\frac{1}{2}$ Tommes Længde; Levninger af en Stridsöxe og et Par Sporer, et Spænde og et mindre forarbejdet Stykke af Guld. Det mærkeligste vare to store flade Rampestene (cobblestones), som udgjorde en Deel af Kistens vestlige Ende. De vare nemlig prydede med udhuggede Figurer og Charakterer, dels i fordybet, dels ophöiet Arbeide, afbildede paa den tilhörende Robberplade Tab. IV under H og I. Nogle af disse Figurer ligne större og mindre Hjul. En ligner meget de (ligesom af Kiler) sammensatte formeentlige Thorshammere paa nordiske (mest svenske) Runestene. Selv ennelte Bogstaver, som ligne nordiske og angelsaxiske Runer (*V*, *1* og *M*), synes at være indgravede paa disse Stene — der mulig have hört til en nordisk Kjempes Gravsted. En anden Stenkiste (med Skelet) opgravedes 1786 i Rudera af de ældste Grundvoldsbygninger til Cambridge Castle i England; deri fandtes en Plade, hvorpaa Runer og lignende tildeels utydelige Charakterer vare indgravede; en Aftegning af den meddele vi efter Archæolog. Lond. VIII, 65 paa vor Tab. XIV. Hvoraf Pladen var meldes der ikke.

***) Paa en stor Klippe i Vestgothland (Tham Monum. Tab. 8 Nr. 1) sees Runen *ᚱ* indhugget over et Hjul med 8 Eger, som stemme overeens med retvisende Vindstreger.

om Hjulformen i Lundhöien kan regnes hertil, maa antages for mere tvivlsomt, hvorimod det vel er sikkert at Thors Cultus var den ældste og mest udbredte i vort Norden; den er mulig ældre end vor Stammes Herredömmen her, thi den har stedse blomstret blandt Finner og Lapper samt de med dem beslægtede Folk, selv dybt inde i det nordlige Asien, hvor den endnu er i fuld Flor.

Gravkammer-Indgangens Sidesten til Höire viser överst en heelt fordybet Charakter, som, dersom den er en Binderune af den Art, der lige indtil vore Dage har vedligeholdt sig i de nordiske Bomærker, allersimplest lader sig oplöse til Navnet *Agnar**), endog paa forskjellige Maader, nemlig:

a) **†VKKK**

eller, efter en anden Læsningsmaade:

b) **†V†KK**

Det synderligste herved er, at om man end vil oplöse Binderunen fra Höire til Venstre eller vende Figuren nedad, udkommer dog den samme Læsemaade. Dette Navn synes og paa forskjellige Maader at forekomme i den venstre Stens mere indviklede Binderuner, hvis hine Configurationer virkelig ere af denne Art.

Den sidste og nederste Runegruppe paa Foden af den höire Dörsten er höist mærkelig ved den Omstændighed, at den, eftersom Hr. Steenstrup ved nöiagtig og vedholdende Undersögelse har overbeviist sig om, er *indgnedet* med andre Stene, — en Bemærkning, der forlængst er bleven gjort ved den norske Klippeskift paa *Runefjeldet* i Framvaarden og rimeligvis tillige bör gjælde om en anden af samme Art paa *Runeberget* i Romsdalen. Denne Kjendsgjerning bliver for os saameget mærkeligere

I Klipperne ved Herrebro i Sverrig sees (efter Sjöborgs Beretning) udhugne Hjul (Saml. III, 154). — ligesom og paa mange flere norske og svenske "Hällristningar"; see f. Ex. Dr. Åbergs Tegninger fra Bahus Lehn i *Annaler for nordisk Oldk.* 1839 Tab. VII, IX, X. — Ret snart komme vi til at ommelde lignende Hjulfigurer paa Stene i andre danske Gravsteder af beslægtet Art, men dog af en anden Form.

*) Det er bekjendt at **V** i de ældste Runer betegner baade *k* og *g*.

som hine paa Norges Klipper anbragte Runeindskrifter maae antages at være indgnedne i dem paa en Tid, da Vandet i Vestkystens Fjorde stod fra 6 til 9 Al. over dets sædvanlige Standpunkt; see ovenf. S. 504, 511—12.

De i det indgnedne Sprinkelværk indbefattede Runer synes at være I Ψ Π^*), *imu* eller *ímu*, som kunde antages for en eller anden casus (i singularis) af Nominat. *íma*, 1) Strid, Slag, 2) en (her som Seiersgudinde dyrket?) mythisk Jættinde. — Læser man Bogstaverne bagfra, faaer man Ordet $\Pi\Psi I$, *umi*, som maatte synes at være af finsk eller lappisk Oprindelse, med mindre det skulde læses *Ómi* (et af Odins bekjendte Tilnavne).

Vel er det allerede viist herovenfor (S. 229—236), at Finlapper og Finner fordem benyttede sig af Runer, men dog hemmelig, da disse stedse blandt dem forfulgtes af de Kristne (ja endog i indeværende — 19de! — Aarhundrede; see ovenfor S. 551), — men vi besidde dog aldeles intet Mindesmærke af hine Folk, som kunde berettigede os til at tillægge deres Brug af Skriftruner en saa høi Alder, som Lundhöiens Jættestue efter Nilssons og fleres Mening maa antages at have.

Om vi end indrømme, at denne Art af Underjords-Bygninger skyldes Nordens ældste, vilde Indvaanere af mongolsk Oprindelse, kan det dog vel tænkes, at Folk af den kaukasiske Menneskestamme, som fordre eller undertrykkede dem, have sat sig i Besiddelse af deres Opholds- eller Gravsteder **). At vore Forfædre af gothisk Herkomst meget hyppig

*) Naar man sammenføier denne Runes Træk med den lodrette Streg til Höire, danner den et angelsaxisk H.

***) Jfr. ovenfor S. 351. Det maa bemærkes herved, at Nilsson antager Celterne for Nordens næste Beboere (i Tiden) efter Eskimoer eller Lapper. — At Folk af celtisk Stamme have boet her förend vore Forfædre Gotherne (eller Joterne o. s. v.) stemmer ogsaa overeens med Resultaterne af Rasks, Petersens og Molbechs nyeste Undersøgelser; de to første stötte sig mest til sproglige og mythiske Grunde, Nilssons og Molbechs paa archæologiske, hentede fra Mindesmærkers og Oldsagers Betragtning. — Allerede 1820 og 28 sögte jeg at forklare vor Histories ældste, i mythisk Dragt indhyllede Traditioner i Rigsmaal saaledes, at Finlapperne vare Nordens ældste Beboere, at Celterne fulgte paa dem og at Gotherne vare de sidste. Jfr. ovenfor S. 522. De i Nordens Gravhöie hyppig forekommende Oldsager af Bronze, uden Forbindelse med andre af Jern, tilskrives nu Celterne af mange Oldgrandskere.

benyttede sig af de saakaldte **Jordhuse** (*jarðhús*) d. e. underjordiske Bygninger som Tilflugt i Krigstider, kunde tilstrækkelig oplyses med mangfoldige Exempler af de troværdigste Sagaer, men det maa her ansees for fuldkommen overflødig.

Naar **Gotherne** forefandt saadanne Bygninger, mere massive eller kolossalske end de selv pleiede at opføre, fra deres Forgjængeres Tider, fuldkommen færdige og i ypperlig Stand, er intet naturligere end at de have været betænkte paa at benytte sig af dem i paakommende Tilfælde. Saaledes mener jeg at det kan være gaaet til med **Lundhöiens Jættestue**. Endskjönt den oprindelig synes at have været indrettet til en stor og vidtløftig Begravelse, fandtes her dog neppe Spor til en saadan ved den os bekjendte Gjenopdagelse af den underjordiske Bygning, med mindre man skulde regne den i det mindre **Kammer fundne Aske, Been og Leerkarsstumper** hertil. Det var ogsaa, ved **Indgangens Tilmuring**, blevet omhyggelig adskilt fra **Hovedbygningen** eller den egentlige **Jættestue**. Dersom denne før har været **Urindvaanernes Gravsted**, er alt dertilhørende paa det omhyggeligste blevet udryddet og bortført af de sildigere **Besiddere**, som have aabnet **Gravstuen** for at anvende den til **Opnaelsen af andre Hensigter**. Hvilke disse have været er det ikke muligt for os at vide. En **Gisning**, der mest synes at stemme overeens med troværdige **Oldtidsberetninger**, have vi allerede anført. Muligt er det dog, at den **Hövding**, som paa ny satte sig i **Besiddelse af Gravstuen**, selv har bestemt den til sin egen sidste **Bolig***), eller og at han har benyttet denne **underjordiske Hal til hemmelig Gudsdyrkelse (launblót)**, til lønlige **Sammen-**

*) Vi have mange Exempler derpaa, at det gamle Nordens Hövdinger lode opføre store Höie eller reise anseelige Mindestene med Indskrifter for sig selv eller deres Ægte mager. Vi nævne kun **Gorm den Gamles Opførelse** af den ene kolossalske **Jellingehöi** med dens store **Gravstue** for hans **Dronning Thyre Dannebød**, og den derom vidnende **Runeindskrift**. **Abrahamson** har anført en Snes slige Mindestene, som Vedkommende, efter Indskrifterne, lode sætte til sin egen **Erindring** (Mærkeligheder ved **Runestene**, Ant. Ann. 2det Bds. 1ste H. S. 112—118). Andre lode **Billedværker** og **Indskrifter** indhugge angaaende deres **Bedrifter**. Til noget sligt kunne de dunkle **Indskrifter** i **Lundhöiens Jættestue** sigte.

komster og Raadslagninger med andre o. s. v., hvorom vi nu kun kunne gjøre os dunkle og usikre Forestillinger.

Under en saadan Besiddelse eller Brug af Hövdinger, Krigere eller Vikinger af gothisk Stamme, har man vel størst Grund til at mene, at hine Runer eller Hieroglypher ere blevne anbragte paa Jættestuens Vægstene. I denne Formodning maae vi bestyrkes ved den Beretning i Oldtidshistorien, at der fordem i disse Egne har levet en Hövding eller Kongesön, som bar Navnet Agnar.

Snorre Sturlesön er (blandt flere unævnte Forfattere) vor Hjemmelsmand for denne Efterretning. Det hedder nemlig i hans Ynglinga-Saga, 51de Kapitel: "Eystein, en Sön af Halfdan Hvidbeen, var Konge, "efter ham, over Raumerige og over Vestfold. Han var gift med Hilde, "en Datter af Erik Agnarssön, som var Konge paa Vestfold. Agnar, "Eriks Fader, var en Sön af Kong Sigtryg paa Vindil".*) Dette Stedsnavn betegnede, efter Petersens meget rigtige Forklaring**), især det nuværende Vensyssel eller den nordlige Deel af Jylland fra Limfjorden til Skagen. Thy eller Thyland regnedes fordem undertiden dertil***). Kong Sigtryg paa Vindil kan da ogsaa have hersket over Thy. Om hans Sön Agnar har efterfulgt ham i Regjeringen eller han har draget til Norge og der grundet eller bidraget til at grunde et nyt Kongedømme over Vestfold (som vistnok blev hans Sön tildeel), vide vi ikke. Det er da muligt, i Fald denne Agnar skulde menes ved Lundhöiens Runeindskrifter, at han kan have bestemt den til sit Gravsted, men at han senere har forladt Danmark for bestandig og taget fast Ophold i Norge,

*) S. Heimskringlas store kjøbenhavnske Udgave, 1ste Deel S. 58. Den samme Beretning forekommer og i den gamle Fortælling om Oplandenes Konger, Rafns *Fornaldar-Sögur* I, 104.

**) Geographisk Register til oldnordiske Sagaer XII, 400 under Ordet Vendel (*Vindill*); den samme Egn forekommer ellers i Sagaerne under Navnene *Vandill*, *Vendill*, *Vendilskagi*. Jfr. Fornm. S. XII, 366—367; Aal og Munthe l. c. 1ste Bd. S. 32, 36.

***) See herom P. W. Beckers Bidrag til en geographisk-antiquarisk Beskrivelse over Vensyssel og Thy, i Molbechs nordiske Tidsskrift 4de Bd. (1831) 1ste Afdeling § 4.

hvor han, ved sin Sönnedatter Hilde, blev Stamfader til Harald Haar-fager, Norges første Enevoldskonge*), fra hvem vor nærværende Kongestamme (med flere andre endnu blomstrende europæiske Fyrsteslægter) har sin Oprindelse.

Schöning hentörer Erik Agnarsöns Födsel omtrentlig til Aaret 677; — hans Fader Agnar, Sön af Sigtryg, Konge over Vensyssel (og Thy) kan da antages at være födt omtrent 647; har han indhugget, eller ladet indhugge, Binderunerne i Lundhöiens Jættestue, maa det vel være skeet henved 660—670 eller dog i al Fald i det 7de Aarhundrede, — altsaa omtrent 60 til 70 Aar förend Braavalleslaget holdtes, efter det ovenfor Udviklede. — Ere disse vore Formodninger grundede, kunne disse Indskrifter antages for at være de ældste i vort Norden, som man hidindtil af historiske Grunde har kunnet henføre til en sand-synlig Daterings-Periode.

Endelig bemærker jeg, at Navnet Agnar i Hedenold findes at have været brugt i Danmark. Saxo nævner Rolf Krakes Svoger og en Sön af Ragnar Lodbrog, som bare dette Navn. Middelalderens Kröniker ommelde og en Hagnar (eller Agnar) som en af Jyllands gamle Konger. End flere Danske af dette Navn forekomme i Sagaerne. At det er æld-gammelt, erfares bedst af Indledningen til Eddadigtet Grimnersmaal og af selve Digtet med dets Anhang, som handler om tvende Kongesöner,

*) Den her anförte genealogiske Beretnings historiske Troværdighed kan neppe være nogen grundet Tvivl underkastet. Det gamle Nordens Fyrster og Hövdinger bare megen Omhu for deres Slægtregistres Bevaring, ligesaavel som Mexikanerne, der ingen egentlig Skrift kjendte, men dog udtrykte dem ved Hieroglypher, efter hvad Humboldt har oplyst. Nordboerne havde sikkerlig Stamtavler, indridsede med Runer paa Træ eller Steen; Malstastenene i Helsingland er endnu til som et öiensynligt Beviis herfor, idet den fremviser i Runeskrift en Stamtavle, som naaer op til 12te eller 13de Led. See herovenfor S. 122—123. Ynglinga-Saga er vistnok for en stor Deel bygt paa Are Frodes ældre Skrift af lignende Indhold. Den indeholder ellers Brudstykker af Digtet Ynglingatal, forfattet af Thjodolf fra Hvin i Norge, som levede i det 9de Aarhundrede, og tilegnede det Kong Rögnvald af Vestfold, Harald Haar-fagers Södskendebarn. Hilde, vor Agnars Sönnedatter, var disse Fættres Tipolde-moder, — hvilken Slægtskabsberegning da ikke har været nogen Tvivl underkastet.

af hvilke den ene, som hed Agnar, efter Odins Beslutning arvede efter sin Fader Herredømmet over Gotnernes (eller Gothernes) Land.

Til Side 17—18, 340—341, 342—344, 459, 475

(jfr. Tab. VIII Fig. 1,2).

Andre Indridsninger af Billeder og Runer i eller paa Hedenolds-Gravhöies Stenkister, Stenkamre o. s. v. i Skaane og Danmark. Vi bemærkede för, at Vestgötlands Halvkorsgrave findes i Stenröser eller store Höie, der egentlig bestaae af sammendyngede Stenhobe. Det samme gjelder om det beröimte *Kivik-Monument* i Skaane*), i det saakaldte *Breda rör*; det bestaaer egentlig af en saakaldet Stenkiste, der er saa betydelig, at den kan sættes ved Siden af de underjordiske Stenstuer. Vi nævne det her formedelst de mange deri befindtlige Hieroglypher eller billedlige Forestillinger, som have det tilfælles med Lundhöiens Jættestues Charakterer, at de ere saare svagt indridsede eller indtrykte. Den nu for en stor Deel ödelagte Stenhöi, hvori Mindesmærket findes, har været af mere end 100 Alens Gjennemsnit og henved 500 Skridts Omfang. Hvor höi den har været kan man ikke med Bestemthed sige; efter at adskillige Hundrede Læs Sten vare blevne bortförte derfra var dog dens Höide henved 5 Alen. Den store Linné var den förste, som, mig vitterlig, vakte Opmærksomheden for dette Oldtidsminde, som 1749 blev ham viist under Navn af *Penningegraven***). Det er da slet ikke usandsynligt, at Skattegravere allerede da havde hjemsögt Stenkisten og hentet Guld eller

*) Christianstads Lehn, Albo Herred og Mälby Sogn, i Nærheden af Fiskerleiet Kivik, $\frac{3}{4}$ Mil fra Cimbrishamn.

**) Skånska Resa (1751) S. 127. Linné bemærker at denne Röse fuldkommen ligner det saakaldte "Hjalmars Rör" ved Falkjöping (Vestgötha Resa S. 81). Linné havde det tilfælles med sin Aandsbeslægtede, Alexander Humboldt, at han paa sine Reiser (for det meste blot indskrænkede til Sverrig, forsaavidt han har beskrevet dem) var yderst opmærksom paa alskens Oldtidslevninger, saavel af Bygninger og Gravhöie som i Almuens Overtro, Sæder og Skikke; kun ere Humboldts Beskrivelser og Under-sögelses i denne Henseende mere omfattende og nöiagtige, samt oplyste ved ulige zirligere Afbildninger.

Sölv derfra, thi just her i Omegnen har man fundet kostbare Smykker, romerske Mynter og Guldbrakteater. Da havde Bygningen dog tre Overliggere eller kolossalske Dækstene, og var ellers tildækket af Rösens mindre Stene (gjennem hvilke da Skattegravere let kunde have skaffet sig ubemærket Adgang, ved at tage dem fra om Natten og atter tilkaste Aabningen mod Dagen). Dog lode de det ikke blive derved, men henved 30 Aar efter Linnés Besög forstyrrede de Graven ved at borttage Overliggerne ganske og da först var det, at man blev de Figurer var, som vare anbragte paa Stene, som udgjorde dens Sidevægge. Assesor Wessmann aftegnede dem da for förste Gang (henved 1779); hans Tegning blev sendt til Lagerbring, som snart foranstaltede Mindesmærket nöiere undersøgt og nöiagtigere afbildet ved Hilffeling. Da var Graven 7 Alen lang fra Nord til Syd, $1\frac{1}{2}$ Alen bred; dens Vægge (eller Kistens Sider) bestode af Stene, som vare henved 2 Alen höie, 8 til 9 Tommer tykke samt $1\frac{1}{2}$ Al. brede. Sidestenenene vare 12 eller 14 (6 eller 7 paa hver Langside), en desuden ved hver Ende af Graven; paa 7 af disse Stene fandtes særdeles mærkværdige Figurer anbragte. Opdagelsen (beskrevet og illustreret i forskjellige Skrifter) vakte megen Opmærksomhed, og selve Graven skal have henstaaet uforstyrret 1786, — men da Sjöborg i Aaret 1800 besaae Stedet, vare 5 af Figurstenene borttagne og efter Sigende indmurede under en Brændevinskjedel i Mälby! Til Lykke blev Sjöborg Sverrigs Rigsantikvar 1814 og erhvervede sig da store Fortjenester af dette saa skammelig behandlede (og dog saa beröimte) Oldtidsmindesmærke ved at restaurere det til sin forrige Skikkelse, for saavidt det da lod sig gjöre. Det kostede ikke liden Umage, da Graven var bleven saa forstyrret og opfyldt, at man neppe kunde gjenkjende den; med Naboernes Hjelp oprödes Brændevinspanden i Mälby og to af de borttagne Figurstenene skaffedes igjen tilveie, men den 3die meentes at være blevet slaet i Stykker, da man vilde omdanne den til en Qværn- eller Möllesten, og Stykkerne naturligvis bortkastede! De övrige Stene fik igjen deres forrige

Yyy*

Stilling; dog blev en Indgang anlagt fra Syd til selve Stenkisten, til Bekvemmelighed for dem, som vilde tage den i Öiesyn. Figurerne bleve af Sjöborg paa det nöieste betragtede og confererede med Hilfelings Tegning, som i Hovedsagen fandtes rigtig paa det nær, at enkelte af dem vare noget forskjönede og enkelte andre ufuldstændige.

De her anbragte Billedværker (især Menneskefigurerne) ere tildeels naturligere og bedre tegnede end alle andre, som vi endnu kjende fra Nordens Hedenold. Lagerbring meente derfor at de vare udförte af Romere og at det Hele skulde sigte til en romersk Krigsflaades seierrige Landing i Skaane. Dette kan man dog neppe antage af den Grund, blandt andre, at Romerne nok aldrig pleiede at anbringe deres Billedværker paa den höist besynderlige Maade, som her sees at være bleven brugt og jeg helst vil beskrive med Sjöborgs egne Ord: "Figurerne äro ei skarpt inhuggne, utan helt lätt utgröpte, och se ut lika som då man med ett finger [liten fingerända] gör lätt intrykk uti en deg eller mjuk gipsmassa". Stenene vare fuldkommen raae og ikke polerede. Da Sjöborg reviderede Tegningerne, maatte Sol og Dag benyttes paa forskjellige Maader og Lys desuden antændes, for at faae Skyggerne tydelige nok. Heri ligne disse Figurer de herovenfor, i Lundhöiens Jættestue i Jylland, omhandlede og tillige dem, som sees paa Herrestrup Dyssens Overliggere i Sjælland, hvilke vi herefter komme til at ommelde.

Ullerups Stenstue er deri ganske forskjellig fra Kivik Stenkiste, at samtlige Figurer i den förstmeldte synes at bestaae af Runer eller Binderuner, hvorimod man ikke har fundet noget Spor til Skrift i den sidstmeldte, — hvorfor jeg heller ikke vedföier nogen Afbildning af dennes höist mærkelige Billedværker, tillige af den Grund, at de allerede findes aftegnede i mange forskjellige Værker, af hvilke jeg maa formode at et eller flere er tilgjængeligt for de fleste af mine ærede Læsere*).

*) Blandt disse erindrere jeg nu: Lagerbring de monumento Kivikensi, Gotha 1780; Meusels Geschichtsforscher 5ter Theil; Suhms Danmarks Historie 1ste Deel, 1782;

Endelig bemærkes, at Begravelse i Stenkister, i Europas Hedenold, synes at have været temmelig udbredt. Om tvende udhugne Stene, der udgjorde Dele af en saadan, i England, har jeg (S. 532) her ovenfor handlet. I en Art af muret Gravkiste maa man vel have fundet de

Brehmer Entdeckungem im Alterthum, 1ster Th. 2te Abth., Weimar 1822. De nyeste og nøiagtigste Aftegninger findes i Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare 3de Del 1830 Pl. XI, XII S. 142 o. f. (jfr. Indledn. til Kännedom &c. S. 167—170 og Nomenklatur för nord. Fornälsk. S. 113—119). Figureerne forestille paa forskjellige Stene: 1ste Sten (som desværre er den forsvundne): 1ste Række: en Anfører eller (efter andres Mening) Præst i et (ikke meget) langt Klædemon. (Paa ham nær ere alle andre tydelige Menneskefigurer enten nøgne eller i korte tæt sluttende Sömandsklæder). I Spidsen for tre andre (af hvilke den første synes at bære et stort Bæger, men de övrige at blæse i store Lure eller Krigstrompeter) nærmer han sig en Kreds, i hvilken to Mænd staae, hver til sin Side af en opreist Stang, hvorpaa noget er ophængt, hvilket nogle Fortolkere ansee for en stor Vægt (med Vægtskaale), andre for et musikalsk Instrument (som en dobbelt Pauke eller Tromme) o. s. v. 2den Række: omkring et lille Alter eller et stort Kar staae 8 höist besynderlige Figurer, 4 paa hver Side, der efter Stillingen synes at staae over for hinanden og vendte mod Midten. Sjöborg antager at disse Figurer betyde Præster [eller Præstinder?] med nedhængende Arme, hvis Hættespidser lude fremad, men hvis lange Klædnings Slæb vende bagud. Denne Gisning er vistnok sandsynligere end andres, som have antaget disse (ellers fuldkommen uniforme) Figurer for Sæihunde, der skulde betegne Krigsfartöier. 3die Række: Til (Læserens) Höire sees en Halvkreds, der ligner et Ω ; foran Indgangen til den en Mand med opløftet Sværd eller Spyd, og tre andre, der synes at have bagbundne Hænder; trende af dem synes at gaae ud af Halvkredsen. Foran dem sees (til Venstre) en anden lignende Halvkreds, ind i hvilken en Mand med løftet Spyd synes at ville gaae, efterfulgt af tre andre, hvis Hænder og synes at være sammenbundne paa Ryggen. — 2den Sten. 1ste Række: Til Höire kjører en Mand, der staaer paa en let Stridsvogn, fremad med en Pidsk eller Spyd i Haanden; mod ham vender sig en Mand med et løftet Spyd eller draget Sværd; bag ved ham, men i en modsat Retning, staae 3 Mænd med bagbundne Hænder. 2den Række: 2 liggende Dyr (som Stude eller Heste) og tvende andre utydelige Figurer. 3die Række: efter en Mand, som i (eller paa) höire Haand holder en kugledannet Figur (nogle mene et afbugget Menneskehoved), følge 8 af hine mystiske utydelige Figurer. — 3die Sten: 2de store Hellebarder (lignende den i det norske Vaaben) helde lige overfor hinanden mod Spidsen af en smal Pyramide og tvende Redskaber, der ligne et dobbelt, i Midten tykkest, men til begge Ender tilspidset Syd. — 4de Sten: 4 Heste med forskjellige Ziratfigurer. — 5te Sten: tvende Cirkler, der omgive et ligesidet Kors, fuldkommen lignende den Figur, som sees paa den første Figursten i Lundhöiens Stenstue. — 6te Sten: tvende Hjul af samme Skikkelse og (som Sjöborg mener) to (Sten-) Öxer uden Skaft. — 7de Sten: et Skjærgaardsfartöi med en Besætning af 6 Mand. Münter og Abrahamson have ellers sögt at forklare disse Forestillinger i skandinavisk Museum 1ste Deel samt Ant. Ann. II, 283 o. f. Jfr. Nyerup l. c. IV, 101, 103.

berönte Indskriftstene fra Willingshausen, hvilke W. Grimm har beskrevet og udgivet efter det S. 156 (o. f.) anførte. Den var desværre! meget forstyrret, men en anden, som vi nu skulle ommelde, undersøgtes strax paa behörig Maade.

Aaret 1805 fandt man i Ruhenthal (ved Slottet Bruck i det vestphalske Grevskab Marck) paa et Sted, hvor en stor Gravhöi fordum havde staaet, to parallele faste Mure. De befandtes ved nærmere Eftergravning at höre til en Hedenoldsgrav, fra Öst til Vest af 18 Fods Længde, $3\frac{1}{2}$ F. Bredde; den var opført af massive Sandsteen, meget stærkt sammenkittede og tilhugne indvendig. Bag Graven opdagedes en muret Gang. I den vare forskjellige Urner; i en af disse, dækket ved et Laag af Skifersten, fandtes Been og Trækul samt desuden i selve Graven Knokler af Mennesker (af sædvanlig Störrelse) og af meget smaa Heste (altsaa lignende den norsk-islandske Race). Sammenblandingen af de her fundne Oldsager er særdeles mærkelig; de bestode nemlig af en stor *Stenkile* af en hvid og blaagrönlig Jaspisart, forskjellige *Flintestensknive*, en lille gjenneemboret *Stenskive* af sorteblaat Marmor, en Haarnaal af *Tin*, et sönderbrudt Bæger af *Sölv* (lignende en Overkop); meget *Jern* som Levninger af Vaaben og Hestetöi, der dog vare forvandlede til Rust paa en meget tynd *Kjærne* nær, hvoraf man kunde overbevises om *Metallets Beskaffenhed*. Urnerne stode mellem röde og faste *Muurstene*, og ved den störste af dem stod en *aflang firkantet Sten af fast hvidgraa Sandsten* med indhugne skraaelöbende Furer, af hvilke nogle ere brede, som for större *Afdelinger*, andre derimod smalle som *Linier*, af hvilke regelmæssig 3 eller 4 löbe parallelt med og mellem de brede Furer; i og mellem disse ere synderlige *Charakterer* indhuggede, som paa en Side have megen *Lighed* med Elementerne til den österlandske *Rileskrift* og paa den anden (hvilket dens første *Beskriver* og har bemærket) til de svenske saakaldte *Helsingruner*. — De ovenstaaende Efterretninger om de ved Ruhenthal fundne Oldsager ere tagne af en, kort efter selve *Opdagelsen*, over hele *Fundet*

affattet og udgivet meget udførlig Beskrivelse*), men om Indskriftstenens rigtigste Afbildning og de dertilhørende specielle Bemærkninger henviser vi til W. Grimms titanførte Værk (Tab. X, S. 287—291). Ogsaa ved Merseburg i Sachsen har man, omtrent 1792, fundet en mindre Stenkiste i en Höi (kaldet Hunnen-Hügel), der bestod af Stene, i hvilke Figurer af forskjellige Vaaben (Hamre eller Öxer, Buer og Pile) samt mangeslags Linier, Streger o. s. v. i forskjellige Forbindelser (der vel kunne antages at have en hieroglyphisk eller palæographisk Betydning) m. m., vare udhugne, og derefter overstrøgne mest med rød, dog tildeels med sort Farve. Stenkisten var 10 Fod lang, 5 Fod bred og 4 Fod höi. I Kistens Midte fandt man en Urne af Sten og adskillige Vaaben, for det meste af samme Materie**).

Vi gaae nu over til en anden Klasse af Mindesmærker, som ere meget udbredte ikke alene i Danmark og Sverrig, men ogsaa i Storbritannien, Irland, Frankrige, Tydskland og flere europæiske Lande. I danske archæologiske Skrifter har man mest kaldt dem *Stenaltre*, men denne Benævnelse findes nu sjelden at være passende, efter hvad der allerede er blevet udviklet af Sagkyndige, som derimod mest helde til den Mening, at disse Stenkamre i Oldtiden, i det mindste tildeels, have været indsluttede af Gravhöie, hvis Jord man havde bortført for at benytte den til Landbrugets eller Veienes Forbedring***). Nogle saadanne skjules vel endnu

*) Kortum Beschreibung einer neuentdeckten alten Germanischen Grabstätte, nebst Erklärung der darin gefundenen Alterthümer, Dortmund 1804, 8.

***) See *Edda Sæmundi sive antiquior* II, 955. Saavidt jeg erindrer var det Brev, hvoraf jeg 1818 tog disse Efterretninger, stilet til Fr. Münter; jfr. Grimm (ü. d. R. S. 282—285).

****) Ledetraad til nordisk Oldkyndighed (1836) S. 34—35. Jfr. B. Thorlacius om Hedenolds Höie og Stensætninger (Skand. Selsk. Skr. 5te Aarg. S. 147 o. f. 162); Molbech Undersøgelser over Stenkamre (Hist. Skildr. og Fort. I, 30, 33); Sjöborgs Nomenklatur S. 133 o. f., hvor de overhoved kaldes Kummelgrotter samt indeles i Tempelkummel, Altarkummel og Grafkummel. Fuglsang har i Ostindien fundet lignende Stenbygninger anvendte som smaa Afgudstempler for Landalmuen (Ant. Ann. II, 41). Deres Bestemmelse her i Norden kan vistnok have været mangfoldig; nogle have vel hørt til de saakaldte *hörgar* (af den sidstomhandlede Art), andre til Gravbygninger (*kuml, kumldys*) o. s. v.; see endvidere Wallmans Öfversigt af Nord. Forn-

af Gravhöiene, andre har man allerede opdaget i disse. Et meget mærkeligt Monument af denne Art have vi allerede ommeldt herovenfor S. 17—18. Det vedkommer os her i Særdeleshed formedelst de billedlige Forestillinger og formeentlige Runer, der fremstilles paa dets Overligger, hvorfor jeg her maa omhandle det nærmere ved at meddele de Underretninger, jeg (i Forening med Rafn, see herovenfor S. 484) har indhentet eller fundet bekræftet paa selve Stedet. Anders Larsen, Udflytter fra Landsbyen Herrestrup i Grevinge Sogn i Odsherred, foretog sig (henved 1830) at grave efter Skatte i en stor, paa hans Jordlod liggende Höi. Da han havde ført endeel af Jorden bort, stødte han paa et stort Stengravkammer, som han aabnede. I den ene Ende af dette fandt han et Par Urner, der strax hensmuldrede, og følgende forarbejdede Flintestenssager: en Huulmeisel, 6 Flækker og et Brudstykke af en almindelig Kile (nu opbevarede i det kjøbenhavnske Museum for nordiske Oldsager). Gravkammerets Vægge bestaae af 6 store Stene, der danne et sexkantet Kammer af $4\frac{1}{2}$ Alens Længde, omtrent 3 Al. Bredde. Dertil førte en Gang, dannet paa sædvanlig Maade, $\frac{1}{2}$ Al. höi ved den yderste Indgang, 1 Al. ved den inderste (til Gravkammeret), ellers af $5\frac{1}{2}$ Alens Længde, $2\frac{3}{4}$ Al. Bredde. Hele Gravstuen bedækkedes af en meget stor Overligger, 5 Al. lang, 4 Al. paa det bredeste og $2\frac{1}{4}$ Al. paa det tykkeste. Paa den udvendige, mest mod Syd og Vest vendende Side af denne Overligger sees forskjellige raae Figurer, let indhugne eller snarere indridsede, saa at de kun kunne tydelig skjelnes ved Hjælp af gunstig Belysning af Sol eller Dag. De forestille tre Kredse, firdeelte ved Kors, i Skikkelse

---

lemn. l. c. S. 37 o. f. I vort Norden har Almuen i nyere Tider givet dem forskellige Navne, f. Ex. i Danmark *Bondekirke* (Falster), *Dodenuun* (Dödningeovn) og *Jynovn* (der vel betyder det samme; jfr. det tyske *Hünen-oven*, *Hünen-bett* m. m. samt Molbechs danske Dialekt-Lexikon), i Vestgothland *Gigerommen* (Jættinde- eller Troldkvindeovnen), *Løkehäll* (Løkes Hall), *Dyrhus* m. m. De have været (og ere tildeels endnu) meget udbredte i Tydskland, Nederlandene, Frankrige og Storbritannien, — og saaledes (i Oldtiden) fælles for os og Celterne. I Wales kaldes disse Mindesmærker *Cromlech*, i Derby-Shire *Tor* o. s. v.

af et Hjul (aldeles lignende det, der sees paa den ene Figursten i Lundhöiens Stenstue) samt 4 bemandede Fartöier (et med 25, et med 10 og et med 8 Roerkarle). Hvad der mest har interesseret mig ere to Charakterer, der fuldkommen ligne disse Runer:

R R

og som forekomme mig at være indhugne*); da derimod Adskillige, som have seet dem, vel erkjende Ligheden med Runer, men ansee dem dog for et Naturspil, maa jeg (til eventuel Berigtigelse af min ovenfor yttrede Anskuelse) henstille dette Spørgsmaals Afgjørelse paa Aastedet til en kyndig Mineralog. Mere tvivlsom fandt jeg en anden Charakter (blandt Figurerne), der meget ligner Bogstavet **P**.

Da man især har villet tilskrive Celterne detteslags Mindesmærker (endskjönt jeg vistnok troer at mange blandt dem ere af gothisk Oprindelse), maa jeg ikke forbigaae den Bemærkning, at adskillige meget lignende i Bretagne ere paa forskjellige Maader prydede med indhuggede Figurer og Charakterer, dels uden paa Overliggerne (ligesom paa dem ved Herrestrup og Strarup), dels indvendig, samt endelig (ligesom ved Rivik, Ullerup o. s. v.) paa underjordiske Stenbygningers Vægstene**).

*) Ere de virkelige Runer, maa de læses RO (eller ró); det vilde dog maaskee være tvivlsomt, om de skulle udtrykke det saaledes lydende gamle Mands-Egennavn — eller det bekjendte Ord, der betyder Hvile, som f. Ex. forekommer saaledes i Eddadigtet *Sólar-ljóð*:

*Drottinn minn gefi
- dauðum ró!*

Min (vor) Herre give
De Døde Ro!

Jfr. ovenfor S. 472.

**) See f. Ex. *Memoires de la Societé Royale des Antiquaires du France T. VIII (1829) S. 142 (Pl. I), S. 146, 147 (Pl. II, A, B), S. 153 (Pl. III, A-E); Archæolog. (Lond.) Vol. XXV (1834) S. 230 o. f. Pl. XXV, XXVI.* Til de saaledes udtrykte celtisk-franske Forestillinger, der ansees for druidiske Emblemer o. s. v., knytte sig (som det synes) andre paa ældgamle skotske Mindesmærker, saavel paa Stene som Metaller; jfr. ovenfor S. 163. Mange slige have vel i ældre Skrifter, men andre nyere særdeles interessante Afbildninger ere mig nylig meddeelte af min ædle og lærde Ven W. C. Trevelyan til Wallington. Desværre er jeg ingenlunde saa indviet i disse hidindtil uafslørede Mysterier, at jeg tør yttre nogen bestemt Mening derom. Om skotske Billedværker af denne Art har Dr. Clement tildeels handlet i et her udgivet Skrift: *Die Dänischen Reichssymbole, Elephant und Dannebrog*, 1840, 8.

I det Følgende komme vi til at ommelde en i Jorden paa Færøerne fundet Sten, hvorpaa Binderuner ere indridsede med saa fine og svage Træk, at de i den Henseende meget ligne de i dette og næstforegaaende Afsnit omhandlede Charakterer og Billedværker.

Endelig maa vi ikke glemme at erindre, at den Utydelighed, ja undertiden endog ved første Öiekast (i ufordeelagtig Belysning) en vis Usynlighed af slige Indridsninger uden al Tvivl meget tit har foranlediget, at de ved Stensætningernes Aabning eller Undersøgelse ere blevne upaaagtede, endog af Mænd, som interessere sig for Nordens Oldtidslevninger overhoved, da en saadan Anbringelse af Charakterer og Figurer i dets fjerne Oldtid hidindtil har været næsten aldeles ubekjendt. At visse Grundeiere, der vel vilde regnes til den dannede Klasse, men dog ikke skaante tydelige Runcindskrifter, naar de kun fandtes paa Stene, der beleilig kunde henkastes i en Bro eller et Gjærde, endmindre vilde give Slip paa saadanne kolossalske Stene som de ved Ullerup eller Herrestrup, om de end syntes at være svagt betegnede med noget, som de kun kunde ansee for umærkværdige Kragetæer, er let at begribe. Meget mindre maa man i Almindelighed (skjönt hæderlige Undtagelser gives) vente af den simple Bonde eller Almuesmand, som dog fremdeles maa haabes at gjøre større Fremskridt i Oplysning og Kundskab, saa at det herefter vil være mere sjældent at læse Efterretninger, som denne, om den ene af de to saakaldte Langdysser (der nu for det meste er forstyrret) i Nærheden af de ovenfor beskrevne Jættestuer ved Udleire: "Der fortælles (1859) "at man her for omtrent 50 Aar siden skal have fundet *nogle flade Stene "med Indskrifter paa, men som bleve ødelagte"*). Og dette skete i Omegnen af Roeskilde og Kjöbenhavn henved Aar 1809! Hvad kan

*) Historisk-antiquarisk Beskrivelse over Snodstrup og Ölstykke Sogne l. c. S. 365. Det meldes og sammesteds S. 367, at man vesten for Möllehöien (see ovenf. S. 524) har fundet end en Jættestue, lignende den störste nu bekjendte paa Udleires Grund, men den blev strax slöifet og Stenene anvendte til Hegn. — Hvad der fandtes i den er ikke kommet til Nogens Kundskab.

der da ikke vræe skeet baade da og forhen i fjærnere og mindre oplyste Egne af Riget!

Til Side 89—195, 195—199, 206—207, 320—327, 349, 468—484

(jfr. Tab. VIII Fig. 4; Tab. XIV Fig. 3).

Notater om forskjellige Runcindskrifter paa Stene, fundne i Danmark og dets nordlige Bilande, som enten ere nylig opdagede eller hidindtil have været ubekjendte. Et Exempel paa den nærmeste Fortids barbariske Foragt for Forfædrenes ældste Skriftminder fra Naboöen Fyen er tilfældigvis kommet til min Kundskab. Det er allerede af mig for en Snes Aar siden overgivet til Offentligheden*), men fortjener vel at opfriskes her, især da den ödelagte Indskrift i visse Maader hörer til de særegne, som her af mig omhandles og nu for første Gang (saavidt muligt) udgives:

“Paa Landsbyen Örbeks Mark (kort fra en forhen særdeles ud-
“mærket, men nu næsten ödelagt Dysse**) opdagede nuværende Cancellie-
“raad Lindegaard***) for nogle og tyve Aar siden” [altsaa omtrent 1797]
“en Runesten. Den laae kort fra en Höi og saae ud som en anden raa
“Klippe, men da den var bleven omvæltet for at sprænges efter Eierens,
“en Cancellieraad Langes Ordre, opdagede den da unge Lindegaard en

*) I min Reise til Jellinge 1820 (ogsaa udgivet i Nyerups Danskes Reiseiagttagelser) S. 123—124.

**) I den her omhandlede Omegn af Bondebyen Lindeskov findes Voldstedet af det ældgamle Slot Magelund med mange, endskjönt nu mest forstyrrede Gravhöie og Stensætninger fra Hedenold. Betydeligst deraf var den herommeldte (fra N. til S.), som har bestaaet af en Jordforhöining af 256 Alens Længde, $9\frac{1}{2}$ Al. Bredde, forhen omsat af store, ikke aldeles tæt ved hinanden staaende Stene, som have været 220 i Tallet. I Midten var en Stenkiste, hvis Indhold dog forlængst var forsvundet; endog en flad Sten, som för havde tjent den til Laag, var bleven borttaget og anvendt — som en kristelig Ligsten. See l. c. S. 118—123.

***) Eier af Hovedgaardens Lykkesholm og af en da derværende Samling af nordiske Oldsager, som han selv havde bragt tilveie paa Godset og i dets Omegn; efter Justitsraad Lindegaards almindelig beklagede Död skjænkede hans Arvinger Samlingen til det Kongelige Museum her i Staden.

“Runeskrift paa den flade Side, som för vendte nedad,*) hvilken han
 “strax optegnede. Han bad meget at denne mærkværdige 5 Alen høie
 “Sten, som ei findes hos Worm eller andre Forfattere, ikke maatte
 “sprænges, men kunde paa ingen Maade opnaae en saa billig Begjærings
 “Opfyldelse. Han maatte da nøies med at sende en Gjenpart af den tilintet-
 “gjorte Indskrift til Professor Nyerup, der atter viste den til den forevige
 “Kammerherre Suhm, som læste den saaledes:

ATHULF RITHSTI STIN EFTIR ABURI

“(Adulf — eller Adolf — reiste Stenen efter Abur)”

Jeg bemærkede herved, at Lindegaard da foreviste mig den af ham gjorte
 Tegning over Indskriften, men her maa jeg tilføie, at jeg da strax af-
 copierede den, og har nu den Fornöielse saaledes for første Gang at
 udgive samme**):

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱᚱᚱ : ᚱᚱᚱᚱᚱ : ᚱᚱᚱᚱᚱ : ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Dengang læste jeg Indskriften saaledes:

UᚱUFRIÐR · LEST · OFT · ÞIAUBURID

eller efter senere Skrivemaade:

Odufriðr lest (letst) oft þió(ð)borið,

to korte Vers, hvoraf Meningen bliver:

“Odelfrid døde; ofte det mindes blandt Folk”

(*Odufridus obiit [id] sepe divulgatum*)***).

Jeg kan ikke holde mig fra at gjentage den Beklagelse, hvortil
 denne Meddelelse gav mig Anledning:

*) Det sees deraf, at Stenen med Vold var bleven nedstyrtet fra Höien, maaskee for at skjule den for hedensk anseete Runeskrift.

***) Denne Indskrift er ikke ommeldt i Liljegrens Runurkunder.

***) Nu mener jeg at det opvendte ᚱ skal betegne Binderunen ᚱᚱ og Navnet saaledes læses *Uᚱulfríðr* (eller *Uᚱalfríðr* = Odels- eller Eiendoms-Fred), der og forekommer (som *Utalfríðr*) i svenske Runeindskrifter, f. Ex. Liljegr. Nr. 162. Man kunde og gjætte at *lest* er forkortet for *let stein*; muelig ville Nogle mene, at *oft* bör snarere læses *aft* og betyde det samme som *at* (ved) — men at *þiauburid* kunde være det samme som det oldnordiske *þióðbraut* (Folkevei, Landevei), altsaa: at Odelfrid enten døde eller lod Stenen sætte ved Landeveien. Sproget er her vistnok tildeels meget dunkelt.

“Beretningen om denne Stens Ödelæggelse af en anseet Mand i Staten, som man skulde formode besad videnskabelig Dannelse, mod udtrykkelig Forestilling og Forbön, viser tydelig nok den slige Mindesmærker her i Norden forhen almindeligst vederfarne Behandling. Saaledes forgik Juulskovsstötten og de fleste i det 17de Aarhundrede til Kjöbenhavn henflyttede Runeminder; saaledes forsvandt Runestenen ved Rönninge*) og adskillige andre, hvorpaa Opmærksomheden dog var bleven vakt ved flere trykte Skrifter. Vi burde haabe at en slig Vandalisme dog engang standses, og at de faa ældgamle Mindesmærker af dette Slags, som vi endnu besidde, bevares for Efterslægten, som ellers vil faae Aarsag til at mene at Danmark aldrig havde besiddet Runestene!”

Vor Tid vil, i vort Danmark, neppe gjøre sig skyldig i slige Forbrydelser mod Forfædrenes Minder, og det er vist at saavel Regjeringens som den antikvariske Commissions og Oldskriftselskabets Bestræbelser, i modsat Retning, allerede have baaret og ville fremdeles bære gode Frugter, — især da man med Glæde har erfaret at de ved givne Leiligheder paa det velvilligste understöttes, saavel af Embeds- og Videnskabsmænd som af Oplysningens og den fædrelandske Oldkyndigheds Yndere af alle Stænder. Herpaa har nærværende Skrift allerede givet mange Exempler, og Resten af disse Blade vil vise nogle flere.

Til de særegne danske Runeindskrifter, som i den sidste Tid ere komne for Dagen kan man regne den ene af de to sönder-vissingske (i Aarhus Stift i Jylland); men vi fremstille den ikke her, da Hr. Thorsen har udgivet den i en særegen Monographie, af hvilken vi leilighedsviis have udhævet dens mærkværdigste Afvigelser fra Nordens ellers sædvanligste.

*) I Fyen; beskrevet og afbildet i Worms Monum. Dan. S. 239—241. Den havde forhen staaet paa en Höi, omgivet af store Stene, som en Bautasten (2½ Alen lang, nederst 1 Al. bred), men var allerede i Worms Tid omstyrtet, bortført og henkastet paa eller ved en Alfarvei! Da Bendz 1820 udgav sin Beskrivelse over Rönninge og Rolfsted Sogne var Stenen (efter S. 99) aldeles ikke mere at finde. Worms Afbildning og hele Beskrivelse ere der udgivne paa ny.

I samme Stift har man for faa Aar siden (1836) i Sals Kirke opdaget en Runesten af haard graa Granit, som allerede er sjelden derved, at Bogstaverne ere af ophöiet Arbeide; efter den af Skolelærer Christensen i Sal (eller Sahl) indsendte Beskrivelse og Tegning er den dannet som en smal Ligsten; oventil sees et næsten firkantet Kors, som dog ved en smalere Stangfigur er forlænget til Stenens nederste Ende. Langs dermed staaer Indskriften, som synes at maatte læses saaledes*):

XN†N††↑ . *A⋈ 4† 1V ††† ††† †.
 †PV'44 IR YIR Y††

og at burde omskrives:

*Gunvald hyt(e)r se(sa) ok lit stin á
 af k(ro?)ss er mer mal.*

Jeg antager at Meningen heraf er denne:

“Gunvald hedder han” (som ligger her) “og see paa
 “Stenen! Det er Tid for mig” (at tye til) “Korset”.

Det 1ste Bogstav, X, er det angelsaxiske *g* (om ikke et nordisk *h*); det 7de et paa en særegen Maade stukket ↑; det 9de, A (ellers som oftest i danske og svenske Indskrifter *r*, især som *finale*; jfr. ovenf. S. 322)**) maa her læses som *y* (eller *i*, der i Oldnordisk undertiden udtrykker Lyden *ei*); den næste Charakter er en Binderune for 3 Bogstaver, 1IR (*tir*). † synes her at staae for *a* og † for *á* (jfr. ovenf. S. 501).

Nederst ved Korsets Fod sees to utydelige Figurer, der ligne tvende mod hinanden vendte Ryttere. Det Hele er indfattet af en temmelig bred udhugget Ramme.

*) Herved er det dog at bemærke, at 3die Bogstav i Tegningen snarere ligner †. Hr. Christensen bemærker udtrykkelig at Runerne tildeels ere meget forslidte og utydelige, saa at han kun med Möie kunde opdage Trækkene.

**) Ligesom det der er bemærket om Islænderne, at de i Almindelighed ikke brugte † som Finale, kan og den samme Bemærkning gjælde om de gamle Nordmænd; see f. Ex. de norske Indskrifter herovenfor S. 500—503.

Stenen (som uden Tvivl er fra den danske Kristendoms ældste tider) laae, som Fodtrin, i Kirkens Chordör og har der, uden Tvivl meget længe, været udsat for Stövlehæles og Træskosöms Paavirken, hvorved den forhen særdeles tydelige Indskrift næsten var bleven ukjendelig.

Allerede 1820 havde jeg bemærket i min ovenanførte Reise til Jellinge (S. 124), at saare mange danske Runestene maatte være bleve indsatte i Kirkemure og Kirkegaardshegn, ligesom den da for kort Tid siden opdagede Bekke-Sten (see Ant. Ann. IV, 114—117 Tab. II Fig. 6). Adskillige sildigere Opdagelser have bekræftet denne Sætning. Et Par saadanne komme vi nu til at ommelde.

Den ovennømmeldte Skolelærer Hr. Christensen i Sahl, der har saa store Fortjenester af den ved ham der först bemærkede og beskrevne Runesten, har (1836) foröget dem ved Opdagelse og Beskrivelse af en anden, der udgjorde en Grundsten i den Muur, der omgiver Veierslev Kirkes Kirkegaard. Han beskriver den saaledes: "Stenens tvende jevne Flader danne imod hinanden en Retvinkel og langs med dem staae følgende Linier, en paa hver Side:

IUDR . *IA . RUNO . ÞESA . YF(T)ER
SKALMI BIODRR SIN

Omskrevet:

IUDR HJO RUNO ÞESA YF(T)ER
SKALMI BIODRR SIN

eller, efter nyere Skrivemaade:

Juðr (eller *jóðr*) *hjó runo þessa yfir* (eller *eftir*)
Skalmi bjóðk(e)r (a?) sin(n)

Oversat:

Jodur*) hug denne Runeskift over (eller efter)
Skjalm sin . . . .

*) *Jodur* er et sjældent oldnordisk Mands-Egennavn, men det forekommer dog i Sægerne, f. Ex. Fostbrædra-Saga (Rbhvn. 1822, 8) S. 4 o. f.

Ordet *bjóðker* (eller *bjóðkeri*) troer jeg neppe forekommer paa nu bekjendte Steder*). Skulde det vel ikke rettest læses *brópur* (Broder)? da Meningen vilde være aldeles klar. *Skalmir* (Skjalm) er ogsaa et dansk Mands-Egennavn, — uden Tvivl det samme som Saxo's *Skjalno*.

Egenhederne ved denne Runcindskrift falde let i Öinene; dog maa jeg bemærke at **ᛞ** i Tegningen afdeles ved en Streg i Midten. Ellers sees her en Binderune for **IAL** (eller **AL**) i *Skjalmi*; mueligvis skal og den næstforegaaende sjeldne Charakter betyde en saadan for **1†** (*te*). **ᛞ** betyder her igjen *y* eller *ö*. **ᛞ** findes sjelden for *e* i danske Runer.

Af Sproget at dömmе maa denne Indskrift være meget gammel, ikke usandsynlig fra Hedenoldsdagene; her findes heller intet **ᛞ** finale.

End en hidindtil ubekjendt Runcindskrift eller vel rettere et saadant Brudstykke har Capt. August Baggesen (1857) fundet som indsat (mod Syd) i Fundamentet til Ringsöe Kirke, Randers Amt, under Grevskabet Benzon (tidligere Skeel), Aarhus Stift, Nörre-Jylland. Dens synlige Flade har en Höide af $\frac{1}{4}$ til $\frac{3}{4}$ Alen. Vi efterligne den os meddelte feter Öiemaal tagne Tegning af denne besynderlige Indskrift:

Her synes nordiske og tydsk-angelsaxiske Runer saaledes sammenblandede:

RURIK BRUÐU IHRIDI

Omskrevet, — dog kun tildeels, efter sandsynlige Gisninger:

RURIK BRUÐU IHRIDI

efter nyere oldnordisk Retskrivning:

Rúrik brúðu Ingridi

*) Ordet synes at komme af *bjóðr* (*bjóþr*), et Fad, Spisebord, og mulig tillige af *ker*, et Kar, Drikkekar, hvis her ikke maa söges en saadan Form som den i *gjaldkeri* (Skatmester, Kasserer). Betydningen er höist uvis, da Ordet kunde betegne enten en eller anden Huusbestilling, svarende til vort Skjænk, Kjökkenmester, Taffeldækker o. s. v. eller en vis Forbindelse mellem Vært og Gjæst, Kamerater ved et fælles Spisebord o. s. v.

dette giver Meningen:

“Rurik” (for eller til sin) “Brud Ingride”.

Læser man her **k** som et sædvanligt nordisk *n* (men ikke som det tydsk-angelsaxiske *c* eller *k*), faaer man Ordet *rurin*; det kunde da vel betyde *röyrin* eller *rörin*, af *reyr*, *raur*, *Röse* (Svensk: *rör*, *Stenrör*). Det næste Bogstav antager jeg for et særegent **B**. Da den 12te (eller forenede 11te og 12te) Charakter synes at være et angelsaxisk **h**, saa troer jeg og at hint **k** maa henføres til samme Alphabet; jfr. Ann. f. n. Oldk. I, 257. Om **IX** og **IV** for *ing* see ovenf. S. 595—94, her udtrykkes det som **IN**; see Liljegren Runlära S. 26 om * for **V** eller **V**.

I Udseende have disse Runer tildeels en paafaldende Lighed med de faa ægte vendisk-slaviske Indskrifter, som man kjender, og derved erindres man end ydermere ved Navnet Rurik, som saavel tilhörer den danske som den nederlandske og russisk-slaviske Historie. Forskjellige Fyrster af dette Navn have levet eller regjeret i Jylland i det 9de Aarh.; en af dem skal, efterat være kommet i Besiddelse af Lehne, hörende under det tydske Keiserdømme i Nederlandene, i Aaret 857 have erobret hele Jylland, men 5 Aar derefter være bleven kaldet til Rusland for at herske derover, hvorved han stiftede det mægtige russiske Monarchie*). Dersom denne Indskrift virkelig hidrører fra ham, er det ikke underligt at finde dens Runer blandede med et Par tydske og desuden med det oprindelig romerske **D****).

*) Alt dette er saavidt muligt oplyst af Prof. Kruse: Über die Herkunft des ältesten russischen Fürstengeschlechts aus Jütland (med tilhörende Stamtavle) i Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord, 1838—39, S. 321—353.

***) Paa denne Reise eftersaae Capt. Baggesen paa forskjellige Steder i Nørrejyland de Runestene, som efter Worm skulde findes der. Runestenen paa Herregaarden Stenalt (i Aarhus Stift, Randers Amt), beskrevet l. c. S. 289, en blandt adskillige Stene, der omgave en stor Höi, som var bleven reist af Osur Stufsön efter hans Sön (eller Brodersön?) og hvilken Fru Anna Krabbe i sin Tid ansaae for en af Havens ypperste Prydelser, — var nu forlængst forsvunden, thi Worm havde allerede i sin Tid spurgt at den var bleven slæbt bort og puttet ind i en eller anden Muur, hvorover han med billig Harme udbryder: *Adeo a cementariorum injuriis nihil tutum, qui et hunc et alios multos nobis inviderunt*; jfr. Werlauff l. c. I, 307, 320. I Hobro saae Baggesen Worms der anförte Sten (S. 280), opreist ved Kirkegaards-

Har man saaledes i Nörre-Jylland mishandlet og ödelagt mærkværdige Runeindskrifter (paa Stene), hvis rette Indhold man nu for det meste ikke mere kjender, har det ikke mindre været Tilfældet i Sönder-Jylland eller Hertugdömmet Slesvig, hvorpaa Exempler tildeels ovenfor (S. 468, 475, 485—84) ere blevne anförte. Ved at eftersee mine runologiske Samlinger fandt jeg just nu en lille Seddel, skrevet af den ovenommeldte Fr. Jürgensen, hvis Optegnelser end mere bekræfte denne Mening. De ere i det Hele af den Vigtighed (især for fremtidige Undersøgelsers eller Opdagelsers Skyld), at jeg her meddeler dem fuldstændige:

“Ein Runenstein liegt an einen Grabhügel gelehnt im Amte Haandersleben bei dem Dorfe Stursböll, 2 Meilen zwischen Ochsenwatt und Maybüll. Das Dänische Lustlager, welches 1792 in dieser Gegend lag, war nur ein paar 100 Schritte von diesem Grabügel entfernt; die Gegend ist noch damahls ungebaut eine grosse Heyde gewesen. Im Lager selbst würde ein Grabhügel abgetragen, in welchem viele Urnen, eine goldne Haarnadel und viele andre Sachen an Major Coldiz abgeliefert. Wohlin hat sie an ihn überliefert.

“Jürgensen, 1806.

“In der Kirchhofs-Mauer der Ries Kirche, Amt Apenrade, soll der bekannte wichtige Stein seyn. Einige sollen auf der Landstrasse in dieser Gegend seyn, wenigstens gewesen seyn. Der dortige Herr Prediger wird gewiss die besten Nachrichten darüber geben können”.

Om den her ommeldte Runesten paa Stursbölls Udmark senere er bleven fört fra Höien og henkastet i et Stendige, samt fölgelig er den samme, som Arendt saae og aftegnede 1807 (see herovenfor S. 468 o. f.), kunne vi vel ikke vide, men vistnok vilde det være Umagen værdt at

---

muren, efter vor nuværende Konges Foranstaltning (jfr. ovenfor S. 291, 334); den anden (S. 282) var derimod forsvunden, endskjönt den var særdeles mærkværdig foredelst dens særegne Brug af **h** midt i Ordene, og med forskjellig Betydning. Begge Gunderupstenene (S. 317—18) ere endnu til, fredede af Eieren, Hr. Rammeraad Kirstein. Den förste var sat af Baldur over hans Forældre, Snigur og Tufa, som begge lagdes i en Gravhöi.

efterforske paa selve Stedet om een eller to saadanne Stene endnu kunde findes der. Thorsen (som nedstammer fra denne Egn) har ved et kort Ophold i Stursbö 1858 forgjæves efterseet det udvendige af Stendigerne med Hensyn til den af Arendts Tegning og Optegnelse bekendte.

Om en Runesten i Ries Kirke har jeg intet erfaret, og da Hr. Thorsen heller ikke veed noget derom, formode vi at Jürgensen har forvexlet den med Bjolderup Kirke, som ogsaa ligger i Riis Herred (eller Ries Harde).

Vi have allerede ovenfor (S. 549) kortelig omhandlet en særdeles mærkelig Sten med særegne Runer og Binderuner fra Höire til Venstre, fundet 1853 i Jorden (og Grundvolden til et gammelt Huus) paa det forrige Bispesæde Kirkebö paa Færöerne. Da den kun bestaaer af et Brudstykke, vil Ordenes Mening ikke blive let at udfinde med nogen Sikkerhed. Mulig kan Eftertiden bringe flere lignende eller beslægtede Oldtidslevninger for Dagen, hvorved Forskjelliges forhen afvigende, nu mere overensstemmende Gisninger yderligere kunne oplyses og bekræftes. Som ovenmeldt har jeg tilbagekaldt mit ældre Forsög og antaget Hr. Repps for rigtigere med Hensyn til Tidsbestemmelsen, der neppe kan være yngre end det 9de Aarhundrede. Han læser: *Kinuta kufst upar vo..* og omskriver det saaledes: *kinnauta kufst Upar vo(ru)* (Unnurs Slægtinges Gravhöie vare...). *Kinnautr* er vel et ubekjendt Ord, men kan være blevet brugt i Oldtiden. Nu indseer jeg at *kin* maa være en rigtig Læsemaade. Den følgende Binderune er kunstig, men vanskelig at læse med nogen Sikkerhed; den synes (bagfralæst) at indeholde Bogstaverne **U N A**, *Unar* eller *Unnar*. Det følgende Bogstav er et retvendt **A(a)**. **V N V T** (med bagvendte Bogstaver) er fuldkommen tydeligt, derpaa følger vel **N I P** (ligeledes), de to første som en Binderune, — og endelig (som et Stedsnavn?, ligeledes) **† R N A V**, *Arvok* eller *Aruog*? Kan dette vel have været det ældste Navn for Kirkebö eller en Vaag (Vig) i dets Nærhed? Det Hele vilde da lyde: *Kin Unnar á kufst vif Arvok a*: Unnurs Slægt har Gravsted (Gravsteder)

Aaaa*

ved Arvog. Mulig kunde flere Brudstykker findes af den mærkværdige Sten, der da maatte udbrede et klarere Lys over denne dunkle Gjenstand. *Audur*, *Udur*, eller *Unmur* var, som bekjendt, kristen; hun bortgiftede sin Datter *Olöf* paa Færøerne omtrent 890; derfra nedstammede en talrig Slægt, men forfaldt igjen til Hedenskabet, hvis ivrigste Forsvarer Thrand paa Gata (eller Götu) var i dets sidste Periode. Audur befalede, förend hun döde, at hun skulde begraves ved Söen paa et Sted, som overskyldedes af den ved Flodens Tid, altsaa i en Vaag (eller *Vaa*, som Ordet nu lyder paa Færøerne). See Landnáma 5die Part, 16de og 19de Kap. Brudstykket er her afbildet Tab. VIII Fig. 4.

Den samme Embedsmand, Hr. Amtmand Plöyen, hvem denne interessante Runestens Bevaring og Hidsendelse skyldes, har og end senere tilveiebragt en særegen Runesten fra et andet Sted paa Færøerne, nemlig Frodebö (vistnok et Sted af ældgammel Beboelse, da Navnet betyder Frodes Bolig).

Allerede i Aaret 1822 var man i denne Bygds Kirkes Muur bleven opmærksom paa tvende Stene, der saae ud som forskjellige Brudstykker, hvorpaa enkelte Runer og Binderuner vare meget svagt indgravede. Efter Begjæring af Commissionen for Oldsagers Opbevaring bleve de udtagne af Kirkemuren og sendte hertil 1823, men ved Flytningen kom de, da Stenarten er meget blöd, til at lide meget (rimeligvis især ved Sknmpfen af Bølgegangen i Stormveir), saa at Runerne efter Ankomsten kun meget vanskelig kunde gjenkjendes, dog kun saaledes, at de ingen sammenhængende Mening give (see ellers Antiqu. Annal. IV, 404).

Man havde al Aarsag til at formode, at de Indridsninger, der sporede paa disse Stene, ikke vare blevne anbragte i den Tid, de vare i Kirken, og dette synes siden ved det nye Fund, vi nu komme til at omhandle, at have bekræftet sig. Den næstfundne Sten er nemlig af lignende Art, men meget større, og maa vel nu for sig selv — forhen mulig i Forbindelse med andre flere Stene — betragtes som et mærkværdigt Hedenoldsminde.

Det blev i sidstafvigte Sommer opdaget af Hr. Amtmand Plöyen og hidsendt fra ham i August Maaned til Commissionen for Oldsagers Opbevaring med følgende Beretning:

“I indeværende Aars Juni Maaned var jeg i Frodebö paa Suderöen, og da jeg havde hört som et Sagn, at der, i denne Böigds Kirke-muur, skulde findes en Sten med indridsede Bogstaver, samt da bemeldte Muur nu, efterdi Kirken blev ombygget, var nedreven, havde jeg givet Ordre til at man omhyggeligen skulde eftersöge den omhandlede Steen, samt udlovet en liden Præmie for den der fandt den. Efter at have inspiceret den under Bygning værende Kirke forespurgte jeg om nogen Runesteen var funden i den gamle Muur, og erholdt det Svar at al Sögen havde været forgjæves, men at berimod en fattig Huusmand havde, ved at grave i Jorden, fundet en Steen med *Staver* — saaledes benævne Færingerne Bogstaver*) — og, da Stenen var bekvemt dannet, havde indsat den i Gavlen paa sit Fæhuus. Jeg begav mig strax til Stedet, undersøgte Stenen, og, da de derpaa indridsede Charakterer forekom mig at være Binderuner, formaade jeg Huusmanden til, mod en Gotgjörelse at overlade mig Stenen, som jeg derefter besörgede overført til Kjöbenhavn. Af specielle Sagn paa Frodebö existerer der, mig vitterlig, ingen, men man har det almindelige Sagn for alle Færöerne, at de catholske Præster befalede Indbyggerne at nedgrave alle Runestene, som en hedensk Vederstyggelighed, et Sagn, som synes bekræftet ved den Omstændighed, at begge de Stene, som jeg har havt den Fornöielse at nedsende fra Færöerne, ere opgravede af Jorden.”

Hr. Professor Forchhammer har, som Mineralog, beseet denne Sten og erklæret den for at bestaae af færöisk Basalt. Overfladen er forvittret og derfor særdeles blöd, hvorfor han antager det for meget muligt, at mange flere Indskrifter eller Indridsninger för kunne have staaet paa den, endskjönt de nu ere udslettede, — ligesom og at adskil-

*) See herovenfor S 133—39, 143—44, 149—53.

lige saadanne, der nu forekomme som meget svage, kunne fordom have været meget tydeligere, hvortil den lange Henliggen i fugtig Jord tildeels kan have medvirket.

De paa Stenen indridsede Charakterer bestaae mest af Binderuner, dog tillige af enkelte Runebogstaver. Rimeligvis have de i sin Tid været Bomærker for de Mænd, hvis Navne ved dem skulle antydes, enten de saa ere blevne indridsede af dem selv eller andre. De fleste ere anbragte paa Stenens överste Flade. Den alleröverste, til Venstre kan saaledes læses: $\hat{Y}NVA\hat{T}R$ (*Sikmuntr, Sigmundr*); dette Navn tilhørte den endnu mest beröimte Mand i Færöernes gamle Historie*) og tillige hans Bedstefader (nedstammende fra den ovennævnte *Audur* eller *Unnur*). Den anden Charakter kan indeholde Bogstaverne $\dagger\neq INR$, *Löivr (Leivr, Leifr)*; den 3die kan læses $\dagger RI$ (*Ari*); den 4de $BR\hat{A}\dagger IR$ (*Brestir*), — af hvilke de tvende fordom (i det 10de og 11te Aarhundrede) vare meget bekjendte paa Færöerne. *Brestir* (Fader til den beröimte *Sigmund*) havde, i Fællesskab med sin Broder *Beitir*, de halve Færöer til Forlehning af *Hakon Jarl*, da Norges Hersker; de boede paa *Skúfey* (nu *Skuöy, Skuöe*), den af de större beboede Öer, som er nærmest ved *Sudurey*, nu *Suderöen* eller *Suroy***). I hvilken Henseende eller ved hvilken Anledning disse Navne ere indridsede kunne vi nu umulig vide. At de ere meget gamle og saaledes et af de mange Beviser for Binderunernes höie Ælde, er derimod upaatvivleligt.

Efter hvad der saaledes (S. 557) er oplyst, at Stenen ikke alene har ligget meget længe (rimeligvis meer end 800 Aar) i Jorden, og at den siden er bleven indsat i en Væg eller Muur, udentvivel paa den Maade, at den flade Side med Indskriften har ligget under eller over andre store Stene, er det ikke at undres over, at en Deel af de i den indridsede Runer

*) Han havde (tildeels efter sin Fader *Brestir*) Færöerne til Forlehning af Norges Konger, og den overdroges senere til hans Svigersön *Leif* (eller *Leiv*, som det endnu udtales i Island).

***) See ellers *Færeyinga-Saga*, udg. af *Rafn* (Kbh. 1832) S. 1, 2, 14 o. f., 32 o. f., 109 o. f.

ere blevne fuldkommen udslidte, andre meget svage og end andre næsten usynlige, naar de ikke, ved heldig Belysning, meget nøie efterspores*).

I Island findes vel (efter hvad her ovenfor paa adskillige Steder er oplyst) mange gamle Runeindskrifter, hvoraf nogle fra den hedenske Tid (enkelte endog paa Höie eller i Stensætninger). Mærkelige Binde-runer fra en Ligsten (sat i Aaret 1003 eller 1004) ere anførte ovenfor S. 195**). Ellers ere de fleste hidindtil bekjendte (med Undtagelse af de i Fjeldhulerne) affattede i de sædvanlige islandsk-norske Runer. I disse have dog undertiden enkelte sjeldne eller lidet bekjendte Charakter indsneget sig, f. Ex. i en kort Hedenoldsindskrift, som vi her af denne Aarsag ville anføre.

Gaarden *Flekkuvik* (Flekka's Vig) i Guldbringe Syssel paa Islands sydligste og først beboede Kant siges at have sit Navn af Kvinden *Flekka*, som allerede i den hedenske Tid (det 9de eller 10de Aarhundrede) først beboede Stedet. Dette Sagn bekræftes af et særegent Mindesmærke i Gaardens Nærhed. Midt paa en aflang Höi, bevoxen med Græs, 6 Al. lang samt $3\frac{1}{2}$ Al. bred forneden, staaer en Sten af Lava (som haves i Overflod der i Egnen***), en Alen lang, $2\frac{1}{3}$ Qvarteer bred med følgende indhuggede Indskrift:

*   *
V † † ↓ V A

De to første Bogstaver antyde en Forkortning af et Par Ord, som hidindtil meentes at være de paa islandske og grønlandske Ligstene sæd-

*) Denne Sten og dens besynderlige Charakterer erindre om en anden temmelig stor, men dog noget mindre, der for nogle Aar siden blev opgravet af Jorden ved eller under den berømte gamle Domkirke i Kirkwall paa Örkenöerne. I den findes nemlig adskillige Træk indhugne, der tildeels ligne Binderuner. Dr. Clement erholdt den og har sendt den til Kjöbenhavn, hvor den forvares i Museet for nordiske Oldsager.

***) Med Hensyn til det Hedenskab, som herskede i Island paa den Tid, som denne Sten blev sat (endskjönt det da var blevet besluttet at indføre Kristendommen i Landet), kan det bemærkes at Stenen ligger i Retningen fra Nord til Syd, — men de fra den fuldkommen kristne Periode (som egentligst begyndte 1016) fra Vest til Öst.

****) Det maa dog bemærkes, at denne Lava er meget ældre end Landets os bekjendte Beboelsesperiode. Dette Mindesmærkes Beskrivelse er oprindelig taget af Præsten til Kalvetjörn og Njardvig, Hr. Gudmund Bödvarsens Indberetning til Commissionen for Oldsagers Opbevaring af 9de Juli 1817. See ellers Ant. Ann. IV, 345—346.

vanlige *hër hvilír* (her hviler); mulig grunde de sig dog paa den mere hedenske Form *hër heygðiz* (her höisattes eller höilagdes) *Flecka*. — Det 4de Bogstav er her det usædvanlige, endskjönt det forekommer for *c* i adskillige nordiske Runealphabeter, f. Ex. i et af mig benyttet islandsk Haandskrift, skrevet henved 1500; i det af Arild Hvidtfeld i Indledningen til hans Danmarks Krönike 1602 meddelte “Alphabetum Gothicum; de “gamle Ronebogstaffuer som ere aflagde”, samt i tvende forskjellige, samlede af Nicolaus Petri (Niels Pederssön, Præst paa Möen)*) og af Professor Mathes. Christian. Johannis**) i Kjöbenhavn, begge meddeelte af Worm. Som en svensk Rune var det forhen bleven anført af Johannes Magni og flere (fra Nerike) samt efter dem af Bure, i hans *Elementa runica****), hvor han ogsaa udgiver Bogstavet for dansk. Som saadant var det end för anført af Lindenbergh. Saaledes findes det og hos Bonaventura Vulcanius (de literis & lingua Gothorum), tildeels efter Meddelelse af Hans Bilde, Befalingsmand paa Gulland, henved 1556. Liljegren henfører denne Rune til den gothisk-danske Række; Brynjulfsen derimod til den angelsaxiske, idet han henviser til W. Grimms Tab. III, IV, hvor jeg dog ikke kan finde den anført, ligesaa lidet som i noget andet gammelt Alphabet af denne Art, endskjönt Hickers har optaget den blandt Runer overhoved, rimeligvis fra Worm eller de af ham citerede

*) Han havde og fundet Figuren **J** som anbragt i Runer for *c*; dette vilde være analog med visse andre Runers Afændringer eller Forkortninger.

) Hos ham har Runen Formen **J; det er bekjendt at de fleste Runer saaledes snart have spidse, snart afrundede Former, som udtrykke den samme Betydning.

***) Dette Bogstav findes aldeles ikke rigtig udgivet af Liljegren blandt hans saakaldte Bure-runor (Runlära S. 41 Tab. I Nr. 21), som i det Hele der ere utydelige og næsten ulæselige (mulig tildeels af den Aarsag at Liljegren aldrig havde seet noget Aftryk af det originale Kobber; see ovenfor S. 333). Bure anførte paa sin Tavle allerførst de latinsk-gothiske Bogstaver fra Middelalderen; disse nævner Liljegren neppe rigtig: Bure Runer, — for *c* staaer hos Liljg. Tegnet *r*, der slet ikke findes hos Bure, men derimod saaledes, som Runer (efter mine Excerpter af Originalen): (*c*) “Joh. Magni **J**, **V**, Laurent. et Olavi Nericii **J**, **ð**, **l**, extra patriam **Γ**, **Δ**, Danis **J**”. De övrige af Liljegren anførte “Bures runor” ere ligesaa upaalidelige og ufuldstændige, fordi han til sin Meddelelse kun har kunnet benytte andres fuldkommen uefterrettelige Optegnelser, hvilke han dog selv har antaget for ægte.

Forfattere*). Blandt disse er Skotlænderen Jacob Bonaventura Hepburne, som i hans *Virga aurea* (Rom 1616) udgav 72 Alphabeter, hvoriblandt et saakaldet massagetisk, som upaatvivlelig udtrykker de nordiske Runer; ogsaa her anføres ↓ som c.

Brynjulfen bemærkede, at Lanzi havde forklaret det etrusiske ↓ ved *ch*; — dette er sildigere blevet bekræftet ved K. O. Müller og det forekommer tillige (efter Grotefend) i denne Betydning, som græsk, i en ældgammel Indskrift paa en *tessera hospitalis*, fundet i Petilia.

Da denne Karakter nu kun yderst sjelden findes i nordiske Rune-Indskrifter, haaber jeg at det ikke er overflødigt at have oplyst dens Tilværelse paa en Runesten fra Islands Hedenold, endskjönt den, med Hensyn til dens Oprindelse, vistnok maa antages at høre til Palæographiens syn-derligste Phænomener.

En anden ved sin korte og besynderlige Indskrift fra de sædvanlige afvigende Runesten fra Hedenold findes i det (mod Sönden) tilgrændsende Præstegjeld. Ved Gaarden Rafnkelsstade (*Hrafnkelsstaðir*) siges dens første Opbygger Rafnkel (*Rafnkell* eller *Hrafnkell*) at være begravet i det saakaldte Kistegjærde (eller Kistehegn, — *Kistugerði*). Mellem tvende naturlige Klippevægge ere der to korte jævnsidige Stengjærder, som tilsammentagne danne en aflang Firkant. Inden i denne seer man adskillige store Stene, dog i nogen Uorden, som om nogle af dem havde styrtet ned fra Klippevæggene**), med Undtagelse af den störste af dem, som er firkantet og ligner en Kiste i Skikkelse. Den vender fra Öst til Vest (ligesom forskjellige hedenske Gravhöie i denne Egn). Tæt ved den store Sten staaer en mindre med den tydelige Runeindskrift:

YIVIN

*) Karakteren ↓ fandtes dog paa den af Hickes udgivne Tegning af en magisk Rune-Indskrift paa et angelsaxisk Sölvskjöld (vor Tab. XII Fig. 2). Den findes ellers som gammel-ægyptisk, sinaitisk og indisk, men uvist i hvilken Betydning.

**) Mulig kunde de og i sin Tid være blevne omvæltede af Skattegravere.

o: *fikela* (ogsaa skrevet *fikula*), et Adverbium af Skjaldesproget*), som antyder noget voldsomt eller bittert, hvorfor det muelig kunde sigte til den her jordede Mands hastige, voldsomme eller beklagelige Dödsmaade, da det og maatte betragtes som en middelbar Opfordring til Hævn**). Stedet kaldes ogsaa Rafnkels *leiði* eller Gravsted***).

Om end et mærkeligt Gravsted fra Islands hedenske Tid har jeg i sin Tid først faaet følgende Underretning af Hr. Pastor E. H. Thorlacius til Söirbö (*Saurbæ*). I Nordamtet, Öeffjords Syssel, er der ved en afsidesliggende Indsö en Række af Bakker og Höie, kaldet *Leyningshólar* (de skjulte eller skjulende Höie), tildeels begroede med Krat. Der sees endnu et Hedenoldsgravsted, kaldet *Völvuleiði* (Valaens Gravhöi), da Folkesagnet foregiver at en Valva (eller Vala, hedensk Spaakvinde) er

*) See f. Ex. Heimskringlas kjöbenhavnske Udgaave III, 75, i Skjalden Valgards Kvad om Harald Haardraades Ledingstog til Sjælland og Fyen Aar 1045.

***) De tvende herommeldte Præstegjelds ældste Historie er meget dunkel og ubekjendt, da den ikke er bleven fremstilt i nogen bekjendt Saga, som nu haves fra Middelalderen. Formodentlig vare denne Egns første Beboere kun faa og vidt adspredte, thi den bestaaer for det meste af ufrugtbare Landstrækninger. Islands første Kolonist eller Landnamsmand Ingolf boede vel kort derfra, i Reikjavik, men skjænkede sin Frænke Steinun det meste af denne Strækning; hun vilde alligevel ikke tage mod den som en blot Gave, men gav ham en broget engelsk Raabe derfor, thi hun meente at da kunde Overdragelsen ansees som et Salg og følgelig være mindre udsat for at kaldes tilbage af Ingolfs Efterladte. See Landnama V, 14 (jfr. I, 17 i Melabogens Tillæg). Snart bleve disse Egne bekjendte for deres ofte ypperlige Fiskerie; men Steinun (kaldet den Gamle af hendes höie Alder) siges dog ikke at have villet overlade den til andre til fast Beboelse, men kun til Ophold i Fisketiden, som mest indtreffer om Vinteren. De kaldes nu *Suðurnes* (Sydnæssene).

****) Jfr. ovenfor S. 448 om de islandske Hedenoldsgravsteders forskjellige Benævnelser. Det anførte er her oprindeligt taget af en officiel Indberetning fra Sognepræsten til Utskaale og Kirkevaag Hr. Sæmund Einarsen af 18de Juli 1817. I Nabopræsten Hr. Bødvarsens ovenommeldte Indberetning nævnes tre forskjellige Begravelser (foruden Flekkas Höi) i hans Sogne. De bestode af aflange Höie, af 9 Alens Længde og överst af 2 Alens Bredde, men have för været indhegnede af Gjærder eller Stenmure, hvortil man endnu seer Spor; see Ant. Ann. IV, 346—347. Slige Gjærder ere eller have været meget almindelige omkring de hedenske Islænderes Gravsteder eller Gravhöie. Det er da mærkeligt at dette ogsaa sees at have været Tilfældet i Bahus Lehn (det gamle Norge), f. Ex. ved Fjälbakka, hvor 4 runde Stenröser omgives af massive Mure af Kampesten, med Indgange i Midten fra de 4 Verdenskanter. Kalm's Vestgötha och Bahuslehnska Resa, 1742, S. 163.

blevet begravet der*). I ovenmeldte Aar hørte Indberetteren Rygtet fortælle, at en Runesten laae paa den ovennævnte Grav. Han begav sig derfor derhen, i Selskab med Pastor Kroyer; de forefandt vel Gravstedet, men forlængst aldeles forstyrret, formodentlig af Skattegravere, som havde ventet at finde Penge der. Graven var nu halv opfyldt med grovt Gruus og Sand; aflange flade Stene, af henved $2\frac{1}{2}$ Alens Længde, laae ved den og syntes för at have udgjort etslags Stenkiste omkring Liget. Virkelig fandt de og sammesteds, kort fra Dyssen, Levningerne af en betydelig Runesten. Den Deel af Stenen, som havde bedækket Hovedet, var afbrudt, men Stumpen fandtes dog. Ved at sammenföie disse Brudstykker saae man at en kort Linie af Runebogstaver, men ingen andetslags Skrift havde staaet derpaa; den har vel udgjort henved fire Ord, men de forekom de Reisende som ulæselige. En fornuftig gammel Bonde der i Nærheden, Gunnar paa Holum, havde længe lagt Mærke til at Runeskrift stod paa Stenen, uden dog at være istand til at læse den**). I Aaret 1859 besøgte Stedet paany af Cand. phil. Hr. Jonas Hallgrimson (der i flere Aar, for Naturforskningens og Topographiens Skyld, har reist omkring i Island); han har nylig underrettet mig om, at Gravstedet uden Tvivl var af hedensk Oprindelse. Runestenen (der nu, som ovenmeldt, er brækket***) har bestaaet af en femkantet Basaltsöile, 5 Alen lang; dens Kanter vare respektive 16, 17, 8, 15 og 8 Tommer brede; Stenen er meget forvittret og Charaktererne höist utydelige. Han har dog sögt at efter-

*) En temmelig betydelig Dyse i Nærheden af Præstegaarden Fell i Skaptfells Syssel kaldes ogsaa *Fölvuleidi*. Den er saaledes anlagt at intet Punkt i Nærheden beskinnes saa tidlig og saa længe af Solen som dette, hvorfor Valaen skal have valgt det til sit Gravsted. Hun skal först have skjænket en aarlig Afgift af Gaarden til de Fattige, bestaaende i to Tönder Skjör (etslags oplagt, men dog kogt Melk), som fra umindelige Tider er bleven erlagt, dog ikke *in natura*, men ved fuld Værdie i andre gangbare Betalingsmidler. Et Legat fra Hedenskabet *ad pios usus* er vistnok ellers saare sjeldent i vort Norden. (Indberetning fra Sognepræsten Hr. Thord Brynjulfson af 5te Jan. 1818).

***) Jfr. Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed (1834) III, 312—313.

***) Hr. Hallgrimson mener, at dette kun kunde skee ved Anvendelsen af betydelig Kraft; rimeligvis er Graven da bleven forstyrret ved forsætlig Vold.

ligne den ved en Aftegning af hele Stenen, hvilken vi her for Sjeldenhedens Skyld gjerne vilde meddele, dersom selve Afskriften ikke tilfældigviis var bleven beskadiget*).

Jeg formoder at den forreste Deel af Indskriften engang har været til og har indeholdt en eller flere Personers Navne, men er nu ved Tidens Længde og andre Forstyrrelser bleven fuldkommen udslettet. Den nu første Binderune, $\mathfrak{H}$, maa læses som $\mathfrak{H}\mathfrak{H}$ (da $\mathfrak{H}\mathfrak{H}$ ingen Mening vilde give); saaledes har man tydelig et heelt Ord: $\mathfrak{H}\mathfrak{H}\mathfrak{Y}\mathfrak{N}\mathfrak{R}\mathfrak{H}$, *sankira* (ligge eller hvile sammen); dog maa det bemærkes at den forreste Fjerding af det sidste Bogstav ($\mathfrak{H}$) er forsvunden; derpaa følger et $\mathfrak{H}$ (eller $\mathfrak{I}$?), saa først i et Ord $\mathfrak{D}$ og dernæst en meget tvetydig (eller fleertydig) Binderune: $\mathfrak{N}$, paa hvis Opløsning vi saameget mindre skulle indlade os som to (paa det næste $\mathfrak{N}$) følgende Bogstaver ei nu kunne skjernes i selve Tegningen; derefter ere kun $\mathfrak{H}$ og $\mathfrak{Y}$ med et udslettet Mellemlum kjendelige, men de tre sidste Bogstaver ere aldeles forsvundne af selve Stenen.

Blandt de af afg. Pastor Helgason opdagede Runestene (see ovenf. S. 22) er vistnok den ved Reikholts Kirke af Jorden opgravede den mærkværdigste, især da den menes at være den berømte Snorre Sturlesöns Ligsten. Den store Historieskriver efterstræbtes i sin sidste Levetid af mange og mægtige Fjender, anførte af hans forrige Svigersön, den underfundige og af en fremmed Konge ivrigt understøttede Gissur (siden dennes Jarl over Island). En af Snorres tro Venner, Odd Sveinbjörnsön, advarede ham skriftlig om den Fare, som truede hans Liv ved den mod ham indgaaede Sammensværgelse, men han frygtede for at Brevet skulde falde i deres fælles Uvenners Hænder, hvorfor han skrev det med den saakaldte *Stafkarlaletur* (Stavkarleskrift), en Art af Kryptographie, som i

*) Denne og flere Afskrifter toges paa et Ark af det moderne Maskinpapir; uheldigvis har det just (blot ved at lægges sammen) faaet en Bræk, hvor selve Runeskriften staaer, og derved ere enkelte (ved Aftegningen nogenlunde kjendelige) Bogstaver blevene meget utydeligere. Gid dette maa tjene til Advarsel ved lignende Leiligheder i Fremtiden for Tegnere, som have Leilighed til at forskaffe sig stærkere Papir, hvilket ikke altid er Tilfældet paa Reiser i Island.

Marginallerne til en gammel Papirs-Codex af *Sturlunga-Saga* forklares ved meget udviklede Binderuner (*mök bindnar rúnir*)*). De have virkelig været altfor udviklede, thi hverken Snorre selv eller hans lærde Brodersön Sturla Thordsön kunde dechifrere dem med nogen Sikkerhed, endskjönt det forekom dem at Brevet indeholdt etslags Advarsel*). Brevet traf Snorre, som Reisende, paa et Sted, hvorfra han let kunde have begivet sig til Egne, hvor Frænders og Venners Bistand vilde have sikkret ham mod det forestaaende Overfald; dertil besluttede han vel om kort Tid at begive sig, men uheldigvis vilde han dog først see til sit Hjem; der faldt han strax i sine Fjenders Vold og de skilte ham ved Livet Natten mellem den 22de og 23de September 1241**).

Var Binderunernes vanskelige Forklaring en af Aarsagerne til den forevigeede Sagaskrivers Död, maa det være os desmere paafaldende at see dem paa hans formeentlige Gravminde, der først gjenfandtes og fremdroges af Jordens Skjöd i Aaret 1837, da Sognepræsten Hr. Thorstein Helgason lod sin spæde Datters Lig jorde paa Kirkegaarden, vesten for Kirkedören. Efterat Jorden var bleven optagen af Graverkarlene til en Fods Dybde, stödde de paa en Graasten, hvoraf omtrent en Fod laae under Kirken. Da Stenen blev optaget, gik den i to Stykker, rimeligvis tildeels af den Aarsag, at Jorden i Graven var stivfrossen, hvorfor det var vanskeligt at behandle Stenen. Den var omtrent 3 danske Alen lang og fremviste korte Indskrifter paa forskjellige Kanter. De vare tildeels affattede i Binderuner og Præsten troede i dem tydelig at læse Navnet *Snori* (*Snorri*) som tilhörende den beröimte lærde Hövding, der för havde beboet Stedet. Disse Efterretninger bleve mig meddeelte af Sognepræsten selv i et Brev af 26de Februar 1839, uden at nogen Tegning af Stenen

*) Finn Johnsen udtrykker sig saaledes derom i *Vita Snorronis Sturlæi* (Heimskringlas store kjøbenhavnske Udgaves 1ste Tome S. XLIII): *Literæ, Runarum characteribus scriptæ, qui Stafkarlsletur vocantur.*

**) *Sturlunga-Saga* (udgivet af det islandske literære Selskab) 6te Bogs 30te Kap. 2det Bind 1ste Afdel. S. 241. Jfr. ovenfor S. 164—65, 276.

hosfulgte; jeg ønskede nærmere Oplysninger fra hans Haand, men han endte imidlertid sit virksomme Liv ved det ulykkelige Tilfælde at drukne i en Elv paa hans Reise i Sognet. Da den ovenmeldte Hr. Hallgrimson i Sommeren 1840 kom til Reikholt saae han Stenen, hvorom han kort efter underrettede mig i et paa Reisen, men i nödvendig Hast skrevet Brev, hvori han melder Fölgende:

“Överst fremviser Stenen disse tydelige Charakterer:

“Den sidste Binderune læser jeg som SNOR(R)I. Ellers er det meste af Skriften nu udslettet; kun kan man paa et andet Sted læse 𐀫𐀫𐀫𐀫 der udtrykker det samme Navn”.

Jeg kan ikke andet end billige Helgasons og Hallgrimsons Læsning. Den første store Binderunes Læsning kan begynde bagfra og ellers opløses saaledes paa forskjellige Maader til enkelte Bogstaver:

IR𐀫𐀫; — eller ogsaa, omsat fra Venstre til Höire: 𐀫𐀫IRI

hvorved det dog er mærkeligt at Bogstaverne, som sædvanlig, staae retvendt*). Det sidste, næsten fuldskrevne Navn begynder og med en simpel Binderune, der tydelig indbefatter 𐀫𐀫 efter sædvanlig Bogstavfølge.

Om Snorres Jordefærd er os intet bekjendt; da Hovedgaarden Reikholt, hvor han blev ombragt (som en af hans seirende Fjender foregiven Statsforbryder), var i hans Fjenders Vold næsten hele tre Maaneder efter Drabet, har den sikkerlig gaaet for sig i al Stilhed og Simpelhed. Siden kom dog Snorres Söster og Söstersön i Besiddelse af Gaarden;

*) Rygtet har sagt at Hr. Dr. Hallgrim Scheving paa Bessestad (vistnok en af de lærdeste og kyndigste Dyrkere af det oldnordiske Sprog) har seet og aftegnet denne Indskrift. Jeg anseer det for ønskeligt at han vilde tilkjendegive sin Mening derom, endskjönt jeg veed at et særdeles vigtigt Sprogværk optager hans fleste Fritimer.

de have da rimeligvis ladet Mindestenen sætte; — at hans ham hengivne Brodersön, Sturla Thordsön, kan have havt nogen Deel i Indskriftens Affattelse, er ikke usandsynligt.

En formelig Indskrift fra en islandsk Klippehule, nemlig den saakaldte Bjarnarhellir i Hitardalen meddele vi (Tab. XII Fig. 4) efter Eggert Olafsens i hans og Bjarne Povelsens Beskrivelse over en Reise gjennem Island, Tab. XVII, *d*. Hans dertil hørende Beretning om selve Hulen og hans Mening om disse (og flere af Hulens) Runers Oprindelse fra Hedenskabet have vi anført herovenfor S. 185 (jfr. S. 199). Den her omhandlede Indskrift er af magisk Indhold og bör læses bagvendt eller fra Höire til Venstre, efter Overtroen om derved vundne overnaturlige Kræfter (jfr. ovenfor S. 355—51, 371—84). Enkelte staae ogsaa paa Hovedet (som *Stuprunor*). Jeg har søgt at dechifrere den saaledes: De to første Charakterer ere usædvanlige i Runer, men skulle vel antyde Indhuggerens eget og hans Faders Navn; derpaa følge deels enkelte Bogstaver, deels Binderuner, her gjengivne med sædvanlige Runer fra Venstre til Höire:

𐌹𐌺𐌹 𐌺𐌹𐌹𐌹 𐌹𐌺𐌹𐌹 𐌹𐌺𐌹 𐌹𐌺𐌹 (𐌹𐌹?) 𐌹𐌺𐌹 (?) 𐌹(?) 𐌹𐌺𐌹𐌹𐌹

𐌹𐌺𐌹𐌹𐌹 𐌹𐌺𐌹𐌹 𐌹𐌺𐌹𐌹𐌹

o: SON MAN RUNUM KNA (FE?) RAN (?) F (?) RAMIT

IAMNA AKALI HERIANS

eller efter Omskrivning i nyere Islandsk:

(N. N.) *son man rúnnum kná (fé) rán (f?) ramit*

jamna akalli herians.

Oversat:

“(N. N.) Sön skal stedse kunne udføre (Penge-) Ran (?)

“ved Runer (og) Herians (Odins) Paakaldelse.”

Foruden de to første Charakterer ere følgende usædvanlige (idet vi læse Indskriften her fra Höire til Venstre): Den 6te er en Binderune af 3 Bogstaver; den 7de en paa 5, hvoraf Figurerne af R og 1 (*m*) ere

de synderligste. Den 8de en Binderune, hvis første Bogstav (**V**) her er nedvendt. Den 9de og 11te Charakter ere ganske særegne, og blot ved Conjektur læser jeg dem som et bagvendt **V**, der med Forsæt og ved et kryptographisk Kunstgreb er blevet saaledes mutileret; den 9de kan efter min Gisning læses for sig selv som dens eget Navn **V** (*fe*, *Kvæg*, *Gods*, *Penge*). Den 10de er en stor paa Hovedet staaende Binderune; den 18de derimod i sædvanlig opret Stilling. Den 20de, 21de og 24de ere sædvanlige Binderuner. Den 23de er et gothisk-angelsaxisk **h** (eller *h*); see her ovenfor S. 300—301.

Den hele Fortolkning er, som ovenmeldt, kun et Forsøg; er det end meget ufuldkomment, haaber jeg dog at det tilstrækkelig viser Indskriftens magiske Indretning og Bestemmelse til formeentlig Opnaelse af et overtroisk Öiemed af hedensk Natur og Oprindelse.

Paa vor Tab. XI Fig. 4 samt XII, 1 have vi meddeelt adskillige store Binderuner og korte Runeindskrifter fra Paradishulen i Island. Vi have kortelig ommeldt den og dens Indskrifter herovenfor S. 21—23, men da den hidindtil har været næsten ubekjendt (hvorfor den hverken er blevet besøgt af Olafsen, Svend Paulsen, Mackenzie eller andre, som ligetil 1820 have gennemreist Omegnen i videnskabelig Henseende) kunne følgende Efterretninger om dens Beskaffenhed og Opdagelse neppe ansees for overflödige.

Dens egentlige, nu for Tiden brugte Navn er Paradísarhellir*);

*) I Landets Hedenold har den sikkerlig havt et andet Navn, som vi formode har været *Disarhellir* eller *Disahellir*, Disens eller Disernes Hule. Disse halyguddommelige Væsener bleve dyrkede i de hedenske Tider, ligemed de til Mandkjønnet regnede Alfer, ved de saakaldte *Disablót* (Disernes Offre), svarende til de beslægtede *Alfablót* (Alfeoffre). Diser og Alfer tilsammen kaldtes i Island *Land-Vettir* (*Landvættir*) og betragtedes som Landets Skytsaander, hvilke Lovene forböde at fortörne. Om Alferne har Overtroen ligetil det 18de Aarhundredes Udgang været almindelig udbredt i Island; den om Diserne mindre. Dog findes endnu mærkelige Levninger deraf. Dette bemærkes f. Ex. i en antiqvarisk Indberetning fra Præsten til Myre, Nups og Søbols Sogne i Isefjord Syssel Hr. Jon Sigurdson af 24de August 1818: "Paa mange Steder i Sognet gives der Klipper, som kaldes *Landdisernes Stene* (*Landdisa steinar*) hvor man troer at de saakaldte Land-Diser boe, hvorfor saavel

den ligger i Islands Sönderamt, Rangarvalle Syssel, Store-Dals Sogn, mellem Gaardene Fitiar og Seljaland, efter Indberetning fra Sognepræsten, Hr. Haldor Johnsen, til Commissionen for Oldsagers Opbevaring af 2den Juni 1818. Man maa stige 5 Favne höit til dens Indgang, i et fast Klippebjerg, og den dannes ved en lav Dör eller Aabning. — Naar man er kommet ind er Hulen vel 5 Favne höi og har den samme Bredde, men kun 5 Favnes Længde. Saavel Hvelvingen som Gulvet vise sig paa det fineste glasserede eller overtrukne af en glas- eller lava-artet Materie, af hvilken Forhöininger og Stalaktiter tildeels dannes. Rundt omkring i Hulen fandt Præsten mange Rune-Indskrifter, hvilke han ikke tröstede sig til at dechiffere eller forklare, men paastod, med Ret, at mange af dem vare sikkerlig usædvanlige (*vissulega óvenjulegar*). Denne Skrivelse, skjönt den mest gaaer ud paa Hulens physiske Skildring, vakte Commissionens Opmærksomhed og den henvendte sig derfor til velbemeldte Sognepræsts Broder, den daværende Provst i Rangarvalle Syssel og Præst til Odde (nu Biskop over Island) Hr. Steingrim Johnsen, en Mand af bekjendt Lærdom og oprigtig Iver for videnskabelige Foretagenders Fremme, med den Begjæring, at han selv paa Stedet vilde foretage en Undersøgelse over hine Rune-Indskrifter. Med sædvanlig Velvillie lofte han, i et Brev af 2den August 1820, at efterkomme dette Önske, saasart Leilighed gaves. Han reiste virkelig selv til Hulen den 18de September næstefter og afgav sin Indberetning om Udfaldet, ledsaget med en vidtlöftig Aftegning af de vigtigste Rune-Charakterer og Indskrifter, den 18de Februar 1821. De fleste af dem forefandtes indridsede i Hulens Gulv, altsaa horizontalt, ligesom paa Runamoklippen.

“Börn som Voxne forbydes at lege eller stöie i Nærheden, hvor man ei heller maa slaae Græs eller plukke Urter for ikke at fortörne disse Væsener”. — Analog til Benævnelsen *Disahellir* (som de Kristne i denne Egn, med Hensyn til den skjønne Udsigt derfra, formodentlig have forandret til *Paradisahellir*) er den endnu almindelig brugte (og dog nu mindre forstaaelige) *Ragnahellir*, Gudernes Hule, om en lignende Grotte ved Sneefjelds-Jökkelen paa Vesterlandet, ommeldt i Olafsens og Povelsens Reise I, 281; Forfatterne formode at man har offret der i de hedenske Tider.

Hulen selv forefandt Referenten at passe til Sognepræstens Beskrivelse, men han bemærker endvidere den Tradition blandt Almuen, at en Ubodemand (eller fredlös Misdæder) nogen Tid havde opholdt sig i denne Klippehule, men at Levnetmidler vare blevne tilførte ham af hans Venner og Slægtninge der i Nærheden. Referenten bemærkede og at Hulen kunde have været et ypperligt Forsvarssted, da kun een Mand, posteret i den smalle Døraabning, meget let kunde (da Klippebjergets Side her er meget steil) forbyde alle andre Adgangen til den. Hulen fandt Referenten kun at være naturlig, men dog mærkværdig "ved nogle Fortidsmænds Gjerninger" (efter det islandske Udtryk *forunnanna verk*). Indskrifterne fandt han mest at bestaae af "Mænds Navne samt sammensatte Runecharacterer eller Bomærker". Det meste heraf aftegnede han og derfor maa vi være ham megen Tak skyldige. Af disse Characterer antog jeg, efter at have seet Tegningen, nogle for meget gamle, enten fra Hedenold eller dog i dens Maneer, som vistnok har forplantet sig ned til vore Dage i de saakaldte Bomærker (m. fl.). Af dem, som jeg henregner til disse Arter, fremstilles nogle paa de ovenanførte hosfølgende Kobber.

Adskillige af Paradishulens Figurer tillod deres indviklede Beskafenhed, i Forbindelse med den knappe Tid, ikke dengang at aftegne.

Efterat Hulen ved denne Undersøgelse var bleven almindelig bekjendt besøgte den af adskillige fremmede Videnskabsmænd (som Dr. Gaimard, Marmier, Robert, Lottin og deres øvrige franske Medreisende*) samt

*) Hörende til den videnskabelige Commission, som H. M. Ludvig Philip, de Franskes Konge, i forskjellige Aar, fra 1835 af, har udsendt med Corvetten Recherche, ført af Capt. Tréhouart, til Grandskninger i de nordiske Lande, især Island, hvilket de ovennævnte Herrer, under Dr. Gaimards Anførsel, have gjennemreist og undersøgt. Hovedfrugten af disse deres Arbeider er det store, kongelig udstyrede Værk: Voyage en Islande et au Groenland &c., publié par ordre du Roi, sur la Direction de M. Paul Gaimard, Président de la Commission scientifique d'Islande et de Groenland. Heraf er udkommen: *Histoire du Voyage par Mr. Gaimard a Paris 1838* og *Histoire d'Islande par Mr. X. Marmier, 1840*, foruden flere Afdelinger, som ikke vedkomme det historisk archæologiske Fag, — men med det hele Værk følger et herligt og ind-

ellers af mange andre, og disse Besög have tildeels givet Anledning til adskillige Skrifttegners Beskadigelse eller Omdannelse, ved nye Ridsningers Tilsætning o. s. v., som paa saadanne Steder, hvormed intet Opsyn haves, umulig kan forebygges.

Disse Forandringer vare indtrufne, da Provst Thomas Sæmundson og hans Ledsager, Pastor Johan Björnsen (som S. 23 ovenanført) foretog deres nye og udførlige Undersøgelse af Hulen og Aftegning af dens Indskrifter 1838. Her vilde det blive altfor vidtløftigt at anstille nogen udførlig Collationering af de forskjellige Hovedtegninger; vi bemærke kun, at de Sidstnævnte ved deres Afridsninger især have taget nöiagtigt Hensyn til Indskrifternes Stilling efter Verdenskanterne og deres Afstand fra hinanden. De have derimod ikke (som ufornödent) meddelt nye Tegninger af adskillige Binderuner m. m., som efter deres Skjönne stemte ganske overeens med den ældre. Vi meddele her först saadanne Figurer, som efter de tre ovennævnte Undersögeres overeensstemmende Mening ere fuldkommen rigtig aftegnede og anföre dem med de Nummere, hvormed de nu ere betegnede i Biskop Johnsens originale Hovedtegnning.

I Hulens överste Hvælving sees kun en eneste Indskrift (81), som bestaaer af besynderlig dannede Runer (deels forlængede, deels afkortede) og af et gothisk Bogstav i Middelalderens Træk. Det 2det Bogstav er et (tildeels forlænget) **þ**, det 3die er et gothisk **G**, det 5te et forkortet og dog usædvanlig kantet **Y**, det 6te en Binderune, bestaaende af Runerne **Þ þ þ þ**, af hvilke den sidste har Skikkelsen **λ**; det næstsidste **þ** (eller simple **þ**) er bagvendt (efter den for Binderuner gjeldende Tilladelse). Det Hele maa læses **ÞGIYÞ þ þ þ** (o. s. v.) eller *Ingimuntr* (*Ingimundr*), som et i det gamle Norden og endnu i Island brugeligt Mands-Egennavn, der f. Ex. bares af tvende (ogsaa i Runer) lærde Geistlige, der levede

holdsrigt Atlas af lithographerede Tegninger, af hvilke nogle fremstille islandske Oldsager, tildeels forvarede i det kongelige Museum for nordiske Oldsager her i Staden. Desuden har Hr. Marmier i samme Anledning udgivet hans *Lettres d'Islande, 1837* og flere bekjendte Skrifter, vedkommende den nordiske Literatur.

Cccc*

henved 1100 og 1160. Paa en noget lignende Maade synes den store Binderune 57 at være sammensat; den danner en Art af uregelmæssig Halvkreds og kan omskrives saaledes: $\downarrow\uparrow M\uparrow\uparrow R$, hvoraf det 3die Bogstav er romersk og det sidste en Art af Middelalderens gothiske R.

Ved enkelte af de övrige, der alle (med Undtagelse af et Navn; et Navnetræk og et Aarstal) ere sammensatte af virkelige Runer, skulle vi tillade os korte Bemærkninger:

53 maa vel oplöses som $\uparrow\uparrow\Phi$, *Are*; det selvsamme Navn skrives (Tab. XII Fig. 1) 52 som $\uparrow R\uparrow$; 58 er derimod tydelig $\uparrow R\uparrow\uparrow$ (et i Island meget sjældent Mandsnavn undtagen netop fra 1100 og 1200tallet). 57 er fuldskrevet *Haltr*, hvorved det maa bemærkes at det förste Bogstav er af samme Art som det förste (men tilsyneladende sidste) i Runamöndskriften (see ofr. S. 295). 8 fremstiller det samme Navn med sædvanlige Runer, skrevne fra Höire til Venstre. 12 er rimeligst $\uparrow R\uparrow\uparrow\uparrow R$, *Arnaldr*. Den 1ste store Binderune 83 læser jeg $\downarrow\uparrow\uparrow Y\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow$, *Sæmundus* eller *Sæmundus* (Resten, der staaer for sig selv, kan jeg ikke forklare). 64 skal sandsynligvis betyde *Knútur Álason* (eller *Ólason*). 56 er en meget gammeldags Binderune, som kan læses *Úlfrún*, ogsaa et meget gammeldags Navn. 55 kan snarest læses *Atli*. Tab. XII Fig. 1 höre 40 og 58 rimeligvis til de allerældste Binderuner. 45 og ligeledes 46 kan læses som $\downarrow\uparrow\uparrow Y\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow$, *Sæmuntr* (*Sæmundr*); 26 *Arne*; 1, b $\uparrow\uparrow\uparrow$, *Áli* eller *Óli*, et i Island forðum sjældent Navn.

97 $\uparrow R Y R$, *Ormr*, og 91 (hvilket jeg mener kan læses *Steimúlv*) ere aftegnede ved Provst Sæmundson.

Jeg troer at de allerfleste af Paradishulens Indskrifter ere meget gamle*), deels paa Grund af de flestes indvortes Kriterier, de sjeldne

*) I Förstningen formodede jeg at mange af disse Navne vare blevne indridsede ved en Sammenkomst af Landets (og især Omegnens) verdslige og geistlige Hövdinger henved 1122, for at aftale det Fornödne om Forberedelsen af dets ældste Kirkeret. Herimod har Hr. Provst Sæmundson, i min Correspondence med ham, fremsat adskillige Modgrunde, hvilke jeg nu ikke kan tilbagevise. Derimod kan jeg ikke opgive

Navne m. m. og deels fordi Hulen selv i nyere Tider har været næsten aldeles ubekjendt, undtagen for de nærmest boende Bønderfolk*). Da Biskop Johnsen undersøgte den fandtes der kun disse korte Indskrifter heelt skrevne med latinske eller gothiske Bogstaver: a) Navnet *Jon*; b) Navnetrækket *MH*; c) *AMO 1709* efter Biskop Johnsens Tegning; Nullet havde, da Provst Sæmundson undersøgte Hulen, faaet et Tillæg, hvorved det hele Aarstal kom til at ligne 1789.

I de fleste andre, fra Arilds Tid berømte islandske Klippehuler have mange af Besøgerne, i de tre sidste Aarhundreder, indridset deres Navne, og tit have der de gamle Rune-Indskrifter, ved voldsomt at udskrabes, maattet give Plads for de nye. Af disse sidste ere kun faa anbragte med Runer og indeholde saavel da, som ellers med gothiske eller latinske Bogstaver, kun den Besøgendes Navnetræk, der angive det første Bogstav i hans og Faderens Navn med det tilføiede $\frac{1}{2}$ (1 o. s. v.), som skal betyde Søn; de Navne, som ere fuldskrevne, ere derimod som oftest blot udtrykte ved den (til sin Tid) brugelige Skrift. Exempelvis kan dette oplyses ved følgende Sammenligning af ældre og nyere Data. Den ovenmeldte Svend Paulsens egenhændige Beretning, som jeg nu har for mig, lyder saaledes: “Udtog af en Reise-Journal 1793 Aug. 9de. “*Snorrariki* paa Thorsmark” (*Þórsmörk*, en til Fljotsliden i Rangarvalle “Syssel grændsende öde Strækning) “er en Hule höit oppe i en perpendikulær Klippe. Den skal være benævnet efter en Mand, Snorre, der “først skal have klavret derop uden at bruge de siden hugne Fodstier i “Klippen. Saavel Hulens Indvendige som Klippen udenfor ere gandske

---

den Tanke, at mange af Hulens Charakterer og Navnetræk ere indridsede i det 12te og 13de Aarhundrede (eller endog för), maaskee især i Aaret 1125 eller 26 (da Biskop Arnald fra Grönland var Sæmund Frodes Gjæst paa Odde). For denne Gang maa jeg dog lade Udviklingen af denne Undersøgelse fare.

*) Dette indsees vel bedst deraf, at den af Islands Literatur særdeles fortjente Districts-chirurg Svend Paulsen, som længe havde opholdt sig der i Nærheden og derfra bereist Landet i adskillige Aar (fra 1791 af) i naturhistorisk og antikvarisk Henseende, — ikke vidste det mindste om Paradishulen, indtil den blev opdaget 1818.

“udgraverte med adskillige, deels efter Anseende meget gamle Navne og “runiske Bogstaver og Navne”. 28 Aar derefter, nemlig den 22de Aug. 1821, besøgte Hr. Biskop Steingrim Johnsen, efter den antikvariske Commissions Önske, denne Hule. Han beskriver den som rund og hvælvet, af 18 Alens Omkreds, i Midten af 6 Alens Höide. De indvendige Sider bestode af Sandsten, som let kunde tage mod Indskrifter, men som ogsaa let kunde udslettes. Der var da kun meget faa Runer at see, men derimod endeel moderne Indskrifter og Monogrammer med latinske Bogstaver, f. Ex. S. I. S. 1760. I den perpendikulære Klippevæg udenfor Hulen, hvor Bjergarten er haardere, men tillige udsat for Veirigets og Solskinnets Indflydelse, saaes en Mængde Abbreviaturer af Mandsnavne “og Bomærker”, men ikke over 7 eller 8 i simple Runer — hvilke Leiligheden ikke tillod at aftegne; mange af Indskrifterne vare, efter Biskoppens Mening, fra de nyere eller nyeste Tider.

Fra Islands Huler begive vi os til Grönlands Fjelde. Graah's Navn vil ikke blot blive forevigtet ved Opdagelsen af Östgrönland og ved de der udstaaede Farer og Besværligheder, men ogsaa ved Tilveiebringelse og Redning af vor Klodes (saavidt det er mig bekjendt) allernordligste gamle Skriftminde. Denne lille, men höist mærkværdige Runestens Indskrift er allerede bleven löselig ommeldt herovenfor S. 206—207, og den hele Sten sees afbildet paa vor Tab. XI Fig. 5, — men dens Historie fortjener dog ved nærværende Leilighed i Rorthed at meddeles.

Stenen fandtes i Foraaret 1824 af en indfödt Grönländer, paa Öen Ringitoarsuk ved Grönlands Vestkyst, under 75° Bredde, 4 Mile norden for det nordligste danske Etablissement Upernavik, först anlagt 1778. Öen har, saavidt vides, ikke nogensinde været beboet af Danske, og besøges kun af og til af Grönlændere for Hvalfiskeriets Skyld. I Almindelighed boe de ikke, om Vinteren, paa nordligere Steder*). Stenen

*) De saakaldte nordiske Höilande i det nordöstlige Hjørne af Baffinsbugten adskilles fra det af de Danske koloniserede Grönland ved Örkenen og Isbjergene. De naae omtrent

laae temmelig høit oppe paa et Fjeld. Den bestaaer af Qvartzkifer og er ikke større end selve Afbildningen paa vort Kobber. Runerne ere indridsede paa Stenens glatte og endnu vel conserverede Flade. Graah kjøbte den af Finderen og skjænkede den til det kongelige Museum for nordiske Oldsager.

Rask læste Stenens Indskrift meget rigtig saaledes:

*Ellingr Sigvafs sonr ok Bjanne Tórtarson ok Enriði Ósson laugar-
dagin fyrir gagndag hlópu varða te ok ryddu (ruddu) MCXXXV.*

Han bemærkede at Sproget var reen og rigtig Islandsk, men skrevet skjödesløst efter Udtalen af en Ulærd*); mærkeligt er det at denne ligner den nu brugelige islandske, saa at danske Handlende ofte skrive *Bjanne* for *Bjarne*, vel ogsaa *Ósson* for *Oddsson*. *T* for *þ* i Begyndelsen af Ordene röber derimod en i den Tid særegen Udtale; *te* sees desuden at være abbrevieret for *tenna* (*penna*).

Ellers er Indskriftens tydelige Mening denne:

“Erling Sigvatsön og Bjarne Thordsön og Enride Oddssön opreiste
“denne Varde (Stenhob, Pyramide) og ryddede (Pladsen) Löver-
“dagen för Gagndag**) 1155”***).

fra 75° til 77° 40' n. Br. Der boe og færdes Eskimoer i et Land, som neppe fremviser et grönt Græsstraae og som stedse er bedækket af Is og Sne. De ansaae sig ogsaa, da Ross besøgte dem 1818, for det eneste Folk i Verden!

*) Det kan dog vel være muligt at Grönlænderne (ligesom tildeels Nordmændene) have fulgt en Retskrivningsmaade, der mere nærmede sig til Udtalen end den gamle islandske. Først i det 15de Aarhundrede har de grönlandske Klerkes Skrivemaade afveget noget fra den i Island brugelige; see Grönlands historiske Mindesmærker III, 148; der findes f.Ex. (omvendt) *þil* for *til*. Den Mand, som affattede vor Runeskrift, synes vistnok at have forstået sig vel paa den i teknisk Henseende. Om det Tegn, som staaer foran Indskriftens Begyndelse, see ovenfor S. 207 i Anmærkningen.

**) Her menes den ene eller mindre Gagndag, en Festsdag, der rimeligvis har sit første Udspring fra de hedenske Tider. I den catholske Periode fastsattes den til den 25de April. Navnet betyder egentligst *Seiersdag*, men just i de Dage feiredes Sommerhalvaarets Begyndelse af Nordmænd og Islændere; i de hedenske Tider holdtes da det saakaldte *Sumarblót* eller Sommeroffer for at modtage Sommeren, og tillige, udenfor Island, for at nedbede *Seier* og *Held* for Kongen.

***) Om Aarstallet m.m. see Rasks egen udförlige Forklaring i Antiquariske Annaler (1827) IV, 311–314; jfr. mine Tillæg dertil S. 314–319.

De tilgrændsende Egenes gamle Benævnelser og vore nordiske Forfædres Bekjendtskab dermed, har jeg i sin Tid søgt at oplyse; deraf maa det vel blive klart at Grönlændere af norsk og islandsk Oprindelse have paa en Reise til de nordligere Egne sat denne Indskrift for at indlægges i en Varde til Erindring om deres Nærværelse paa Stedet og tillige mulig for at hjemle dem Ret til et Anlæg paa Öen for Jagtens eller Fiskeriets Skyld*).

Foruden de mærkelige Binderuner fra denne Indskrift, som vi ovenfor S. 207 have anført, kan det bemærkes, at Charakteren h her kun betyder Bogstavet *y* eller *u*, men derimod ikke *r* finale, som her, ligesom i de fleste norske og islandske Runeindskrifter kun udtrykkes ved det ellers tilsvarende Bogstav. See ellers ovenfor S. 320, 354, 447.

At de stukne eller punkterede Runer ellers almindelig have været brugte af de gamle Grönlændere erfares endvidere af Indskriften paa en Runesten (af 2 Fods $14\frac{1}{2}$ Tommes Længde, 14 T. Bredde), som i Aaret 1850 blev fundet ved Igaliko (formodentlig det gamle Bispesæde Garde). Indskriften er öiensynlig af kristeligt Indhold: "*Her hvilir Vigdis M. D.* (eller *Mei?*); *gleði guþ sál hennar* a : Her hviler Vigdis M(...)'s D(atter, eller Möen Vigdis); Gud glæde hendes Sjæl!" Her sees upaatvivlelig den punkterede Rune V og mulig tillige f (hvis nemlig dette Bogstav bör adskilles fra Y , hvormed det hænger sammen, ved tvende tydelige Punkter), thi ellers maatte den hele Figur, som Binderuner, indbefatte Bogstaverne YfI **). Her findes heller ikke noget A finale.

*) Efterretninger om en i Grönland fundet Runesten o. s. v. l. c. S. 320—342. Jfr. Rafn Antiquitates Americanæ S. 347—56, hvor en i Hovedsagen med den ovenanførte stemmende Forklaring af Dr. Brynjulfsen m. m. nærmere omhandles, samt S. 412—15. Det fortjener at bemærkes at Captainen paa et engelsk Hvalfangerskib, Georg Palmer, i Aaret 1826, ved at søge Havn ved et af de danske Etablissementer i Grönland, saae hos dets Bestyrer et Aftryk af det ældste Kobberstik af Indskriften (förend det udkom i Antiquariske Annaler) og tog et Facsimile deraf, som er udgivet af Antiquarernes Selskab i Newcastle upon Tyne (med dansk og engelsk Oversættelse, der dog trænger til nogen Berigtigelse) i Archæologia Æliana (1830) II, 203—204.

***) See Rafns Antiquitates Americanæ S. 342—43 Tab. VIII.

Til Side 17, 19—21, 159—62, 166, 168, 173, 177—79, 253, 368,
376—79, 380—84.

Om Runeindskrifter paa Amuleter, eller forskjellige Gjenstande, brugte som overtroiske Beskyttelsesmidler m. m. Der gives en Art af besynderlige temmelig smaa Stene, der pleie at findes i eller ved Ruinerne af de gamle grønlandske Kolonisters Bygninger. De ere sjeldent meget tykke, mest flade, af en noget afrundet Form, der snarest pleier at nærme sig til den ovale, alle gjennemborede med et Hul, anbragt nær ved den Kant, der har skullet være den överste, for at de kunde ophænges paa en gjennemtrukket Snor. Adskillige af disse Stene ere betegnede med indhugne eller indridsede Charakterer, som ligne Runer eller Binderuner.

I de sidstforløbne Aar har saavel det Kongelige Museum for nordiske Oldsager som Hr. Oberstlieutenant Sommer for hans egen Samling*) erholdt nogle af detteslags Stene, ikke større end saa at de kunne omfattes af en lukket Haand.

Man har fremsat forskjellige Gisninger om disse Stene, da de enten kunne (ligesom andre noget lignende i Island): 1) være blevne brugte som Sænkestene, enten ved Fiskerie paa Krog eller Angel, eller og for at heftes til den nedvendende Deel af et Fiskegarn. 2) til at hænge i en Væv (som dog da maa have hört til fine Töier eller smaa Væverstole) ligesom de i Island saakaldte *kljásteinar*. 3) til den overtroiske Brug at hænges paa Mennesker eller Kvæg, vel endog paa eller inden i Huse, som Amuleter eller Phylakterier. To af de ovenmeldte Museet tilhörende Stene ere betegnede med den tydelig indhugne Rune $\mathfrak{V}$, som kan formodes at betegne *guð* eller *god* (Gud, Guder), der da ved sin Indskrift, ligesaafuldt som ved en mundtlig Paakaldelse, opfordres til Hjelp eller Beskyttelse for Vedkommende. Et Par af dem, som tilhöre den Sommerske Samling, ere noget mindre og mere flade. Paa den ene

*) Det maa dog ved denne Leilighed bemærkes, at det Kongelige Museum forhen fra ham har erholdt adskillige ypperlige nordiske Oldsager til Foræring.

sees Navnet **†VI** (*Áki*, det danske *Aage*) og adskillige Ridsninger, der synes at være Binderuner. En særskilt Undersøgelse om disse særegne grønlandske Runestene forbeholdes Eftertiden og vil formodentlig kunne meddeles i det under Pressen værende 3die Bind af Grönlands historiske Mindesmærker, udgivne af det nordiske Oldskriftselskab i Kjöbenhavn.

Til de sidstnævnte Oldtidslevninger slutte sig de i de nordiske Riger ulige hyppigere fundne saakaldte Stenringe eller smaa gjennemborede runde Skiver (ogsaa kaldede Dopper eller Tridser) af hvilke en, forsynet med en Indskrift i Runer og Binderuner*), er funden i Skaane**) og synes at have været betragtet som en indviet Amulet (see ovenf. l. c. med Afbildningen Tab. VII Fig. 1). Jeg har meget udförlig sögt at udvikle og forklare selve Indskriften paa et andet Sted, hvortil jeg maa henviser***),

*) Citatet til det paaberaabte vigtige Værk af Stenskiens lærde Eier bör rettes til 3die Hefte S. 29—30, Tab. XII Fig. 153, hvilken Nilsson önsker jävnfört med Tab. XI Fig. 139, som af ham ansees for at være af samme Art, men dog meget äldre end den gothiske Stamme i Skandinavien. I denne Anledning kan det bemærkes, at Syssemanden i Rangarvalle Syssel, Hr. *Sverresen*, i Aaret 1838 kom i Besiddelse af et Par smaa gjennemborede Stenskiiver af selvsamme Form som de ovenomhandlede og af sædvanlig Störrelse, fundne i Ruinerne af den store Gaard Husagard i det fornævnte Syssel. Den er förlängst bleven ödelagt af Sandflugt og har ikke siden været behoet. Disse Stenskiiver bestaae uden al Tvivl af en Stenart, der findes i Island, kaldet *kljágriót*, som af Mineralogen henregnes til Vakkerne. Disse sidste Oplysninger skyldes vi Naturforskeren Hr. Steenstrup, som har overbragt den fra Island til det Kongelige Museum for nordiske Oldsager. Hine forarbejdede Stenskiiver kunne da vel ikke være äldre end det 9de Aarhundrede, i hvilket Islands egentlige første Beboelse begyndte. Dog ligne de islandske Stenskiiver i Form og Störrelse dem, som findes i Danmark, Norge, Tydskland o. s. v. Christie og Nilsson antage, ligesaavel som jeg, at disse Stene brugtes af vore gothiske Forfædre, som Seierstene, Livstene o. s. v. (altsaa som Amuleter); den Sidstnævnte troer, at de fordem benyttedes af Lapperne, men bevaredes af den sildigere Overtro som Dvergfolkets Efterladenskab o. s. v. Dette er ikke alene muligt, men ogsaa sandsynligt, hvorimod det nysanföerte Exempel efter min Mening tydelig viser, at man i vor Histories Hedenold her i Norden har förfærdiget lignende Redskaber eller Amuleter, samt at de fölgelig ikke alle ere fra Urindvaanernes Tider.

**) Fölgelig i en Deel af det gamle Danmark, hvorfor vi her have betragtet den som et dansk Mindesmærke.

***) I Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1838: Om en Stenring med Runc-Indskrift fra den hedenske Tid S. 118—38.

og tillader mig her blot at anføre min Undersøgelses Hovedresultater. Jeg læser hele Indskriften saaledes:

HARON JALL LIT (*læt*) VI HEGTNA (*hegðna, hegna*) ALE
MAÐR (MIK) GIM HEILL TES*).

α: “Hakon Jarl lod Helligdommen**) hegne (indhegne); man pleie mig
“(Stenen), dens Held (eller heldydende Beskyttelsesmiddel!”**).

Christie havde allerede (efter Büsching) bemærket****), at lignende Stenskiver vare blevne fundne i Schlesien; de findes og i tyske Gravhöie, især i Thüringen†); disse sidste ere af forskjellige Stenarter (hvori blandt ogsaa Bjergkristallen) samt ere tildeels betegnede med *Halvmaaner*, uden Tvivl som et helligt Billede, der hørte til den fordem (ogsaa i vort Norden) meget udbredte Maanedyrkelse. Det samme Tegn sees ogsaa paa meget haarde Leerkugler, der findes i de samme Gravsteder og ligeledes maa være blevne brugte som Amuleter. De Rige besade slige

*) For *þes* eller *þessa*, ligesom *te* læses paa en grønlandsk Runesten for *þena* eller *þenna*; see ovenfor S. 575.

**) Originalens *Vi*; see herom især l. c. S. 125 samt en særegen Afhandling i samme Bind S. 177—219: Om Nordens ældste Gudsdyrkelsessteder, kaldede *Ve* eller *Vi*, samt denne Benævnelses Oprindelse og Afledninger.

***) Ved at være blevet indviet i Helligdommen, da Ordet *mik* indeholdes i en Binde-rune, der og kan læses *gim* (acc. sing. af nom. *gimr*), som baade betyder en *Sten* og tillige *Ilden*, saa har maaskee Indskriften, med Forsæt, skullet medføre en dobbelt Betydning, — eller ogsaa en umiddelbar Opfordring til Vedligeholdelsen af den hellige Offerild, som ved høitidelige Leiligheder brændte paa Offerstedet (undertiden som blussende Baal), hvoraf Valborgs og St. Hansdags Blus m. fl. ere umiskjendelige Levninger blandt Almuen i vort Norden, ligesom og i England, Frankrig, Tydskland o. s. v.

****) I hans ovenfor S. 231 paaberaabte Afhandling i Urda 1ste Bind, med en Afbildning (Pl. 3, a. b.) af den der især omhandlede Stenring, som fandtes i en Gravhöi ved Gaarden Nodtland paa Øen Moster (ved det gamle Hordeland), der i Hedendommen (som bekjendt) var et Hovedsæde for Thors ivrige Dyrkelse. Jfr. ovenfor S. 506. At Stendyrkelse især har hørt til dens overtroiske Ritus m. m. har jeg søgt at vise i Annaler for nordisk Oldkyndighed l. c. S. 133—137.

†) See herom et Skrift af Dr. Julius Adler: Die Grabhügel, Ustrinen und Opferplätze der Heiden im Orlagau (u. s. w.), Saalfeld 1837, 8vo, S. 11, Tab. I Fig. 13, 14 (jfr. Fig. 15) Tab. II Fig. 16 (b). Andre Afbildninger af tilsvarende Gjenstande sees i Klemm's deutsche Alterthümer Tab. I Fig. 11, 13, Tab. XI Fig. 8, 9. Om de skandinaviske see endvidere Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I, 426 Tab. IV Fig. 52, 53.

Kugler af Krsital; en saadan er f. Ex. fundet (1653) i Frankernes hedske Konge Childeriks Grav i Dornick; han døde Aar 481. I Hr. Oberstlieutenant Sommers herværende Samling findes en lignende udmærket skjön Krsitalkugle, hvori et Par Charakterer ere indridsede, der meget ligne Runer. Om en Kristalkugle med græsk-gnostisk Indskrift, fundet i en Gravhöi i Fyen, har jeg handlet her ovenfor S. 382.

Til disse smaa Amuleter med Runeindskrifter og hieroglyphiske Billeder knytter sig en anden, som oftest større Art, de i Danmark saakaldte *Tordenstene* (til hvilke dog ogsaa i Sverrig de nysbeskrevne runde Stenskiver regnes; see ovenfor S. 21). Disse bestaae tildeels af forarbejdede Kiler, af Sverrigs Almue kaldede *Thorviggar* (Thors Kiler) og deels af *Hammere*, Thors fra Arilds Tid bekjendte Attribut og Sindbillede. Jeg vil her ikke gjentage hvad jeg i andre Skrifter vidtløftig har udviklet. At adskillige i disse Gravhöie fundne Stenkiler og Hamre blot have været symboliske Efterligninger for at beskyærme den Afdödes Levninger, vel endog hans Aands formeentlig fortsatte Tilværelse i Dönderigeret fra Uvættens eller de onde Væseners Forfølgelse, har Skule Thorlacius udförlig viist*), endskjönt man paa den anden Side er gaaet

*) I Afhandlingen: Om Thor og hans Hammer, de dermed beslægtede ældste Vaaben samt de saakaldte Stridshamre, Offerknive og Tordenkiler, som findes i Gravhöie, — i Skandinavisk Museum for 1802. Hertil slutter sig Abrahamsons Afhandling i Antiquariske Annaler 1ste Bind (1812). Ældre Forfattere, der forhen have yttret den samme Mening (som tildeels maa ansees for at bekræftes af Europas og Asiens fleste Folks Overtro om Tordenstene m. m.), nævnes af Werlauff i hans Bidrag til den nordiske Ravhandels Historie (D. Vid. Selsk. hist. og phil. Afh. V, 156—157); der anføres og flere Grunde for endeel af disse forarbejdede Stensagers Anvendelse som Sindbilleder eller Phylakterier, S. 159—164. De betragtes endnu tildeels saaledes af de nordiske Landes Almue, idet de menes, naar de ophænges i eller paa Huset, at beskytte det mod Torden, Trolde, Hexeri, o. s. v. Jonge bemærkede (i Skriftet om den nordsjællandske Almue 1798 S. 292) at hine Stene jo og vare "Copier af Hammeren Mjölner". I hans Egn betragtedes de da som store Kostbarheder; en Skomager var saa lykkelig at eie 7 af dem. Mindre bekjendt er det, at en lignende Overtro i vore Dage hersker höit oppe i Tydskland, hvorom Underretninger findes i Dr. Joseph Emmerle's Skrift: Ueber Amulette und was darauf Bezug hat, Mainz 1827, S. 56—66. De kaldes ikke alene *Donneräxte*, *Donnerkeile*, men ogsaa *Thor-Keil*, *Thor-Hammer*. Forfatteren havde samlet endeel af dem, men kun med stor Besvær-

meget for vidt ved at anvende denne Forklaring paa virkelige Vaaben og Jagtredskaber m. m., hvilket Werlauff og især Nilsson*) have oplyst. Til hine Gravamuleter høre vel derimod de meget smaa Efterligninger af Hamre, Öxer, Riler o. s. v., forfærdigede af Rav eller Sten, sildigere endog af Bronze, som findes i de gamle Nordboers sidste Hvilesteder. Kun yderst sjelden have de været betegnede med Skrift; dog gives der Undtagelser, hvorpaa vi ville anføre et tydeligt Exempel.

I Upsala Universitets mineralogiske Samlinger forvares en Stenhammer af Graasten (*saxum commune*) $8\frac{1}{2}$ Tommes Længde, $1\frac{1}{2}$ Tommes Bredde, som er forsynet med en Indskrift i Runer, der synes at høre til den Art, der sees paa Leerager- eller Björketorp-Stenen, og flere andre, forsaavidt man der seer det angelsaxiske **Ń** (som *h*) og tillige det nordiske *****, som da betegner en Selvlyd (see herovenfor S. 429). En stor Deel af Indskriften er desværre udslidt eller forvittret af Ælde, der tillige uimodsigelig bevidnes ved denne Omstændighed. De endnu synlige Charakterer kunne efter Sjöborgs Tegning læses saaledes i Overeensstemmelse med de for slige Binderuner gjeldende Regler:

A HL . . $\overline{\text{P}}_A$ (?) ARI

Den anden Charakter er en Binderune, som her kun gjengives ved to Bogstaver, men kan ogsaa indbefatte to (eller tre) andre, saa at den maatte læses som **HIL**, der atter i Runer udtrykker Ordet *heil*, *heill*, (det tyske *Heil* o. s. v.), som baade betyder *Held* og *Heldmiddel* (i over-

---

lighed, da Eierne af disse Tordenstene, blandt Landalmuen, ikke vilde afstaae dem, fordi de ansaae dem for uundværlige, da de beskyttede Huset mod Torden, fordreve Qvægets Sygdomme, bragte Røer til at give Melk o. s. v. De pleiede at udleie dem, for Sygdomstilfælde, mod en vis Betaling, saa at de fölgelig yde gode Renter; Eierne vilde ikke sælge dem for 2 eller 3 Louisdorer Stykket. To Bönderfamilier i Landsbyen Schwabsburg (i Pfaltz) vare i Besiddelse af to saadanne Stene, som efter gammel Vedtægt stedse gaae i Arv til den ældste Sön.

*) Werlauff l. c. S. 157—159; Nilsson i Indledningen til hans Skandinavisk Fauna (Fuglene) 2den Udg., Lund 1835 (2 Dele) S. XXI—LII (§ 8, Utkast till jagtens och fiskets Historia på Skandinavien) og end udförligere i hans ovennævnte Værk: Skandinaviens Urinvånare.

troisk Betydning) som Amulet eller Talisman; see herovenfor S. 20, 147, 161, 580. De to manglende Bogstaver, til hvilke man dog seer svage Spor, kunne vel have været **V** (eller **F**) og **N**, og det andet Ord saaledes maattet læses **VNP*** (altsaa enten *gupa*, *goþa* eller *godā*). Det sidste Ord er tydelig Navnet *Ari*, som et ældgammelt Mands-Egennavn i Norden, der og sees paa svenske Runestene, f. Ex. Liljegrens 779 (fra Westmanland; jfr. herovenfor S. 189). Vi gjætte dog, at Indskriften har kunnet læses: enten *a) á heill gupa Ari* α : Are eier Gudernes (det af Guderne givne) Held (eller Heldmiddel), — eller *b) á heill goþa Ari* (A. besidder en god Lykke, eller godt Lykkemiddel o. s. v.)*).

Det er i denne Henseende mærkeligt nok, at det herværende Kongelige Museum for nordiske Oldsager besidder en temmelig stor Æxe beklædt med Bronze, hvis Kjerne og Eg dog ere af hærdet Jern, men det meste af Eggen er bortrustet. Paa den ene Side fremviser den et skjæggct Hoved i ophøiet Arbeide (hvortil Magen paa den anden Side er bortfaldet) og nogle i ældgammel Tid indgravede

*) Denne yderst mærkelige Stenhammer er først bleven beskrevet og en Afbildning deraf udgivet af *S(chröde)r* i en Opsats med Titel: "Beskrifning öfver en forntida Stridsyxha med Runor" i *Idunna* (Stockholm 1824) 10de Hefte S. 358—366, som udgjör en værdig Slutning til dette indholdsrige og geniale Tidsskrift. Deri oplyses Stenhammerens Historie; den er fundet i Jorden, ved Plöining, heved 1700 af en Bondemand og blev siden opbevaret i Brenners og Bromells Museer, hvorfra den blev indlemmet i Upsala Universitets Mineralie-Cabinet. Det meldes ellers der, at den er stödt og beskadiget paa begge Ender, hvilket synes at vise dens alvorlige eller hyppige Brug i ældre Tider; ellers har den sin oprindelige Form. Afbildningen sees Tab. II Fig. 11, men Runerne ere, ved Kobberstikkerens Feiltagelse, i nedvendt og bagvendt Stilling. Sjöborg har end senere undersøgt og aftegnet denne höist mærkværdig Oldsag i hans Samlingar f. Nord. Fornälsk. (1830) III, 163. Da hans Afbildning Pl. 53 Fig. 168 er den sidste og Runerne der sees i rigtig Stilling, gjengive vi den her paa vor Tab. VII Fig. 11. Runernes Figurer stemme ellers i begge Afbildninger, med den Forskjel, at **N** i den ældre kun sees som en enkelt Rune **N**; at intet Spor der sees til den 4de Karakter og ikke heller til den skraa Tverstreg, som af Sjöborg antydes ved den 6te (eller tydelige 4de). Den Sidstnævnte læser * som *h* eller *g*, men Binderunen som *ol*, og vi nægte ikke Muligheden af en saadan Læsning Rigtighed. S—r antog de første Runer for Levninger af Eierens Fornavn, men de sidste for hans Tilnavn **PI*RI**, *digri*, den Tykke, som brugtes om Forskjellige i Oldtiden.

Runer, af hvilke de første ved en Rune og en Binderune synes at udgjøre Ordet *Got* eller *Goð* α: Gud, Guder*). Denne Öxes og tillige Runernes höie Ælde erfares bedst deraf, at den maa antages at være fra Overgangstiden mellem den nordiske Oldtids Bronce og Jernalder. See Ledetr. for nord. Oldk. S.60—61. Det er rimeligt at man i hine meget overtroiske Hedenoldsdage har villet meddele Öxen en for Eieren heldbringende Kraft ved dens Betegnelse med Guds eller Gudernes almindelige Navne; jfr. ovenfor S. 577. At Vaaben fordum virkelig betegnedes med Runer, idet man paakaldte Seiergudens Navn, erfares af Eddasangene o. s. v.; see ovenfor S. 140—141**).

Ikke alene til Angreb, men ogsaa til Forsvar bestemte Vaaben vare i Nordens Oldtid betegnede med Runer. Eddadigtene melde dette allerede om Solens mythiske Skjold (see ovenfor S. 141). Selv vore hedenske Forfædre bare Skjolde, der udmærkedes ved Billedværker og Runer (jfr. ovenf. S. 118***). Saavidt mig er bekjendt besidde vi nu ikke her i Norden noget Runeminde af denne Art; ovenfor (S. 21, 57) er

*) Efter et lidet Mellemrum følger Runen $\mathfrak{L}$ (s); — flere Runer have været anbragte paa en dertil bestemt aflag Forhöining, men de ere nu udslettede; ligeledes paa den anden Side, af hvilke nu kun $\mathfrak{H}$ er synlig tilbage. Ogsaa i Mandehovedets Skjæg synes enkelte Runer at være fiint indgravede. Paa Öxens Bagkant sees et glubende Dyr, som viser Tænder, og adskillige smaa Menneskehoveder have været anbragte paa andre Kanter af den.

**) Fra Sten- og Ravalderen kan man ingen Metalsværd vente. Den halvmythiske Hervarar Saga ommelder Svafurlame, Odins Sønnesön, der herskede i Garderige (det europæiske Rusland), som engang paa Jagt traf et Par Dverge ved Solens Nedgang udenfor deres Klippebolig. Ved at svinge sit Jernvæрге eller Dolk (*málajárn*, *málasax*) hvorpaa en magisk Indskrift var anbragt, fortryllede han dem saaledes, at de nødtes til at bede om Naade og kjøbe den ved Löfte om Forførdigelse af et end ypperligere Sværd. Skjoldmöen Hervör drog ogsaa omkring i fuld Rustning:

*gröfnom geiri
með gota málom*

α: med et Spyd eller Landse (Tydsk *ger*) udgraveret med Ord eller Skrift i Gothernes Sprog; see Rafns *Fornaldar-Sögur* I, 414, 439, 514. Virkelige Sværd med Runer ommeldes af Björner som fundne i Sverrig, af Klüwer i Norge.

***) Skálða bemærker at de gamle (runde eller ovale) Skjoldes Rande tit vare forsynede med Indskrifter (*á fornum skjöldum var títt at skrifa rönd þú er baugr var kallaðr*; Rasks Udgave S 160). See ellers Lex. mythol. bor. S. 611—614.

dog ommeldt et lignende, fundet ved Ely i England *); vi meddele en Efterligning deraf paa vor Tab. XII Fig. 2. Det er tydeligt at dets Charakterer (rimeligvis som magiske) skulle læses bagfra, men nogle af dem er dog bagvendte, andre retvendte (ligesom i forskjellige ovenfor omhandlede eller meddelte nordiske Runeindskrifter, f. Ex. S. 567—68 samt Tab. IX Fig. 1, 2, 3, 4, Tab. XII Fig. 4). Runerne ere forbundne ved saadanne Baand eller Linier som ogsaa sees i Ullerups Jættestue (Tab. VII Fig. 6) og paa den i Skaane fundne Stenring (Tab. VII Fig. 1), der uden Tvivl er bleven brugt som en Amulet eller Talisman, efter hvad vi herovenfor (S. 578) have bemærket. Disse Baand eller Linier forene her Runestavene, ligesom Helligdommens Baand (*Vebönd*) de virkelige Stave i det Hegn, som omgav det hedenske Gudsdyrkelses- eller Offersted (see ovenf. S. 20, 21). Vor korte og rimeligvis kun fragmentariske Indskrift viser sig især at være nordisk ved Runerne **ƒ**, **ǰ** og **ϥ** (ligesom og ved **h** eller **h**, da **ƿ** her heller ikke mangler). De fleste af dem, om ikke alle, bestaae ellers af Binderuner. Den første kan læses *Op* eller *Opin*; om de övriges Betydning kan jeg kun tye til usikre Gissninger. Om den Angelsaxer, der først har eiet Skjoldet, som udvendig indeholder en i da sædvanlig Skrift udtrykt Bön til (de Kristnes) Gud om stedsevarende Beskyttelse for den Mand, der bar det paa sig — har ladet den nordiske Runeindskrift fastnagle dertil, eller dette er skeet ved en Nordboe, der var kommet i Besiddelse af Skjoldet, kunne vi nu ikke med Bestemthed vide.

Andre Gjenstande, der sædvanlig bares paa Legemet som Redskaber eller Prydelser, pleiede og i det gamle Norden at betegnes med Runer, hvorved de af Nogle meentes at erhverve en talismanisk Kraft. Kamme til eller i Haaret bares og brugtes der baade af Mænd og Kvinder, ligesom blandt Germanerne. En saadan Kam fandtes dybt nede i en Mose i Skaane 1825, aldeles heel paa nogle afstödte Spidser

*) Det var neppe bestemt til virkelig Brug i Kampen, men kun til en overtroisk ventet Beskyttelse for dets Eier. Den Lamelle, hvorpaa Runeskriften sees, var heftet til selve Skjoldet med 9 Stifter.

nær, og havde tildeels ophöiede Kanter. Den meentes at være af Elfenbeen eller og (hvilket vi antage for fuldt saa rimeligt) den samme meget lignende Hvalrostand*). Den var $2\frac{1}{2}$ Tomme lang, 3 T. bred, med lange og fine Tænder paa begge Sider. Indskriften er affattet deels i nordiske, deels i tydsk-angelsaxiske Runer. Ordene adskilles ikke ved noget Tegn eller Mellemrum. Den 12te September i ovennævnte Aar sendte Hr. Provst Bruzelius en Tegning af den til Justitsraad Thomsen. Rammen var bestemt til at beskrives og stikkes i Kobber i Idunna, men Tidsskriftet ophörte kort derefter. En Efterligning af den ovenmeldte Tegning tillade vi os her at meddele:

Det forekommer mig at Runerne maa læses bagfra, endskjönt kun de to af dem kunne siges at være i en bagvendt Retning, — saaledes nemlig, i Bogstavernes rigtige Stilling, fra Venstre til Höire:

† † † † † † † † † †

INR(G)A HJO KANB OH A

med nu sædvanlig islandsk Omskrivning: *Inga hjó kamb ok (og) á ǝ*: “Inga huggede Rammen og eier den”. Dette Kvindenavn forekommer meget hyppig i svenske Runeskrifter.

Bagfra læst er den 3die Karakter en Binderune, der indbefatter Bogstaverne ††; den 8de er et bagvendt †; den 12te staaer for † eller †, som ellers tit, især i svenske Indskrifter; den 13de og sidste er et bagvendt †.

Er denne Læsning rigtig, er Rammen bleven forfærdiget af en Kvinde; i det gamle Norden lærte Kvinderne Runer og befattede sig tit med at udskjære Billeder o. s. v. **). — Saaledes synes ogsaa Eierens Navn at tilkjendegives ved de i tydsk-angelsaxiske Runer affattede korte Ind-

*) Mange Kamme af Been samt enkelte af Horn og Bronce, fundne i danske Gravhöie, haves i det herværende Kongelige Museum.

***) Som f. Ex. *Margret hin haga* (den kunstfærdige Margrete), som henved Aar 1200 bedst forstod sig paa Skulptur eller Billedskjæreri paa hele Island; hun udhuggede

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VI Deel.

skrifter paa det ved Colding funde Gulddiadem og et i Sjælland fundet Smykke, mulig og paa det ene Guldhorn (m. fl.); see herovenfor S. 400, 474*) Tab. XIII Fig. 2, 3, 6.

Undertiden have vore Forfædre erhvervet fremmede Kostbarheder, der mulig allerede i Udlandet vare blevne betragtede som Amuleter eller Talismaner, og udmærket dem ved visse Rune-Indskrifter, som vise at de her ere blevne betragtede paa den selvsamme Maade.

Hertil hörer en særdeles mærkelig Guldring, nu i det kongelige Museum for nordiske Oldsager. Den blev i Foraaret 1821 funden ved Plöining paa den saakaldte Lundskov Klint under Lundsgaard Gods, tilhørende Grev Laurvig-Ablefeldt til Langeland. Paa det Sted, hvor den fandtes, var der før blevet gravet Grus. Godsforvalteren, Hr. Larsen, var selv tilstede, da Fundet skete; han forærede Ringen strax til en af hans ligeledes tilstedeværende yngre Brødre, som overlod den igjen til Museet mod Guldets Værdie i Penge. Ringen var da i den samme Forfatning, hvori den blev overleveret og siden har været. Den er af fint Guld, tynd og smal, men har en massiv Knub, hvori er indlagt en Intaglio

saaledes en Erkebiscopstav af Hvalrostand, som i Norge ansaaes for et stort Mesterstykke (Húngurvaka S. 230). Deraf pleiede i den Tid ikke alene Skakbrikker og lignende Kunststykker at udskjæres, men ogsaa Helgenbilleder og Crucifixer. Af densidste Art besidder det kgl. danske Kunstmuseum et, som har tilhørt Kong Svend Estridsøns Datter Gunild, ogsaa kaldet Helena, født omtrent 1050. Det her for os mærkeligste er, at Prindsessens nordiske Navn der sees at være udskaaet med skønne og tydelige (forhen forgyldte) Runer: **ᚢᚢᚱᚱᚱ** (*Gunhild* eller *Gunnhild*); det 4de Bogstav er dog for det meste borte, formedelst en derigjennem indslaaet Nagle, men tydelige Spor sees dertil. Indskriftens 1ste Bogstav er end et Beviis for de stukne eller punkterede Runers Ælde (jfr. ovenfor S. 329—335). Ved nogle Exemplarer af Suhms Danmarks Historie 4de Deel (thi andre sees tit at mangle de dertil hørende Kobber) haves en Afbildning af dette Crucifix.

*) Dertil maa det nu føies at Rafn er af den Mening at Eierens Navn paa dette Hovedsmykke bör læses **LÖÐR** (*Lödur*) — saa at man vel kunde gjætte at dets Eier har været en historisk Person, omhandlet i *Hervarar-Saga*, Halvbroder til Angantyr, Konge over Reidgotherne, hvis Rige Rafn troer da har strakt sig til Sönderjylland. Lödur erholdt ikke af sin Broder det Halve af Riget efter deres Fader Heidrek, hvorfor han anfaldt ham med en talrig Hær, men faldt i et blodigt Slag; Suhm mener henved 522 (*Danm. Hist. I, 429*). Diademet maatte vel, naar denne Hypothese billiges, have hørt til det af Angantyr ved hin Leilighed erobrede rige Bytte.

af Carneol, men ud af den er et Stykke sprængt i Midten; dog fremviser den Levninger af en udgraveret Figur, hvis oprindelige Skikkelse man ikke kan bestemme, da den nu deels ligner en Fugl, deels et Menneskehoved. I Indfatningen omkring Stenen er indgravet en orientalsk Indskrift, som dog er meget forslidt. Den blev af Biskop Münter (og ligeledes, saavidt jeg erindrer, af Rask) erklæret for Pehlevi. Den maa altsaa være forfærdiget i Persien eller dets Nabo-Egne, sandsynligst i Sassanidernes Regeringstid (altsaa fra 226 til 642 e. Chr.). Bag paa den glatte Plade, som skjuler Stenens Bagside, er en nordisk Runeindskrift tydelig indridset:

ᚱᚱᚱ
 ᚱᚱᚱᚱᚱ
 ᚱᚱᚱ

Jeg omskriver den nu paa følgende Maade som udtrykt ved sædvanlige nordiske Runer og oplöste Binderuner:

ᚱᚱᚱ
 ᚱᚱᚱᚱᚱᚱ
 ᚱᚱᚱᚱ*)

hvilket jeg læser saaledes i det oldnordiske eller islandske Sprog:

E RÖÐ
 EG LEGÐ A
 LAGA

eller efter den nyere Skrivemaade:

(æ)ræð**) eg legð álaga,

da Bogstavet ᚱ baade gjelder *a* og *e*. Antager man derimod at det her blot betyder *a*, bliver Læsningen: (æ)röðag lagð álaga, hvilket dog i Hovedsagen giver den samme Mening***), efter denne alternative Oversættelse:

*) Den ovenstaaende Beretning om Fundet er taget af mine egne Optegnelser, nedskrevne strax efter at jeg først saae Ringen, 1821, hos nuværende Rodemester Hr Asmus Larsen, som efter min Begjæring overlod den til Museet. Jfr. Ant. Ann. IV, 198—99.

**) Nu finder jeg at Runen ᚱ (*a* eller *e*) er föiet til den förste Charakter; den betyder da det lille Ord *e* (*ei, ey, æ*): stedsse, hvorom vi have handlet ovenfor (S. 433).

***) *Legð* (f.) haves nu kun i Islandsk i sammensatte Ord, f. Ex. *útleğð*. *Lagðr* (m.) bruges og egentligst nu om en Tot eller naturlig Fletning af lange Uldhaar o. s. v.

a) “Jeg styrer (stedse) Skjæbnens Beslutning” (eller “Paalæg”; efter Ordene: *dirigo ego statutum fatorum*), eller: b) “Jeg raader for Skjæbnens Fletning” (eller “Kjæde”; *catenam fatorum*).

Persernes ældgamle Overtro om Phylakterier og Amuleter er bekjendt. Det er saaledes vel muligt at Ringen, eller den paa Stenen indgravede Figur med dens Omskrift, er bleven betragtet eller brugt som et saadant Klenodie. At Ringen overhoved, uvist paa hvilken Maade, er kommet til samme höie Anseelse blandt Nordboerne, er klart af den ovenmeldte Indskrift, — hvis Charakterer, der maa antages at nedstamme fra Nordens hedenske Tidsalder, ogsaa maa have en stor Mærkværdighed for os. Hertil høre: a) de punkterede og stukne Runer **∇** og **⚔**, og b) dens Binderuner. Den 1ste Charakter ligner vel en Binderune, efter det Ovenanførte, hvilket jeg forhen har overseet og læst den som et simpelt **R**; den 2den Rune er et **ö** eller **æ**; den 4de Charakter er tydelig sammensat af **⚔** og **∇**; den 9de er et bagvendt **⚔** eller stukket **1** (altsaa **Ð**)*). De övrige simple Runer ere fuldkommen utvetydige. — Adskillige af de i England og Norge fundne ældgamle massive Fingerringe af fint Guld (ogsaa af Jaspis) med Indskrifter i angelsaxiske Runer antages af de britiske Oldgrandkere, for at indeholde Bönner eller Besværgelser, der meentes at forjage dræbende Sygdomme o. s. v., samt fölgelig at være blevne brugte som overtroiske Beskyttelsesmidler. Jfr. ovenfor S. 12**).

*) Binderunerne kunne, naar de affattes efter kryptographiske Regler, skrives ret eller bagvendt. Dersom denne kun var en simpel Binderune, der skulde læses ligefrem, maatte den betyde **⚔∇**, altsaa *a* (eller *e*) og *l*. Hele Ordet kunde da læses *legal*, *legel* eller *legte*, som da maatte være Dat. sing. af *legill*, en Dunk eller lille Tönde, det danske *Lægel* eller *Legel* (Tydsk og Svensk *Lägel*). Skulde denne Læsemaade foretrakkes, maatte Talen her være om et Kar, hvori Skjæbnens Lodder (for Lykke eller Ulykke) o. s. v. forvaredes (*urna suffragatoria fatorum*).

***) De have dog mulig haft forskjellig Bestemmelse. En af dem, som fandtes 1818 ved Carlisle, Hovedstaden i Cumberland, $1\frac{1}{2}$ Lod vægtig, (m. fl.) sögte jeg, efter Begjæring at forklare (paa en anden Maade) i en Afhandling: *De annulo aureo, runicis characteri bussignato, nuper in Anglia, invento et pluribus ejusdem generis*, som blev indfört i *Archæologia Æliana, published by the Society of Antiquaries in Newcastle upon Tyne* 1820 — översat paa Dansk i *Antiqv. Annal.* (1820) III, 339—351.

Ringens Hellighed i det gamle Norden viste sig i den høieste Glands ved den store Ring af Guld eller Sölv, som forvaredes ved Alteret i ethvert Hovedtempel i det hedenske Island (derfor kaldet *stalla-baugr*), da enhver vigtig Eed efter Lovene skulde aflægges ved den. Den skulde og bæres som Armring af Tempelforstanderen, der paa een-gang var baade Præst og Folkets Høvding (*Goði*) i alle høitidelige For-samlinger eller Møder*). Det var vistnok ved slige Godernes Armringe at de danske Krigshøvdinge, efter brittiske Annalisters Beretninger, i Aaret 876 aflagde Eed paa et Ledingstog til England. Store Armringe af Guld og en egen Form ere blevne fundne i Danmark, lignende de, som findes paa galliske og germaniske Mynter i Thomsens herværende Samling, hvor man seer en knælende Mand i lang Rappe eller Talar at holde en stor Ring foran sig med udstrakt og halvopløftet Arm. De maae da rimeligvis regnes til hine hellige Tempel- eller Offerpræste-Ringe.

Om de med simple Navne, Binderuner eller Bomærker betegnede gamle nordiske Runeringe ansee vi det for overflødigt at handle; jfr. ovenfor S. 147, hvor det og er oplyst at de fra vort Norden nedstam-mende Russer brugte Signetringe i vor og deres Hedenold.

Til de Smaating, som de rigere Nordboer, især de, som dreve Handel, fordum pleiede at bære hos sig i Punge (eller Lommer), vare

Tab. III Fig. II, III, IV. Indskriften paa en af disse Guldringe (forskjellig fra de öv-rige) er besynderlig nok sammensat af angelsaxiske Runer og Middelalderens latinsk-gothiske Bogstaver; jfr. *Hickses Thesaur. Antiquitt.* I, XIII, Tab. 17. Af den først-meldte Art blev en fundet ved York 1734, beskrevet og afbildet i Fr. Drake's *Eboracum*, Lond. 1736, Fol., p. CII Tab. XXVI. En lignende Ring af Jaspis blev fundet i det vestlige England 1822; herom afgav jeg min Betænkning den 20de Nov. s. A. Den brittiske Oldgrandsker Mr. Hamper skrev en Afhandling om Indskriften paa den ved Carlisle fundne Ring, som var kommen i Jarlen (Earl) af Aberdeens Be-siddelse, og over den nysommeldte Jaspisring, i *Archæologia Lond.* XXI Bind, hvor ogsaa en anden Afhandling over den sidstommeldte Ring findes af Francis Doue. Mod dem begge skrev vor forevige Rask et Brev, indrykket i *Foreign Review*, July 1828 og senere i hans samlede Afhandlinger, udgivne af H. K. Rask, Kbhvn. 1838, III, 294—304.

*) See herom Grönl. hist. Mindesm. I, 542—43, 576—77. Förend det almindelige Ting blev sat, offrede Goden en Ox og salvede Ringen med dens Blod o. s. v.

Lodder af forskjellig Slags, nemlig enten: a) brugte til overtroiske Spaadomskunster, og som vare mærkede med visse Billeder, forestillende Guderne*), eller b) til Veining af Guld eller Sölv, tildeels betegnede med Runer, af hvilke det kgl. Museum for nordiske Oldsager besidder en, som tilligemed en anden, uden Indskrift, fandtes ved Plöining paa Alheden i Jylland, henved 1832. De ere af Jern, dannede som fladtrykte Rugler. Udenom Jernet er anbragt en tynd messingagtig Overtrækning, der har været udziret paa de tvende fladtrykte Sider med en indsat dobbelt Perlerad og smaa Cirkler og Streger. Med dem fandtes nogle flere Lodder, som ikke beholdtes. Af det ene Lod meddele vi de Figurer, som sees paa den ene fladtrykte Side; de bestaae af de angelsaxiske Runer $\mathfrak{A}\mathfrak{A}\mathfrak{I}$ i to Afdelinger (over hinanden), indbefattede i en oval Ramme**). Hvad dette OVI skal sige vide vi ikke; det kunde betyde enten et Mands-Egennavn, eller de nordiske O (*á*)VI (eller VE) “i Helligdommen” eller “paa Tingstedet” (hvor de da skulde bruges); jfr. ovenfor S. 20, 579. Nogle læse ellers $\mathfrak{A}$ som $\mathfrak{T}$ (L). Indskriften med dens Runer have vi ladet afbilde Tab. XIII Fig. 1.

Blandt de formeentlige Amuleter, vi have tilbage fra vore hedenske Forfædres Tid, ere mange (som ovenmeldt) af Rav***), i Skikkelse af

*) See f. Ex. *Landnáma* og *Vatnsdæla* om det Lod af Sölv med Guden Freyrs Billeder, der tilhørte Nordmanden Ingemund, som omtrent 874 udvandrede til Island og grundlagde der et Hövdingdømme i Vatnsdalen med et Freyr helliget Hovedtempel, — samt *Jömsvikingsaga* om to Lodder, det ene af Guld, det andet af Sölv, med to derpaa forestilte Menneskeskikkelser, hvilke Hakon Jarl forærede Einar Skaaleglam (med de dertil hørende forgyldte Sölvskaale) lige förend Slaget mod Jömsvikingerne begyndte 995.

***) Dette er taget af Thomsens korte, men indholdsrige Opsats om oldnordiske Vægt-skaale og Vægtlodder i Anledning af en paa Braaten i det sydlige Norge 1825 i en Gravhøi funden Skaalvægt med 10 Lodder, — i *Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed* (1833) I, 405. Sammesteds S. 406 afbildes end et Lod, fundet paa Bornholm, af samme Beskaffenhed med Hensyn til Materien (paa 6 köllnske Lods Vægt), men i Formen ganske lignende de chinesiske for Sölv- og Guldvægt.

****) At Amuleter af Rav have, i næsten den hele gamle Verden, lige ned til vore Dage staaet i høi Anseelse, som forebyggende Sygdomme o. s. v., har Werlauff udförlig viist; Bidrag til den nord. Ravh. Hist. (Vid. Sel. hist. og philos. Afh. V, 162—164).

smaa Stenöxer eller Hamre, Kiler, Köller, Hjerter o. s. v. (af Störrelse fra $1\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Tomme eller endnu mindre)*). Andre have ingen særegen Form og bære intet Spor af Forarbeidelse, med Undtagelse af et gennem dem boret Hul for en Snor, paa hvilken de kunde bæres, sandsynligvis snarest om Halsen eller paa Brystet. Nogle ere omhyggelig polerede; end andre (og disse ere de sjeldneste) ere betegnede med Figurer. Et udmærket Pragtstykke af denne Art besidder det kongelige Museum for nordiske Oldsager, foræret det 1826 af Hr. Etatsraad og Amtsforvalter Brink-Seidelin i Hjörning, i hvilken Byes Omegn det opgaves at være fundet i en Gravhöi. Det er 5 Tommer langt, gjennemboret i den ene Ende og har adskillige besynderlige Figurer og Charakterer, af hvilke nogle vistnok ligne Binderuner**); — begge dets Sider ere afbildede paa Kobberet Tab. V Fig. 1, 2.

Gisningsvis ville vi forsöge disse Figurers og Charakterers Forklaring. Vi antage da, at Fig. 1 er den af Eieren, naar han bar Amulettet hjemme, sædvanlig udad vendte Forside***). Vi mene nemlig, at den nederst indgravede Configuration, hvor uformelig den end er, forestiller et Stakit eller Stengjærde, forhen kaldet Skigaard (*skiðgarðr*), omkring Eierens Bolig, der antydes ved Gavlen af et Huus, hvoraf man seer den överste udadvendende Deel. Foran Huset er et andet mere aabent Stakitværk. 4 Binderuner (eller magiske, af enkelte Runer sammensatte Charakterer) ere anbragte paa denne Side af Amulettet, 2 til

*) Af disse smaa Ravsager ere adskillige meget smukke forærede Museet for nordiske Oldsager af Biskop Münter; — andre lignende skjænkedes det 1838 af Pastor Freuchen, fundne i en Gravhöi paa Möen; end andre findes i den betydelige Samling, som tilhörer Hr. Provst Bruzelius i Skaane. Jfr. Werlauff l. c. S. 155—164. Annaler för nordisk Oldkyndighed II, 167.

***) See Ant. Ann. IV, 546—547, hvor det bemærkes at man i Oldtiden hverken har berövet dette, eller andre os fra den bekjendte, ved Störrelse udmærkede Stykker Rav noget af deres Omfang eller Vægt, — hvorimod man tit har givet de mindre Form af Perler, Quadrater, runde Skiver o. s. v.

***) Slige magiske Indskrifter vare vistnok oprindelig bestemte til at sees eller læses enten af de Guddomme, som ved dem skulde tilbedes eller besværges, — eller af de onde Væsener, Fjender o. s. v., som ved dem skulde bortskræmmes eller drives paa Flugt. Jfr. ovenfor S. 63, 170.

Læserens Venstre, 2 til Höire. Den störste og överste Configuration til Venstre kunde (läst ovenfra) oplöses til Runerne **NI VI ↑ 4 ↑ ↑ 1 V F ↑ 4 A** og den anden der nedenunder til **BR 41**, det Hele altsaa læses i Nordens gamle Sprog: *Vikit andskotar brott* ɔ: **Viger** Modstandere bort! Den överste Binderune til Höire, læst nedenfra, giver tydelig Ordet **NI VI**; læst ovenfra faae vi derimod Ordet **VIN**, *kiv, kif* (Kiv, Strid), og sammenlagte give Ordene *viki kiv* eller *kiv viki* den selvsamme Mening: "Kiv vige!"*). Den der nedenfor staaende Binderune kan læses som **11 ↑** ɔ: *ilt (ilt)*, Ondt, og det Hele saaledes: *Viki kiv ilt*, den onde (skadelige) Kiv vige! — eller ligefrem: *viki ilt* ɔ: det Onde vige! som her vilde give den simpleste og bedste Mening. — Fig. 2 antage vi for den Side af Ravstykket, som Eieren pleiede at vende ud, naar han drog til Kamp eller Krig. Krigsguden Tir (eller Tyr) skulde, efter Eddasangene, paakalde to Gange, naar man indridsede de saakaldte Seieruner (see ovenfor S. 140—141). Dette Navn synes ogsaa at være her anbragt to Gange överst oppe, ved særegne, tildels forkortede Binderuner. Om de övrige Streger eller Charakterer, som synes at hænge ved et Baand, kunne vi ingen Gisning yttre. Fra de to Monogrammer synes Lynstraaler at skyde ned, og neden for dem til Höire sees en Figur, der ligner et nedvendt paa langs og tvers gjennemboret Hjerte. Til Venstre staaer en stor Binderune, som nedvendt kan læses **A N F F Y** (ved Runer ɔ: ved Runers Kraft). Der nedenfor synes en stor Configuration at forestille et omstyrtet Huus med Levninger af dets ödelagte Skigaard, — som en forhaabet eller ombedt Virkning af Krigstoget mod den fjendtlige Bolig. Allernederst sees et Par Binderuner, af hvilke den ene er nedvendt; den anden, i liggende Stilling, antyder mulig den fældede Fjende eller Fjendernes Hövding. Hovedrunen **Y** (*maðr*) betyder en Mand i Enkelttallet; her er den fordoblet og skal da mulig antyde "Mænd" (i Fleertallet),

*) Det maa dog bemærkes, at naar **NI VI** læses som *Vigi* betyder dette Ord "Værn" eller "Forskandsning", — og som et saadant meentes Amulettet at tjene mod det Onde.

ligesom den her, i Forening med en Binderune, kan læses saaledes (**Y4t**, *men, menn*). Den nedvendte, noget beskadigede Binderune til Höire synes og at burde læses bagvendt og at have indeholdt Ordet **14D11A** (*dautir, dauðir, döde*) — altsaa tilsammen (fra Höire til Venstre og i omvendt Silling): *dauðir menn* o: döde Mænd. — Uden at lægge nogen Vægt paa disse Conjekturens bogstavelige Rigtighed, holde vi fast ved den Hovedsætning: at dette udmærkede Ravstykke har været brugt som Amulet og fremviser, paa begge Sider, virkelige magiske Binderuner.

Meget yngre er uden Tvivl en Blyplade af lignende Form og ligeledes gjennemboret i den ene Ende — fölgelig et Amulet, der bares paa samme Maade som det sidst ommeldte. Den tilhörer ligeledes det kgl. Museum for nordiske Oldsager og er afbildet paa vor Tab. XII Fig. 5. Pladen synes at have været större og noget at være bortskaaret fra den höire og de nederste Kanter, hvorved dog kun den længste Figurs nederste Deel er bleven noget beskadiget. Överst staaer en tydelig men bagvendt Binderune, der nærmest maa læses **4P** (i retvendte Runer). Paa en kunstigere Maade kunde den læses *Akup* — men da maatte Bogstavets eget Navn gjælde for *Þór* (eller *Þórr*), — det Hele altsaa for *Aku-Þór* (eller *Avku-Þór*) den agende Thor, eller Tordengudens og Troldbetvingerens velbekjendte Benævnelse*). Om Resten af den venstre og den hele nederste Configuration kan jeg ikke fatte nogen Gisning. Til Læserens Höire sees den romerske Stavelse **DI**, som vel for sig selv kan betegne det samme som Latinernes **DII** Guder, — men her kan den dog tillige tænkes forbunden med de gothisk-latinske Bogstaver **AR**, som i samme Retning ere forbundne med Hovedfiguren til Venstre; dette Ord *Diar* giver i det Oldnordiske den samme Mening som *Dü*; dog siges

*) Efter den anden Conjektur kunde denne Binderune læses saaledes: **44PI**, nemlig *naði*, altsaa af Gjerningsordet *naða* (naade) — og Ordene fölgelig give den Sammenhæng: *naði diar* (Guderne naade!) Resten maatte da vel betyde et eller andet Eggenavn, Bomærke (o. s. v.), endskjönt de sidste Figurer snarere ligne Grundtegninger, f. Ex. af et Huus til Höire, en Kirke (eller andet Tempel med en Forgaard, bredt Taarn eller Vaabenhuus) til Venstre.

det tillige at have været en Benævnelse for de ældste gothiske Nordboers Drotter eller præstelige Hövdinger. Dette Stykke er fundet i Jorden ved Skjelskjör i Sjælland.

Saadanne Binderuner og andre magiske Charakterer indskares fordem (i Island endog til det 18de Aarhundredes Begyndelse) af Hexemesterne paa smaae Plader, Tavler, Kjævler, Stokke o. s. v. af Træ, Been eller Metaller, ellers skreves de og blot paa Skind eller Pergament samt tilsidst paa Papiir af overtroiske eller Overtroen nærende Hexemestere, for derved at sætte Naturens skjulte Kræfter i Bevægelse ved Hedenolds Guders, Alfes, Disers eller Dæmoners, ja endog i de kristne Tider, ved Guds eller Djævelens umiddelbare Paavirkning. Prøver heraf fra den katholske Periode, men som dog nedstamme fra den hedenske, have vi allerede meddeelt herovenfor S. 144—145, 159—161 (jfr. 164—165, 178, 340).

End en, som hörer til de nyere, men som dog aabenbare er sammensat af de hedenske Binderuner, meddele vi her Tab. XII Fig. 5. Denne store Configuration, kaldet *Talbyrdingur**), er tegnet efter en af den lærde islandske Sysselmand John Jacobsen taget Copie (forhen tilhörende Skule Thorlacius, men nu mig selv) fra et originalt Blad, der rimeligviis har hört til gamle Rets-Akter, med hvilke han, som Dommer, havde god Leilighed til at at gjøre sig bekjendt. I Midten sees den samme Charakter som den, der i Særdeleshed sees at være udmærket i Runamo-Indskriften, (see ovenfor S. 514—515, Tab. III, xxiii, 41). Jeg bemærkede da, at denne Figur i vor Talbyrding betydede 4; det har John Jacobsen ligeledes meent**) og det stemmer overeens med Betyd-

*) Ordret oversat: Tal- eller Chiffre-Skibet; *byrdingur* betyder egentlig en Lastdrager (som Fartöi). Ellers have Middelalderens islandske Computister givet den samme Benævnelse til Udregningstavlen for den store Paaske-Cyclus (dionysiske eller valerianske Periode); see *Rimbegla* S. 210.

**) Han mener endog her at see hele Ordet *Sator*, — og blandt andre af denne Configuration's Charakterer de övrige bekjendte magiske Ord: *arepo tenet opera rotas* (see ovenfor S. 383—84). I al Fald beroe disse, paa hine ældgamle nordiske Binderuner anvendte Ord paa nyere Tilsætninger.

ningen af denne Charakter i visse svenske Runcindskrifter*). Her viser sig et * forbundet med Hbogstavet, og har saaledes rimeligviis den ældgamle men i Island sjeldne Betydning af † eller a. Her dannes da af Binderunen Ordet *As* (Gud) eller *Asa* (Guderne, Aserne), just det samme hvori hin Charakter i Runamoidskriften ligefrem forekommer; læst op efter bör det vel sættes i Forbindelse med den næstfølgende retvendte Rune P, som her sikkerlig maa læses fuldt ud som *Þór*, (Thor) hvilket Jacobsen ogsaa har meent, — og bör saaledes tilsammen læses *As-Þór* eller *Asa-Þór* (som giver den samme Mening). Neden fra maa derimod P læses bagvendt som (*Þurs?*) i Forening med Middelpunktets Binderune.

I den sidst ommeldte Linie med de bagvendte Runer sees hidsidig allerførst det bagvendte angelsaxiske A, forbundet med andre Runer, hvilke jeg vel for det meste kan gjenkjende, men dog ikke bestemt forklare som et eller flere Ord; ligesaa lidet drister jeg mig til at trænge ind i Hexemesterens Ideekreds med Hensyn til de øvrige Figurers Sammensætning. Kun bemærker jeg, at Jacobsen har vedtegnet følgende bekjendte Navne for Hexecharakterer, nemlig a) ved den nederste Rune af den øverste Configuration til Höire, der meget ligner et d (s): *Ginfaxi*; b) ved den nederste af den til Venstre, *Gapandi*, der dog ligner T, men her er vel et bagvendt 1 (*Tir* eller *Tyr*) som sandsynligviis skal udtrykke Gudens Navn.

I Ole Worms Tid havde Overtroen, ikke alene i Island, men ogsaa i Danmark, Norge og Sverrig saaledes taget Overhaand, at lignende magiske Charakterer, om de end vare nok saa gamle, ikke maatte publiceres ved Trykken, selv i store latinske Værker. Saaledes ommelder Worm to store Amulet-Charakterer, indsluttede af Kredse, tegnede i den ved Sprogets og Skriftens höie Ælde særdeles mærkelige, af ham udgivne gullandske Rune-Almanak (*Calendarium perpetuum*), skrevet 1528. Han torde ikke meddele Facsimiler af dem for Overtroens Skyld, men anfører de Rune-Linier, der angave deres Mirakelkraft; disses oldnordiske Sprog

*) F. Ex., efter Rasks Bemærkning, paa Saleby-Stenen ved Dagsnäs.

er endnu godt Islandsk. Ved det første stod **Y A I I B R I P N Y I I N P I** (*moti bráfum tauþa*) "mod brat Död" — og ved den anden **Y A I I N T I I I** (*moti vatni*), "mod Vand", om Vattersot eller Fare for at drukne, eller endog begge Dele antydes her, maae vi lade uafgjort*).

Til disse mangfoldige, saavel ældre som nyere Amuleter slutter sig en lang Række af de i vort Norden allerhyppigst fundne ældgamle Bracteater, mest af Guld eller Elektrum, dog og af flere Slags Metaller, næsten stedse forsynede med en Indfatning og en Ösken, for at kunne bæres om Halsen, enten: 1) som overtroiske Beskyttelsesmidler, 2) som Smykker eller 3) som fyrstelige Hæderstegn (jfr. ofr. S. 209, 223 o. f., 263 o. f., 273 o. f., 597 o. f. St.). Her nævne vi kun eksempelvis enkelte blandt dem, som ved bestemte Præg vise, at de høre til den først ommeldte Art. Dertil henføre vi navnlig disse: a) de 4 (S. 278) ovenommeldte, der synes at forestille Thor med hans mythiske Buk og Navnet **P E H** **). b) Paa nogle af disse Brakteater sees et lignende Billede, ved hvis Hoved (eller Ören) man seer tvende Fugle; man har her troet at see Odin afbildet med hans tvende Ravne (Hugin og Munin, Hu og Minde), men ingen tydelig Indskrift bevidnede denne Forklarings Rigtighed. Nu har man i Foraaret 1844 opplöiet en stor Guldbrakeat af Jorden ved Lögstöer i Jylland, som viser denne Forestilling med den nedenunder vedföiede Indskrift **AN1†** eller **AN4†**. Den 2den Karakter er det angelsaxiske *h*. Den 3die Karakter ligner vel et punkteret **1**, men det er muligt at Punktet hörer til de smaae Knopper, som ellers synes at være anbragte paa adskillige Steder af Hulmyntens Avers. Den 4de Karakter er en tydelig Binderune for **1** og **†** (*a* eller *e* og *n*); den forekommer ellers her

*) *O. Worm Fasti Danici* (1643) S. 168; jfr. 180—181.

***) Et Par, med Henseende til Billederne ganske lignende Brakteater, med forskjelligt Præg, fandtes blandt de i Aaret 1833 ved Broholm i Fyen af Jorden opgravede Oldsager (ialt af 1120 Specie Dukaters Vægt); istedetfor Navnet ere de begge forsynede med det Tegn, hvilket man her anseer for at være Thors eller hans Hammers Mærke: **⚡**, den ellers saakaldte *crux gothica* eller *ansata*, som og findes paa indiske og flere Mindesmærker. See Nord. Tidsskr. f. Oldk. II, 187 Tab. I Fig. 1, 2.

ovenfor S. 192 fra danske og S. 200 fra norske Runeindskrifter. Hele Navnet bliver da *Uhtan* eller *Uhden*. Til denne Skrivemaade af Odins Navn maa vi bemærke, at det undertiden findes at være skrevet paa en lignende Maade som *Wodhen, Vvoden, Woden, Voden, Wuothen, Vuoden, Ovden, Othan* o. s. v. af Longobarder, Franker, Angelsaxer o. fl.; *Odhen, Odhan* af gamle svenske Forfattere; *Othen, Othæn, Otthen* o. s. v. af den sildigere Middelalders danske. Denne mærkværdige Bracteat blev strax indsendt til det kongelige Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn.

Det var allerede forhen i Besiddelse af tvende nu følgende: c) fremstiller en Menneskefigur med Hjelm eller Krone; bag ved Hovedet ere Runerne **X11** — altsaa enten det tyske *Got, Gott* eller det angelsaxiske og nordiske *Goð*, som begge betyde *Gud* (det sidstnævnte tillige *Guder*, en hedensk Afgud eller Afgudsbillede o. s. v.). — Foran Mennesket sees en uformelig Dyrfigur, der dels ligner en Hest, dels en Drage; nedenunder sees atter den angelsaxiske Rune **X** eller **G**; her har den vel den og igjen den ovennævnte Betydning af *Gud*, ligesom vi have gjettet at den nordiske Parallel havde paa forskjellige Steen-Amuleter*) (see ofr. S. 577). Ligesom de hedenske Nordboer af Overtro bare visse Guders Billeder (tildeels paa Lodder) i Pung eller Lomme, have de vel og af samme Grund baaret de trede heromhandlede, som Medaillons, om Halsen eller paa Brystet. — Den sidstnævnte Bracteat blev fundet, tilligemed nogle Glasperler og et prægtigt forgyldt Sölvspænde, kunstig forarbejdet i Bracteaternes Smag,**) ved Galsted i Agerskov Sogn (Ribe Stift). d) I Midten et Hoved med Knebelsbart og zirlig Hjelm, der bagtil ender sig med et Fuglehoved. Under denne Figur sees en Lindorm eller Drage, der

*) Runen **X** sees og (foruden en udsløttet Linie i Runer) paa et Bracteat, der forestiller en hjelm bærende Rytter med en Fugl foran sig. Den er fundet i Sjælland og tilhører det ovennævnte Museum.

***) Derpaa forestilles tvende Drager, lignende Heste, med et Menneskehoved i det øspilede Gab. Det blev kjøbt for Museet af Pastor og Ridder Aagaard, som selv skjenkede det Bracteatet 1821.

ligner en langstrakt Hest. Foran Menneskehovedet sees en Maske (eller mindre Ansigt) og derover Runerne $\forall \Gamma \Pi$, — der upaatvivlelig bör omskrives som det oldnordiske *flú* eller *flý*, som endnu bruges i Island i den sidste Form, der ganske svarer til det danske *fly!* (flygt!). Dette Amulet har saaledes været bestemt for Krigere, der ved dets usynlige Kraft ønskede at jage Fjenden paa Flugt. Det er fundet i Sjælland og blev 1817 skjænket (tilligemed tre andre Guldbrakteater) af afgangne Statsminister Grev Joachim Godske Moltke til Bregentved.

Vi kunde opregne flere saadanne Bracteate-Amuleter, men da deels deres Forestillinger, deels Runeindskrifterne endnu kun ere af tvivlsom Betydning, ville vi lade os nøie med de nu anførte utvivlsomme Exempler. Kun bemærke vi, at ved Hedendommens Ophör erstattedes de da forsvindende Forestillinger og Indskrifter, af denne Art, paa lignende Brystsmykker (Medaillons o. s. v.), ved andre kristelige dog mest ved latinske Indskrifter, hvilke det her ikke vedkommer os at beskrive.

Til det, vi saaledes have anført om hedenske Rune-Amuleter, magiske Indskrifter m. m., have vi (som S. 178 er yttret) meget ønsket oplysende Bidrag fra et Par i Sverrig værende Oldgrandskeres rige Samlinger af denne Art. Den ene af dem har ogsaa (dog ikke i denne Anledning) under Mærket L.F.R meddeelt Læseverdenen en Opsats om Runernes magiske Brug der i Riget*). Den er kun kortfattet, da den egentlig först var bestemt til at meddeles Liljegren til Brug ved Udgivelsen af hans *Runlära*, hvortil den dog, formedelst indtrufne Omstændigheder, ikke blev benyttet. Den indskrænker sig vistnok kun til "blott en liten del af ett rikhaltigt Ämne". Forfatteren betragter först denne (om jeg saa maa sige) praktiske Overtro fra et naturphilosophisk Standpunkt, idet han, vistnok med Ret, anseer den oprindelig for grundet paa den religiöse Dualisme, der antog et höieste Væsen som det Godes Ophav,

*) "Spår af Runor och Runors bruk bland inhemska qvarlefvor af Skräck och Trolldom" i Tidsskriftet *Mimer*, Upsala 1839—1840, S. 271—277.

men tillige et andet, om end i visse Henseender underordnet, som det Ondes Udspring; — hertil sluttede sig i sildigere Tider andre Begreber om underordnede Væsener, forestillende Naturens særskilte Kræfter, med en for en saadan Halvgud begrændset Virkekreds til Menneskets Gavn, med hvilke man ansaae sig selv som staaende i idelig og fleerfoldig Berørelse. Jfr. min kortfattede Fremstilling af mine Anskuelse af de gamle Nordboers Troesmeninger i Hedendommen, med den deraf flydende gamle og nye Overtro, i Tidsskr. for nord Oldk. (1829) II, 113—15, 236—40, 335—36. I den der indførte Cyklus af Afhandlinger har jeg anført og søgt at forklare mange af Nordboernes o. fl. fra Arilds Tid nedarvede overtroiske Meninger og Skikke. Fra Asalæren i Sverrig, hvor den i hine Perioder herskede, nedstamme mange Grene af Folkets nyere Overtro og navnlig de til Trolddoms Udøvelse anvendte Runer. Forfatteren henfører ellers al Overtro og Magie til tre Hovedarter: 1) den sympathetiske; 2) egentligst magiske (hvortil "Læsninger" og Besværgelser regnes), samt 3) mythiske, indbefattende Reglerne for Menneskets Forhold til Aandevæsenerne, enten for at erhverve deres Bevaagenhed eller for at undgaae deres Vrede. Levningerne af denne Overtro har Forfatteren samlet af egen Erfaring samt blot haandskrevne eller mundtlige Efterretninger, i meget mere end 2000 Nummere, foruden et stort Antal af Varianter. Han har skyndt sig med at redde "den forgængligare delen af dessa döenda berättelser" og derfor udsat al Excerptering fra de ellers vistnok meget righoldige trykte Kilder. Han mener dog at han endnu kun har opnaaet en femte Deel af sit foresatte Maal.

Hr. R. har erfaret, at man til "Signerunerne" har anvendt, til mange Formaal af meget forskjellige Arter, visse Figurer af besynderligt Udseende, som have en umiskjendelig Lighed med Runer, endskjönt de sædvanlig ere sammensatte og forkunstlede. De Runeformer, som lettest gjenkjendes deriblandt, ere: †, ‡, †, *. Dog har Forfatteren endnu ikke tilstrækkelig kunnet udforske disse udviklede Compositioners sande

Betydning. I et islandsk Pergamentshaandskrift i Stockholm, tilhørende det "Kongl. Vitterhets-Historie och Antiquitets-Akademiens" Samlinger, som indeholder mange nordiske Trolddoms-Formularer, findes kun meget faa sædvanlige Skriftruner, men derimod mange flere, der paa en eller anden Maade have erholdt adskillige Tilsætninger, hvorfor Forfatteren mener at ogsaa Sverrig havde sine ældste særegne Trolddomsruner, af hvilke de endnu opbevarede nyere magiske Figurer kunne ansees for at være Levninger. Dog vedvarer der endnu en sær overtroisk Brug af enkelte tydelige Runer i visse Tilfælde, f. Ex. i dette: Skal en Tyv bringes til at gjengive Eieren hvad han har stjaalet, ved Frygt for Synets Fortabelse, skal man en Søndagaften ved Solens Nedgang begive sig til et höitliggende Sted*) forsynet med et Kar, fyldt med Vand,**) og der indskjære paa en Stilk eller Træpind (liden Stav eller Qvist, efter den gamle Benævnelse) Figuren $\frac{1}{4}$ (eller Runen *Sol*) og höitidelig paalægge Tyven at tilbagebringe det Stjaalne, hvis han ikke vil miste sit höire Öie***). Forfatteren bemærker meget rigtig, at her kan ingen Tvivl være om denne

*) Uden Tvivl som en Efterligning af Oldtidens Offer- eller Ting-Höi.

**) Deri skulde man vel, som i et Speil, kunne see eller gjenkjende Tyven; Besværgelserne meentes fordem at have en meget stor Kraft, naar man kjendte den Person, som de gjældte, eller vidste dens rette Navn. Solen belyser og oplyser det som forhen var skjult i Mørke; derfor dyrkedes den ogsaa, naar skjulte Forbrydelser skulde opdages. Den herskede over Synet og kunde derfor straffe den hærdede Forbryder med at beröve ham denne herlige Sands. For dens Gave ansaaes og det overordentlige eller dobbelte Syn, som *Søndagsbörn* (de, der ere fødte paa en Søndag) fordem meentes at have, idet de kunde see Aander, Gjenfærd, opdage skjulte Skatte o. s. v. Det svenske Almuesagn tillægger dem endog Kraft til at bevinge de Drager, som ligge paa Guld o. s. v. (i ældgammel Eddastil). Om Solens ældre og nyere Dyrkelse har jeg samlet adskillige Efterretninger i *Lex. mythol. bor.* S. 713—19, samt i Afhandlingen om Höitidsbaal, Offerbaal, Nödild og Ilddyrkelse i Norden, i *Tidsskr. for nord. Oldk.* (1829) II, 236—337.

***) Mange overtroiske Folk i Danmark og Sverrig tyede fordem i slige Tilfælde til en Smed, der tillige var en saakaldet klog Mand, for at han skulde slaae Tyven Öiet ud med sin *Hammer* (som en Efterligning af Thors Mjölner, der knuste Trolde). I Tydskland meentes og *Hammerlag*, i visse Tilfælde, at knuse fraværende Hexe o. s. v. (Grimm *Deutsche Mythologie*, Aberglaube Nr. 692; jfr. selve Værket S. 123—124, samt *Lex. mythol. bor.* S. 242—44).

Rune-Trolddoms Ægthed og höie Ælde, naar man sammenligner Runens Navn med Sol og Syn i Forbindelse med Söndagens Navn*), samt disse Ords Forbindelse med de gamle magiske Formularers sædvanlige Alliterationer. I denne Anledning bemærker Forfatteren, at Solen nyder en udmærket Dyrkelse ved mange af disse Formularer. Den anraabes, tilbedes og besværges som et magthavende Væsen; dog indblandes her tit Anskuelser, som staae i Forbindelse med kristelige Dogmer.

R. bemærker endvidere, at vel ere de i Havamaal ommeldte Trolddomssange forlængst tabte, men ikke destomindre besidder den svenske Almue endnu Trolddomsformularer, tildeels grundede paa gamle allitererede Vers, der netop ere bestemte til at udrette de samme Mirakler som hine saakaldte Runekvad, f. Ex. "Læsning" mod alleslags Sygdomme, at döve (eller slöve) Vaaben, aabne Laase og sönderslide Lænker, tilbagevise Saar og Smerter til deres Ophavsmænd, at standse Ildebrand og Storm, stille Vrede og Fjendskab, udvirke Seier i Kampen, opvække Dödninger og mane dem til Samtale, at gjöre sig haard, vinde en Kvindes Yndest og bevare hendes Troskab (jfr. ofr. S. 140—43, 167—74, 372 o. s. v.). Denne Bemærkning kan og gjelde om Danmark, Norge og Island i Middelalderen samt lige til det 17de Aarhundredes Udgang; — ved Trolddomssange, Besværgelser og Hexeruner troede man der (og i flere Lande) at kunne udrette slige Mirakler. Vor Forfatter melder endvidere, at man endnu gjenfinder de hedenske Guders Navne i den svenske Almues overtroiske Forskrifter og Formularer af denne Art. For at stille Menneskers Værk (eller Smerte), skal man f. Ex. paakalde *Oden*, *Thor* og *Frigga* paa en jordfast Sten**) og fremsige Besværgelser i deres Navn. Mod en Hestesygdom, der kaldes "Gräsflog", gjelder denne Formular:

*) *Sunnudagr* (o. s. v.) betyder nemlig Solens Dag; denne samme Benævnelse bruges endnu (efter Solen eller dens Guddom Surya) i det fjerne Indien.

**) R. mener at den er bleven indført i Forskriften istedenfor det gamle Offeralter, men denne Overtro nedstammer fra de sidste Eddadigtes Aflatningstid. Den hedenske Troldkvinde Groa, som af hendes Sön blev opvakt fra de Döde (som Gjenfærd) for

Oden står på berget
 han spørger efter sin fole —
 Floget har han fått.
 Spotta i din hand
 och i hans mun —
 han skall få bot
 i samma stund.

En anden Besværgelse mod samme Sygdom begynder saaledes:

Frygge frågade frå:
 huru skall man bota
 den flåget får o. s. v.

Til Slutningen af denne vistnok oprindelig hedenske Besværgelse har man føiet en Paakaldelse til Treenigheden; — altsaa finde vi her den selvsamme Blanding af hedensk og kristelig Overtro, som vi ovenfor (S. 376—379; jfr. S. 159—162, 178—79, 182) have paaviist, saavel blandt Angelsaxerne som i Islands Middelalder og i end sildigere Tider. Vi see ellers heraf at de katholske Besværgelser af selvsamme Art, som paa en lignende Maade ommelde Maria, St. Peter o. s. v. og som have været gjængse i Danmark, Island, Engelland, Tydskland o. s. v., kun ere en Efterligning og Gjenklang af de ældre hedenske*).

at give ham gode Raad i hans Vaande, meddeler ham dem i Trolddomsvers, hvilke hun slutter saaledes:

*á jarðföstum steini
 stóð ek innan dura
 meðan ek þér galdra gól*

o: Paa en jordfast Sten
 stod jeg inden Døre (i Gravkammeret)
 medens Trolddomskvad jeg sang.

(*Gróngaldr* i Sæmunds Eddas store Udgave II, 553). Trolddomssangene skulde (for at komplettere den ovenstaaende Liste af Odisn Runcsang) fremkalde Nornen Urdas bejskærmende Magt, bane Vei over farlige Floder og over det oprørte Hav, indgyde Mod, forsone Fjender, kvæle Frostens dödende Kraft, værne mod Jætter og kristne Kvinders Gjenfærd, begave med Veltalenhed, stærk Hukommelse og god Forstand m. m.

*) Nogle saadanne islandske Besværgelser eller Bønner findes samlede i Finn Johnsens *Historia ecclesiastica Islandiæ* II, 382—84. Især er Formularen mod *kveisa* (flyvende

Til Side 138, 142, 167—168, 176.

Et ældgammelt Trolddomskvad, skrevet i nordiske Runer i Engelland. Det findes i en angelsaxisk Pergaments Codex iblandt de Cotoniske Manuskripter (Cal. A, XV) og er først udgivet af Hickeys i hans Thesaurus, Gramm. Island. Tab. VI. Derefter er det paa ny publiceret af Kemble i hans Afhandling: on Anglosaxon Runes (som nærmere vil ommeldes her i det Følgende) i *Archæologia* Vol. XXVIII (London 1840)

Gigt eller Sting) indklædt i en Form, der ligner de ovenstaaende; Maria traf sin syge Søn, for Kirkedøren, med et Voxlys i Haanden og bortdrev alle Sygdomme af den nysommeldte Hovedart:

*Kristr sat fyri kirkjudyrum,
kindil hafði i hendi o. s. v.*

Andre danske ere samlede af Nyerup, Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge (1816) S. 199—202. Der sættes f. Ex. vor Herre, synderlig nok, i Odins Sted:

Christus red ud
i Herrefærd,
dövede han alle
dragne Sværd;
alle de Vaaben
som han saae,
dem tog han EG
og Odde fra (o. s. v.).

En anden begynder saaledes (mod en Hex eller Troldkvinde):

Jesus gik ad Veien fram
Der mödte han Rylla den lede og gram:
Hvorhen vil du gange? (o. s. v.)

og en svensk Variation:

Herre Jesus rider öfver Hede
der möter han den lede (o. s. v.)

Nogle angelsaxiske og især mange tyske findes i Anhanget til J. Grimms Deutsche Mythologie S. CXXVI—CXLVII, og dem tillægges der medrette en stor Mærkværdighed med Hensyn til deres hedenske Oprindelse og Bestanddele. Af dem nærmest mange sig mest til de herommeldte Former, f. Ex.: XII mod Tyve, der stjal fra den sovende Christus, men Maria lovede at skaffe det Stjaalne igjen; XIII Beschwörung der Gicht (*kveisa*, flåg); XV mod Orme, om Christus og Job, som laae paa Möddingen (im miste); XVIII mod Ulve og andre glubende Dyr (om Christus og hans Moder); XXIV mod Ildebrand (om vor Herre, som signede en rygende Brand), — o. s. v. Dertil föies og nogle svenske og danske (S. CXLVII). Den sidste Besværgelse fremsiges i de 3 Navne: 1) Jordens, 2) Solens og 3) Marias.

Gggg*

Tab. XX, iv*). Der finder ingen Adskillelse blandt Ordene Sted. Ingen Rune, som hörer til de angelsaxiske paa en udelukkende Maade, findes her, med mindre man vilde regne Æ hertil, men den forekommer, som bekjendt, i ægte nordiske Indskrifter istedetfor o (m. m.), efter hvad der ovenfor, ved forskjellige Leiligheder, er blevet oplyst. Paa den anden Side synes alle disse Runer efter Formen at kunne henføres til de tyske eller angelsaxiske, skjönt *n* da maatte forekomme i dens tvende forskjellige Former: *𐌺* og *𐌻*; — de ere dog her tvende forskjellige Bogstaver, hvis regelret forekommende Betydninger lettelig skjelnes fra hinanden, naar man læser Runerne som nordiske, og da give de en meget tydelig Mening naar Ordene kun adskilles paa behörig Maade. Derfor har heller ikke Hr. Kemble, hvis Skarpsindighed og store angelsaxiske Sprogkundskab jeg villig erkjender, kunnet forklare dem af dette Tungemaal, endskjönt Runerne ere ham bekjendte. Han har da (S. 366) henregnet denne Indskrift til saadanne "Runic lines, printed in Hickes — — "which can hardly be looked upon as anything but idle amusement of "transcribers." Jeg troer derimod, at disse Runer (som ovenmeldt) ere heelt igjennem nordiske og maa vel snarest (ved Ordenes Adskillelse) læses saaledes:

YNDRI 𐌺𐌹𐌹 PN 𐌹𐌹 𐌹𐌹 𐌹𐌹 PN 𐌹𐌹 𐌹𐌹 𐌹𐌹 𐌹𐌹 PN NIWI PIY
 PFR 𐌺𐌹 𐌹𐌹 𐌹𐌹 INRI 𐌺𐌹 PN 𐌹𐌹 NIPI 𐌹𐌹 𐌹𐌹 NIPI

Omskrevet ligefrem til latinsk-gothisk Skrift i en oldnordisk Versart:

*Guril ser þu
 er a fer þu nu*

*) Efter Hickes er dette Runevers (uden Hensyn til dets metriske Form) ogsaa aftrykt i Tham's ovenfor citerede Anmærkningar (&c.) om Guldhornen (Stockh. 1817, 4.) S. 7, med tvende forskjellige Oversættelser af ham selv S. 7, 39 og end en af M. F. Arendt S. 38. Begge Oversættere mene, at en Kjæmpe ved Navn *Guril* eller *Guril* (ubekjendt som Mands Eggenavn) omtales her i en Art af Mindeskraft. Arendt finder at han viste stor Tapperhed i Tunaslaget (som ellers er ubekjendt), da han sendte mange (Faldne) til Thor; Tham læser derimod, at Helten døde efter Tunaslaget og at Thor tog ham til sig, — eller og at Indskriften skulde nedkalde Thors Velsignelser over den Afdøde.

funt inistu*)
 Þur viki þik
 Þor**) sa trutin
 Iuril ser þu***)
 era víþr
 aðra veri.

Efter den nyere norske og især islandske Retskrivningsmaade (da † og tildeels V gjælde som stukne Runer, men † for a, e og æ efter de ældste eller simpleste Runers Skrivemaade):

Gúril sér þú
 er á fer þú nú
 fund un(n)ustu
 Þór vígi þik
 Þór sa drottinn
 Júril sér þú (eller serþu)
 era viðr
 aðra vær(r)i****)

*) Dette Ord antager jeg for det oldnordisk-islandske *unustu* (*unnustu*), Kjæreste, af *unna* (det danske *ynde* o. s. v.). Man kunde og gjætte at *inistu* udgjorde tre Ord, saaledes: *in(n) i stu(vu)* ind i Stuen (Fruestuen, eller og en Sal, hvor begge Rjón leilighedsvis forsamledes).

**) Jeg antager at Guden Thor nævnes her to Gange efter to forskellige, men dog ældgamle Skrivemaader. At Þ ofte i gamle Runeindskrifter sættes for o er almindelig bekjendt. I England have nogle mulig udtalt Ordet Þúr, andre derimod Þór. Man kunde ogsaa mene at Þúr her kun sættes som Gudens Navn, men at Þorsa trutin bør læses samlet og Þorsa være det samme som det oldnordiske Þursa, der forekommer i Forbindelse med drottin i Eddadigtet Þryms kvíða, hvor det betyder Thursernes (Jætternes eller Troldenes) Fyrste eller Herre; vel er Talen der om den ypperste Jætte, men Thor kunde og tillægges denne Benævnelse som Jætters og Troldes Betvinger. Besynderligt er det at Runebogstavet Þ snart i det gamle Norden kaldes Þór, snart Þurs, og anvendtes da vel i Magien meget forskjellig, eftersom Vedkommende vilde henvende sig til den ene eller anden af de stridende Magter. Þurs meentes ofte at have en ondartet Indflydelse paa Kvinderne; den maatte da Þór fordrive.

***) Originalens serþu er mulig her et sandt Æquivok, og da anbragt med frit Forsæt i en Skrift, hvor ingen Ord ellers adskilles. Naar det læses saaledes er det 2den Pers. præs. imperat. af Gjerningsordet serþa (*serða*) beføle Huden (efter Haldorsen og Rask), men det kan og tillægges en anden mere obscene Betydning.

****) Þ † R I kan her læses *vari* (som ingen Mening giver), ogsaa *veri*, der kunde betyde *verri* (værrer); *værrer* er Comparativet af *vær*, rolig, blid, stille.

Oversat:

Guril*) seer du (eller: beföler du)
 naar du nu paa Besög
 til Kjæresten gaaer:
 "Thor vie dig
 Thor den Herre!"**)
 Juril seer du (o. s. v.)
 Ei er (bliver) hun da
 Blidere mod andre.

At disse Tryllevers nedstamme fra Nordens Hedendom og saaledes høre til de ovenfor omhandlede, behöver ingen videre Udvikling. Om de grunde sig paa en gammel Formular eller de ere forfattede enten til Brug for en overtroisk Ven eller af en Hexemester for en betalende Kunde, kunne vi ikke vide. At de ere affattede for en Mand, der vilde erhverve en vis Kvindes (Gurils eller Jurils)***) Kjærlighed, synes at være vist. De have, med Hensyn til Indholdet hört til de saakaldte *Manrúnar* (Kvinde- eller Kjæreste-Runer) og til detslags Sange, om hvilke Odin (eller Gudens Præst i hans Navn) selv synger saaledes i *Havamaal*:

De Sange jeg kan:
 Hvis jeg vil den snilde Piges
 Hele Sind og Yndest eie,
 Hvidarmede Möes
 Hu (til mig) sig vender,
 Og hver hendes Tanke forvandles.

Jfr. ovenfor S. 138, 143, 147, 167—68, 176****).

*) Navnet skrives her först *Guril* og siden *Juril*, som uden Tvivl er det samme Navn for en Kvinde. Den sidste Gang kan Skriveren have forglemt det andet Træk af *V*; det kan og ved Tidens Længde være blevet udslettet eller usynligt. De gamle Nordboer brugte Kvindenavnet *Geirhild* (*Geirhildur*), som i nyere Dansk blev til *Görrel*, *Görvel*, *Gurrel* o. s. v.

**) Om disse to Verslinier blot skulle ansees for den tryllekyndige Runeskrivers kraftige Tale, eller de skulde mumles (eller fremsiges) af Frieren, saasnt han saae sin Elskede (o. s. v.) — kunne nu ikke vide.

***) Saaledes skriver Saxo Grammaticus det samme Navn snart *Guritha*, snart *Juritha*.

****) Til dette Brudstykke af Nordens ældste Runedigt af magisk Tendenz föie vi, som Slutning af de hertil hörende Undersögelser, et andet af de nyere islandske, som

Der gives vel nordiske Rune-Indskrifter paa Stene i Engelland, især paa Öen Man*), men de ere alle fra dets kristne Periode, og frembyde ingen Synderligheder med Undtagelse af de faa henedenfor anførte hvorfor vi ikke omhandle dem videre. Omskrevne til sædvanlig latinsk-gothisk Skrift kunne de fleste af dem ellers læses i Liljegrens Runurkunder S. 186 fra Nr. 1617 til 1621.

ved særegne Besværgelser var bestemt til at udrydde de sidste Levninger af den hedenske Trolddom, som endnu i Forfatterens Tid sporedes eller frygtedes i Island, Hr. Cand. John Sivertsen (en heldig og flittig Dyrker af den oldnordiske Literatur) som med megen Opmærksomhed har gennemgaaet de arnæmagnæanske Haandskrifter, for deraf at uddrage forskjellige Mærkværdigheder, har nemlig meddeelt mig (fra 738, 4) følgende tvende Slutningsstropher af et islandsk Digt (i det saakaldte Drotkvads gamle Versemaal), stilet mod alskens Trolddoms-Angreb, hvilke Forfatteren derved har søgt at afvende fra sig eller andre. Forfatteren betegnes ved dette Monogram i Binderuner: . Selve Haandskriftet lader til at være skrevet i det 17de Aarhundredes senere Halvdeel. Oversættelsen har jeg selv tilføiet i Originalens Versemaal, dog uden bestemt Alliteration eller Iagttagelse af Assonancens Regler:

*Risúngar rángfestist,
rúnir villist núna,
fordæða öll eyðist,
útisetur letjist!
særingar sízt heyríst,
svartfræðin margpartíst,
spottsöm spakmál detti,
springi formælingar!*

*Blóðvökur burt takist,
ben hnífa ei þrífist,
skurður nagla skerðist,
skammist kuklið ramma!
hár meinsærum hrörni,
hæðist töfrar sæðis!
sóist, særíst, þjáíst,
sökki nú fjadinn dökkvi!
sökki nú fjadinn dökkvi!*

Ridsninger vrangte vorde!
Runer nu forvildes!
Alt Troldpak gaae tilgrunde!
Dets Udesiddens standse!
Besværgelser forstumme!
Den sorte Kunst parteres!
Spodske Floskler falde!
Forbandelserne revne!

Bort med blodig Ridsen!
Bort med Knives Vunder!
Negles Skjæren afskaffes!
Skam Hexeriet ramme!
Haarets Misbrug ophøre!
Haan Sædens Trolddom straffe!
Tæres, saares, svækkes,
Synke den skumle Fjende!
Synke den skumle Fjende!

*) Tegninger af disse Indskrifter haves i Cambdens Britannia (1772) Vol. 2 og derfra i Sjöborgs Saml. f. Nord. Fornälsk. 3die Bd. (S. 113 o. f.) Fig. 74, 79, 90, 81, 82, samt i den engelske Archæologia o. fl. St. Sproget er ægte oldnordisk; finale sees ikke i dem. Foruden det sædvanlige for s sees her ogsaa Figuren (som et bagvendt) forekommer tit for o. Efter indenlandske Efterretninger beherskedes Man af danske Fyrster omtrent fra 950 til 1062, da Öen erobredes af Nordmanden Godred, hvis Efterkommere regjerede der til 1265. Kort efter (1270) indtoges den af Kongen af Skotland, og senere (1406) blev Kongeriget Man et Lehn af England.

Til Side 17, 215—23, 497—500, 542—43

(Tab. IV Fig. 5).

Et Urnelaag med Runeindskrift fra en Gravhøi i Thüringen m. m. Ogsaa i Tydskland har man fundet gamle Indskrifter i nordiske Runer; desværre savne vi endnu authentiske Underretninger om de fleste af dem. Een er dog blevet mig nylig bekjendt, om hvis Ægthed jeg ikke i mindste Maade kan tvivle. Ovenfor have vi omhandlet et Par Indskrifter i tydsk-angelsaxiske Runer, fundne i dette Aarhundrede ved eller over Gravurner i norske Høie. Derved maa en ældre Efterretning om en Sten med Runeindskrift, fundet over en svensk Urne, om hvis Ægthed man för har villet tvivle, blive os des mærkværdigere. Den fandtes 1760 inden i en Gravhøi i Wreta Klosters Sogn i Öster-Gothland, men ingen kyndig Mand havde forsøgt at læse Runerne inden Stenen snart efter bortkastedes, uden siden at kunne findes igjen *). Allermærkeligst er det dog, især ved Jevnførelse med de hermeldte Kjendsgjerninger, at man för faa Aar siden, höit oppe i Tydskland, har i en Hedenoldsbegravelse fundet et Laag af brændt Leer**)

*) See Svenske Magazin, 1766, S. 814; jfr. Idunna 5te Hefte (1814) S. 53. Urner med tydelige Indskrifter har man ikke, saavidt mig er vitterligt, fundet i vort Norden, med en eneste Undtagelse. I den store Samling af Oldsager af Leer, som Hr. Apotheker Lassen nylig (1841) har solgt til H. M. Kongen, findes (blandt mange andre) en Urne eller et Oldtidskar af sort Leer, ved hvis överste Kant man seer disse tydelige Runer indridsede: . Den förste er en Binderune, der udtrykker

Ordet (*fe, Fæ, pecus Penge, pecunia*) eller (*ke : ker Kar*); derpaa følger *rik*, rig paa Fæ (Fæmon, Penge eller og paa Kar). Om man her seer et kvindeligt Navn eller et magisk för en Kvinde fremsat Önske eller Skriftmulet, er nu uvist. Karret blev fundet med Indskriften, efter Hr. Lassens mig givne skriftlige Beretning, paa en Engbund, der ikke för havde været dyrket og var fravundet Stranden ved Ebeltoftvig i Jylland. I selve Karret fandtes to Leerkuugler (jfr. ovenf. S. 579). Det Hele blev udgravet ved Arbeidsfolk i Hr. Lassens egen Nærverelse.

**) Den saakaldte schauburgske Runesten bestod egentlig af Leer, hvorfor man især har mistænkt dens Ægthed, men her finde vi dog en ikke ubetydelig Grund for Sandsynligheden af samme. Dens Historie og Beskrivelse maa da ikke her aldeles forbigaaes. Denne, i Sidekanterne beskadigede Leertavle fandtes sidst i det 15de eller först i det 16de Aarhundrede, paa et af de større schauburgske Fjelde Süntel eller Hohenstein (i Nærheden af den saakaldte Druid-Klippe eller "Sinngrün-Altar"); den var bleven nedskyllet fra et höiere Sted af Bjergstrømmene. Den blev afmalet

Metaller m. m. fundne; adskillige af dem vare allerede blevne afbildede 1850 i "2te Lieferung" af Tidsskriftet *Variscia*.

Hvad der her mest vedkommer os af disse Opdagelser, er den, hvorved det ovenmeldte Runeminde kom for Dagen. Alt hvad der hører hertil (hvortil vi endog regne den almindelige Beskrivelse over Arter af Høie og Grave, til hvilken de her især omhandlede høre) ville vi meddele med Forfatterens egne Ord:

(S. 7, Afdeling B): "*Tumuliden*, oder Gräber mit ganz einfachen kleinen, länglichen, aus guter schwarzer Erde bestehenden *Rasenhügelchen*. Die Gräber selbst sind *jederzeit tief unter der Erde*, in wild gewachsenem Boden angelegt, und sind insgesamt *Familiengräber*, drey bis sechs Skelette in einem Grabe. Umfang der Hügelchen 6—8, Höhe 2—5 Fusz. Sie sind sehr durchs Alter eingesunken. Man findet sie entweder *sporadisch zerstreut* oder innerhalb einer *Steinumzäunung*, wo sie dann die Begräbniszplätze ganzer Stämme bilden. Richtung dieser Hügelchen: von Norden nach Süden." — Den os mest vedkommende Art af disse Gravsteder beskrives saaledes: "Nach ihren characteristischen Unterscheidungszeichen" (S. 21, Underafdeling "h") "*Steinhäuser*, ohne blaue Platten, blos mit Kalksteinfelsen inwendig ausgesetzt. Die *Hügelchen sporadisch*, mit ganz rothen Grabgefässen. Sie wurden im Jahre 1828 auf den Feldern bey *Oepitz* entdeckt. Sie haben zwar viele Aehnlichkeit mit den vorigen*), aber auch manche ganz besonders auffallende Unterscheidungszeichen, so dasz dieselben, wenn man nicht der Wahrheit zu nahe treten will, dem Volksstamme, welchem die Steinhäuser am Freisnitzberge angehören, nicht zugeschrieben werden können und dürfen. Auf freiem Felde, in der

*) Ved disse forstaaes sandsynlig (S. 18—19) "f) *Unächte Steinhäuser*" eller snarere (S. 19—21) "g) *Acchte Steinhäuser*", alle opdagede ved Freisnitzhjerget; de i dem tilsammen fundne Oldsager opbevares i Hohenleuben og ere afbildede i *Variscia*. De have tilhørt en Tid, da Kulturen ikke har staaet paa noget særdeles lavt Trin, da de bestode af skjönt forarbejdede Vaaben, Smykker m. m. af Bronze og Jern, en Mængde af forskjellige Glasperler og Ravringe, zirlige Urner af en fin Masse, et Leerkar med 9 Aabninger o s. v.

Nähe der Eritzberges angelegt, sind zwar diese Grabhügelchen sehr vermisch, jedoch immer noch kleine, längliche Erhabenheiten sichtbar, aus welchem öfters die Deckplatten dieser Gräber beim Pflügen herausgerissen werden. Diese kleinen Hügelchen sind länglich, haben 6—8 Fusz im Umfange und kaum 2 Fusz im Höhe. Oft bemerkt man gar nichts von Erhabenheiten. Das eine Grab, welches ein Bauer beim Pflügen fand, war nur 2 Fusz tief unter der Erde angelegt, und zwar im Sande. Das Grab selbst bildet ein längliches Quadrat und war inwendig mit 16 Kalksteinplatten ausgesetzt. Drei breite Platten bildeten die Decke. Nur zwei Skelette lagen hier, mit dem Gesichte nach Westen zugekehrt. Das eine lag auf dem Rücken ausgestreckt, und war sehr morsch und zusammengeschohen. Der linke Arm lag am Schenkel an; hingegen der rechte war ausgestreckt nach einer Streitaxt von Eisen, welche an der untern Seite fast halbmondförmig geformt war. Unmittelbar daneben lag die Spitze eines einseitigen Schwerdtes und die Trümmer von eisernen Ringen. Rings um diese Waffen befanden sich Ueberreste von rothen Gefäßen. Diese Gefäße waren bisweilen auszen und inwendig roth, auf dem Bruche aber schwarz, bisweilen auch schwarzröthlich und hatten perlenförmige um den Hals des Gefäßes herumlaufende Verzierungen. Auch wurde von einem Bauer in Oepitz noch ein solches Grab entdeckt, welches eine grosze Streitaxt enthielt, welche nach Naumburg an den Herrn Landrath Lepsius eingeschickt wurde. Auch bei Winzern fand ich solche Gräber. Zu bemerken ist, dass man hier bei Oepitz auch *Deckel* fand, zwar etwas zertrümmert, aber doch noch deutlich zu erkennen. Der eine derselbe hatte am Rande ein *Kreuz* und tief *ingedruckte Figuren* (Tab. I Fig. 19) in der Mitte aber einen *Zirkel* als Verzierung. Die Masse war schwarz. *Was aber die Zeichen darauf bedeuten, ist unbestimmt.* Das andere Bruchstück (Tab. I Fig. 20) ist vom rothem Thone, auf welchem die Figur eines Mannes Fusses eingegraben ist. In der Nähe dieser Gräber sind die *Katzen- oder Cattensteine.*”

Hhhh*

Jeg har meddelt hele denne mærkelige Beretning in extenso, da det deraf vil fremlyse, a) at den Gravhøi og Steenstue, hvori det omhandlede Urnelaag blev fundet, tilhøre den fjerne Oldtid og det thyringske Hedenskab; i disse Egne indførtes Kristendommen først ved Carl den Store. b) At en Bonde har fundet Laaget, rimeligviis i det her beskrevne Gravsted, hvor Urner ommeldes som fundne. c) At Dr. Adler ikke synes at have havt nogen Anelse om at Charactererne (eller Figurerne, som han kalder dem) fremstille virkelige Skrifttegn, endnu mindre tydelige Runer. Mindesmærkets Ælde og Ægthed ville vel ved disse Bemærkninger være satte udenfor al Tvivl.

Indskriften danner, paa en af en uregelmæssig Cirkel omgivet Flade ved et bredt ligesidet Kors (med en rund Zirats i Midten), hvoraf og af hvis forskjellige Sidegrene tydelige Runebogstaver dannes, i Binde-runernes Maneer. Saaledes som Urnelaaget (i meget formindsket Maalestok) er fremstilt efter ovenmeldte Kobber paa vor Tab. IV, Nr. 5 — maa Læsningen begynde neden fra til Læserens Venstre; ved at læse Skriften saaledes og udad, troede jeg først at have fundet Bogstaverne **AAI** eller *Ara* som Dativformen af Mandsnavnet *Ari* og derefter Ordet **VI††V†** (*filaka, félaga*), som ikke er nogen Tvivl underkastet; — min ærede Ven, Prof. N. M. Petersen, gjorde mig dog opmærksom paa, at Navnet vel maatte læses indad, ligesaavel som den fuldkommen utvetydige Rest af Indskriften. Derved udkommer **IYI**, *Imi*, som udgjör Giveformen af Egennavnet *Imir*. Dette finde vi vel neppe anvendt her i Norden, undtagen som tillagt, i Eddaerne, den chaotiske Urjätte, af hvis Krop vor Verden blev skabt. Dog er det muligt, at det i ældgamle Tider har været et Mands-Egennavn. En tydelig Afændring deraf, nemlig *Ími* eller *Ymi*, Navnet for en af Harald Hildetands Kjæmper (hos Saxo) i Braavalle-Slaget er og virkelig blevet brugt saaledes i Island indtil vore Dage. *Immer*, (forhen vistnok *Imer, Imir*) forekommer som et Mands-Egennavn i Kjæmpeviserne og *Imo, Imme*, m. fl. lignende, blandt de gamle frisiske Navn.

Ligesom det følgende Ord er fuldkommen tydelig skrevet, giver det og en ligesaa klar Mening. Da Runen I her, ligesom overhoved i de ældste Runer bör læses som *e* og *V* som *g*, saa udkommer (i Giveformen) det ældgamle og endnu i Island brugelige *félaga* (Fælle, Staldbroder, Kammerat). Egentligst betyder *félagi* en Mand, som har anbragt sit Gods, Eiendele eller Penge i Fællesskab med en anden, saaledes som Nordens Vikinger og reisende Handelsmænd tit gjorde. Et saadant Fællesskab kunde og indgaaes mellem Bønder, Agerdyrkere eller Hyrder, som eiede deres *fé* (Fæ, Kreature) i Fællesskab; denne Betydning havde nemlig Nordboernes *fé* oprindelig, men Ordet blev siden anvendt paa Gods og Penge overhoved, paa en lignende Maade som Latinernes *pecu* gik over til *pecunia*.

Det er mig ikke bekjendt at Ordet *filake*, *filage* findes i gammelt Tydsk, som dog har begge Sprogrødderne (*fi*, *fu* og *legan*) — ligesaavel som det Angelsaxiske (*feoh* og *legan*). I det sidstmeldte Sprog veed jeg heller ikke at det findes, endskjönt det forekommer mig sandsynligt, da det nyere Engelske *fellow* svarer til det danske *Fælle* og oldnordiske *félagi*.

Det bliver maaskee herved mærkværdigt, at Almuen i den Egn, hvor Urnelaaget er fundet, endnu bruger en oldnordisk Benævnelse for visse Grav- eller Offerhöie, idet den kalder dem *Kummel*, *Kumul*, som aabenbar svarer til det oldnordiske *kuml*, *kumbl* (o. s. v.) baade i Lyd og Betydning. Jfr. ovenfor S. 544.

Naar den her omhandlede Indskrift saaledes læses **IYI VIT†V†** (*Imi filaga* eller *felaga*, *félaga*) maatte dette ligefrem oversættes *Imi* eller *Imeri socio* (eller *sodali*) og den bevidner da at dens Forfatter eller Indridser har sat den (eller det Gravkar, hvorover Laaget laae) for sin Staldbroder *Imer* (hvorledes man saa vil læse Navnet). Det udenfor Kredsen anbragte Tegn har Dr. Adler antaget for et Kors; jeg seer snarere deri en Rune (rimeligvis enten et Ψ eller $\mathfrak{h}$) eller endog en Binderune **AK** som kunde opløses til **AVI** (*Aki*, *Aage*), **AK**, **AKI**, *An*, *Ani* (*Saxos Ano*),

eller endog **AR** (**Ari**, **Are**); den maatte da tilkjendegive den Mands Navn, som forfærdigede Urnelaaget eller dets Figurer, og hensatte det som etslags Minde, eller Gravkarret med dets Indhold som en Gave for sin afdøde Staldbroder, Reise- eller Handelsfælle.

Desværre gives der ingen Kjendetegn ved Fundet, der overhoved, i Forhold til dets Vigtighed for Rune-Litteraturen, med Hensyn til dets høie Alder, kun have meget ufuldstændig beskrevet, — som underrette om den Afdødes eller hans efterladte, for hans Minde omhyggelige Staldbroders rette Hjemsted. Vi kunne nemlig (formedelst nordiske Runeminders store Sjældenhed i Tydskland) let tænke os, at Indskriftens Affatter og maaskee tillige hans Selskabsbroder have været indfødte Skandinaver, og een eller begge givet dem af med Handelsreiser; af dem kan den ene have været Reisende i dette Öiemed, men den anden bosat paa Stedet og der have drevet Kjöbmandsskab paa fælles Vegne. Alt sligt kan dog kun beroe paa Gisninger.

Ligesaa lidet gives der her nogen bestemt Antydning af det Tidsløb, i hvilket den Hedenfarne døde eller Gravmindet sattes; kun synes det at være vist, at det maa være skeet i Thüringens hedenske Tidsalder. I det tvende ved Oepitz fundne Grave af ovenmeldte Art (i en af hvilke Urnelaaget er fundet) fandt man Stridsöxer af Jern, Skandinavernes (især Nordmænds og Islænderes) Yndlingsvaaben. Jern antages, som bekjendt (i Almindelighed), i vort Norden kun at findes i Gravstederne fra Hedenolds sidste Periode; — dog havde de egentlige Germaner stor Overflod deraf og af deslige Vaaben, i Tacitus's Dage, især Catterne eller Chatterne, som efter Dr. Adlers og Fleres Mening dels grændsede til de heromhandlede Egne, dels endog synes at have beboet eller behersket dem. At netop Catterne forhen brugte Skrift samt endog (efter W. C. Grimms Mening) have efterladt sig Runeminder, er udviklet herovenfor S. 156—158.

Dr. Adlers Undersøgelse synes ellers at give et Vink, hvorpaa

man kunde grunde en Formodning om visse af ham saakaldte Tumellers Ælde. En Afdeling af disse betegner han (S. 29, C, b) som "Tumellen mit einem auf der Basis des wilden gewachsenen Bodens innerhalb des Hügels befindlichen Steinkranze." Vor Forfatter opdagede en saadan Gravhöi 1½ Miil fra Ranis, paa Dobigauer-Bjergene. Den kunde sees meget langt borte, da den med Flid (ligesom ofte Skandinavernes Gravhöie) var opført i en saadan Situation, hvorfra vid Udsigt kunde have. Adler undersøgte og aabnede den 1825. Höien var 56 Fod i Omkreds og 16 Fod i Höiden. Steenkredsen var, som ovenmeldt, indvendig i Höien og bestod af 17 store Stene. 6 Skeletter fandtes i den, men ellers (foruden Aske, Skaar af Urner, samt Hestetænder og Knokler) kun Hælvten af et Sværd, en Armring af Metal (rimeligviis Bronze) og en Urne af grovt sort Leer, hvori man fandt det mærkeligste, nemlig 2 Guldmynter af Reiser August, hver paa 2½ Dukats Vægt, paa hvis Forside man seer Minerva med Hjelmen, og paa Bagsiden en Victoria. Man kan altsaa formode at denne Gravhöi er bleven opført, eller Mynterne henlagte der, omtrent i Tacitus's Tid, eller endog noget før*).

Overhoved ere alle de heromhandlede thüringske Gravhöie fra en Periode, i hvilken man begravede, men ikke brændte de Døde. De höre da neppe til Hedenolds sidste Periode.

*) Det fortjener at bemærkes at jeg selv for faa Aar siden (tilligemed Werlauff, Rafn og Thomsen) var tilstede ved Undersøgelsen af en sjællandsk Gravhöi af lignende Beskaffenhed, — ved Rongstedlund, tilhørende Hr. Proprietair David, som af Opmærksomhed for Videnskaben foretog og bekostede denne Undersøgelse. Höien hørte til en Gruppe, der i sin Tid meget yndedes af Danmarks udödelige Digter Johannes Evald, som paa den störste af Höiene har, ved Hr. Davids Omsorg, faaet et skjönt og meget besøgt Minde. Den undersøgte Gravhöi var af anseelig Störrelse, og det kostede megen Möie, af mange Arbeidere, at faae den heelt udgravet. Ved sin Basis havde den, ligesom den ovennævnte tyske, en indvendig Kreds af Stene; intet mærkværdigt fandtes i den, undtagen en vakker Dolk af Bronze (som af Hr. David blev skjænket til Museet for nordiske Oldsager) og et Lag af Tang, som med Omhu var anbragt nede i Höien. Det forekom os ellers, at dens Indvendige var blevet forstyrret, og da kan meget være blevet borttaget eller adsplittet som nu ikke mere kunde forefindes.

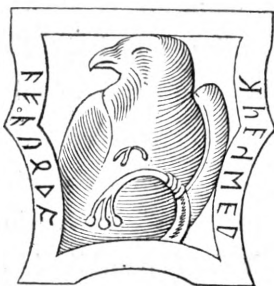
Til Side 4, 11—16, 50—51, 211—223.

Angelsaxiske Runer i Storbritannien. Efterat mine tvende ovenstaaende Afhandlinger om Runeliteraturen m. m. vare fuldtrykte, saae jeg først den 28de Tome af *Archæologia*, London 1840, 4to, som indeholder en interessant og lærerig Undersøgelse af den i sit Fædrelands ældste Literatur og dets skrevne Mindesmærker særdeles bevandrede John Kemble Esqv., under denne Titel: *on Anglo-Saxon Runes*, hvori (S. 527—572) mange Forfatteren bekendte Indskrifter og gamle Alphabeter af dette Slags omhandles og fremstilles i lithographerede Afbildninger paa 6 Plader (Tab. XV—XX)*. Deri undersøges især Ruthwells-Indskriften efter Gordons, Hickeys og Duncans Afbildninger, hvorimod intet Hensyn er taget til det af mig benyttede og mig tilhørende Aftryk af en Kobberplade, hvorpaa Indskriften, i et ubekendt Tidsløb, er bleven indgravet, efter en Tegning, som har været affattet förend de nu bekendte, og som fölgelig indeholder adskillige Dele eller Bogstaver af Indskrifterne, der nu ere udsleffede, rimeligviis mest ved den Mishandling, som Mindesmærket siden paa forskjellige Maader har maattet lide. Hr. Kemble oplöser og forklarer det meste af selve Inskriften (hvilken han antager for at sigte til visse Begivenheder af Christi Levnet) paa en ganske anden Maade end Hr. Repp og jeg (de förste, som havde försögt dens Dechiffrering), og jeg maa oprigtig tilstaae, at den Förstnævntes udbredte Kundskab om det angelsaxiske Sprog har hjulpet ham til en meget heldigere

*) En stor Deel af dem var dog för bleven bekendtgjort af Hickeys i hans Thesaurus og af Wilhelm Grimm i hans titmeldte Skrifter over tydske Runer. De forskjellige Tegninger af Ruthwells-Indskriften ere ligeledes meddeelte efter bekendte Værker. Et Rune-Alphabet, som ikke var för blevet udgivet (og enkelte flere) har Kemble her publiceret efter originale Membraner. 4 meget korte Indskrifter paa Gravstene, blot indeholdende angelsaxiske Egennavne, vare forhen udgivne i *Archæologia*, men ere tildeels blevne rigtigere læste af Hr. Kemble. Han har ellers her för förste Gang med deelt og oplyst et Par Runeskrifter fra angelsaxiske Codices, som angive Afskriverens Navne m. m. tilligemed andre flere lignende, der forhen vare udgivne i trykte Værker. Endelig har han meddeelt enkelte (forhen trykte) smaa Stykker, der vel ere skrevne med Runer, men ikke aflattede i det angelsaxiske Sprog. Af disse ere tre Guldringes Rune-Indskrifter tagne fra et foregaaende Bind af *Archæologia*.

Overvindelse af den betydelige Vanskelighed som selve Indskriften medfører, idet den aldeles ikke angiver nogen Adskillelse af Ordene. Hr. Rembles sjeldne Bekjendtskab med Northumberlands ældste angelsaxiske Dialekt har endvidere sat ham istand til at oplyse, at forskellige Sprogformer i Indskriften, som jeg har antaget for oldnordiske, virkelig findes i de ældste northumbriske Membraner; dette har jeg ikke kunnet erfare af trykte Skrifter, til hvilke min indskrænkede Kundskab om det Angelsaxiske strækker sig; det angives f. Ex. hverken i Rasks Sproglæres danske Original eller Thorpe's engelske Oversættelse. — Idet jeg saaledes, med Hensyn til det vigtigste Indhold af Hovedindskriftens Forklaring, villig viger for den Stærkere, maa jeg dog modsige den Paastand af Mr. Remble: at det Thorkelinske Exemplar intet mere har indeholdt end hvad der nu findes paa Gordons og Dr. Duncans Afbildninger. Herom henholder jeg mig til min egen Afhandling, hvor Varianterne ere nøie angivne. Hertil komme Indskrifterne paa Kapitalerne, (som nu ellers ikke mere kunne læses). Det første af dem, som betegnes med ældgamle Runer, meddeler jeg her paa ny efter det Thorkelinske Exemplar:

Begyndelsen til den første Kapitals Indskrifter læste jeg **OFA VODO KHUNMED** — (maaskee **RHUNEOD**?) — hvilket jeg gisningsviis antog for at betyde **Offa***) af Vodas (eller Vodans, Vodens) Slægt, — og dette gav mig Anledning til at mene, at den northumberlandske

*) Det maa erindres, at naar to Bogstaver af samme Slags skulde følge paa hinanden i det samme Ord, udelades det ene i Runindskrifter.

Prinds Offa, som bestemt vides at have levet i det 7de Aarhundrede, havde ladet Stötten reise. Jeg kan endnu ikke fragaae denne Mening, hvis Rigtighed dog her bliver temmelig ligegyldig, idet Mr. Kemble selv har oplyst af Ruthwell-Indskriftens Dialekt*), at den sandsynligst maa være affattet i det ovennævnte Aarhundrede, idet den indeholder de allerældste Ordformer og tildeels Ord, som endog ere ham selv ubekjendte. Visse af disse Egenheder tilegner han Frisisk, skjönt de lige saa godt kunde være af nordisk Oprindelse; vi vide jo, at Northumberlands Beboere mest bestode af Angler, der forhen (som vel tildeels endnu) beboede en Deel af Sönderjylland efter Danmarks ældre Inddelingsbenævnelse.

At hverken denne Kobberplade, eller noget Aftryk af den, ellers er bleven de brittiske Forfattere i Oldgrandskningsfaget bekjendt, er intet Beviis mod dens eller Tegningens Ægthed og Ælde, da adskillige erfarne Kobberstikkere (som Bagge, Klingsey, Severin o. fl.), som her have seet mit Aftryk, eensstemmig have erklæret: at det er taget fra en graveret Metalplade, der snarest synes at röbe engelsk Stik eller Graveringsmaade.

Heroventor har jeg ommeldt et aldeles unikt og vel conserveret Aftryk af Buræi *Elementa runica*, som i sin Tid blev overladt mig af afdöde Professor Sevel Bloch, men siden af mig for endeel Aar siden er blevet foræret til en lærd og höitaget Ven i Storbritannien. Jeg vidste da rigtignok ikke hvad jeg sildigere har erfaret, at intet Exemplar af dette Kobber ellers nu menes at existere; see ovenfor S. 555, 560. Derimod har Tilfældet og en anden Vens Gavnildhed, som til etslags Gjengjeld, senere sat mig i Besiddelse af hiint unike, fra Storbritannien hidførte Kobber over angelsaxiske Runer.

---

*) Denne Dialekt angiver Mr. Kemble (S. 357) for at have været brugt i Northumberland i det 7de og 8de, vel endog 9de Aarhundrede. — Vist er det ellers at Ordene *hifun* for *heofon* og *hlafard* for *hlaford*, stemme mere overeens med den ældste nordiske Skrivemaade for ældre Ord af den selvsamme Betydning (*hifin* for det nyere *himin* og *lávard* eller *láfard*).

At dette Kobber er forskjelligt fra Gordons og Hickers's Tavler, (hvor Kapitalernes Afbildninger ikke findes) maa strax falde enhver i Øinene. Det fremstiller desuden de Arabesker, som omgives af Runeindskriftens Columner. Hertil kommer selve Gravurens forskjellige Længde der udgjör 19½ Tomme, men hos Gordon 8½ Tomme; Hickers's Afbildning er betydelig mindre end hos den sidstnævnte.

Ved min Undersøgelse af Indskriften fandt jeg at den var affattet i Vers af den ældste angelsaxiske Art, svarende til vort nordiske Fornyr-dalag; denne Opdagelse er og blevet bekræftet ved Mr. Kemble. Denne Lærde har ellers fundet at baade Hr. Repp og jeg have læst Runebogstaverne "*with tolerable accuracy*"; herom troer jeg snarest at burde hen-vise til vore forskjellige Afhandlinger om disse Æmner.

Det var mig ellers meget kjært at erfare at Mr. Kembles Mening om Runernes höie Ælde*) og deres ældste Anvendelse saavel her i vort Norden som uden for det, til magisk-religiöse Spaadomskunster ved Lodkastning med Kviste samt til anden formeentlig Trolddom m. m. ganske stemme overeens med de af mig antagne Sætninger; til mine Undersøgelser i denne og flere Retninger, efter nordiske Kilder, svare ogsaa for en stor Deel de Oplysninger, som han meddeler fra de mig ubekjendte eller mindre bekjendte angelsaxiske. Han antager ligeledes at Angelsaxernes og Markomannernes Runer oprinde-lig vare de samme, samt at de overhoved af de förstnævnte ere blevne indførte i Britannien. Begge disse Skriftarters Identitet (i det mindste i en vis Pe-riode) synes især at fremlyse i det af Hickers (og senere af W. Grimm) ud-givne angelsaxiske Digt over Runealphabetet, hvilket Kemble her paa ny har ladet aftrykke, med den første (af ham forfattede) engelske Oversættelse. Originalen til dette i sit Slags mærkværdige Kvad haves desværre ikke mere.

*) Jeg anfører herom hans egne Ord (S. 328—329): "At what period the German tribes first possessed letters of the alphabet, whether invented by them selves or derived from som other race, in times of which history is silent, it would perhaps be hope-less, and now would certainly be useless to inquire. It is enough for my purpose that they had them when those tribes first came under the notice of the Romans".

Med megen Held har Hr. Kemble i denne Afhandling (S. 360-65) omhandlet og oplyst de i forskjellige angelsaxiske Codices forekommende (herovenfor S. 214—215 tildeels ommeldte) gaadeagtige, ved Runer betegnede Ord. Blandt andet har han opdaget og godtgjort at nogle saadanne maa læses fra Höire til Venstre, da de indeholde Benævelserne for de Gjenstande, om hvilke visse Gaader handle. Andre enkelte betegne en vis Digers, Cynevulf's, Egennavn. Dette sidste udfandt Jacob Grimm (omtrent paa samme Tid); see hans Udgave af "Andreas und Elene" (et angelsaxisk Digt) Cassel 1840, 8., S. 88 med tilhørende Anmærkninger*). Kemble meddeler endelig et Stykke af det gamle angelsaxiske Digt Salomon og Saturnus; det fremstiller, som dette Sprogs Runer, alle de Bogstaver der forekomme i det latinske Fader vor (*Pater noster* o. s. v.) og viser tillige, tydelig nok, de kristne Klerkes Bestræbelser for at udbrede en lignende overtroisk Nimbus om den nye Troes helligste Bön, som den, i hvilken deres hedenske Forfædre forhen havde søgt at indhulle de nordiske Aandevæseners Paakaldelser og Besværgelser, selv ved Hjælp af de samme forældede Runer.

Til Side 397

(Tab. XIII Fig. 8).

En ældgammel Guldbrakteat med de saakaldte tyske eller angelsaxiske Runers Alphabet, at læses fra Höire til Venstre. Vi have ovenfor (l. c.) blandt andet bemærket, at denne höist mærkelige Brakteat forvares i det Kgl. Antiquitets-Archiv i Stockholm, og at Hr. Justitsraad Thomsen paa sin Reise dertil 1859, har taget den nöiagtigste Tegning deraf. Han har nu havt den Godhed at meddele mig den til Brug for nærværende

*) End för vare de blevne mig meddeelte efter selve Originalen ved min lærde Ven, Hr. Richard Cleasby, en udmærket Dyrker af de gamle germanisk-gothiske Sprog, som nu beskæftiger sig med Udarbeidelsen af en Ordbog over det oldnordiske Sprog, efter de bedste Kilder, — et stort og besværligt Foretagende, til hvis Fuldførelse jeg ønsker al mulig Lykke. At jeg ikke kunde bedre forklare hine angelsaxiske Runegaader, endde ovennævnte sagkyndige Mænd, behövede jeg egentlig ikke at tilföie.

Skrift, og den fremstilles saaledes her i Kobberstik paa vor næstsidste Kobbertavle.

Da denne Hulmynt rimeligviis er ældre end de fleste andre, nu bekjendte angelsaxiske Skriftminder, og den dog indeholder et Rune-Alphabet, fortjener den vistnok stor Opmærksomhed i palæographisk Henseende.

Brakteaten er (som de fleste övrige i Jorden eller i Gravhöie fundne) omgivet af en særskilt Guldindfatning, der har Formen af et Ankertoug, og er forsynet med en Ösken til en Snor eller fin Kjede, for derved at hænges om Halsen eller paa Brystet.

Inden for den temmelig brede Kant, paa hvilken Runerne ere anbragte, sees et temmelig uformeligt Mandshoved med en besynderlig Hovedpyrdelse, tildeels skjult af et nedenfor staaende monstreust gabende Dyr; foran Hovedet sees en mod det vendt Fugl. Mulig forestilles her Odin med den ene af hans mythiske Ravne og den ene af hans Ulve.

Ved nu at handle om de her forekommende Runer tager jeg sært Hensyn til en Concept og forskjellige löse Optegnelser af vor forevige Rask, angaaende denne Brakteat (dog efter en ældre og mindre rigtige Tegning) som er mig laant af hans Broder, Cand. theol. Hr. H. R. Rask (jfr. ovenfor S. 410). Deriblandt findes et lille Blad "Afskrevet den 23de December 1826 "Romæ in Vaticano af en Cod. Bibl. Christinae, "358, i 4to fra 9de Sec., indeholdende Leges ripuarias, Prudentium, &c." med Overskrift:

"Runas" (Blad 90, a).

Den ellers vidtberøiste Rask kom aldrig til Rom, og Optegnelsen er heller ikke skrevet af ham selv. Hans egne Bemærkninger meddeler jeg kun med Vedföining af hans Navn. Dette Runalphabet er ellers det samme som det der nævnes af Wilhelm Grimm (zur Literatur der Runen, 1828, S. 21) som aftegnet fra bemeldte Codex til Pertz, der antager den kun for at være fra det 11te Aarhundrede. Hans Afskrift var da allerede lithographeret som bestemt for Anhanget til Afskriverens "Italienische

Reise"*) , hvorfor Grimm ikke gjorde dette Alphabet bekjendt. Dog tilføiede han enkelte Bemærkninger om dets Indhold, hvorved nogle Runeformer berigtigedes, m. m. Naar jeg i den følgende Sammenligning citerer det, efter den Hr. H. Rask nu tilhørende Afskrift, betegnes det med *Vat*.

Brakteatets Runelegende begynder ikke med selve Alphabet, men derimod med et eller flere Ord, som læst fra Venstre til Höire maa skrives saaledes:

↑ ↓ ↓ ↑ ↓ ↓ ↓

Det vil vist blive meget vanskeligt at tilveiebringe en beviislig rigtig Forklaring herover, — men det maa dog være mig tilladt at vove et Forsøg. Jeg mener da at Indskriften er oldnordisk, at **↓** her gjelder for det nyere *y* (hvorpaa man har adskillige Exempler) og at **↑** betyder *o*, hvilket selve Indskriften bedst viser og Rask ligeledes meente). **↑** findes her at være (i et Ords Begyndelse) for *p*, hvortil Sidestykker ere paaviste herovenfor (S. 575, 579) — *o*, *ó* forvexles tit med *a*, *á***) og faaer den samme Be-

*) I et Exemplar af dette Skrift, som jeg ellers har benyttet, har jeg ikke kunnet finde nogen Tegning af den her omhandlede Runerække.

) Det maa især bemærkes herved, at ikke allene det oldnordiske *á*, men ogsaa *ó*, er gaaet over i det nyere danske til *aa*, i Svensk til *å*, som nu have en med *o* i det Islandske overensstemmende Udtale, f. Ex. oldn. og isl. *vor*, dansk *Vaar*, svensk *vår* o. s. v. Jfr. den næstfølgende Anmærkning. Ret nylig har Hr. Justitsraad Thomsen gjort mig opmærksom paa end en mærkelig og ældgammel Runeindskrift, hvor *a* (eller *á*) forekommer som Eiendomslysning. Et lille Skrin, som i Formen ligner et Hus med spidst Tag (og sidst har været brugt til Reliquier) bestaaer af forskellige Metaller, forarbejdede paa en særdeles kunstig Maade ved Anbringelse af Ornamenter eller Arabesker, som aabenbare maa henføres til den ældre Middelalders Drage- og Slange-Zirater. Ædelstene (eller Flusse) have været indsatte paa forskellige Steder, men ere nu forlængst bortfaldne eller borttagne. Efter alle artistiske-techniske Kjendemerker er dette Skrin ikke yngre end fra Aaret 1000, og har uden Tvivl i sin Tid gjeldt for en stor Kostbarhed, ligesom man endnu maa beundre den Kunstfærdighed, hvormed det og andre lignende i Nordens Gravhöie fundne Klenodier, ere blevne udarbejdede. Udvendig paa Skrinets forhen polerede Kobberbund sees disse Runer uregelmæssig indridsede (næsten i de ældste Grenruners Maneer): **R1R1R1R1Y 1 V111N P111 ɔ: *Ranveig a kistu þosa* (*þosa* ɔ: *þessa*) ɔ: "Ranveig eier denne Kiste (eller Skrin)". Hint kvindelige Egennavn blev hyppig brugt i det gamle Norden, især, for saa vidt vi vide, i Norge og Island. Skrinet tilhører nu det Kongelige Kunstmuseum, hvor det i Inventariilisterne angives at være fundet i Norge.

tydning (ogsaa ellers med Figuren **⚧**; see ovenf. S. 400). Heraf udleder jeg følgende Omskrivning:

ljð á þýð á

o: Lyt til, tyd paa (Mynten)*).

Med Hensyn til Bogstavernes Orden bemærker Rask at den stemte overeens med Runerækken hos Hicckes paa S. 135 og 136 af den moe-gothiske Sproglære samt paa Tab. 6 ved S. 4 af Sammes islandske Sproglære, "hvored dog må indrømmes Afændring i enkelte Teg, efter "forskjellige Tider og Steder, i disse angelsaxiske såvelsom vore nor-"diske Runer".

Ved nu at opregne de enkelte Bogstaver betegner jeg dem nu efter deres sædvanlige Stilling fra Venstre til Höire, endskjönt det her sees og ellers kan formodes at de i den allerældste Tid ere blevne skrevne i den modsatte Retning; jfr. ovenfor S. 536—546. De 6 förste Bogstaver staae fuldkommen i den samme Orden som de, der udgjöre den förste Afde-ling i den nordiske Runerække; Betydningen maa være den samme, men to af Charaktererne ere dog afvigende med Hensyn til Formen.

V, **Π**, **P** ere ganske de samme som de ellers bekendte Runer af begge Hovedarter.

⚧ (**⚧**) betyder her aabenbare o (mulig tillige á); — i de bag- vendte tysk-angelsaxiske Stenskrifter i Sverrig synes det at betegne forskjellige Selvlyd, efter det ovenfor paa sine Steder udviklede. Bagvendt, ligesom her, sees det paa den ved Köslin i Pommern fundne Guldring, og ligeledes paa de svenske Stene ved Krogesta og Möjabro samt den oprindelig norske ved Kalleby eller Tretlanda; retvendt Ærimod paa

*) *Ljða*, *hljða*, lytte, lyde, höre paa (eller efter) er et ældgammelt Ord, og det samme gjælder om *þýða*, tyde, Angelsaxisk *tyan* (*tyðe*), Svensk *tyda* o. s. v.; *a* (gammel Dansk *aa*, Svensk *å* o. s. v.) svarer her ganske til de ældste Angelsaxers *o* for *ou*, — hvilket jeg netop her, ved Fremstillingen af angelsaxiske Skrifteegn, anseer for at være særdeles mærkværdigt, især da Charakteren, som vi nu snart skulle see, der tillægges denne Lyd eller Betydning. Jevnför den næstforegaaende Anmærkning.

Jægerspris-Stenen (af samme Herkomst) og de i selve Norge forblevne Runestene ved By (eller Sigdal), Övre-Bradsberg, Runeberget og den nu forsvundne ved Söffuer, — samt endelig paa det danske Guldhorn og Smykket fra Himlingöie i Sjælland. Det erstattes ved den nordiske Rune **ƿ** eller **ᚠ** paa Tunöstenen i Norge; som **ƿ** sees den paa den i Skaane fundne Beenkam*). Efterseer man de övrige ældste Guldrakteater finder man den enten a) bagvendt, b) baade bagvendt og retvendt, eller c) — dog kun meget sjelden — retvendt. Derimod findes den retvendt paa enkelte af de ældste angelsaxiske Runemynter. Det forekommer nogle Gange paa Ruthwells-Monumentet**), i den bekjendte korte Sten-Indskrift fra Bewcastle***) og i Runeindskriften paa et ældgammelt Stenkors, som henved 1820 blev opgravet af Maries Kirkegaard i Lancaster****). Det findes ogsaa i Guldringe-Indskrifter med angelsaxiske Runer, f. Ex. den Bröndstedske (see ofr. S. 12), hvorved det maa bemærkes at dennes Indskrift saare meget ligner en Tegning, taget efter en lignende kostbar

*) Alle disse og flere (ved denne Leilighed) her nævnte Mindesmærker ere ovenfor omhandlede og kunne eftersees i Registret ved vedkommende Steders Navne. Her kan det og bemærkes at **ƿ** ikke findes paa de oprindelig danske Runestene (med saakaldte fremmede Indskrifter, i det nu svenske Bleking, hvor **ᚠ** synes at sættes i dets Sted).

***) Der har jeg antaget at den mest betydede *a* eller *o* (vel endog *æ* eller *e*). Remble læser det som *æ* eller *a*; i første Tilfælde svarer det der da tit til de gamle Haandskrifters *e*; jfr. ovenfor S. 400 om en meget nyere blandet Indskrift paa en Guldring.

****) Indskriften (eller Brudstykket) blev først publiceret af Worm, meddeelt ham af Spelman (Monum. Dan. p. 161), senere af Hicke eller Wanley (Thesaur. II, 248), Pontoppidan (Gesta et Vestig. Dan. II, 14), W. Grimm üb. deutsche Runen Tab. V (S. 165—69), Remble i Archæologia Tab. XVI Fig. 14 (S. 346). Grimm var den første, som læste den rigtig. Han læste her **ᚠ** for *e* paa to Steder, for *y* paa det tredie, hvor det sees i en heldende Stilling.

*****) Det blev siden bortstjaalet, men heldigvis gjenopdaget 1835 af Dr. Hibbert, som 1838 har tilsendt mig baade en Aftegning af Indskriften og forskjellige Aftryk af den i Gibs, af hvilke et nu opbevares i det herværende Kongelige Museum for nordiske Oldsager. Saavel Runerne som Sproget ere angelsaxiske. Indskriften er ellers fremstilt og omhandlet i Baine's History of the County Palatine of Lancaster IV, 525, samt i Whitaker's History of Richmondshire (1823). Den findes ikke i Remble's Samling i Archæologia. I denne Indskrift forekommer **ᚠ** to eller tre Gange, som det synes deels i Betydning af *æ*, deels af *a*. Jeg haaber at Dr. Hibbert paa ny vil udgive Indskriften med en dertil hørende fuldstændig Forklaring.

Guldring, som Thorkelin saae under sit Ophold i England, uden at erindre hvor; Tegningen, tilhørende den forevige Johannes Bülow til Sanderumgaard, er stukket i Kobber ved Ant. Ann. 3die Bd. 2det H. (S. 548—51) Tab. III Fig. III. Vi meddele en nøiagtig Tegning af den Brøndstedske Ring og dens Afskrift paa vor Tab. XIII Fig. 9, a, b. **ſ** sees og blandt tydsk-angelsaxiske Runer, som udgjøre personlige Egennavne i en gammel Codex i Würzburg*) samt i en anden i Cambridge**). At Charakteren ogsaa enkelte Gange, som Selvlyd, forekommer i nordiske Rune-Indskrifter er bleven bemærket ovenfor***), f. Ex. paa Snoldelövstenen****), hvor den betegner *á* (der ofte i de ældste Runeindskrifter forvexles med *o*).

Alt det Nysanførte gjelder om ægte originale Mindesmærker. Derfra maa vel Membranernes tydsk-angelsaxiske Alphabeter, om de end ere nok saa gamle, i denne Henseende afsondres. Fra disse bemærker jeg som hertil hørende:

Af de ved W. Grimm samlede: i Skriftet Ueber deutsche Runen:

- A) 1) som **ſ** Tab. II Cod. Sangall. 270 p. 52, betegnet med Navnet *ac* og Lyden *a*, og 2) blot paa sidstmeldte Maade.
 B) som **ſ** 1) Cod. Sangall. 878 S. 521, uden nogen vedföiet Bemærkning.
 2) Tab. III Fig. 3, fra to Alphabeter hos Hickes, som *æsc* (*æ*) †).

*) Det aftegnedes der 1809 af M. F. Arendt (læst som *Erconfrid*, men vor Rune især som *o*); Gräter udgav hans Facsimile i *Idunna und Hermode* 1812 (4to) S. 55; jfr. Grimm über deutsche Runen Tab. V. Den sidstnævnte meddeelte og (*Zur Literatur der Runen* S. 28) en Linie af en Codex i St. Gallen, 878, hvor **ſ** maa læses som *a*.

***) Meddeelt af Kemble i *Archæologia* l. c. Pl. XIX Fig. 23 og læses (S. 366) som *Æðilfred* (et kvindeligt Navn); Runen **ſ** som *æ*.

****) Charakteren forekommer i andre nordiske Runeindskrifter som en Binderune for to **ſ**, f. Ex. i en norsk paa Tingvold (see ovenfor S. 200) og en grønlandsk fra Kingitoarsuk (S. 207, Tab. XI Fig. 3). Bagvendt sees endelig denne Figur (uvist i hvilken Betydning) i en stor Binderune paa en svensk Runesten; see vor Tab. VIII Fig. 1. Ellers anfører Brynjulfsen udtrykkelig **ſ** som en nordisk Form for **ſ** eller *o*; *Pericul. Runolog.* (1823) S. 12.

*****) See Snoldelövstenens kobberstukne Afbildning ved *Antiqv. Annal.* 1ste Bd. 2det H. Tab. IV Fig. 3. Jfr. ovenfor S. 458, hvor det bemærkes at Rask og Petersen tiltraadte denne min Læsningsmaade.

†) Tab. IV, i samtlige Runers Sammenstilling, antager W. Grimm selv **ſ** som Angelsaxernes *ac* (*a*) og Tydskernes *ac* eller *asch* (*a*). **ſ** sees udtrykkelig som *a* eller *e*

I W. Grimms Skrift: Zur Literatur der Runen (S. 2) som **ƿ**, *aes*, i et angelsaxisk Alphabet, efter et Haandskrift i Wien, fra Salzburg, Nr. 140.

Særdeles mærkeligt er det, at den selvsamme Charakter, efter den yngre Grottefend, forekommer baade retvendt og bagvendt (**ƿ** og **ᚿ**) i Celtiberisk, i Betydning af det hebraiske **ס**, ligesom og Charakterer, der ganske ligne visse Former af vor sædvanlige Os-Rune (**ᚦ**, **ᚧ**, **ᚨ**), efter Gesenius og Lindberg, svare til det selvsamme Bogstav blandt Phoeniciernes Skrifteegn. Da disse sidste ogsaa have Formen **ᚧ**, der ganske svarer til vore Runers **ᚧ**, maae disse Overeensstemmelser i høieste Grad være os paafaldende.

Den angelsaxiske Rune **ᚦ**, som almindeligst betegner *a*, forekommer ikke, mig vitterlig, i nogen nordisk Runeindskrift; den synes, ligesom overhoved de fleste af de nyere tydsk-angelsaxiske Runer i Manuscripterne, som ved forskjellige Tilsætninger nemlig Snirkler, Hager, smaae Streger o. s. v. afvige fra de simple nordiske, at være yngre end disse, og formodentlig tillige yngre end den heromhandlede **ᚧ** eller **ᚦ** Figur.

Det næstfølgende **R** er det bekjendte, Runcalphabeterne o. s. v. i Fællesskab tilhørende Bogstav.

C er derimod (især naar det, som her, læses bagvendt og formindsket) sjældent i Runeindskrifter. Det svarer her, hvor det staaer i de nordiske Runers Orden som det 6te i Tallet, til deres **V** (og tillige Angelsaxernes **k** samt det latinske *c*) hvilket Rask og Bredsdorff lige-

---

paa en af de allerældste angelsaxiske Mynter med Runeindskrift (Rudd. Ann. Pl. 1) samt paa en fra Ost-Angeln (sammesteds IX, 2). Paa andre betegner det undertiden *e*, *f* Ex paa northumberlandske hos Adamson (*Archaeologia* 1834, XLIV, 172, 173, 174. **ᚦ** forekommer som *a* paa en ældgammel *sceatta* (eller Skatpenning) hos Rudding l. c. Pl. II 14. Denne Bemærkning af Bredsdorff (l. c. S. 160) forekommer mig særdeles rigtig: "ᚦ ist die Figur woraus die drei Buchstaben **ᚦ**, **ᚧ** und **ᚨ** im "angelsäehsischen Runenalphabet entstanden sind; wir können demnach annehmen dass sie die drei Vocale *ä*, *a* und *o* bezeichnet hat". Paa den heromhandlede Brakteat svarer det udtrykkelig til *o* som den nordisk-angelsaxiske Os-Rune, ogsaa efter Runedigtets og mange skrevne Alphabeters Orden.

ledes have antaget*). Endvidere svarer det til Guldhornets samt de oprindelig danske Leerager- og Stursböllsstenes og flere gamle Mindesmærkers < (*c* eller *k*) efter hvad vi ovenfor (S. 402, 430 og 469) have søgt at oplyse. Det sees paa adskillige andre Guldrakteater end det heromhandlede, f. Ex. paa disse tvende, som allerede forlængst ere stukne i Robber til det her (ved Thomsen) forberedte Værk over detteslags Oldtidsminder; Tab. III Nr. 34: a) Et hjelmprydet Mandshoved over et monstreust Dyr med tvende Horn; foran Hovedet, til Læserens Venstre, Thors Tegn eller det gothiske Kors (see herovenfor S. 596); til höire en kort Indskrift med bagvendte Runer $\Psi \Delta >$ eller $\Psi \Delta \gg$, da den sidste Langstreg kun dannes af Rammens Indfatningslinie). Dette lille Ord maa saaledes aabenbart læses *com* eller *kcom* (det Oldnordiske *kom*, endnu danske *kom* eller *komm*, tyske *komm* o. s. v.) — der da vistnok indeholder en særdeles summarisk Paakaldelse til den her forestilte Guddom, i hvilken Henseende denne Brakteat vel kunde henføres til de ovenfor (S. 596—98) til Amuleterne eller Talismanerne henregnede. b) Tab. VII Nr. 69 har en lignende Forestilling, men her ere Dyrene to i Tallet, hvorimod Thors-tegnet mangler; derimod sees her en lang Runeindskrift, der ogsaa gaaer, med bagvendte Bogstaver, fra Höire til Venstre; i den findes > (eller <) to Gange; Indholdet og Sproget ere tvivlsomme; dog forekomme de mig at være oldnordiske. Undersøge vi denne Figurs Form og Betydning i fremmede Alphabeter, findes begge forenede som < for Hebræernes $\succ$ (*kaph*) i det Celtiberiske, efter Grotefend den yngre (1837) og baade som *c* og *k*, efter Tychsens og Sestini's ældre Forklaringer. Grotefend fandt endvidere (1839) > (som bagvendt) at svare til vort *c* i de ældste græsk-osciske Indskrifter**).

*) Hos Bredsdorff er Charakteren efter de ældste Tegninger (S. 160) alt for meget kommet til at ligne et *s*. Snart skulle vi see at Formen < ogsaa findes i Vendernes Runer.

***) Owen og Davies henførte < til de gamle Barders eller Druiders brittiske Alphabet som *ch*, men Mabillon havde længe forhen fundet den samme Figur at svare til *g* i de gamle Gallers Bogstavække. Alle disse Lyd smelte sammen i de simple nordiske Runer.

X er den angelsaxiske Form for *g*. I nordiske Runeindskrifter forekommer dette Bogstav i samme Betydning paa Guldhornet, paa Leerager-, Tunöe- og Jægerspriis-Stenene og meget hyppig paa Guldraketterne*). Jfr. ovenfor S. 293—94.

Derpaa følger, saavidt jeg kan skjønne, et bagvendt **P** med en større Siderunding end det der allerede stod, som **Ƿ**die Karakter, i dette samme Alphabet (samt to Gange i dets Indledningsord). Skal da det ene her betyde et almindeligt **Ƿ** som Begyndelsesbogstav, men det andet et **Ƿ** eller **Ƿ**? Efter det angelsaxiske Alphabets (og tillige Runedigtets) sædvanlige Orden maatte man her see Runen **P** eller **P** bagvendt, hvilket Rask og Bredsdorff have antaget; da maatte den dog antages at være feilagtig tegnet eller præget, især da **P** upaatvilelig forekommer i det følgende.

W betyder upaatvilelig *h*; naar man antager at det her staaer bagvendt, maatte det retvendt see ud som **N**. Begge Former forekomme paa Guldhornet, formodentlig i den selvsamme Betydning. Den forståelige Karakter sees **3** Gange paa Leragerstenen, samt ellers paa Rune-stenene ved Møjebro, Kalleby, Snoldelöv og Jægerspriis. Paa den i Skaane fundne Ram af Been er Tverstregen saaledes fordoblet: **N** (see ovenfor S. 585)**); den selvsamme Form har denne Rune i Ruthwells-Indskriften og ligeledes i det vatikanske, samt flere haandskrevne tydsk-angelsaxiske Alphabeter***). Formen **N** sees derimod paa Kallerup- og By- eller Sigdalsstenene, samt Runeberget i Romsdalen.

† maatte vel betyde *a* som en nordisk Rune, men her bör den dog vel efter Regelen læses bagvendt som **†** (*n*), hvilket Rask ogsaa

*) F. Ex. paa en af de ved Broholm fundne, som menes at være fra det 5te Aarhundrede (see ovenf. S. 596—97). Karakteren findes og i samme Betydning paa northumberlandske Mynter af forskjellige Præg, f. Ex. Adamsons XXXVI, 44, 53, XLVIII, 209, 210, LVI, 17.

) Blandt de phoeniciske Bogstaver forekommer for **H det hebraiske **ח** (*chet*) og **H** for **ח** (*he*), efter Gesenius. Gallerne skreve **N**, efter Mabillon.

***) Den forekommer og paa adskillige gamle angelsaxiske Mynter, f. Ex. Rudding IV, 19, XIV, 1; Adamson LVII, 25, sammenföiet med **P**, aldeles ligesom paa den upsalske Stenhammer herovenfor S. 581—82 (Tab VII Fig. 2).

antager; i begge Former forekommer den i angelsaxiske Runeindskrifter og Alphabeter (jfr. ovenfor. S. 593—94).

I er det bekendte, i de ældre og nyere Bogstavrækker almindelige Selvlydstegn.

P er sikkerlig de angelsaxiske Runers P, v (i de nordiske maatte den betyde m). Paa Leeragerstenen sees den i selvsamme Form og Betydning. Bagvendt sees den, just som her, paa Krogesta-, Sölvitsborg- og Kallebystenene. Paa Guldhornet findes den som P. I den brittiske Ruthwell-Indskrift har den begge Former*).

Z er vanskeligst at forklare med nogen Bestemthed. Dog forekommer det i adskillige angelsaxiske Runealphabeter, men vistnok i meget forskellige Betydninger. Rask troer at det betyder z, hvis større Form det meget ligner, og deri ligger vel ogsaa dets sande Betydning**). Jeg vilde have antaget det for z, hvis dette ikke meget tydeligere repræsenteredes ved en følgende Charakter. I de skrevne tysk-angelsaxiske Alphabeter tillægges denne Charakter, der undertiden skreves som et forkert z, Benævnelserne *eth, ieth, hio, inc, ih, eo, eoh*, Betydningerne *i, ih* eller *k*, men Grimm sætter medrette et Spørgsmaalstegn ved lignende Angivelser. Enkelte tillægge den Navnet *sigel*, men da maatte den vistnok betyde s (der og

*) I begge Former forekommer dette Bogstav paa gamle angelsaxiske Mynter, f. Ex. paa en ældgammel *sceatta* (Rudding, II, 8) samt mange nyere, f. Ex. Sammes III, 2, 5, Append. XXVII; Adamson (northumberlandske) XLI, 214, 217, 218, XLVI, 141, LI, 312, 313 (o. fl.). Hvor det findes i de gamle haandskrevne Alphabeter har det som oftest den kantede Figur. Besynderlig nok mangler denne Rune i det vatikanske Alphabet og i forskellige andre, der, ligesaavel som det sædvanlige nordiske, lade sig nøie med N eller A. De ældste feilagtige Tegninger og de angelsaxiske Alphabeters ellers sædvanligste Orden have forledt Rask og Bredsdorff til at antage denne Charakter for et angelsaxisk Φ (*ger, jar* o. s. v.). Tychsen forklarede det celtiberiske P for b; Grotefend fandt baade P og P, men er ikke sikker om Betydningen.

***) Z i Celtiberisk betyder, efter Sestini, sz, efter Grotefend z. Ifald dette Bogstav ikke forekommer paa noget ægte angelsaxisk Mindesmærke (foruden Alphabeterne), bliver vel dets rette Betydning vanskelig at bestemme; jfr. Bredsdorff om Guldhornene (l. c.) S. 509. Sestini troede og at finde den i Celtiberernes Skrift som g, gz (altsaa beslægtet med de sydlige Europæeres j). Er den da vel i begge Betydninger gaet over til de angelsaxiske Runer?

undertiden sees i denne Form i Indskrifter fra Middelalderen. I det vatikanske Runealphabet (og adskillige flere gamle) findes den slet ikke.

Derpaa følger et bagvendt og nedvendt **R** (𐀚), istedetfor Runedigtets og flere angelsaxiske Alphabeters *p*. Figuren er vel urigtig tegnet istedetfor det bagvendte **K**, som retvendt i visse nordiske Alphabeter betegner *p*, og som ellers, i uvis Betydning, sees i enkelte angelsaxiske Alphabeter og Runeindskrifter, tildeels bagvendt, f. Ex. herovenfor S. 617*), men retvendt paa en *sceatta* (Rudding Pl. I, 20) og paa enkelte Brakteater.

En fuldt saa gaadefuld Figur er den næstfølgende **Y**, der mest ligner en Binderune; man maatte antage den for det nordiske **Y**, hvis ikke det angelsaxiske *m* her fulgte bagefter. Charakteren antyder Runedigtets *eolx*, *il* eller *ilix* (o. s. v.) skjönt end flere Betydninger tillægges **Y** i de tysk-angelsaxiske Bogstavrækker; see ovenfor S. 598**). Rask valgte Betydningen af *x*. Bredsdorff antager at dette Bogstav, selv i de ægte angelsaxiske Runer, betyder *m*, maaskee blot som *finale* (l. c. S. 160—61).

Derimod er **Z** aldeles ingen Tvivl underkastet; det betyder her *s*, ligesom paa Guldhornet samt Leerager- og Sölvitsborg-Stenene (see ofr. S. 402, 425-26, 445-47). Rask antog Charakteren for det sædvanlige **H*****).

T og **B** ere tilfælles for de sædvanlige nordiske og angelsaxiske Runer.

M er den almindelige angelsaxiske Rune for *e*. I Norden forekommer den paa Guldhornet samt paa Leerager-, Sölvitsborg- og Sigdals-Stenene, ligesom ogsaa paa vore Guldbrakteater, f. Ex. (l. c.) Tab. II, 21, III, 40, V, 50, VII, 69, samt (i endnu ikke stukne Tegninger) 96****).

*) **P** har mange andre Former i de angelsaxiske Runer; i Runedigtet ligner det et **R** paa det nær, at den överste skraa Streg er borttaget. I Middelalderens Græsk betegnes **H** undertiden ved et **B** i skraaliggende eller bagvendt Retning.

) Paa Adamsons northumberlandske Mynter sees **Y for *y* Pl. XXXV, 20, 21, 22, 25, 28, 29, 30.

***) **Z** forekommer, efter Grotfend, som *s* i de ældste oseisk-græske Indskrifter. I selve Grækenland har man og fundet det paa lignende Maade anbragt i samme Betydning.

****) Det sees og (som *e*) paa de allerældste angelsaxiske Mynter, f. Ex. Rudding I, 9, II, 10, 12, 13, 15, 16, og paa Adamsons northumberlandske XXXV, 7, XLI, 217,

⚓ er ligeledes Angelsaxernes almindelige *m*. I Norden findes det blot paa Leeragerstenen, mulig ogsaa paa Krogestastenen samt paa enkelte Guldbrakteater. Ellers synes de nordiske Runers *Y* tit at være sat i dets Sted paa vore Mindesmærker af samme Art*).

† er her den sidste tydelige Rune; ligesom de fleste øvrige staaer den bagvendt, som et retvendt 1, — men da dette ellers her er udtrykt ved †, kan ingen Tvivl have derom at man her seer Bogstavet *l*, saaledes som det ellers fremstilles, saavel i de angelsaxiske som i de nordiske Runer.

I nogen Afstand følger derefter en Figur, der ligner en Rude (eller Ruder i Kortspil), men ellers et saadant ◊, som man seer i gamle galliske og celtiberiske samt latinsk-gothiske Indskrifter, for vort sædvanlige *o* og selv i de ældgamle græske for *o*. Det forekommer og saaledes paa adskillige af Guldbrakteaterne; snarere skulde det dog her, hvis det virkelig er et Bogstav, betegne *Ω*, der ellers i angelsaxiske (ogsaa i Norden forekommende) Runer hyppigst udtrykkes ved ⚔ (blot ved Hjælp af en ubetydelig Tilsætning eller Forlængelse). Rask meente at man her saae Hovedet eller den øverste Deel af den sidstanførte Rune.

Endelig sees tæt ved Öskenen en lille utydelig Charakter, som deels ligner et angelsaxisk *g* (X) (som allerede var anført i det Foregaaende) og deels et nordisk † eller *a*, som her ellers, selv for det angelsaxiske, ganske mangler, hvis ikke ʒ eller ʙ (som jeg nok troer det oprindelig har gjort) baade betyder *a* og *o* (thi det sidste forekommer bevislig paa sit Sted, efter det Ovenanførte). Rask meente at man her saae de sidste (nederste) Levninger eller Benene af ⚔ eller Runen *ing* (som betyder *ng* i Forening); Bredsdorff mener derimod (l. c. S. 160)**)

LVI, 13, ligesom og paa de gamle engelske Ringe. Tychsen meente at han havde fundet dette Bogstav som *e* blandt de celtiberiske Bogstaver. Figuren er da vel opstaaet ved en Omdannelse af en af de gammelgræske Former for *E* eller *H*.

*) Paa Obulcos celtiberiske Mynter skal ⚔ (hvilket undertiden i tysk-angelsaxiske Runer udgives for *m*, skjönt det vel sædvanligst gjælder *d*) virkelig betyde *m*.

**) Bredsdorff troer desuden at ⚔ og ⚓ (eller ⚓) tillige have forhen staaet paa det nu glatte Rum. ◊ har ikke staaet paa de af ham benyttede Tegninger.

at den sidste sidstommeldte Charakter der ligner et **X**, forhen har dannet Runen **Œ**.

Saaledes have vi da gennemgaaet samtlige **23** Charakterer, af hvilke vi antage at dette Alphabet bestaaer. Derved udtrykkes efter min Mening, disse latinsk-gothiske Bogstaver efter vor alphabetiske Orden.

(*a, aa*), *b, c (k)*, *þ, ð, e, f, g, h, i, l, m, n,*
ng, o (jfr. *a*), *ó, p, r, s, t, u, v, x (y), z (j)*.

Rask fandt ligeledes, at man her i alt har **21** tydelige og (tilsidst) **2** utydelige Runer. Da her endnu sees Plads for een, antog han, at den (som det her manglende **Þ**) med Tiden er blevet udslettet og at Runernes Antal, i tre adskilte Rækker, altsaa i det Hele var **24**. Dog meente han at Resten paa den anden Side af Hanken (eller Öskenen) havde udgjort end andre **8** Bogstaver, som man finder i Hickes's fuldstændigste Runerække, — hvilken jeg dog anseer for den nyeste, men Brakteaten derimod for en af de ældste. Til hin Gisning har vel Mistilliden til Sjöborgs Tegning mest ledet Rask, men efter den omhyggeligste og nyeste Undersøgelse kan man ikke andet end ansee hine **8** Bogstaver for adskilte fra Alphabetet, og kun (som ovenmeldt) at udgjøre en Art af kort Fortale eller Indledning dertil, rimeligvis stilet til en lyttende og tydende Yngling*).

Hvad Afdelingerne angaaer, ende Indledningsordene (paa **8** Bogstaver) med en Knob eller et Punkt. Alphabetets første Afdeling er det bekendte **V N P R R <**, hvor **<** sættes for **V**, men **X** lægges til istedetfor **V**

*) Jfr. ovenfor S. 268. Den lille gyldne Hulmynt levnedes her kun en smal Plads til gode Raad, som de udførligere, der gives den unge *Lodfafner* i en Afdeling af Havamaal, af en eller flere Lærere, om hvilke Skjalden siger:

Jeg lytted' til Menneskestemmer:	Ei taug de om Forklaring —
Jeg hørte tale om Runer	I den Höies Hal
Om guddommelige Taler;	Hörte jeg sige saa:
Ei taug de om Ridsning,	Jeg raader dig, Lodfafner! o. s. v.

(see den danske Oversættelse af den ældre Edda III, 74—75, 130—31, 160—61; — den kjøbenhavnske Originaludgave III, 64, 116—17). Digtet (eller Brudstykket) *Lodfafnersmaal* giver Anledning til at mene, at den nordiske Oldtids runekyndige Lærere have underviist deres Lærlinge ved saadanne Digte, som det angelsaxiske over Runealphabetet (m. fl.) hvilket vi herovenfor tit have anført.

som en Afledning af **V** eller nödvendigt Tillæg dertil, og det hele slutter med et gjentaget **P** (mulig i Betydning af δ) istedetfor **P** (**P**) som ovenmeldt; her have vi "Freirs Slægt" (*Freys ætt*) som dette Afsnit af de nordiske Runer kaldes, med hin besynderlige Tillægsruner. Afdelingen sluttet ved tvende Punkter som Adskillelæstegn. Den 2den Afdeling begynder med de tre Bogstaver: den nordiske første Rune **H** (for *****, *h*), **†** (som bagvendt **†**, *n*) og **l**, men derpaa følge tre særegne og tvivlsomme Charakterer (isteden for det simple nordiske **†**) og Rækken sluttet (som ellers) med **z** eller **h** og tvende Knobber eller Adskillelæstegn. "Hagals Slægt" (*Hagals ætt*) har her saaledes **S** isteden for **5** Bogstaver. Den tredje Afdeling, "Tirs Slægt" (*Tirs ætt*) begynder, ligesom den nordiske, med **†B**; dernæst indskydes det angelsaxiske **M** (*e*) hvorpaa **M** (istedenfor **Y**) og **r** (som begge høre til den nordiske Afdeling) følge; det her udeladte nordiske **l** var forhen blevet udtrykt ved en anden Charakter (enten som *r* eller *y*). Denne Afdeling har da ligesaa mange Bogstaver som de nordiske, forsaavidt de ere ligesaa tydelig udtrykte, men her sees nu ingen Adskillelæstegn, hvorpaa de mindre tydelige eller halvt udslettede Slutningscharakterer følge. De nordiske *Þrideilur* (Tredelinger) ligge saaledes til Grund for dette i sin Art unike Alphabet.

Ovenfor (S. 550) have vi bemærket, at der gives adskillige nordiske Mynter fra Middelalderen med bagvendte Runelegender, samt at man finder forskjellige Runealphabeter i samme Retning paa ældgamle Klokker i Sverrig og Norge. Endskjönt man fordum havde megen Overtro om de bagvendte Runers vidunderlige Kraft er det dog tillige sandsynligt, at Præster eller Klokkere have benyttet sig af saadanne stöbte og ikke let forgængelige Alphabeter, ved Ungdommens Undervisning paa Stedet. — Til samme Brug bestemtes vel oprindeligen andre lignende Runerækker, dog i retvendt Orden, stöbte paa Klokker, indhugne paa Stene, indsatte i Kirkerne Mure, eller staaende paa offentlige Steder o. s. v. De opregnes i Liljeogr. Runurk. Nr. 2001-2008, forsaavidt de have været ham bekendte.

Man har og, fra den sildigere Middelalder, saavel Medailler med det romerske Alphabet, af hvilke en, som (S. 597) ovenmeldt, er funden i Skaane, som Stene, hvorpaa det latinsk-gothiske er indhugget.

Det heromhandlede gyldne Alphabets höie Ælde bekræftes vel (blandt andet) ved den Kjendsgjerning, at intet andet Exemplar af denne Brakteat, end det Stockholmske, hidindtil, saavidt vi vide, er blevet opbevaret eller kommet til nogen Oldgrandskers Kundskab.

Til Side 228—29, 234—35 (jfr. 585).

Tydsch-angelsaxiske Indskrifter paa Been, ved Siden af en nordisk Runekalender. Rask har i sin sidstommeldte, vistnok ikke af ham fuldförte, Concept fremsat den Gisning, at den nysomhandlede alphabetariske Guldbrakteat var at betragte som en fuldstændig Kalender. Han har ikke fremfört nogen egentlig Grund til dens Understöttelse — hvorfor jeg ikke videre indlader mig herpaa, men jeg erindres derved om en anden angelsaxisk Oldtidslevning, der ligeledes udgives for en Kalender. Den blev, rimeligviis i Oluf Worms Tid, og efter hans Begjæring, sendt fra Norge til Kjöbenhavn. Kalenderen bestod, efter hans Beskrivelse, af Kjævebenet af en stor Fisk, $\frac{3}{4}$ Alen langt, $\frac{1}{4}$ Alen paa det bredeste. Charaktererne vare kun indgravede paa den ene Side. Paa en Kreds i Midten og paa en lang indstregt Linie paa hver Side sees kalendariske Angivelser for *Cyclus solaris* og en Optegnelse over Aarets Dage, med nordiske, ziirlig indgravede Runer; i den ene Linie ere de retvendte, i den anden bagvendte. Alleryderst (til begge Sider) seer man derimod, efter det Wormske Træsnit, tvende andre Linier med angelsaxiske (foruden et med den ene parallelt Brudstykke af en tredie) i den samme afvexlende Retning. — Det synes at indlyse af Tegningen, at disse Runelinier ere meget ældre end de andre, da de dels paa mange Steder synes at have været utydelige og udslidte, og dels tit ere blevne overstregede af de lange Streger, som udgjöre de nordiske Indskrifers Indfatning. Dersom Tegningen var

paalidelig, vilde den sikkerlig fortjene en tydsk eller angelsaxisk Sprog- og Oldgrundskers Opmærksomhed*). De forskjellige Charakterer, hvorved Indskriften udmærker sig som tilhørende de her saakaldte fremmede Runer, ere disse: **N**, **᚛**, **ᚗ**, **M**, **ᚖ** (ᚖ); desuden **ᚠ**, **K**, **ᚱ**. **P** har i disse Indskrifter stedse Formen **ᚱ** (ligesom *d* i de finsk-lappiske Runer, ovenfor S. 255), i de nordiske sees den derimod som **ᚱ**. Worm taler om concave Dele af Benet; muelig ere de tildeels foraarsagede ved Udskrabning af ældre Indskrifter for at gjøre Plads for de vedföiede Tegn for Helligdage m. m. Her findes, som sagt, en Stump af den tredie Linie, af hvilken vi her, efter Træsnittet, meddele Læseren et Facsimile. Skriften maa læses fra Höire til Venstre:

ᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Vi kune nu neppe vide om disse Runer skulle indeles som forskjellige Ord eller ikke; i begge Tilfælde synes de dog, som oldnordiske, at give en antagelig Mening, nemlig a) i det første: *Þingveor*, Tingets Forsvarer eller hellige Guddom: *Þing* er det bekjendte oldnordiske islandske og angelsaxiske Ord (Dansk og Svensk *Ting*, Tydsk *Ding* o. s. v.). *Veor* eller *Veorr* er egentlig en mythologisk Benævnelse for Guden Thor, som af nogle antages for at være det samme som *ver* eller *verr*, Forsvarer, af andre derimod at komme af *ve* (beslægtet med Navnet for Guden *Ve* eller *Veð*) o. s. v.; — b) i det andet Tilfælde: *Þingve or* ǝ: vort fredhelige Ting eller Tinghold (Tingets Holdelse), — rimeligvis som en kalendarisk Angivelse for et saadant Tidspunkt**).

*) Om denne mærkværdige Oldtidslevning (hvilken jeg desværre ikke har kunnet opspørge i vore Museer, saa at den nu maa anees for tabt) handle Worms *Fasti Danici* (Fol. 1643) S. 91—92. Om Ordene *Ve*, *Veor*, see *Lex. mythol. bor.* S. 538—44, 637—38, hvor det og vises, at man tillagde Thor sammensatte Benævnelser af denne Art, som *Harðveor* (den haardføre eller stærke Forsvarer); jfr. ovenfor S. 20, 345, 338—59, 398, 400, 401. Antager man Ordene for angelsaxiske, maa vel *or* her forklares (som *Tingfredens*?) "Begyndelse".

**) Mellem Runen **ᚱ** (læst bagfra) og den næstfølgende, **I**, synes en lille Splint at være sprukket ud af Benet, hvorfor jeg ikke regner dens Spor til noget Træk af Runerne.

Til Side 130, 284, 295, 301, 309; jfr. 153—155, 163—164.

Gallernes særegne Skrift. Jeg tillader mig at henvise derom til Hr. Prof. L. A. Rothes udførlige akademiske Indbydelsesskrift: *Om Druiderne, deres Væsen og Lære* (1828, 4to) S. 55—55. Han mener, i Hovedsagen, at de ældste Græker og Galler have haft en noget forskjellig Skrift, som hverken Græker have faaet fra Galler eller Galler fra Græker, men som de begge have medbragt fra et fælles Udspring. Ellers troer han at Druiderne ikke alene have kjendt Bogstavskrift, men at de og have besiddet et fuldstændigen udviklet System af Tegn og Symboler, ved hvilket de have communiceret indbyrdes, men holdt aldeles hemmeligt og skjult hvad der skulde være Mængden ubekjendt, hvilket de have betjent sig af ved deres Spaadomskonst og hvilket de ansaae for en af deres ypperste Rundskaber. Dette System har været bygget paa og udtaget af Trærnes, Grenenes og Lövværkets almindelige Egenskaber . . . De Barder og Druider, som vare fuldkommen indviede i disse Hemmeligheder, brystede sig ikke lidet deraf og kaldte Anvendelsen deraf, paa Brittisk, *rhín* eller *run*, hvilket skal betyde Hemmelighed, Mysterium; jfr. C. R. Bahrt über die Druiden der Celten u. s. w. (1826) S. 56—47. Der bemærkes det (ikke usandsynlig) at Romerne have kaldet de galliske Druiders ældgamle Skriftegn græske, fordi de forekom dem at høre til denne Skriftart; Forf. tilføier: “Dass aber neben diesen für den öffentlichen Gebrauch bestimmten Schriftzeichen noch besondere für die Geheimlehre da waren, ist nach allem was wir von den Runen und der Pflanzenschrift wissen, sehr wahrscheinlich.” Hvorvidt det af Fabretti, Mabillon o. fl. oplyste galliske Alphabet har lignet, eller været beslægtet med hint druidiske kunne vi ikke med Sikkerhed vide, men at det førstmeldte for en stor Deel meget ligner Runerne, haabe vi ved forskjellige Sammenligninger paa sine Steder at have godtgjort. Dersom det er rigtigt, hvad Davies o. fl. efter Taliessin paastaae, at Britternes ældste Druider og Barder have besiddet visse særdeles hemmelige Skriftværker, maa vel det samme antages om Gallerne. Jfr. ofr. S. 165.

Til Side 236—245.

Vendisk-slaviske Runer. Ved dette Æmne havde jeg glemt at eftersee og anføre Wilhelm Grimms særdeles mærkværdige Opsats derom, (især de af Hagenow beskrevne og afbildede Runestene) i hans indholdsrige Afhandling (i Wiener Jahrbücher der Literatur 43r Bd. 1828) Zur Literatur der Runen o. s. v., særskilt Aftryk S. 51—57. Der henvises og til den kundskabsrige v. Rumohrs Dom i hans Sammlung zur Kunst und Historie, Hamburg 1816, 1ster Bd. S. 11 o. f., hvori mange af de rhetraiske Oldsagers Ægthed antages, hvorimod nogle andre, afbildede af Potocki, bestemt erklæres for uægte, ligesom Forfatteren ogsaa antager det samme for muligt med Hensyn til enkelte af de ved Masch udgivne. Høist interessante ere ellers Grimms palæographiske Bemærkninger; men om dette m. m. maa vi her nödes til at henvise Læserne til selve Afhandlingen, hvis Forfatter naturligviis ikke har kunnet tilbageholde sin grundede Forundring over den besynderlige Omstændighed, at alle de heromhandlede rhetraisk-prillwitziske Oldsagers Opdagelse m. m. alene var forbeholdt Mænd, som hörte til den Sponholtziske Familie.

Da den som lærd og erfaren Grandsker bekjendte Archivarius Lisch i Schwerin længe har beskjæftiget sig med de vendiske Oldsagers Undersøgelse, og kunde ventes at afgive i denne Sag en Kjendelse, der maatte antages for at have en særdeles stor Vægt, tog jeg mig den Frihed at henvende mig til ham med adskillige Forespørgsler i denne Anledning. Han var saa god at besvare dem udførlig i en Skrivelse af 25de Febr. 1841, hvoraf Leiligheden dog nu kun tillader mig at anføre hvad der her især vedkommer os. For det første er det af særdeles stor Vigtighed, at de 15 eller 14 Gravstene, betegnede med Runer, som ere beskrevne og udgivne af Hagenow og nu opbevares i det storhertugelige Museum i Neu-Strelitz (see ovenfor S. 237), efter de nöiagtigste Undersøgelser erklæres for fuldkommen ægte. Om en blandt dem har man saaledes meget paalidelige og udførlige Efterretninger med Hensyn til

dens Opdagelsehistorie*). Desuden anseer Lisch adskillige af Afgudsbillederne og deres Runeindskrifter for ægte, endskjøndt det maaskee kun kan fuldstændig bevises med Hensyn til et Par af dem, nemlig:

A) En Broncefigur, der ganske ligner den store Radegast, som afbildes hos Masch Fig. 1, undtagen forsaavidt den er beskadiget, men ikke blevet restaureret. Ved ædel Rust m. m. vise Runerne sig her som ægte i de 3 korte Indskrifter, hvilke vi meddele (efter Lischs originale Aftegning) paa vor Tab. XIV Fig. 4, a) paa Afgudsbilledets Hoved, b) Skuldre, c) Bagdeel**).

B) Den mindre Radegast, forestilt hos Masch (Fig. 2); den haves i Museet som et mere beskadiget Exemplar. Dette har paa Ryggen de Runer, som paa samme Maade afbildes l. c. Fig. 5.

Vi meddele endvidere fra de Hagenowske Gravstene: Hans Fig. 4 (til S. 18), vor Fig. 6. Stenen er af næsten oval Form, formodentlig tilhuggen. Figurer og Runer sees indhuggede paa begge Sider; paa (a) den, som formodes at have været den överste, sees en Dragefigur med stort aabnet Gab og klöftet Hale. Over Slangens Hoved sees en Charakter, der ligner et **D**, næsten saaledes som det eller **P** forekommer paa enkelte nordiske Runestene; over Ryggen et **Ψ*****). Nedenfor Slangens Hale sees Runerne **Ń 4 (V, A)**. Hagenow mener at det betyder (mulig i Sammenhæng med det överste **D**?) Navnet *Voda* eller *Vodha (Vodan, Odin)* og støtter sin Mening til visse af Metalsagerne med lignende

*) Jeg tillader mig her at anföre Originalens Udtryk: "Die Steine, welche v. Hagenow "herausgegeben hat, trifft kein Makel der Verfälschung, ja von einem, Fig. 10, bei "v. Hagenow, lässt sich eine zuverlässige Entdeckungsgeschichte geben".

***) Paa Billedet hos Masch og den dermed forenede Fugl sees flere Runer, — som her derimod mangle.

****) Ligesom denne Charakter er höist tvivlsom i de angelsaxiske Indskrifter, er den det vel og i de slavisk-vendiske. Arendt antog den for Skandinavernes *m*, og han fandt det, paa vendiske Oldsager, endvidere i den nordiske Form **ϕ** (m. m.); jfr. ovenfor S. 241—42. Hagenow antager vel derimod **Ψ** undertiden for et *m*, men dog her og paa flere Steder for et opvendt **h** eller *z* efter de vendiske Runers Betydning; den sidstanförte Forklaring over **h** antoges og af Arendt.

Billeder og Runer. Midt paa Bagsiden (*b*) sees en Kreds (efter Hagenows Mening en Tryllekreds), fra hvilken 6 Runer udgaae som Straaler, nemlig: **R, Y, T, Y, T, Ψ**; fra hvilket af disse Bogstaver Læsningen (der vistnok er særdeles mystisk) har skullet begynde, findes slet ikke antydet. Vor Fig. 7 er Hagenows Fig. 5 (til S. 19); her sees kun Bogstaverne **HIRK**, hvilket han læser ZIRN, og mener at de enten skulle hentyde til en eller anden Guddoms Trolddomskraft (hvorved formodentlig den Afdödes Gravsted og Levninger ventedes at blive beskjermede). Hans Fig. 8 (til S. 20—21) har paa vor Tavle det samme Tal; den forestiller en uformelig Figur, der har en höist paafaldende Hovedpynt, som saare meget ligner den, der indtil vore Dage i lang Tid er blevet brugt af islandske Fruentimmer under Navn af *Skaut* eller *Faldur* (*Skauta-faldur*)*. Indskriften er vel upaatvivlelig **HI X X A** (endskjöndt den sidste Karakter her er noget utydelig og tillige opvendt**). Denne *Sieba* (eller *Siba*) skal af Slaver og Saxer være bleven betragtet som Livets og Frugtbarhedens Gudinde, — og Hagenow (med flere) mene at hun er den samme som Eddaernes *Sif*, Thors Hustru (der formodentlig er bleven betragtet som Jordgudinde). Efter Middelalderens Kröniker bar hendes Billede (med langt Haar) et Guldæble i den ene og en Drue med et grönt Blad i den anden Haand***). Vor fælles Fig. 9 (til Hagenows S. 21) forestiller en rund Sten med Bogstaverne **†IV**; H. antager atter det förste Bogstav for *z*, og mener at Vendernes *Zibog* (mandligt Sidestykke til *Sieba*) an-

*) See f. Ex. Olafsens Reise gjennem Island Tab. IV, V, VI, VII. Denne Hovedpynts Form har undergaaet mange Forandringer, men Navnet er meget gammelt og bruges endnu i Norge i Afændringen *Skout*. Formodentlig er Grundformen ogsaa gammel. En lignende Hovedpynt er indtil vore Dage blevet brugt af Normandiets Landalmues Kvinder og ligeledes blandt visse Folkeslag af finsk eller tatarisk Oprindelse i det Indre af Rusland.

***) For Vendernes *e* har Arendt Formen **X** men for *b* **†**.

****) *Sif*, Thors Hustru, havde, efter Eddaerne, langt Guldhaar. See ellers *Lex. mythol. bor.* S. 408—410, 644, 691; jfr. 188, 637. Jfr. *Tkány Mythologie der alten Teutschen und Slawen*, Art. *Síva*, *Dzíva* S. 106—107; *Ingemann Grundtræk til en nordslavisk og vendisk Gudelære* S. 15—17.

tydes her. Fig. 10 (atter hos os begge under samme Nummer) begynder med Bogstavet < ; den selvsamme Charakter have vi ovenfor omhandlet fra nordisk-angelsaxiske Mindesmærker (o. fl.); har den her samme Betydning, maatte man vel læse CIM eller CIZ (?). Hagenow foretrækker ZIA (*zirnitra*, tryllekyndig); retvendt mener han dog det vilde hedde NIM. Vor fælles Fig. 11 maa vel læses BIL eller BEL (hvid, god α : Guddom?). Her ligner Formen af *b* ganske den af Arendt fremstillede.

Paa de övrige af os her ikke afbildede Stene sees (foruden de sædvanlige, ogsaa nordiske Runer) adskillige særegne Charakterer, om hvilke jeg dog maa henvise til Hagenow's eget Skrift.

Ogsaa om andre slaviske Folks Brug af Runerne har jeg erholdt interessante Oplysninger, hvilke Reiserlig-Kongelig Gesandtskabspræst her i Staden, Hr. Ackermann, selv en kyndig Dyrker af Slavernes Sprog og Literatur, har havt den Godhed at meddele mig saaledes, i en ved ham affattet tydsk Oversættelse og Uddrag af en hertil hørende Opsats, forfattet paa Böhmisk af den lærde og sagkyndige P. Šafářka*):

“Dass die alten, noch heidnischen Slaven, so wie die Celten und Germanen, einer besondern Schrift, nämlich der *Runen*, wenn auch nicht allgemein und zum Bedarf des täglichen Lebens, so doch wenigstens bei gewissen Vorfällen, in Religions- und Gesetzgebungsangelegenheiten, seit undenklichen Zeiten sich bedienten, muss nach den bestimmten Aussagen glaubwürdiger, sowohl einheimischer als fremder Zeugen, der Constantinopolitanischen Chronik (Chronicon paschale), des Things der Libusa, des Merseburger Bischofs Ditmar, des bulgarischen Mönches Chraber, des Ibn-Foslan u. Nedim (über die Russen) und Anderer als erwiesen, ja gewiss angesehen werden. Wol haben einige berühmte Gelehrte den heidnischen Slaven, die nach ihrer Meinung in wilder Roheit, gering an Zahl, in

*) I Tidsskriftet: Časopis ěeského Museum, Gedenacty Ročník, Swazek prwni: w Praze 1837; — Podobizna černoboha w Bamberku (Slowanske Runy) S. 36—52. Efter et (ikke udgivet) Brev (af 29de Nov. 1839) antager Lisch dette Mindesmærke for ægte.

ewiger Knechtschaft und schmutziger Trägheit in Thierhöhlen lebten, zum Theil aus Mangel an zuverlässigen und unverdächtigen Denkmälern aus jener grauen Vorzeit, alle Kenntniss der Schrift vor der Bekehrung zum Christenthum, geradezu abgesprochen; aber gewiss ohne Grund. Denn die alten Slaven waren, im Dunkel des Heidenthums, weder so ganz ohne Bildung und Aufklärung, wie sich so Manche aus blindem, gehässigem Vorurtheile vorstellen mögen, noch hat das ungünstige Schicksal mit seinen blutigen Wogen jeden Beweis ihres Kunstsinns so rein weggeschwemmt, dass selbst keine Spur mehr zu unsrer Belehrung übrig wäre. Über die geringe Anzahl dieser Überreste wird man sich minder wundern, wenn man einerseits bedenkt, dass die alten Slaven gewöhnlich auf hölzernen Tafeln, einem seiner Natur nach, sehr leicht der Verderbniss unterliegenden Materials, schrieben, und dass andererseits bisher in den slavischen Ländern, leichtsinnig genug, auf eine gehörige Erforschung und Sichtung dergleichen Überbleibsel keine Sorgfalt verwendet worden.

Bei diesem traurigen Umstande unsrer Alterthümer muss jeder auch noch so kleiner Überrest des Kunstsinns unsrer Vorfahren, insbesondere aber, wenn er ein Zeugnis der Kenntniss und des Gebrauchs der Schreibkunst unter ihnen gibt, für uns einen doppelten Werth haben. Ja, wir müssen auf die schriftlichen Denkmäler des alten vorchristlichen Slaventhums um so mehr achten, als man endlich gefunden hat dass die berühmten *obotritischen Machwerke* von Göttern und Gefässen mit ihren Runeninschriften, von Masch und Potocki dargestellt und beschrieben, und von ihrer ersten Erscheinung an von kündigen und unparteiischen Männern für sehr verdächtig gehalten, im vergangenen Jahrhundert in Deutschland fabricirt und betrügerischer Weise für uralt unterschoben worden sind. Wenn wir herzlich beklagen müssen, dass einige deutsche Antiquare, deren heilige Pflicht es hätte sein sollen, das Licht der Wahrheit im Gebiete der Wissenschaft zu verbreiten, in Gemeinschaft mit einigen schmutzigen Handwerkern, sich einen so hässlichen Betrug erlaubt

haben" (?), "so dürfen wir dennoch den Verlust dieser vermeintlichen Schätze und Merkwürdigkeiten nicht gar zu sehr beklagen. Wer die Abbildung dieser scheusslichen Mitgeburten sah und ihre Babelsinschriften prüfte, wird einsehen, dass sie, zur Schmach des slavischen Namens und zum Hohn des gesunden Menschenverstandes ersonnen und verfertigt worden. Sie mögen daher aus dem Heiligthum der slavischen Alterthümer dorthin wandern, wohin sie gehören, in — Hela's Nacht.

Durch eine günstige Fügung des Himmels geschah es, dass zu eben der Zeit, als die vermeintlichen Obotritischen Seltenheiten sich in Rauch und Dampf auflösten, gleichsam zum Troste, mehrere ächte Denkmäler an verschiedenen Orten der alten slavischen Heimath aufgefunden wurden, die ein vollgültigeres Zeugniß, als alles bisher bekannte, über die Schreibkunst der alten Slaven ablegen. Zu diesen Denkmälern rechnen wir, ausser den Inschriften in den Felsenhalden der Karpathen bei Rohirzčí und den Steinen in den Grabhügeln im Twerer Gubernium, beide alt und echt, bisher aber noch unerklärt, aüßer dem Muster altrussischer Schrift, von Ch. M. Frähn in dem arabischen Schriftsteller Nedim aufgefunden, und ebenso dunkel, und ausser der Inschriften auf Helmen in Steiermark die Kusarski las, worüber aber noch gestritten wird, überdies alle jene ächten Denkmäler mit Runenschriften, die Theod. Narbutt im Schoose der stammverwandten Lithauer gesammelt und herausgegeben hat, endlich die Runen-Inschrift auf dem Steinbilde des Černobog's in Bamberg, zu deren Aufhellung wir nun schreiten wollen.

Dem gefeierten böhmischen Sänger, Joh. Kollár, war es beschieden dieses für die Slavenwelt so merkwürdige Steinbild an der Domkirche zu Bamberg zu entdecken. Auf einer Reise nämlich von Weimar über Baiern nach Ungarn im 1835 sah er in Bamberg die Merkwürdigkeiten des dortigen Domes und der Klosterkirche auf dem St. Michelsberg, die sich des Grabmals des heiligen Otto, des Apostels der Pomoraner, rühmt, und der slavische Scharfblick entdeckte da zufällig, was der Aufmerksamkeit

tausend deutscher Betrachter entgangen war. Seinen Fund theilte er, nach seiner Ankunft in der Heimath, öffentlich mit. "Vor der Fronte des Bamberger Domes" schreibt er "stehen rechts und links zwei, vom Zahn der Zeit schon hier und da angegriffene im Ganzen aber noch wol erhaltene Steinbilder, an deren Seiten deutliche Spuren einer Runeninschrift eingegraben, die wir Černbog lesen. Diese Steinbilder stellen einen auf einem Postamente liegenden Löwen vor. Die Länge des Bildstockes beträgt 7 Spannen, die Höhe 3, die Breite 3. Als wir den uns begleitenden Kirchendiener fragten: was das für ein Bild wäre, und was die Leute davon sagten? antwortete er: das soll ein böser Geist sein, welcher, bei der Erbauung dieses Tempels, immer des Nachts einriss, was während des Tages gebaut worden. — Es unterliegt keinem Zweifel, dass dieses Bild Otto von Bamberg, der Apostel der Wenden, es hieher bringen liess, entweder zum Gedächtniss oder damit er durch Entfernung desselben die Wenden vom Rückfalle zum Götzendienste abhielte. So that's Otto auch mit dem Stettiner Triglaw; vgl. *Andreae Vita S. Ottonis L. I c. 13 ap. Ludewig Script. Rer. Bamberg T. I p. 429*. In der Oberlausitz heisst ein Berg bei dem Dorfe Wuiska Černobog, vermuthlich von dem daselbst verehrten Götzen. Vielleicht wurde das Bild von dort nach Bamberg übertragen".

Beiliegende Figur ist die von Kollar veranstaltete Zeichnung des Bildes, und die Runeninschrift, von der Linken zur Rechten gelesen, lautet mit lateinischen Buchstaben ausgedrückt:

CARNI BU

nach der richtigen Aussprache der pomerischen Slaven, denen der heilige St. Otto zweimal des Evangeliums gepredigt, aber:

ČARNY BUG.

Es muss bemerkt werden, dass die letzte Rune, nämlich G, in der Originalzeichnung sich nicht befindet, vermuthlich weil auf dem Steinbilde die Zeit schon jede Spur davon verwischt hat".

M m m m *

Den ovennævnte bambergske Löves meget formindskede Omrids meddele vi, tilligemed den paa dens Krop indridsede Indskrift i slaviske eller gamle vendiske Runer, efter det citerede Tidsskrift (l. c. S. 44) paa vor Tab. IV Fig. 10.

Den første Rune er tydelig vort nordiske h (*s*). Den næste Charakter er (höist mærkelig) en Binderune (jfr. ovenfor S. 240), sammensat af A og R ; de to følgende ere tydelig vort t og l ; dernæst sees vel en Levning af b (enten i den slaviske eller nordiske Form), og den sidste er et tydeligt, men noget besynderligt n . Det Hele udgjör saaledes, læst efter vor Maade: *Sarnibu* eller *Zernibu*. Alle disse Runer forekomme i de ovenfor (S. 637—640) omhandlede ægte vendiske Indskrifter, og disse Mindesmærker bekræfte saaledes hinandens gjensidige Authentie*).

Vi have ovenfor (S. 241, 552—55; jfr. 218—19, 229) omhandlet et Par danske Runeindskrifter, som synes at pege til forskjelligt Samkvem mellem vore Forfædre paa den ene og Vender og Slaver (m. fl.) paa den anden Side, hvorved de nordiske Runer have erholdt Tilsætninger af fremmed Herkomst, hvorimod det og paa den anden Side er höist sandsynligt at de have havt en lignende Indflydelse paa fremmede beslægtede Skriftarter.

Danmark har forðum udbredt sit og Kristendommens Herredømme over Pommern og Rügen, men fra Arilds Tid havt mangfoldige Berørelser med Meklenborg, med hvis Fyrsteslægt adskillige af vore Konger have knyttet nære Forbindelser, som nu atter glædelig fornyes. Herved opfordres da tillige disse Landes Oldtidsforskere og Runegranskere til forenede Bestræbelser for Oplysning af vor fælles dunkle Oldtid og dens

*) Med Hensyn til de rhetranske Oldsagers første, af Masch beskrevne Opdagelse maa det nu bemærkes, at man for kort Tid siden har fundet et Brudstykke af et Broncekar, tydelig udarbejdet paa samme Maade som andre lignende i Hedenold, i den Have ved Præstegaarden i Prillwitz, i hvilken det Metalkar var blevet opgravet, som siges at have indeholdt hine Afgudsbilleder m. m. Det heromhandlede Stykke blev indsendt til Museet i Schwerin. Ellers henviser vi herom til Lisch's Artikel: "Fragment eines Bronzegefäßes von Prillwitz". Jahresbericht des Vereins für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, — herausg. von A. Bartsch, Schwerin 1840, S. 83—84.

endnu tiloversblevne, i al Fald forholdsmæssig kun faa Skriftminder. For os aabne sig i denne Henseende lyse Udsigter fra en anden Side, i Forventningen om en ny Udgave af Wilhelm Grimms klassiske Skrifter over de tydsk-angelsaxiske og gothiske Runer, rimeligvis berigede med nye Oplysninger af hans og hans Broders uhyre Kundskabsforraad om de gothisk-germaniske Sprog og Oldskrifter. Ogsaa her hjemme hos os selv have vi al Grund til at vente en ny Epoche for vore ældste fædrelandske Indskrifers grundige Studium og Offentliggjørelse, fremkaldt ved vor oplyste og mod videnskabelige Foretagender faderlig sindede Regjerings Understøttelse for et længe savnet, af Nyerup allerede i Aaret 1824 inderlig attraaet Nationalværk over Danmarks samtlige Runeminder, foretaget af en kyndig, omhyggelig og for Sagen begejstret Mand i sin kraftigste Alder, som allerede er i Besiddelse af en rig Samling af gode Materialier til dets Fremme. Kommer da hertil det Thomsenske, ogsaa længe og med utrættelig Flid forberedte Værk over vore talrige (mest af Guld og Elektrum bestaaende) i Norden allerhyppigst fundne ældgamle Brakteater, af hvilke mange ere betegnede med Rune-Indskrifter, saa vil der i sin Tid oprinde et nyt og klarere Lys over vore Forfædres og tillige vore Nabofolks Palæographie, som vist vil fordunkle den Aftenrøde, ved hvis svage Skin jeg har seet mig nødsaget at arbeide. Taknemmelig erkjender jeg dog den inderlige Velvillie og Hjælpsomhed, som fra talrige Velynderes og Venners Side er blevet mine Undersøgelser til Deel; de skulle, tilligemed de blandt mine ældre Forgjængere, saavel her som udenlands, der have opført den störste Deel af den Grundvold, hvorpaa jeg har bygget, med Erkjendtlighed nævnes i det følgende udförlige Register. Hvad disse mine "Grandskninger og Bemærkninger" især angaaer, tilstaaer jeg gjerne, at de ere et Hastværk (hvortil dog alle mine Fritimer fra de nödvendigste Forretninger i det sidste Halvaars Tid ere anvendte), — men uundgaaelige Tidsomstændigheder samt forskjellige interessante Runeminders og dertil hörende Underretningers midlertidige

Opdagelse eller Erhvervelse have saa at sige fremtunget dets Tilblivelse og Beskaffenhed. Mine Bestræbelser for dette Kundskabsfag ere fremkaldte af fuldkommen Overbeviisning om dets Vigtighed og den deraf flydende Pligtfølelse, som have paalagt mig det Hverv, at bidrage til dets Opklaring og Udvidelse efter ringe Evne og Leilighed. Vistnok har forhen den fjærne Hedenolds Taage og min Mangel paa tilstrækkeligt Kjendskab til længst forsvundne Folkeslægters Færd og Tungemaal undertiden ført mig paa Afveie, som vanskelig undgaaes ganske ved slige Undersøgelser; det har da naturligviis bedrøvet mig at indsee først bag- efter mine Vildfarelser, men det har dog tillige oprigtig glædet mig, naar heldigere Grandskere have berigtiget dem, og saaledes trøstet mig ved den Kjendsgjerning, at mit Forsøg, om end tildeels mislykket, dog har foranlediget Videnskabens ved andre bevirkede Fremskridt. I al Fald lønnes mit nærværende Arbeide ved den Bevidsthed, at jeg har været saa heldig at fremdrage adskillige hidindtil ubekjendte Runeminder og tillige mange for Læserne nye (om end i sig selv ældre og utilstrækkelige) Oplysninger om andre saadanne af Forglemmelsens Mørke, — men en stor Deel af den Tak, der kunde ydes mig herfor, tilkommer dog de herværende offentlige Museer, Samlinger og Bibliotheker, hvis Bestyrere (m. fl.) i denne Henseende med største Beredvillighed have kommet mine Ønsker imøde.

I det jeg nedlægger Pennen føler jeg vel et veemodigt Savn af de Hundreder, ja Tusinder af nordiske Runeminder, som ved Fortidens Uvidenhed, Ligegyldighed og gridske Egennytte ere blevne overgivne til Ødelæggelsen, — men Nordboernes vaagnende bedre Sands og Agtelse for Oldtidens mærkværdige Levninger maa dog nu vække lysere Forhaabninger om Fremtiden, især da de sidste Aars Erfaringer synes at bebude os og vore Efterkommere en rig Höst af de Runkyndighedens Frugter, der endnu gjemmes i Jordens Skjød og ved dens Barm, — naar de kun i Tide paaagtes, indsamles og bevares med vedbørlig Omhu.
